

DR 296
.S535
S95
1860
Copy 1

SZIGETI ALBUM.

MDCCCLX.

KIADTÁK

SZILÁGYI ISTVÁN,

A SZIGETI II. H. GIMNÁZIUM IGAZGATÓJA, A
MAGYAR TUD. AKAD. TAGJA.

P. SZATHMÁRY KÁROLY,

A SZIGETI II. H. G. NÁZIUM
TANÁRA

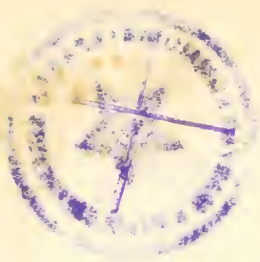

PEST,
RATH MÓR BIZOMÁNYA.

MDCCCLX.

SZIGETI ALBUM.

850/5

SZIGETI ALBUM.

11

MDCCCLX.

—o—

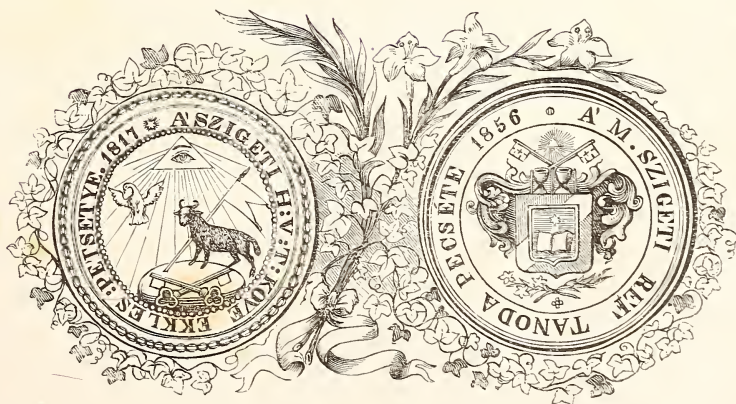
KIADTÁK

SZILÁGYI ISTVÁN,

A SZIGETI H. H. GIMNÁZIUM IGAZGATÓJA, A
MAGYAR TUD. AKAD. TAGJA.

P. SZATHMÁRY KÁROLY,

A SZIGETI H. H. GIMNÁZIUM
TANÁRA.

PEST,
RÁTH MÓR BIZOMÁNYA.

MDCCCLX.

Nyomatott Werfer Károlynál. Pest 1860.

Library of Congress

2009

413091

IRÓK NEVEL.

ARANY JÁNOS.

BATIZI JÁNOS. BRÓDY ZS. BULCSU KÁROLY.

ESZTER SZERZŐJE. FÁY ANDRÁS. GREGUSS ÁGOST.

HEREPEI OTTÓ. JÓKAI MÓR.

JÓSIKA JULIA.

KAZINCZY GÁBOR. LAUKA GUSZTÁV.

LÉVAI JÓZSEF. LOSONCZY LÁSZLÓ. MAJLÁTH BÉLA.

MEDGYES LAJOS. MELANIE. MENTOVICH FERENCZ.

GRÓF MIKÓ IMRE. NYILAS SÁMUEL.

PETŐFI SÁNDOR.

S. LINA. SAL FERENCZ.

SZÁSZ DOMOKOS. SZÁSZ GERŐ. SZÁSZ KÁROLY.

SZAKÁLL L. P. SZATHMÁRY K. SZEMERE MIKLÓS.

SZEMERE PÁL. SZENDREI JULIA.

SZILÁGYI ISTVÁN. SZILÁGYI SÁNDOR.

THALY KÁLMÁN. ID. GRÓF TELEKI DOMOKOS. TOMPA M.

TÓTH ENDRE. TÓTH KÁLMÁN.

VADNAI KÁROLY. VÁRADY GÁBOR. VECSEY SÁNDOR.

TARTALOM.

Sziget ismertetése	1	Séta	175
A szent küszöb	16	Az első ős haj	177
Estve	17	A huszár	179
B. Radák Istvánné	18	B. Eötvös József	180
Románéz	22	Árpád imája a honalkotás után	184
Mari sirján	24	Honfájdalom	186
Hozzá	25	A szenvedőkhez	188
Semmit félig	26	Az erdélyi nemzeti fejedelmek beig-	
Őszi rózsák	34	tatása	190
Alkibiadesz	36	Mátyás sirja	203
Kérés	59	Betyár dala	105
Dalnoktársaimhoz	60	Vigjáték	206
A bölcs s a nem bölcs	61	Ódon egyház	216
Regék a kolostorban	64	Sejtelem	217
Dózsa György	68	A két árva	118
O! az emlék	70	Remélni	233
A harang	73	Örömtelen ifjuságom	224
Oly szende volt e	93	Gróf Bethlen Kata	225
Az ötszáz gáel-dalnok	95	Felhő száll	235
A magyar ember	97	Tikkadt nap	236
A haldokló anya	98	Az én bokrétám	237
Erdély fegyveres erejének történeti		Ez a kis lány	238
vázlata	100	Egy magyar költő ifjusága	239
A nagy ökör	120	Levente	264
Salamon király	123	Sohaj a sírból	268
Epigrammok	126	A gyujtogató	269
Szegedi István	128	A magyar nőkért	277
Barátim	130	Szenvedélyem	278
Kedves levél	131	A harmadik magyar király	280
Emberszeretetem	132	Kis fiam	282
A sólyom	134	Zúg az erdő	284
Sinai népdal	137	Az utolsó tatárjárás	285
Kormányzati elv	138	Vigasztalás	319
Az erdei vad	139	Az új görög dalnok	321

SZIGET ISMERTETÉSE.

I.

OTT, hol az Erdélyországgal, Bukovinával határos hegyekből kiindult Iza alig nyolcz mértföldnyi futás közben ellankadva, miután restült tagjait az ölébe vett ifju Mára vizével, Máramaros nevének ezen egyik szülőjével, egyesülés által megifjítani hasztalan igyekeznék, a még bölcsőjében játszó gyermek Tisza kék habjaiban keresi halálát; s hol a bájló völgy keleti oldalát a Rónapatak szeszélyes kigyózások közt szegélyzi be a rónaszéki aknákból nyert sós vizével: — e szinte egész szigetté alkotott egy négyszög mértföldnyi lapályon fekszik Sziget.

Ezen, dús rétekkal, az alföld előtt meg nem szégyenülő vetésekkel, a szorgalmas földmivelés minden jeleivel elhalmozott kies völgybe, észak-keletről a kopasz Apeczka, a több mint 5000 lábnyi Pap Iván havasok örömmel tekintenek alá, míg kelet-délről az érczdús Guttin s a hosszan elnyuló Kőhát irigyen zárják el tőle a dél hevét, hogy ezen egyik legregényesb szigete a Kárpátok aljának ne legyen egyszersmind legtermékenyebb földje hazánknak.

A Szalaván- és Várhegy a várost övedző bérczkeret legbenső körvonalait képezik délről, míg az északi oldalról, a Tisza jobb partján, a szlatinai kimerithetlen sóbányákat rejtő magaslatokon s a báró Sztojka-család szép fekvésü kastélyán pihen meg a szem.

II.

E város eredetét még eddig homály fedi. Annyit azonban hiteles adatok nyomán mondhatunk, miszerént I. Károly király Husztnak, Visk, Técső és Hosszumezőnek, mint máramarosi négy koronai város-

nak 1329-ben szabadalmakat adván, midőn ezen okiratot az említett városiak I. Lajosnak 1352-ben bemutatták, megerősítését kérvén, (mit meg is nyertek), ugyanekkor a szigetvárosiak (akkori irással Zigeeth, sőt több helyen Zygeth) folyamodtak a királyhoz ezen szabadalmaknak reájok is kiterjesztése végett, s kérésök meg is adatott. Utóbb majd minden magyar király megerősítette ezeket egészen I. Lipótiig.

Ezen időtől a reformáció idejütásáig alig van Sziget történetében oly nevezetes esemény, mit e néhány lapra szorított vázlatban meg említenünk szükséges volna.

Az ezen vidéki reformatusok közt Ramasi Mátyás szebeni reformátor áll legelől, ki a már protestans Perényi Gábor, máramarosi sókamara grófnak, maramarosi főispánsága idejében, 1524-ben kezdte Visken a reformáció magvait hintegetni, s utóbb oda bizonyos német származású tanítványát is elküldte, általa Luther tanait terjesztetvén.

Huszi Tamás követé őt, mint ki Huszton szüleit, rokonait meglátogatván, azokat és azoknak barátait magánházaknál szent beszédekkel buzdította s a római egyházból kitérítette, a miért is a sz. Helena-egyháznál volt szerzetesek által üzőbe vétetvén, hogy kézre ne kerüljön, a szomszéd helységekbe szaladt, és Visken, Técsön, Hosszumezön, Szigeten hatalmasan előmozdította a reformációt, — mint ez Lampe Egyházi történetében s Tóth Ferencz magyar- és erdélyországi prot. ekkl. historiájában leiratik. — Ugyanezen Huszi Tamás az, ki az 1545-ben Erdődön tartatott zsinaton jelen volt 29 reformator közt a 20-ik helyen nevezetik.

Végre egy Pál nevű ref. pap volt az, ki a reformáció azonkori munkáját ezen városokban és így Szigeten is 1556-ban mintegy befejezte, azon idő óta a Máramaros megyei egyházak a ref. vallás mellett állhatatosan megmaradván.

A XVI. század elejére lehet tenni a szigeti ref. tanoda keletkezését is. Már az 1625-ki Visken tartott parczialis szinodus így határozott: „Szigeti uraim most ez egy uttal a közönséges pénzből építsék meg a skólát. Ezután pedig a nemesség a hajdusággal, és a város népe a sóvágókkal együttértsenek mind az építésben, mind a fizetésben.“ Sőt 1540-től fogva az abban működött tanárok névsora is tudva van.

Ezen XVI. században Sziget már jól rendezett tanácssal és szabályozott jogviszonyokkal birt, mint ez szigeti ref. iskolai igazgató Szegedi Albertnek az öt városi alapszabályokat tárgyazó, eredetileg 1548-ban készült, 1569-ban pedig megújítva egybe szerkesztett magyar

codexéből kitiünik, melynek eredetie a máramarosi k. kincstári levéltárban őriztetik.

A bíró és esküttek teendői, a hajósok, sóvágók s más polgárok jogai és kötelességei jegyzőkönyvbe vitettek, a mészárosok, vargák, szűcsök, szabók, kovácsok részére árrszabályok adattak ki. Boldog idők, — midőn egy térdig érő suba ára 50 denár, egy pár saru 16 d., egy kerékvasazás ára 16 d., s egy véka zabé 18 denár volt! — És ezen olcsóság a pénz szűkvoltával kellő arányban is állt, midőn a városi tanács meghagyta 1585-ben Kalmár Ferencznek, hogy a város pénztárában lévő 27 forintot „uzsorára ossza ki, s egy hónapra egy forint legyen tiz forintra az uzsora.“

Ezen városi jegyzőkönyvekben annak is nyoma van, hogy 1598. évben öt városi gyűlés tartatott Técsőn, Pogány György megyei ispán jelenlétében.

Az 1329. évi szentgyörgy-hó 25-én kiadott privilegium által nyert pallosjog teljes mértékben, noha szeliden kezelve, gyakoroltatott, miután a halálra ítéltnek többnyire kegyelem adatott, mint ez az 1592-ben hűségétörésért halálra ítélt 3 nővel is történt, — kiknek büntetése az egyház megkövetésére enyhítettett, azon hozzáadással azonban, miszerént ezen véteknek még egyszer elkövetése esetében „ezen ítéletnél fogva essék fejk.“

Jellemző azon korra nézve a városi tanácsnak 1581-ben Poncz Gáspár ellen hozott ítélete, mely szerint a bíróság el nem vállalásáért egy évre és 3 napra száműzetett; malmában az öröltetés, mészárszékében a húsvágatás eltiltatott. Azonban a pestisnek a városban dühöngése miatt egy évnegyed mulva kegyelmet kapott.

A nemesség már 1587-ben testületet alkotott, minek első nyoma 1585-ben tűnik föl; és már 1598-ban a nemesség kapitánya egy a városi tanács által elfogatott bárdfalvi nemes embernek, mint törvényhatósága alá tartozónak, kiadatását követelte. — A kincstár által 1600. év elején, a huszti várhoz tartozó községeket érdeklőleg készítettett urbéri összeírásban következő szigeti nemes családok említetnek: Asztalos, Bagosi, Bartha, Borbély, Fancsikai, Gyarmathi, Litteratus — később Litteráti, — Nyeregyártó, Szabó, Zalai, Szalai, Székely, Tatár, Tordai; míg a XVIII. század közepén, a kincstáron kívül, következő nevezetesebb nemes birtokosok jegyeztettek föl: gróf Bethlen József özvegye, Szegedi Ferencz, Szerencsi Ferencz és Gerzon, Sztojka László, Maróthy Sándor, Pogány István örökösei, Kemény Zsigmond özvegye.

A szeszziók száma az említett 1600. évi összeírás szerint 216³/₄-re,

a nemesi, részint kurialis helyek száma 26-ra, a portáké 20-ra, s a házak száma 295-re tétetik ki.

Az adó, mely 20 porta után 120 ft. volt, évenként kétszer küldetett be a huszti vár kapitányának. A városnak a huszti vár iránti kötelességei következőleg határozatnak meg: „Szántóföldek, rétek az kik vagynak az város népe birja. Fejedelem számára semmi sincs. Halászó vizek vagynak, de nem tilalmas; fejedelem számára semmi nem jár. Szolgálatlalt tartoznak, de csak a vár épületére s az sókamarához, az mikor szükség lészen.“

A Sziget történelmére nézve semmi rendkívilit nem hozott XVII. századot, az, ugy politikai, mint sok más tekintetben, bajt, inséget és csapásokat árasztott XVIII. század váltotta fel.

Alig pihente ki Sziget az 1717. évi augusztusban erre átvonult s Borsafelé száguldott tatárseregek pusztításait, kik a többek közt a ref. templomot is, hol a lakosság minden kincseit összehalmozta, kirabolták, már is 1742-ben uj gyászba borult városunk az akkor ismét kiütött, s főkép a nyári hónapokban iszonyuan dühöngött pestis miatt, melynek több mint ezeren lőnek áldozatai; azonban szeptemberben már végkép megszűntek a lakosoknál rémülést és kétségbeesést előidézett kór minden jelenségei.

Második felében e századnak nagy vendég érkezését várták a megye lakosai, II. József császáráét.

Már 1770-ben megtétettek az intézkedések az egész megyében s főleg Szigeten a fogadáshoz. Meghagyatott hatóságilag, mint ilyenkor történni szokott, az iratok és folyó ügyek rendezése, egyenruhák készítettése stb.; azonban a hosszas várakozás csak 1773. évi július 12-én lőn kielégítve, midőn a fejedelem Erdélyből Szacsalon át csekély számu, egyszerű kíséretével Borsára lóháton megérkezett, és onnan másnap 6 órakor több megyei tisztviselők, köztök Szaplóczai Pál főjegyző kíséretében, ugyancsak lóháton Sziget felé indult, hová, a 10 mértföldnyi uttal s nyári nap hevével nem törődve, már estvéli 6 órakor meg is érkezett, az ugynevezett kincstári Curia előtt fogadván őt Kvassai József, mint akkori megyei kormányzó, a megyei tisztviselőkkel, és Rudnyánszky Farkas kincstári főnök tisztviselő társaival; mig a fejedelem tábornokai Nosticz és Pellegrini, miután az erdélybeli erős lovaglásokat nem győzték, már 9-én Szigetre érkeztek volna, hogy itt az ut fáradalmait kipihenjék.

Öt napi itt mulatása alatt, mely időnek nagy része a Rónaszékre s Körösmezőre tett kirándulásokra fordított, a r. kath. tem-

plomot és a kegyesrendüek zárdáját legfőbb figyelemre méltatta a császár.

A kegyesrendüek laka, bár homlokzatán a VI. Károly-féle alapítvány emlékeül 1730 áll, ekkor csak a sanktuariumból és két rossz épületből állott, melyek egyike refektorium, konyha- és kamarának, a másik része a 6 osztályu iskolának használtatott, a templomnak pedig alig fele állott készen. — Később ezen templom, iskola és zárdára tetemes összegek utalványoztatván, a szép templom fedél alá jött s a kegyesrendüek laka is jó részben fölépült 1779-ben, — lévén a superior Fugger József. Azonban az építés teljesen csak 1806-ban fejeztetett be, miután az 1802. évi nagy égéskor úgy a templom-, mint a torony-fedél a kegyesrendüek házával együtt a tűz áldozatául esett, s a harangok is leolvadván, az elpusztult részeket újra kellett építeni, a midőn is a templom helyreállításáig, hagyomány szerint, a ref. templomban tartatott az isteni tisztelet. Ugyancsak a fentebb említett 1779-ben engedtetett meg az israelitáknak, hogy templomot építessenek.

A Szigetre e században mért csapások kelyhe még nem telt meg, még egy ujnak kelle jőni. Az 1785. évi folytonos esőzések által okozott rossz termés előbb drágaságot, később nagy szükségét idézett elő. Az utak járhatlanokká váltak, a legszigorubb eszközökkel sem lehetett a fuvarosokat a gabonának a szomszéd megyékből beszállítására reábirni, miután takarmány hiányában a vonó marhák is elgyengülvén, többnyire utközben összerohadtak. És bár, úgy az akkori kincstári előljárók, mint a behozott új rendszer alkotta cs. kir. biztosok, előbb Rozenfeld András, később Pogány Lajos, mindent elkövettek a segítségre vezető eszközök fölhasználásában: de, akár mert e rendszerrel a nép megbarátkozni nem birt, akár pedig, mert a gép kerekei még igen újak voltak, a nem a nép által s tán nem is szakértőleg készített gépezet csak lassan mozoghatott és sokáig majd minden siker nélkül. Ezen inség 1786. telén és tavaszán nőttön nőtt, — a szegény nép csalánból készített káposztával, tengericsutka-liszttel, korpával, s ki ezzel nem birt, szárított hársfahéjból örölt liszttel s ebből sült kenyérrel élt. Mitől már előre tartani lehetett, bekövetkezett az éhen-halás, több epidemicus betegségek nyomában követvén ezt. 1786. évi november 1-től 1787. márcziusig Szigeten, az akkor csekély népességű városban, 246-an haltak el, nem annyira betegség, mint éhségszülte elerőtlenedés miatt.

A kívándorlásoknak hossza vége nem volt; s bár ennek ellené-

ben, ezen két évben Szigetre, Hosszumezőre, Husztra több német családok vándoroltak be : de épen e megtelepitések által csak növeltett az emésztők száma, a közös baj és elégtelenség. A kétségbeesés már szinte tetőfokra hágott, — főkép miután az egész 1786. évben is folyvást tartott esőzések az iszonyu veszélyt naponként nevelték s a szabadulás reményét csökkentették : míg nem végre a szomszéd megyékből nagy erőfeszítéssel s még Naményből T.-Ujlakig a Tiszán fölfelé vontatott hajók segítségével is szállított gabona és tengeri némileg enyhíteni kezdék a már csak nem elviselhetlenné vált csapást. A kincstári magtárak, melyeket az előbbi kincstári igazgatóság az 1785-ben beállott újabb rendszer következtében kiküldött montanisticai bizottnánynak csaknem üresen adott át, lassanként telni kezdtek, s két évi kín és nyomor után vissza kezdett térni a polgárok kipusztult lakáiba, ha a megelégedés nem is, mert ez azon korban és körülmények közt képzelhető sem vala, de legalább a nyugalom és csendélet; és néhány évvel ezen gyászteljes napok után már szebben, vidámabban mosolygott az éltető nap Sziget völgyeire.

Mint minden baj, ugy ez is megtermé üdvös gyümölcseit, mert a nyomor és szükség nagy mesterek. Ekkor hozattak indítványba a huszt-szöllősi, técső-szathmári, sziget-gallicziai és sziget-kapniki utvonalak, melyek később különböző időszakokban létesítették is, hogy a termesztő vidékekkel való összeköttetés által megmentsék e megyét az elszigeteltség okozta, hasonló veszélyektől. Ekkor hozatott be nagyobb mennyiségben a szükség idejében pótolhatlan burgonya, s az ezen köves megyében igen czélos és szépen tenyésző tatárka termesztés, kihirdettetvén az udvari kamara rendeletéből a nép közt, hogy ki burgonyát vagy tatárkát nem termeszt, szükség idején fensőbb segedelemre nem fog számíthatni.

1786. évi január 1-től kezdve, ugy a városi hatóság, mint a kincstári úriszék az új rendszer következtében a pallosjogot elvesztvén, — ez csak 1790-ben, midőn t. i. országos dolgai néhány évi sikertelen hullámozás után a törvényes mederbe visszajutottak, adattak újra az illető hatóságok kezeibe. Az ezt követett 1791. évben a g. katolikusok egy kőtemplom építésére kértek engedélyt, mely megadatván, azon évben az alapkő le is tétetett; azonban a francia forradalom és háborus idők okozta viszonyoknál fogva az építés csak 1807. évben fejeztetett be, addig a XVIII. század derekán a szacsali barátoktól kapott s szétszedve a Visó és Tisza vizén Szigetre szállított fatemplom használtatván.

Ezek előrebocsátása után szükségesnek látjuk a ref. templom és iskola történetére vonatkozókat is rövid vázlatban följegyezni.

A templom egy része, azaz a főtemplom az eddig tett egybe-hasonlító vizsgálatok szerint 1050—1150 között, tehát azon időben épült, midőn a görög-római építészetre a német stíl kezdett befolyást gyakorolni, míg az oltárhely, a főportale, mint tisztán német stíli építmények, a XIII. század közepe táján, a sekrestye pedig 1320. év körül építtethettek.

A templom, annak alakját s a legutoljára épített oldalsekrestyét tekintvén, előbb görög, később római szertartásuaknak szolgált szent-helyül, míg 1524-ben, tehát épen Ramasi Mátyás idejében, egy Szebenből megjelent s Luther tanait terjesztő Surdaster János nevű pap, a helybeli plebánossal egyetértőleg, a lakosság legnagyobb részét megnyervén a reformationak, a templom is az áttérők kezében maradt.

1632-ben a templom és torony kimeszeltetett s a deszka-menyezet ujonnan csináltatott Bethlen István, a nagy Gábor fejedelem testvére, kevés ideig erdélyi fejedelem és Máramaros örökös főispánja költségén.

1728. évben a Montecuculli ezredbeli s akkor Szigeten szállásolt alezredes gróf Limburg és egy Bodó nevű ezred káplán ármánykodásaiknál fogva ezen templom a reformatusoktól erőszakkal elvételni szándékoltatott, miért is a megye rendei követeket küldének VI. Károlyhoz és Eugén herceghez, kik panaszukat előterjesztvén, az udvari hadi tanács 1728. september 26-ról Graczból latinul szerkesztett dorgáló és tiltó parancsot küldött az említett grófnak és alezredesnek. Így jegyette ezt föl Tordai Balogh Márton megyei tisztviselő és a Darvay Gábor elnöksége alatt kinevezett küldöttség egyik tagja. 1775-ben a toronynak harangozás közben hajlongó, igen szép ódon magas tetőzete Mária Theresia királynő parancsára leváगतott, s az ezzel idomtalan vastag alakuvá vált tető zsindey-fedélzete a közelebbi mult 1857. évben bádoggal cseréltetett föl.

A ref. tanoda Bethlen István alatt lett humanitási iskolává, később tanítókat képző intézetté és nyilvános jellemű gimnáziummá, ki 1640. évi rendeletében a növendékeknek aknáiról pénz, és malmaiból gabna alumniumokat adatott. Növelték az iskola jövedelmét Rhédei Ferenc fejedelem, különösen pedig Apafi Mihály, ki 1671-ben kiadott oklevelénél fogva az iskola-igazgatónak 300, a tanoncoknak pedig 200 darab kőszót rendelt évenként kiadatni. — Azonban az udvari kamarának 1720-ban kiadott rendelete által az 500 kőszó felére vonatott

le, s azóta ez sem természetben adatik ki, hanem öszvesen 8 ft. 20 krnyi megváltási öszveggel fizettetik.

A XVIII. század elején a megye rendei nagyobb pártfogások alá vevén az iskolát s ennek ügyét magokévá tévén, a fölsegítést testületesleg határozták el, melynek folytán nem csak a tanárok fizetése fedeztetett a közpénztárból, hanem 15 szegény tanoncz is részesült a segedelmezésben; sőt a végzeteknek a külföld meglátogathatása végett állandó segedelem is nyújtott. Ekkor hozattak be a felsőbb tudományok: theologia, filozófia, mathezisz és görög nyelv, s ekkor lón iskolánk theologiai szemináriummá. Azonban a Helytartó-tanácsnak 1752-ben kiadott rendeleténél fogva, a megyei pénztárból a segedelmezés végkép megszünvén, ez okozta azt, hogy 1780-ban már csak 700 ft. évi jövedelemmel rendelkezhetett. Ezen elhagyatott, a segélyforrások rendszeres elvonása, elapasztása által aggasztóvá vált ügyet a megye egyesei, mint a Sztojók, Pogányok, Darvayak, a szigeti nemesség s több más buzgolkodók karolták föl; majd a máramarosi prot. egyházvidék igyekezett azon helyet kipótolni, honnan a lelkes és nagy férfiakban gazdag megyei rendek leszorítottak; végül Erdélynek iskolák pártfogásában utólérhetlen buzgalmu fiai, a Bethlen, Székely, Teleky, Kendeffy, Kemény, Toldy, Radák, Toroczkaik stb. grófok és bárók áraszták ki jótékonyosságuk bőségszaruját, s eszközlék, hogy a már rég tervezett kőépületnek 1802-ben alap vettetett, mely néhány év mulva fel is lón avatva.

Ezek menték meg az iskolát, akkor már liceumot, az 1811. évi pénzkrisis által előidézett rázkodások okozhatta aláhanyatlástól; ezek emelték fokonként az 1848. évi forradalmat megelőzőtt korszakban fénylő polczra, és bizonyosan ezek fogják azt az újabb idők viszonytáságaiban kapott nehéz sebektől is teljes fölüdülése után régi dicső állapotára fokonként visszavezetni.

Megemlitendők még a gróf Buttler János 1836. évi és Nánásy András 1838. évi alapítványaik, az első a hazai törvények tanítására egy maga alapítván tanszéket, az utóbbi egy theologiai katedrára tévén alapítványt.

Az 1849. évi augusztusi gyásnapokat követett évek mind megannyi tanui a tanoda küzdelmének s a nemeskeblü ügybarátok ernyedetlen buzgalmának. — Anyagi körülmények kényszeríték, hogy a főgimnáziumból algimnáziummá szálljon alá; a kor hideg keze alatt öszvezsugorodott, hogy midőn a fagyalaló szorítás szünni kezd, az éltető meleg jótékonytásága alatt ismét kiterjeszkedhessék. Így lón,

hogy 1855. évben a nyilvánossági jellem megadatván e folyó 1859. évben már a főgimnázium első (V.) osztálya helyreállított s a második (VI.) osztálynak is alapja a gróf Rhédey János-féle 10,000 pftos alapítvány által megvetetett. — Igen! „tenéked élni kell s örökre mint tavasz virulni, ah, mert omladékidon reszketve fognánk szétomolni!“

*

Szigetnek az 1849. évi katasztrófát megelőzőtt évtized alatt óriási haladását e következő néhány tollvonás eléggé meg fogja ismertetni.

1836. évben alakult idősb Várady Ádám máramarosi akkori főjegyző elnöklete s a megye rendeinek pártfogása alatt a szenvedő emberiség fölsegélésére azon Jótékony Egylet, mely egyelőre a házaló koldulás megszüntetését s a tőke növekedtével egy dolgozó-és kórház fölállítását tűzvéni feladatul, e célja elérésére sorsjátékkal egybekötött tánczvigalmak s főleg műkedvelők által szini előadások útján, szigoru következetességgel működött, s a szini diszitmények, ruhatár, szini könyvtár beszerzésén kívül, és az elaggott szegények ápolása, ruházása, halál esetében eltemettetése s a helybeli koldusok teljes ellátása mellett, még több ezer forintra terjedő tőkét is alapított. Nem volt megyei vagy kincstári tisztviselő, s az értelmiség osztályában mondhatni senki, ki ezen egyletnek működő vagy pártfogó tagja nem lett volna. — A koldulás és ezzel kapcsolatban álló ügyek iránt egyleti üdvös határozatoknak a megye rendei a szolgabírák által szerzetettek sikert, eredményt, — szóval az egylet az egész megyei hatósággal karöltve járt a közügy előmozdításában. Boldog idők! . . .

Ezen egylet volt, főleg szini előadása által, egyik tényezője azou nemzetiségi és társadalmi szép lendületnek, mely Sziget haladására nézve az 1836. évet megelőzőtt és követett idő között válaszvonalat huzván, egy új korszakot nyitott meg.

Mint mindenre, úgy ezen egylet működésére is zsibbasztólag hatottak a forradalom utófájdalmai, elannyira, hogy az egylet csak most kezdi a hosszas és nyomasztó álom után tagjait próbálgatni s új munkára kinyujtogatni, az 1858. évben több ügybarátok filléreiből 2000 forinton épült nyári színház átvételével nyitván meg működésének újabb korszakát. Adja az ég, hogy pártfogó és pártfogolt ismét találkozzanak az elhagyott téren! . . .

Az 1840. évi előmunkálatok után a kaszinó is megalakult 1841.

elején, Szikonya Mátyás cs. kir. nyugdíjas őrnagy s tisztelt aggasztján választatván elnökül. A később alapított olvasó egylettel 1851. évben egybeolvadván, meglehetősen könyvtárral bir, s a szinte husz évi idő alatt, szakadatlan virágzásnak örvend s fog is örvendeni, míg mocsoktalan zászlóján a teljes egyenlőséget és magyar nemzetiséget hordozandja jelszavakul.

Egy Kisdedovó példányintézet létesítése érdekében 1845. évben Nánásy Lajos elnöksége alatt egylet alakulván, az intézet az alapítás alkalmával kitűzött öt éves pályája után, kénytelen volt a nehéz körülmények parancsszava előtt meghajolni s működését 1850. évben megszüntetni. 1855. évben ezen egylet hamvaiból fönixként föllevenült, s azolta a közönség buzgó részvételére támaszkodva, napról napra növekszik annak szellemi, s bár csekély, de a kitartásra elég tápot nyújtó anyagi ereje.

Kertészegyletünk is alakult 1842. évben; szép működéséről az Iza balpartján kies fekvésű s egykor dúsan virágzott „Pomóna“ kert tevéen tanuságot. Az egylet pangásnak indult az utóbbi években. Bár föllehetne varázsolni az elhunyt elnök báró Sztojka Imre szellemét, s bár párját tudnók kapni az innen eltávozott jeles pomológ Pellikán József kanonoknak, ki e vidéknek példányiskolálul szolgáló gyümölcskertét virágzásba hozta, hogy ne kelljen rövid időn e szép kertnek már csak multjáról beszélnünk!

Sziget népessége jelenleg a 7300-at haladja, mely öszvegből 2460 a róm., 1600 a gör. catholicusokra, 1600 a helyv., 150 az ágostai hitvallásukra, 25 az unitariusokra és 1500 az israelitákra esik, lakván ezek ezeret haladó házban és 1250 családot képezvén. A nyelv a gör.-catholicusok egy kis, és az israeliták nagyobb részét kivéve, tisztán magyar.

III.

E város fölött jelent meg 1859. évi augusztus 10-ki éj első óráiban a pusztulat. Mintha egy vészangyal délkeletről repülve, hatalmas jobbjobban lángostort suhogtatott volna, baljával a szél rohanó paripáit fékezgetvén, s messze elnyuló szárnyai vizár- s villámokkal tömött felhőkön nyugodván. . . .

És fellobogott a láng a bástya-utczában a 664-ik számú ház melléképületén. . . .

A csendesen nyugvó város felett a pihenés óráiban, egy, mint

föld alatról jövő tompa moraj zúgott végig a fenyegetett utczákon, búsan kiáltozván a vést, segélyre ösztönözvén az ébredő lakosságot mindenfelé. Majd megkonduktak a vészharangok, s a növekedő veszélyt rémületes hangon hirdetétek a tornyok magasságiból. . . . Mind hasztalan! —

Alig néhány percnyi idő: s már, — a szomszéd házak átugrásával, — a 6-ik, 7-ik ház tetőin tüntek föl a bolygó tüzek kigyónyelvű lángocskáikkal; és mire a város minden részéből rémülten tóduló nép csak át is gondolhatta volna: hol és miként segítsen? már a ref. gimnázium hosszan elnyúló fedelének épen a viharhordta szikrák, s üszkök vonalában fekvő északi végén több helyen mutatkoztak az apró fáklák, a pusztulás égő hirnökei.

Miért szóljunk a megkisértett oltás folyamáról? miért a hasztalan erőlködésről, hogy egy vagy más épület megmentessék? Hamarább megtölthetni a Danaidák hordóját, mintsem egy, több százölnyi széles vonalon dühöngő tűz lángjait emberi erő nyujtotta hiu eszközökkel eloltani, vagy csak megzabolázni is lehessen.

Mindenki mentett mit menthetett, védett mit védnie az önmaga vagy felebarátja iránti kötelesség parancsolt, a nélkül, hogy a sikernek csak egy szikrája is mutatkozott volna a tűzoszlopok között; a nélkül, hogy az emberi kéz műveit minden lépten ne követte volna a meghiusulás.

És midőn a megyeház is lángtengerben úszott, midőn a ref. templom épen bevégzett fedelén is megjelentek a lángnyelvecskék, — hol a védelmet, a czintermet környező kőfal égő fedele is, mint egy tűzkoszorú, tetemesen gátolta, — akkor csak jajveszéklés volt minden ajkon hallható, kétségbeesés ült az arcokon s az egymásba tett munkás kezeket tétlenségre zsibbasztá azon tudat, hogy „minden elveszett!”

A tűzsorompóvá vált hosszú utcavonalak járhatlanokká lőnek az égető hőség és füstnek miatta, még ha a földult lakokból halomra hányt butorok, házi eszközök nem képeztek volna is az oltást tetemesen gátlott torlaszokat.

Azt hittük, hogy a veszély tetőfokra lágott, s a csapások kelyhe már fenekig kiöntetett reánk: midőn a templom belsejéből a torony lépcsőzetén fölhatoló lángok a torony ablakredőnyeit elérvén a torony új bádogg fedele, úgy a belső tűz, mint a redőnyök lángjai által kívülről megtámadtatván, — néhány perc alatt égbe nyúló óriás tűzgulává változott. — És midőn felénél magasbra ha-

toltak a kérlelhetlen lángok, a viaszként leolvasztott vagy szerte-szórt fedél helyett csak a fedelet tartó oszlopok rémvázát tüntetvén föl: akkor a torony felső része, mint egy irányát vesztett üstökös, robajjal zuhant alá, a czinterem délfelőli részébe, míg a harangoknak egymásután lezuhanása által okozott pokoli zaj vértfagyaláló ellentétét képezte az utcákon átalánossá vált sirásnak, szivszaggató jajgatásnak.

A ki nem látott magas tornyot égni, ki nem látta a torony fedél lezuhanása után a falak belsejéből égisz emelkedő lángok vulkáni kitörését, ki nem hallotta a haranghullás rémhangjait, az a leghűbb rajz után sem fogja képzeletét a valóságig fölvihetni; ki pedig látta mindezeket, az feledni soha sem fogja, ha élte bár meddig nyulnék is.

Az eddig északnyugotnak tartott szélár hajnali 3—4 óra között hirtelen északi irányt vőn, merre a város kertei fekszenek, s így a lángoknak több tápot nem nyujthattak. Így lőn, hogy a város többi részét a már minden irányban harapózni kezdett tüiz megkimélte. Negyvenegy leégett, részint a földdel egyenlővé tétetett ház, 38 félben, vagy egészben lefedett épület ad e csapásról szomorú tanúságot.

A középületek közt egyik a megyeház, mely legtöbbit szenvedett. Ezen U alakú nagy épületen a fedél egészen leégvén, s ez három hó alatt sem állittatván helyre, a hosszas esőzés alatt több helyen szinte földig átázott falak leomlás veszélyének vannak kitéve. Sajnosan nézzük, hogy az apáink által, részint a múlt században, részint az 1802. évi nagy égés után mindjárt, részint pedig ezelőtt 30 évvel sok áldozattal fölépített praetori házban, miként semmisül meg viz által az, mit a tüiz megkimélt!

A ref. iskola, saját gimnáziumának s egy tanári lakának egész fedelét, egy tanári lakja fedelét nagy részben elveszíté, — míg a gróf Buttler János jogkathedrai alapítványából vásárolt emeletes ház szinte egészen romba dőlt; és így, ámbár a magyar biztosító társulat a biztosított egész öszveget kifizette, a nem éghető és így nem biztosított épületrészekben szenvedett kár több ezer forintba megy.

A ref. egyház egyik papilakjának fedelét veszíté el, míg a másik erős kitartó kezek munkájával megmentetett, s a leánytanítóilak, az épen más irányt vett szélnél fogva, kiméltetett meg. Az öszverepedezett használhatlan templomnak csak pusztá falai meredeznek ég felé. A szép orgona, fölszerelvények a légben oszoltak föl. A sek-

restyében volt kelyhek, urasztali diszitmények s egyéb ereklyék, magokat föláldozni bátor lívek által megmentetvén. A koronáját vesztett puszta torony, mint koldus csonka karja, integet segélyért, és siri némaságában több panaszt, keservet áraszt szét maga körül, mint midőn halotti gyászra zendültek meg ezüst hangu harangjai . . .

Az öszves kár, több magánosok be nem vallott kárai kivételével, 350,000 a. é. forintra becsültetett, melyből a ref. egyházra legalább is egy heted jut szomorú osztályrészü. És mindez három iszonyatosan rövid óra alatt történt.

A templom megsemmisülése pótolhatlan kár, nem csak az egyháznak, de a nemzetnek is, mert benne egyik legszebb historiai emléke veszett el.

Nemcsak a 3 különböző időszakbeli épületek régisége, hanem ezen ó falakon, úgy az 1842-ik évi meszeltetés alkalmával, mint most, a tüzokozta rombolások következtében fölfedezett több freskók is, historailag nagybecsűvé tévék e templomot, mely festmények idejét Henszlmán Imre és Szilágyi István a XIII. század utolsó felére, vagy a XIV. század elejére teszik. „A képeket illetőleg — így ír az utóbbi — az én figyelmem némi hazai jegyeken akadt meg. Ilyenek Sz. György lován a lekötő, szügyellő; Katalin köntösének felső szegélye, különösen pedig és mindenek felett azon lepedő, melyben az angyal a martyr lelkét viszi föl. Mindezek elannyira a máramarosi nép házi életéből vannak elragadva, hogy azon egy pillanatig is kétkedni nem lehet.

„Nincs egy ház e népnél, melyben azon lepelhez hasonlót nem találhatnál. Ki merem tehát mondani: e festő vagy máramarosi, vagy huzamosan itt lakott, vagy legalább olyan vidékről való volt, és mindenesetre Magyarországon, hol ily szövetmodor divatozott.

„De kit mutatnak történeteink e vidéken, ki a XIII. század végén s a XIV. közepén ily festő művész volt? Vidéket mondék; s vajon nem vezethetne-e huzamosb vizsgálódás „Miklóshoz“ a kolozsvárihoz, ki Miller Jakab Ferdinánd szerint e korban élt. Mily szép volna mondhatnunk: imé a magyar festészetnek egyik legrégebb példánya s magyar művésztől!“ (Magyar Akad. Értesítő. 1850.)

Mind ennek immár vége, s a többé már használhatlan templomfalak, a hazai történelem nagy becsű ereklyéi, egyenlővé fognak tétetni a földdel, szinte két százados nagy és szent emlékeket viend-

vén el magokkal! Vigaszunk csak egy a nagy veszteségnél, hogy e fali festvények hű másolatai az említett 1842. évbeli fölfedezés után a magyar Akadémiának fölküldettek, és hogy a mostani rombolások alkalmával ujjonnan előtünt többi festvényeket is Szilágyi István gondos kezei, legalább másolatokban, megmentendik az utókornak.

IV.

A vihar még alig harsogott el fölöttünk: s a pusztulásnyomok már is kezdenek lassanként eltűnedezni, hasonlatlanul ama régibb időhöz, midőn, ezelőtt 52 évvel, szintén ily nyomornak lett e város osztályosa.

1802. év november 18-án az estvéli órákban tüzvész ütven ki az izasori belső utcában, a piacz legfőbb részei s több utcák épen így lőnek semmivé, és pedig ugyanazon kelet-déli szél hatalma szórván az üszköket akkor is, mely most. Akkor a r. kath. templomtorony, gimnázium, a kegyesrendiek háza, a megyeház égtek le; a ref. templom s az akkor épülőben és részben már fedél alatt állott gimnázium a lángok által megkiméltettek, — helyesebben, az akkori hatalmas, elszánt diákság által megvédtettek.

A megye rendei által kiküldött vizsgáló bizottmányoknak az 1803. évi téli közgyűlésre beadott jelentései nyomán a kár kétszázezer rfrta tétetett; s bár, ha ezen öszveg az akkori idők viszonyait tekintve a mostani kárral párhuzamba tétetik, első pillanatra úgy tetszik, mintha azon tüzvész okozta károk felül mulnák a jelenlegieket, főkép miután a városnak sokkal nagyobb része lőn akkor hamuvá: mind e mellett bátran az ellenkezőt állithatjuk, miután a középületekben szenvedett anyagi és tetemes szellemi veszteségen kívül, a magánosok több jeles épületei dőltek most romba, míg akkor csak faviskókat sodort el a láng emésztő hatalma. És mégis minő nagy különbség van az akkor és most között!

Tíz, tizenöt, sőt husz év mulva is fölépitlenül, pusztán álltak akkor az elhagyott telkek: míg most városunk, miként a földhöz ütött Antaeus, új erőt s életet nyert a csapás által. Már is új kőházak emelkednek a fabódék helyein, mindenütt szorgalom, ipar emelik föl fejeiket; ezernyi kéz mozog, törekszik, hogy a sebek behegesztessenek, s a romok között fénykörnyezetten tündökljék Sziget főniksze!

A ref. egyház is hozzá kezdett már az óriás munka kifejtéséhez, ernyedetlen buzgalmát az elolvadt három harang maradványából s

a hivek által adott érczkészletből öntetett 23 mázsás varázshangu, s egy 6 mázsás kisebb harang már eddig is tanusítván, jutalmazván. A nagyobb harang körirata: „Magasztaljátok az Istent velem együtt és magasztaljuk az ő szent nevét egyetemben.“

A kisebbiké: „Áldjátok népek a mi Istenünket, és zengjen az ő dicséretének szava.“

A ref. gimnázium sem maradt hátra, sőt eddigi szép tevékenységét megkettőzteté: de a pártfogók sem késtek a kapott sebekre meghozni az irt és megalapítani annak újabb és tán szebb jövőjét. Az eddigi nemes adakozók közt, mint mindig, úgy most is, fényesen tündöklenek Erdély hő keblü fiai és leányai. A gróf Mikó, a gróf és báró Kemény, gróf Teleky, gróf Bethlen, báró Radákné s több ily hazafuságban csillogó nevek állanak az eddig beküldött alapító iveken, jeléül annak, hogy Erdély él, élnek s ujjászületvék régi nagy fiai! És azok, kik megalapíták, régibb fényes fokára emelték és azon a legnagyobb viharok daczára is fenntarták e tanodát, mosolygva tekintnek alá, látván, hogy a mű nem veszett el, hogy a jótétemények elhintett magvai ezer kalászt hajtottak, a jóltevők növekedő száma fennen hirdetvén, hogy e tanoda a drága édes anyának, Erdélynek, egyik legkedvesebb leánya. Tartsa meg az ég e jó édes anyát s annak minden gyermekeit, hogy el ne veszzen e két testvérhaza végszegletén védbástyául épített, előörségül felállított intézet!

Mig vallás s nemzetiség e hazában virágzani fognak, pedig ezek örökké fognak virágzani, addig Sziget s ennek a vallást, mivelődést, nemzetiséget terjesztő közintézetei el nem veszhetnek, mert a haza soha sem fogja egyik legerősb védpontját erődítések s ezeket számos és biztos örök nélkül hagyni.

„Különben hol lesz majd

A magyar hazája,

Ha a Tisza partját

Ellen lába járja?“

A SZENT KÜSZÖB.

FENN áll a még a régi templom,
Szent ház ma, tán holnapra szent rom ;
A ketté nyílt fal s pusztá ablak
Zugó szeleknek útat adnak ;
És a tető a mennyezettel
Esőtől korhadt, senyvedett el.

Nehéz időkben épült a fal,
Nem csinnal, — gyorsan, éjjel, nappal,
Mert a nép szívszakadva vára
A zsoltár zendülő szavára :
„A te szentséges templomodban,
Halgass meg én imádságomban !“

Az építők aludni mentek. . .
De buzdul népe a jelennek,
S az ó helyén új templom épül.
Nem látszik ott a régiségből
Csupán a vén, a szent küszöb még,
Helyéről a mint félre lökték.

Az új művet figyelve nézem :
Izlés, fennség, részben, egészen !
Könnyü tornya, a boltok íve
Merész futásban összevíve,
Az oszloprend virágos fővel :
Csudálkozással köt le, tölt el.

Mégis lelkem fájdalmat érez. . .
 Az ember nem méltó művéhez !
 Mert épít csak világi pompa,
 Mig buzgalom s hit dölve romba.
 Hol a felkent, lánglelkű Áron?
 Hol a nyáj, mely utána járjon?

S a szent küszöbhöz lépve gyorsan :
 Ugy tetszik, a nyom most is ott van,
 Hivó, igaz néptől tapodva ;
 Ugy tetszik, mintha ott ragyogna
 A könyv áldásos csepje, melyet
 A hála vagy bünbánat ejtet.

Elöttem állnak ifjak, vének. . .
 Mint szent hullám zajdul az ének ;
 Majd egyes hang szól tüzzelel bátran,
 Majd kísérve buzgó imában ;
 És a nép ismét énekén csüng :
 „Az Isten a mi reménységünk !“

Szent kő! te rajtad légyen újra,
 Istenhez a népeknek utja!
 Legyen, mint volt a ház szegényes,
 S a szív erényben gazdag, fényes ;
 Legyen villámban, dördületben
 A hit, mint szikla, rendületlen!

E S T V E.

GYENGÜL a fény, a mely nyugatot ellepi,
 Ködben boronganak a távol képei ;
 A zaj lecsendesül, mely szerte hallatott,
 Hűs estve váltja fel a hosszú hév napot.

Boldog az, a kinek pillája már nehéz!
 Az álom közelit, a nap feledve lesz. . .
 És boldog, a kinek készen van már az ágy,
 A melyet soká le sz, mig ismét odahágy.

KÖZELEBBRŐL hazánk egy lelkes leánya pályadijt tűzött ki a következő kérdésekre :

„Mily befolyása volt hazánkban a nőnemnek a legrégebb időktől fogva mostanig a családi és polgári életre? Mily erényekben tűntek ki leginkább a magyar nők? Emelkedtek-e ezen erények, vagy hanyatlottak korunkban? És ha hanyatlottak: a nemzet melyik osztályánál különösen, s mikor és miért hanyatlottak? Végre, melyek az eszközök az ősi erények visszaállítására? Hogy így az ifju nemzedék mintegy tükörben lássa magas hivatását s annak betöltésére hatályos példák által buzdíttassék?”

Nem tudom, lesz-e ügyes toll, mely e, jelen körülményeink között nehéz kérdésekre meg tudjon felelni, de annyit tájékozásul mondhatok, hogyha Magyarország leányainak őserényeiben hanyatlás történt, mit fájdalom tagadnunk alig lehet, azt nem más okozhatta, mint az, hogy a jelent többre becsülték a multnál; a nagyanyák erényei kevésbé voltak kelendők az anyákéinál; szóval, a nemzet szomorú körülményei (mert éppen azok voltak legszomorúabbak, melyek vidámabbaknak látszottak,) a vallásos és nemzeti kegyeletnek aláástak.

Az erdélyi nemzeti fejedelmek ideje még, ha nem arany, bizonyára ezüstkora a magyar nők erényeinek : de azon nappal, melyen Bornemisza Annát sirba zárták, leáldozott a magyar nővilág napja is, s nőéletünk, melyet e tekintetben bizton holdnak vehetünk, kinn kereste azt, mit benn föl nem találhatott, elfeledvén, hogy a nők

Gróf Rhédey Klára.

GRÓF RHÉDEY KLÁRA

Gróf Rhédey Klára.

országában az, ki erényekben leggazdagabb, örökös fejedelemnö.

Ez idő óta, fájdalom, mind ritkábbak azok, kiket a költő példányul vehet, kikben, mint a nemes grófnő kívánja, az ifju nemzedék mintegy tükörben lássa magas hivatását,

Isten, a magyarok Istene azonban nem vette le rólunk egészen áldó kezét, s én hálával tölt szívvel borulok le előtte, hogy számunkra e ritka, de épen azért gyémántként becses, példányokból még megörzött, hogy elmondhassuk az ifju és ébredni kezdő uj nemzedéknek: ide nézzetek! a tükör előttetek áll!

Sokszor irtam már én azon hölgyekről, kiknek kezeik munkáit a két testvérhaza egyházainak oltárain ragyogni szemlélttem: de e művek régiek voltak; a munkás kéz rég sirban pihen, s ritkán akad, ki az avultat ujjal kicserélje!

Sokszor elszorult már az én szívem, midőn hazánk hajdani nagyjainak most lakatlan kastélyaiban jártam s hasztalan kerestem a nyomokat, melyeket az újabb kor nőinek kezei hagytak volna. A butorzatok, himzetek s mind az, mi az ódon fészket egykor oly lakályossá tévé, a magas szekrények, melyekbe a „dolgozó-házak“ vászonnemítje volt berakva, korhadásnak indultak; szomoruan álltam ott, mint leány az üres kalit előtt, melyből madárkája elröpült!.. Hol keressük fel a háziéletet, mely hajdan e falakat a szeretet szavaival tölté el? hol a kéz, mely egykor e kápolna párnáit himezé? hol a szellem, mely ez agg karosszékekben ülő nagyatyának hálával, a szerető férjnek lángoló szerelemmel s a serdülő gyermekeknek anyaszeretettel adózott?.. A hosszú asztal s körülé a székek, melyeken egykor vidám tréfák közt folyt az estebéd, üresek; az ősi képek örököszeit, kik komoran tekintenek le a magasból, valami világváros tarka zajában kellene keresnem, kire, ha ide jőne is, pirulva néznének alá a párduczos atyák és mentés anyák!..

De „él az Isten“ s „az nem lehet, hogy ész erő és oly szent akarát, hiában sorvadozzanak egy átoksúly alatt.“ A költő szava nem kiáltó szó többé a pusztában, de tárogató riadása, mely ha megzendül, a Kárpátnak minden bércze visszaveri a hangot. Az én gyöngé hangom sem vesz most el, midőn azt, kit három év előtt hazánk egyik legterjedtebb lapjában röviden bemutatni szerencsés valék, újból ide állítom.

E rövid ismertetés így hangzott:

Azok, kik ősanyáinkat kezökben karddal szeretik képzelni, lehet,

hogy e szende anyai tekintetben eszményképöket föl nem találják, de kik a nőben földre küldött angyalt, a háziasság és jótékonyság nemtőjét keresik, tisztelettel fognak itt kalapot emelni.

Báró Radák Istvánné ez utóbbiak közé tartozik. A Rhédeyek fedelmű véreből származva, ugy látszik, örökölte azon nagylelkűséget és titokban működő jótékonyságot, melynek méltó párját nővére férjében gróf Mikó Imrében mindinkább csodálja a két haza.

Sokan, igen sokan lesznek, kik e kitünő hölgyet névleg sem ismerik: de épen ebben fekszik egyik nagy érdeme. — Nem hiúság, nem dicsvágy a rugók, melyek a nemes grófnő szívét jótékony tettekre ösztönzik, hanem belső ösztön, mely önmagán kívül nem keresi jutalmát. — Láthatlan ő, mint a lég, melyből életünket szívjuk; névtelenül keresi föl a szenvedőket s halára nem számítva tünik tova a jó tett után, A grófné mindenek fölött anya. Anyja gyermekeinek, anyja az árváknak és szerencsétleneknek.

Még jól emlékezem azon szegény papoktól hátrahagyott árvákra, kik ünnepi napokon, egyszerűen öltözve követék a nemes grófné szentegyházba vezető lépteit.

Ezeket a grófi hölgy maga kereste föl s négyen-ötönkint erkölcsös jó gazdasszonyokká nevelte, anyailag gondoskodván rólok célhoz jutásukig.

Hány szegény ifju köszönheti e nagy honleánynak iskoláztatását, előmenetelét? . . . Az a földön nehezen lesz följegyezve: de él a boldogokká és derék polgárokká lettek szívében, fölríva az égben! . . .

A grófné ősi szokásainkat szigoruan tartja.

Ha betegségből gyógyul föl: az örömet egész körzete megérzi. — Első tisztjétől a helység utolsó koldusáig mindenki részesül kegyajándékaiban, melyek mindig ugy választvák, hogy az ajándékozottnak necsak örömet szerezzenek, de egyszersmind szükségén is könynyítsenek.

Az ó év utolsó napján ebédlőjében hosszan fölterített asztal áll, melynek egész hosszában uj évi ajándékok fektüsznek egész udvara és körzete számára. Minden darabon a birtokos neve. És a grófné, szemében örömkönyűkkel áll az asztalfőn.

S a mily jótékony ő a hatáskörébe jutottak iránt, ép oly nagy pártolója az irodalom- és hazafias vállalatoknak. Azért nevét itt vagy ott nem nehéz föltalálni.

Tollam elfáradna, ha a nemes vonások mindenikét ecsetelni akánám, melyek együtt a nemes grófné jellemét alkotják. Azért legyen

elég, e sorokat azon ohajtással rekeszteni be : Adjon Isten hazánknek mentül több ily áldott jószágú nőt.“

Ez ismertetéshez keveset adhatok ma is. Bővebb jellemzésül azonban álljon itt naplónak egy lapja, mely a nemes grófnőnél tett közelebbi tisztelkedésem leírását tartalmazza.

K o l o z s v á r, szept. 14-én 1859.

„Báró Radák Istvánnétől jövök, kit egyik leányának betegsége ide Erdélybe hozott. Hozzá nem szalonok hosszú során, de pár dolgozó szobán át jutottam, hol szegény protestans papok hátrahagyott özvegyei és árvái, ugyszólva, minden zugot betöltenek. A grófnőt is pánjával számadolás között találtam. Arcza, külseje olyan, melyet a szív rögtön anyául fogad, s minél tovább vagyunk körében, fokozatosan növekedik tiszteletünk és szeretetünk iránta. Én egyházunk és iskolánk szerencsétlenségét beszéltem el, melyet a grófnő érdekléssel hallgatott ugyan, de többször azon kérdéssel szakított meg: „hát a tanárurak nem károsodtak-e? Nincs-e oly tanár, kinek nagyobb családja van? Nem károsodott-e ez?..“ Én mindannyiszor nemmel feleltem s igyekeztem figyelmét újra a közügyre fordítani. De a grófnő újra e tárgyra tért, melynek megfejtése hihetőleg az, hogy nagyszerű adománya a közügyre már meg volt téve s most már belőle nem a honleány, de az érző szívű nő, a felebarát beszélt.

Ez jellemzi a grófnőt. Ő nagy mint anya, nagyobb mint honleány, de legnagyobb mint keresztyén nő.

P. SZ. K.

ROMAN CZ.

HERVAD a virág, ha
Fagyos szellő éri;
A mit egyszer a föld adott,
Ismét visszakéri.

Hervad a leány,^f ha
Bánat van szívében,
S nyugodalma, békesége
Csak a sirban lészen.

„Mi szomorít, mondd meg
Egyetlen leányom!
Arczod halvány, mint a liljom
Ugy fáj, hogyha látom.

„Rosz álmaid voltak,
S az keserített el? . . .
Mebántott talán valaki
Szóval, a vagy tettel?

„Valld meg én leányom,
Válaszodat várom,
S ne mosolyogj, midőn könyü
Rezeg szempilládon.“

„Nem bánt engem semmi,
Álmok sem gyötörnek,
Ellenségeim sincsenek,
A kik roszra törnek.

,Nem bánt engem semmi,
Még is tudom, érzem :
Nyugodalmam, békeségem
Csak a sirban léssen !‘

* * *

Eljött az éjszaka,
Leszállt a nap régen,
Ezer csillag ragyog, fénylik
Fönn a magas égen.

Megyen a leányka
Sötét temetőbe ;
Temetőben ékes halom
Virággal benőve.

Kicsiny a sirhalom,
Mégis elég arra,
Hogy a leány boldogságát
Hanttal betakarja.

Viraszt a jó anya,
Beteg a szép gyermek.
„Ne hadd itt azokat, a kik
Oly igen szeretnek.

„Tudom, hogy a bánat
A szivedet tépi. . . .
Ó istenem! légy irgalmas
Adj g y ó g y u l á s t néki !“

Álmodik a lányka,
Lázasan forr vére . . .
Szelid angyal tette kezét
S z e n v e d ő s z i v é r e .

Megesendül a harang
Reggeli imára.
Az utolsó hangra a lány
Lelke is elszálla.

MARI SIRJÁN.

ITT e halom Mari
 Sirja.
 Szivem a but alig
 Birja.

Ez az ő kisded fej-
 Fája,
 Lassan leborulok
 Rája.

Könnyel áztatom a
 Fűvet,
 Melyre a hold bágyadt
 Fényt vet.

Szemem könyez, ajkam
 Sóhajt,
 Lelkem imádkozni
 Óhajt.

HOZZÁ.

A TE hajad szálaiból
 Szótte az isten az éjet,
 A te lelkedből teremté
 A magasat és a mélyet.

A te forró szerelmedből
 Élek! o csak tőle élek. . .
 A te forró szerelmedtől
 Halok én meg, halok éa meg!

SZERELEMBEN...

SZERELEMBEN szól a dal,
És dalban a szerelem ;
Mindketten testvérek ők,
Mert születtek egy helyen.
És ha egyszer hült a szív,
Melyben lángézés vala,
Hidd el akkor elmarad
Az ajaknak is dala.

SEMMIT FÉLIG!

I.

PARIS egyik külvárosában, igénytelen, de tiszta háznak harmadik emeletén, elég tágas, de a legnagyobb egyszerűséggel butorzott szobába nyitunk.

Az ablak nyitva áll, s a juniusi est fűszeres lége tölti meg a szobát üde lehelletével.

Közel az ablakhoz kényelmes támlányban éltes nő ül. Halvány arca s bágyadt szemei mutatják, hogy egészsége hanyatlik; vonásai kifejezése oly bús, a sohajok, melyek nagyon is gyakran emelkednek kebeléből, oly aggodalomteljesek, mikép nem kétkedhetiünk, hogy e nő valami nagy fájdalom vagy szerencsétlenség súlya alatt szenved.

Mellette alig tizenmolez éves, szép, barnafürtű leány, az ablakpárkányra támaszkodva, néz le az utcára. Ő is bús, lelki fájdalomgyötri, s nem egy köny csillog nagy sötét szemeiben.

Mindketten hallgatnak; csak tekintetök találkozik időnként; s ilyenkor a fiatal leány ajkaihoz vonja az éltes nő kezét, mig ez dús fürteit simogatja, vagy fehér homlokát csókolja meg.

— Ő az! — kiált föl egyszerre a leány, kihajolva az ablakon, — Armand jó! Ó, kedves néném!

És a szép hölgy, elhagyván az ablakot, az éltes nő karjaiba veti magát.

Az előszoba csengetyije megszólalt, s pár perczczel ezután fiatal tiszt lépett a szobába.

— Anyám! — Cécile! — kiáltott föl az ifju, a hölgyekhez sietvén, — ne sirjatok, örüljeteinkább, — tevé hozzá, habár hangja kissé reszketett, — hogy nekem is alkalman nyilik a kittinhetésre, hogy én is harczolhatok nemzetem dicsőségéért, mint egykor atyám első Napoleon zászlói alatt! Ne nehezítsétek szívemet könnyeitekkel!

Avval egyik kezét anyjának nyujtotta, a másikat a bájos leánynak, kik, leküzdvén fájalmokat, mosolyra kényszerítették reszkető ajkaikat.

— Igy kedveseim! — folytatá a fiatal tiszt, kissé erőltetett vidámsággal. — E mosoly jobban illik egy katoná anyjához és arájához! Ne búsuljatok! meglátjátok, hogy a szegény alhadnagy helyett, őrnagy, vagy talán éppen ezredes fog visszatérni, s aztán vége a várakozásnak. . . . Cécile! tüstént lakadalom lesz a háznál!

Duprez asszonyság — ez volt az éltes nő neve — mosolygott, míg Cécile piruló arcát jegyese kebelén pihentette. Nem szolt szegény; hol talált volna szavakat?!

*

Duprez asszonyság francia őrnagy özvegye volt, ki első Napoleon alatt kezdte katonai pályáját s mint nyugalmazott tiszt halt meg, pár évvel ezelőtt.

Azóta az özvegy egyszerűen és takarékosan élt a csekély nyugdíjból, melyet férje után kapott; míg egyetlen gyermeke Armand, ki az állam költségén katonai intézetben nyerte nevelését, a hadseregbe lépett, hol az, ez év tavaszán kitörő háború, őt, mint alhadnagyot találta.

Ezrede pár nappal ezelőtt vett parancsot, hogy Olaszhonba induljon. A fiatal tisztnek leghőbb óhajtása teljesült; de a szegény anyamélyen szenvedett.

És ki volt a szép Cécile, kit Armand jegyesének nevezett?

Cécile, Duprez asszonyság unokahuga, egyetlen nővérének leánya, kit anyja kora halála után házához vett, s ki hatodik éve óta ott növekedett, s nagynénjét anyjaként tisztelte.

Hogy Armand bájos rokonát szerette s viszont szeretettet, s hogy azon Duprez asszonyság szívéből örült, nem tartozik a rendkívüli dolgokhoz; s az még kevésbé, hogy mindketten szegények lévén, házasságok megkötése az ifju tiszt előléptetésétől függött.

Nem csoda tehát, ha ez örült a háborúnak, mely reményt nyújtott gyorsabb előléptetésre, s alig várta a pillanatot, hogy ezredével a csatatéren lehessen.

Hanem e remények daczára Duprez asszonyosság s unokahuga alig tudták fájdalokat fékezni; s midőn végre, pár együttöltött édes-keserű óra után, a búcsu pillanata megérkezett, s Armandnak vissza kellett térnie a laktanyára, honnan másnap hajnalban, ezredével vasutra lesz szállandó: anyja, az utolsó ölelés után, majdnem eszmélet nélkül dőlt vissza támlányába, míg Cécile az ablakhoz tántorgott s az ifju után nézett, míg annak sugár alakja eltűnt a távolban.

II.

A magentai ütközet végét érte; ezrenként fekiüdtek a holtak és sebesültek a véres csatatéren.

Ez utóbbiak közt volt Duprez Armand is.

A csata vége felé, épen midőn a fiatal tiszte ezredesének szemei előtt, csapatját új támadásra indította, egy ágyugolyó elvitte balkarját.

Az ezredes, ki előtt az ifju vitézsége feltűnt, kivitette őt a tüzből, és segéde által a fősebesz gondjaira bízta.

Armand Mailandba vitetett, több sebesülttel együtt; s mikor a láz, mely veszedelmes sebe, a fárasztó út s a nagy hőség következtében, erősebben állt be a szokottnál, kissé enyhülnei kezdett: nem csodálkozására, nem valami közönséges kórház nehéz légü terebében találta magát, hanem tiszta, hűves szobában s kényelmes ágyban.

Nem messze fekhelyétől, kis pamlagon, egy nő ült könyvvel kezében; kinek szép, kifejezésteljes vonásai, nemes tartása, s finom, habár egyszerű, öltözete mutaták, hogy nem tartozik kórházi ápoló-személyzethez.

Az idegen túlhaladta már az ifjuság éveit, de nem érte el még ama válságos határidőt, mikor, főleg hölgyeknél, a hanyatlás jelei kezdenek mutatkozni.

Armand darabig csendesen fektött, csak szemei jártak körül a tágas szobában; végre halk mozgás által vontta magára az idegen nő figyelmét, ki félre tette könyvét s fölkelvén a pamlagról, a sebesült ágyához lépett.

— Szemeiből látom, — szólt, kissé lehajolván a beteghez, — hogy a láz apadni kezd, s hogy önnek eszmélete tökéletesen visszatért. Szivemből örülök e változáson.

— Hol vagyok asszonyom? — kérde a fiatal tiszt, — s ki az, kinek e kényelmes lakást s a gondos ápolást köszönhetem?

— Ne törje most ezen fejét, — felelt az idegen nyájas mosolylyal, — legyünk inkább azon, hogy minél előbb egészen visszanyerje egészségét, s hazájába, aggodó családjához mehessen.

E feleletre nehéz sohaj emelkedett a beteg kebeléből; szemei búsan fordultak a kötelékekre, melyek balvállát borították, míg halkan rebegette: Szegény anyám! szegény, szegény Cécile! hová lettek szép reményeink?

— Az orvos legnagyobb testi-lelki nyugalmat és csendet ajánlott, Duprez ur; fogadjunk szót, — mond az idegen nő részvétellel, látván az ifju fájdalmas fölindulását. — Azért most magára hagyom önt, ne hogy beszélgetés által növeljem nyugtalanosságát. Ha szüksége van valamire, rántsa meg a csengetyü zsinórját, mely itt kézügyében van.

Avval elhagyta a szobát, és a beteg, kimerülve e rövid beszélgetés által is, nem sokára mély s kábulatesz szendergésbe inkább, mint álomba merült.

*

A hölgy, ki oly gondosan ápolta a fiatal tisztet, dúsgazdag málendi özvegnő volt, ki, midőn a magentai csata után a kórházak egytől egyig megtöltek sebesültekkel, felajánlotta a hatóságoknak saját gyönyörű palotáját, százötven ágygyal együtt; maga és cselédei számára csak pár szobát tartván meg, az épület egyik szárnyában.

Duprez Armandot jó csillagzata azok közé sorozta, kiket e palotába vittek. A magos erényű tulajdonosnő látván az ifju veszedelmes állapotát, s hallván, hogy különösen ajánlották őt a főorvosnak, feláldozta számára a megtartott szobák legjobbját; s meg nem elégedvén avval, saját meghitt komornája által ápolattatta a fiatal tisztet, sőt nem egyszer maga látogatta meg s időzött ágya mellett.

De a nagy gondosság daczára Armandnak veszedelmes sebe, nehezen gyógyult, főleg mióta visszanyerte eszméletét.

Bús volt és nyugtalan; nem csak ébren, de még álmában is, egyre anyja s arájával volt elfoglalva.

Az özvegy béketűrése s gondossága kifogyhatlan volt; kikérdezte őt körülményei s családja felől; s az ifju, kinek jól esett anyjáról s szeretett arájáról beszélhetni, tartózkodás nélkül szólt, mindenről mi szívét nyomta; úgyhogy az olasz nő nem sokára oly jól ismerte az ifju beteg helyzetét, mint ő maga.

De ha az ily beszélgetések új életet öntöttek is pillanatra a sebesült ereibe, hatásuk csak rövid ideig tartott; s a helyett, hogy Armand ereje nőtt volna, ez mindinkább apadni látszott, úgyhogy az orvos nem sokára majdnem lemondott azon reményről, hogy életét megmenthesse, állítván, mikép itt nagyobb a baj, mert az ifjunak lelke még betegobb testénél.

Igy állván a dolog, a nemes olasz nő sajátos eszmére jött.

Ha a lélek beteg, gondolta, gyógyítsuk azt mindenek előtt, és tartsuk meg az anyának fiát, jegyesének hű szerelme tárgyát, ha lehet.

III.

Míg a fiatal tiszt Mailandban a halállal küzdött: anyja és Cécile nem kevesebbet szenvedtek Párisban.

A rossz hír gyorsan halad; s azért hihetlen rövid idővel a magentai ütközet után a két hölgy már értesülve volt a szerencsétlenségről, mely az ifjút érte.

Ki irhatná le a gyötrelmeket, melyeknek e nap óta a két szerető szív áldozatja lőn?

Mit nem adtak volna azon lehetőségért, hogy a szeretett beteg ápolására Olaszthonba mehessenek! De Duprez asszonyság egészsége nem kevésbé, mint szegénysége, lehetlenné tevék e vágnak kielégítését.

A szegény özvegy már évek óta el nem tudta hagyni szobáját azon betegségek egyikének következtében, melyek gyógyithatlanok, de melyekkel évekig élhetünk, vagy inkább tenghetünk.

Cécile pedig hogy tehetné egyes egyedül e hosszú utat? hogy vegyülhetne a hadi élet zajába és veszélyeibe, hol őt senki nem kíséri és védi? S végre ki fogná ez alatt ápolni a szenvedő Duprez asszonyt?

O! vannak ez életben pillanatok, hol a szegénység valódi szerencsétlenséggé válik, mert legszentebb kötelességeink teljesítését nehezíti, néha lehetlenné teszi.

De térjünk vissza Duprez asszonysághoz.

Az özvegyasszony támlányában ül, Cécile pedig mellette, alacsony széken. Mindketten egy levél olvasásával vannak elfoglalva, melynek tartalma nagyon is aggasztó lehet, mert fájdalom s ijedség tükrözik vissza a két hölgy arczaiban.

A levél Armand századosától jött, s az óvatos kimélet daczára, melylyel írva volt, kevés reményt nyújtott a szegény anyának fia fölgyógyulására.

— Ő! csak ott lehetnék, mellette! — sohajtott Duprezné, könyeit törölgetvén; míg Cécile, befödvén halvány arcját két kezével, némán zokogott.

E pillanatban az előszoba csengettyűje erősen megszólalt, úgy-hogy mindketten összerázkodtak. Ezen nincs mit csudálkozni; a szerencsétlen ember ritkán vár jót, s e két hölgy most a szó teljes értelmében szerencsétlen volt.

*

Armand, a szegény sebesült, veszélyes állapotának öntudatával bírt, napot nap után látott enyészni, a nélkül, hogy valódi jobbulást érezne.

Aztán nagyon növelte kedélye szorongását az, hogy az egyetlen lény, kit őrangyalaként tekintett, egyszerre csak elmaradt.

Akár minő gondosan ápolták is a beteget az öreg komorna és a többi cselédek, azokkal nem beszélhetett anyjáról, Cécileről; nem öntheték ki előttök szive vágyait és fájdalmát; s a napok és éjek végzetleneknek látszottak a beteg előtt, kinek állapota napról napra aggasztóbb lőn.

Szünetlen kérdéseire F . . . asszonyosság után, azt felelték neki, hogy beteg, habár nem veszélyesen, és kénytelen szobájában maradni.

Képzeltetni a beteg ifju örömét, midőn az ötödik nap reggelén kinyilván ajtaja, az öreg komorna helyett tisztelt és szeretett jóltevőnőjét pillantotta meg, kissé halványabban ugyan a szokottnál, de különben semmi jelével a betegségnek.

— Istennek hála, hogy ismét láthatom önt! — rebegette halkán, reszkető kezét nyujtván a nőnek, — remélem tökéletesen fölgyógyult?

— Nem voltam beteg, Armand, — felelt ez mosolyogva, — hanem hosszú utat tettem.

— Hosszu utat? hová? s miért nem mondták nekem ezt cselédei?

— Mert megtiltottam. Nem akartam önnek oly reményt nyujtani, melynek teljesíthetéséről még nem valék egészen bizonyos.

— Reményt nyujtani? nekem? — kiáltott föl az ifju kissé erősebb hangon. — Oh szóljon! . . . Hol volt ön?

— Párisban.

— Anyámnál! — Cécilenél? — Hogy vannak? Mit csinálnak? Szóltak-e rólam? Szeret-e még Cécile?

— Lassan, lassan, Duprez ur! — Ha már a gondolat hogy

övéinél voltam, annyira fölizgatja önt, mikép merjem a kedves látogatót ön elé vezetni, kit magammal hoztam Párisból?

— Látogatót Párisból? — O asszonyom, ki az, ki önnel jött?

— Hadd feleljen maga e kérdésekre! — szólt a nő, kinyitván a szoba ajtaját, melyen Cécile pirulva s reszketve lépett be.

— Cécile!

— Armand! — kiáltott föl két fiatal hang.

Mit jelentett e fölkiáltás ily órában? . . . Ki tudná leírni?!

IV.

Az orvosnak igaza volt. Cécile jelenléte többet használt a betegnek minden kötelékeknél s gyógyszernél: már néhány nap múlva tetemes javulás mutatkozott.

Armand csak akkor volt nyugodt, mikor F . . . asszonyság s Cécile mellette lehettek.

Mennyi kedves óra telt el így! — Cécile elbeszélte Armandnak, mikép hallá a csengő éles hangját, mikép jelent meg előttök e nő, e szent, ki semmi jót sem tett félig, hanem egészen.

Miként bizta őt szeretett öreg nénje e bájos teremtésre, melynek puszta megjelenése ihletet és bizalmat idézett elő.

Mindent, mindent elmondott; azt is, mennyire szereti őt, s minő boldog, hogy mellette lehet!

De hogy F . . . asszonyság, ennyi áldozat után, többre is megy még, hogy koronát tűz az Isten sugalta mű homlokára: ezt nem is sejtették a fiatal jegyesek. Pedig oly lényeknek, minő F . . . asszonyság, jellemében van: semmit sem tenni félig.

A jeles nő titkon minden szükséges lépést megtett arra, hogy az ugy is szolgálatra képtelen ifju Cécilet elvehesse.

Megírta szándékát Duprez asszonynak; s mivel akart, erősen és egészen akart, s mivel köztisztelet tárgya volt: semmit sem tagadtak meg tőle, s célzott ért; sőt kettős meglepetést is tudott előteremteni.

*

Egy reggel a szép Cécile fehérbe öltözve s arakoszorúval barna fűrtin, jelent meg vőlegénye ágya mellett; míg az egyház emberei, kísérőivel együtt, az orvos, egy fiatal tiszt Armand ezredéből, ki épen akkor Mailandba küldetett, F . . . asszonyság s annak cselédei, jöttek a szobába, félkört képezvén a beteg fekhelye körül.

Fél óra múlva a fiatal pár férj és nő volt, s Armand, hiányzó karja s még mindig elég súlyos szenvedései daczára, a legboldogabb emberré lőn a világon.

Az esküvés után F . . . asszonyság megölelte a fiatal nőt, s csinos bőrtokot adott át neki jegyajándokul, melyben vörös bársonyon gazdag nyakláncz, fülbevaló és karperecz tündöklött.

Az új házaspár még az első öröm varázsa alatt volt, mikor egy segédtiszt lépett a szobába, ki Armandnak nemcsak a becsületrend keresztjét nyujtotta át a császár nevében, hősies magaviselete elismeréseül, hanem egyszersmind kinevezését is elég jövedelmes hivatalra a hadügyminiszteriumban.

Igy tehát minden gondnak a jövőre nézve vége volt; s a fiatal sebesült, átszellemülve annyi boldogság által, e naptól fogva óriási léptekkel közeledett tökéletes fölgyógyulásához.

Auguszt tizennegyedikén, midőn az olasz hadsereg bevonult a fővárosba, Armand, a többi sebesültekkel együtt, már jelen lehetett az ünnepélyen, a becsületrend keresztjével mellén.

Cécile és F . . . asszonyság egy ablakból nézték e diadalmenetet.

— Mily boldog ön! — kiált föl F . . . asszonyság, midőn Armand épen az ablak alatt léptetett el s Cécilenek szerelemteljes köszönetet intett.

Cécilenek úgy tetszett, mintha e fölkiáltásban némi fájdalomhang vegyülne s megdöbbenve tekintett jóltevőnjére.

— És ön asszonyom? — kérdi F . . . asszony kezeit megragadva. — Boldog-e ön?

— Én . . . én? — felel habozva a még mindig szép nő. — Tekintsen ön ez ünnepélyre alant: lehet-e boldognak nem lennem? — S e közben szemeiből két nagy könnycsepp gördült alá.

— Asszonyom! — kiált fájdalmasan Cécile, — kegyednek fájdalma van. Szemeim nem csaltak. . . . Kegyed Armandot szerette!

— Miért tagadjam? — mond F . . . asszony küzdelem után. — De ez — folytatá, miközben jó szive bánatát atmosolygá — az utolsó roham volt. Most már teljes szivemből örvendhetek kegyetek boldogságán.

És ezt mondva, Cécilet anyai szeretettel homlokon csókolta.

S. LINA.

ŐSZI RÓZSÁK.

I.

MIKOR elbúcsúztam tőled,
Ugy mosolygott az ajakam ;
S te azt hitted tán, hogy nekem
Nagyon, nagyon jókedvem van.

A kis bimbó is mosolyog,
Mikor nyilik és úgy nevet ;
Pedig, ha tudná a világ,
Hogy akkor szive reped meg! . . .

II.

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Eljön majd a gyöngye szellet
S csókot küldök attól neked!

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Meggérem a virágokat,
Küldjék neked illatjokat!

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Meggérem a madarakat,
Ablakodnál daloljanak!

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Majd elhordja a kis lepke
Sohajtásim közeledbe!

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Meggérem majd a kis méhet,
Hogy ajkadról hozzon mézet!

Én is várom már a tavaszt,
S gondolod-e mért várom azt?
Megizenem a fecskétől,
A leggyorsabb repülőtől,
Megizenem mindennapon,
Hogy szeretlek nagyon . . . nagyon!

ALKIBIADESZ.

I.

HÁZA kertecskéjének gyep-pamlagán ült Szokratesz; előtte állt, vagy ült, vagy mozgott tanítványa és fiatal barátja, az élénk Alkibiadesz; s mindketten érdekes párbeszédbe voltak merülve.

— Már csak valld meg bátya, szóla elégtűtség mosolyával, Szokratesz vállát veregetve Alkibiadesz, hogy én jobban oldám meg az élet feladatát, mint ti hirhedett bölcsészek. Az én elvem, melyet hűn követek: „Zoe! élvezz!” mert erősen hiszem, hogy az istenek e rövid életet nem komoly, vagy éppen mogorva elme-vajudásokra, öntagadásokra és örömtelen elvonulásokra mérték ki a halandó számára. S miért ne férhetne meg az erény az élvezéssel? Én szintén tisztelen az erényt, de az öröm élvezésit szeretem; s mutass fel jelenleg Athénben ifjat vagy férfiut, kit oly köztisztelet és szeretet sugározna körül, mint engemet, fiatal barátodat. . . . Ti bölcsészek olyanok vagytok, mint a dió; egy keserű és egy kemény héjat kell lehántani, törni rólatok, hogy egy kis éldelhető beleszkéhez juthassunk nálatok. Nem veszem Görögország hajdani hét bölcsét, kiket csak gyermekétg koraik híreszteltek nagyoknak; hanem egy Pithagoraszt, Anakszagoraszt, vagy éppen Heraklitoszt; de csak tanítványaidat is: a ronda Antisztheneszt, a nőgyűlölő Plátónt, a fejcsüggesztő Fédont, a fényes napot is elvitázó Euklideszt, és azt a dölyfös Kritiászt, ki saját saruit nem látta soha, mert szemét, orrát föld és más halandók felett hordozza; hú! mily fanyar ficzkók! az embernek újra csak makk-lakomához kel-

lene ülni velök! — No már téged, édes öregem, hizelge Alkibiadesz, mégis csak kiveszlek a kovászos társaságból; rajtad megtetszik, hogy nagynéném Aszpázia körül udvarolgattál s az ő hiblai mézéből ragadt ajkaidra valami. Te szépen szólsz, eléggé sima és nyájas is vagy; de bátya, nem tagadhatod: erényeiddel és tulszigoraiddal úgy körülütkézed magadat, mint a siin, s hozzád bajosan férhet ember és örömelevenet!

— Mikor voltam én öcsém, ellensége örömmek és élvezésnek? kérdé Szokratesz; csakhogy én ezeket egyébben találom fel, mint te. Tedd szivedre kezedet és szólj: nem éreztél-e pompás lakomáid s lármás tivornyáid után némi ürt, némi kedélyborongást magadban?... Nem érezted-e, hogy ezen dőzsölések, tivornyák, és dőzs barátidnak rovásodra elkövetett, ugynevezett ifju csinjeik s kihágásaik, többet, kevesebbet lecsippentettek önbecsülésedből kebledben? S nem pirultál-e szinte vérkicsattanásig azon méltatlankodásaid után, miket te, ki honfitársaid boldogítására születél, mámoros fővel, becsületes, békes polgárokon, Hipponikószon és Taureáson elkövettél?

Alk. Ó bátya! ezeket én megbántam szivemből, s jóvá is tettem meglehetősen hibáimat.

Szokr. Ez jele, hogy szived és jobb érzeted még nem fuladt el a testi gyönyörök mámorában. De ugyancsak szégyened e pirulása figyelmeztethet vala tégedet, hogy csak az lehet valódi öröm élvezése, melyet bánat nem követ, mely lelkünket, önmagunkat nem sülyeszti, s az erények utjában nem áll. Az élvezet barátom, ne legyen étek, hanem fűszer.

Alk. Bocssás meg bátya, egy elvonult atheni polgár, milyen te is vagy, kit legfőlebb Kszantippéje ránt ki olykor kedélye egyformaságából, ura lehet a maga viszonyainak, érzelmeinek, tántoríthatlanul követheti elveit s az erény ösvényét. Te kegyes valál engemet többször, magas tetőn álló sudar fenyűszálhoz hasonlítgatni, mely nem hitvány viskó-gerendát, hanem büszke árbocot lesz egykor adandó. Ilyes fenyűszálak körül Áthénben, tudod bátya, viharos szelek szoktak zugni és dólni. Irigység, ármány, ingatag népkegy, gyakran időelőtt fejszét vetnek a fenyűszál derekának. Hibázom-e én, ha lakomáimmal, fényütéseimmal, csillogásaimmal, részemre hódítom, vakítom a pórnépet? tivornyáimmal barátim számát nevelem, s pártomat szilárdítom? Fél ember az, ki nagy czélokhoz fél eszközöket használ.

Szokr. Igaz, mit nem baráti hizelgésből jegyzék meg felőled Alkibiadesz, te magas tetőn álló sudar fenyűszál vagy. Ha vihar rom-

bolja idő előtt azt el, mindenki szánja a nagy veszteséget; de ha tenmagad emészted fel, mielőtt árboczczá erősödnék, mindenki megvetéssel vet tűzre. Minap születésednél, viszonyaidnál és ritka tulajdonaidnál fogva, becses márvány-darabhoz hasonlítottalak, melyből egy Fidiász olimpiai Jupitert faraghatna, de kontár művész, milyen szobrász-ujoncz koromban magam is valék, satirt is alakíthat belőle. Megvallom, fiatal barátom, én szerencsésebb művész ohajtottam lenni nálad, mint szobrász-koromban a többi márványdarabok körül valék; Fidiász szeretnék lenni nálad: de — de — de —

Alk. (hévvel) De — de? Ki vele bátya!

Szokr. (fájdalmasan) De — a szép márványdarab, naponként morzsákat forgácsol el magából; s félek, végre is hitvány satirt fog adni! Nem minden elhírhedett ember nagy ember!

Alk. Bátya, te irántam tul-szigoru vagy, szigorubb mint többi tanítványid iránt!

Szokr. Annak tulajdonítsd, hogy veled magas a játék Áthénre nézve; nagy lehet a nyereség, de a veszteség is. Te elvet, sőt kötelességet akarsz alkotni fényüzésidből, lakomáidból és tivornyáidból, mert szenvedélyeiddel oly igen egyeznek ezek. Eleinte, ha jól fogtál fel, csak hiúság, fiatal könnyelműség és dicsvágy voltak rugóid. Dicsőség után epedtél mindenben és minden áron. Dicsőséget kerestél abban, hogy Áthénben, sőt egész Görögországban neked vannak legfutósabb és legbetanítottabb lovaidd, hogy az olimpiai játékokra hét pompás fuvarzatot küldhettél, mennyit Görögországnak egy városa vagy királya sem; hogy ama játékokon három fuvarzatod nyerte az első jutalmakat; hogy lakomáid legpazarabbak; butoraid, lábszőnyegeid, pamlagaid legdrágábbak, magad tiruszi bársonyban jársz, ebeid, madaraid legszebbek, legritkábbak egész Persiáig; és hogy maga a dús-gazdag Nikiász sem vetélkedhetik fényezésben és pazarlásban veled. Így lettél veszélyes példány Áthénnek, de magadnak is, édes öcsém! Mert később magadat is megkapott a testi élvezések mámore, s mit elébb hiúságból tevél, tetted később kedvtelésből. Most váltogatott tivornyák, dőzsbarátok és vásárlott szerelmek sülyesztik el a honnak és emberiségnek szánt ritka tehetségeket!

Alk. Nem bátya! e részben csalatkozol, én a hont nem veszem szemem elől soha. Elkövetek mindent, hogy pályát nyissak magamnak, szolgálhatni neki.

Szokr. Tudom, Alkibiadesz! te szereted hazádat, mint terét dicsőségednek, de nem mint fiu anyját, nem mint általad boldogi-

tandót. Tudva van előtted, mennyire ki van merülve Áthén, nagybátyád Periklesz közfénytüzése — mert mint te, maga háztartásának csillogásaira nem fecsérlött — s az átkos peleponnézi háboru által : s te mégis nem az általánosán érdekelt békére, hanem Spárta és Szi-czilia elleni, inséges és kétes háborura izgatsz, hogy mint hadvezére annak, dicsőséget arathass hazád rovására!

Alk. Nem tagadhatom, némileg eremre tapintottál bátya : de mondd meg, viruló éveimben vesztegelve porhadjak-e? Tetterőnek halál a tétlen veszteglés!

Szokr. Hazának szolgálni, mindig talál alkalmat a tiszta honfias szándék. És megfontoltad-e, Alkibiadesz, hogy háborura izgatásoddal, Sczilla és Kharibdisz közé lökéd hajódat? Ha mint vezér, mert nem kétlem, hogy jelenleg a fecsérléseid által megvesztegetett áthéni nép és czimbora megszavazand annak — csatákat vesztesz, fejedre halált s ha diadalokat aratsz, az osztrakismosz *) törvényénél fogva száműzetést fog rád kiáltani színt azon csőcselék-nép, mely most csodál, imád, melyet drága pénzedért lakmározttattál, s melynek rivalgása, nem a jobbak javalása után esengtél mindig.

Alk. Felteheted-e rólam bátya, hogy eshetőségekre fedetlen hagynám magamat? Athén köznépét lekenyereztem én, miként nagybátyám idejében sem volt lekenyerezve soha, s tudja ez, hogy csak tőlem várhat, mert Nikiász vetélytársam roppant vagyona már kimerülőben van; az osztrakismosz ellen pedig jóformán biztosítottam én magamat, véd- és daczsövetséget kötve Nikiászszal, Kritiászszal, Féattal és többekkel, kik szintugy tarthatnak annak szigorától, mint én.

Szokr. Szép, biztos szövetség, dics-lihegő vetélytársak között!

Alk. Ha minden kötél szakadna hazámban, birok külföldön is, pedig nem csak Spártában, Lizanderben, hanem a hatalmas persa király birodalmában is, Tisszafernesz és Farnabazesz helytartókban oly biztos barátokat, kik mindenkor nyílt karokkal fogadnának.

Szokr. (ujjával fenyegetve). Átallanék, Alkibiadesz, hazám esküdt elleneiről ekként nyilatkozni? vagy tán hajló lennél egykor hazád ellen is használni fel ezen barátodat?

Alk. Bátya, te éles vagy, mint a beretva!

Szokr. Éles, fiatal barátom, mert féltelek. A sértett hiúság és önhittség igen bosszuállók.

*) Az osztrakismosz, törvény volt Áthénben, melynél fogva az, ki népszerűsége, vagy kitűnő tulajdonai miatt az állam szabadságára nézve veszélyesnek tartott, szavazás útján tíz évre száműzetett.

Alk. És tartalékul, bátya, a szépnemet tartom fenn magamnak, mely, mint tudod, dicsőséget keres abban, hogy nekem hódoljon. Közte van, hogy többet ne említsek, Neméa, Kleóne, Filene, Áthén elhírhedett szépségei, kik lábaiknál látják Áthén ifját és öregét. Emlékezhetsz, hogy bájos Aszpázia néném, alig volt képes kevesebbet vinni ki az állam dolgaiban, mint nagybátyám maga.

Szokr. Ha, ha, ha! megnevettetsz fiatal barátom. Tehát köz heterákra is számolsz, kiknek kegyöket szintugy megvásárolhatja ellenfeled mint te? A fukar Neméát, a hiu Kleonét és tetszelgő Filenét sorolod hű és tántoríthatlan barátnéid közé, kik tapadnak hozzád, mert gazdag és Áthénben divat vagy? — Ha még is Timándrát említnéd, ki esengő szívével csak kegyed hulladékain tengődik.

Alk. Hagyd el, bátya! Hozzája jó vagyok; mert látom él, hal értem, s neked rokonod és kegyenczed. De szívünknek nem parancsolhatunk. Timándra igen is nyugalmas birtok, és — és — kissé szeplős!

Szokr. De lelke s hű szerelme hozzád, szeplőtlen! — felállva ültéből, s megfogva Alkibiadesz kezét — Szívhez nem szól, barátom, mi szívből nem jő. Valódi barátságot, szerelmet csak valódi érzelmeken cserélhetni be. Te játszol érzelmeiddel, érzelmi khaméleon vagy; hizelegs a nagyoknak, kezet szorítasz a hasonlókkal, csapodár vagy a nőnemnél és vesztegető a pórnépnél; mindenütt hamis pénz, és látszat, mikért te is látszatokat vásárolsz be! Őszinte egyenesség és szilárd erény az életnek legbiztosabb horgonyai; habár lehet az erénynek is olykor keserű falatja, de bőven megédesíti azt az öntudat.

Alk. A világ egy nagy vásár, bátya, melyen kiki telhető drágán kíván tudni portékáján. Kívánhatni-e, hogy azon az okos, mindig valódi érzelmekkel, őszinteségekkel álljon elő? (Csalfa mosolylyal) És én tudom, hogy e részben te is elbiccensz olykor az egyenes utról. Tudom, mikép te hazám isteneit, kiknek szobraik utczáinkon és piaczainkon merengnek, nem sokkal tartod jobbaknak, mint minket halandókat, miben igen egyet értek veled: és mégis — járod a templomokat, áldozol, tiszteled a delfi oraculumot, természetesen, mert téged legbölcsebbnek nevezett a halandók közt.

Szokr. Az más, fiatal barátom. Én tisztelem, mint hű polgár, hazám törvényeit, melyek szorosan forrvák össze istenei tisztelésével, hódolok a nemzeti szokásnak, mely kegyelettel csüggy ősei vallásán. Az én sejtelveim, miket helyesen lesél el, egy magasztosabb lényről

és jobb életről, csak pusztá sejtelmei keblemnek, és sugallatai géniuszomnak, miket hazám ösvallása ellenében teljesen igazolni nem bírnék, — mert ki tartoznék elfogultabb polgártársaim közt hinni, hogy géniuszom csalhatlan? Így fölléptemmel csak közbotrányt, nem meggyőződést eszközölnék. Ez eset barátom, szivek nyeresére nem alkalmazható. Igaz, hogy a világ és élet egy nagy vásár: de becsületes ember hamis pénzzel nem járja azt. A világ bohó is; egyideig hagyja maga fejébe nyomkodni a bolond-sipkát: de később visszanyomja fejedre azt, s benyomja fejedet is vele! Te Alkibiadesz, veszélyt szórtál el hazádnak és magadnak. Adják az istenek, hogy boldogtalan aratásra ne keljenek magvaidd!

A lk. Jöjön, a minék jönie kell! Legroszabb esetben is, tudom, marad Áthénben egy jó barátom, kinek hűségéért életemmel állok jót. (Megöleli Szokrateszt) Ez te vagy Szokratesz! ki Potideanál megmentéd életemet.

S z o k r. Mit te nekem Deliumnál bőven megháláltál. (Viszonzva Alkibiadesz ölelését) Ez egy barátod marad, Alkibiadesz, jóban és rosszban; de ne feledd, hogy Szokratesz esküdt barátja az erénynek is, s ha bírja is menteni a fiatal botlásokat, szigoruan kárhoztatja a lélek-sülyedéseket.

II.

Szokratesz ismerte ritka tehetségeit, fényes viszonyait s fogékony jó szívét, s egyszersmind fölfogva nagyra-születését Alkibiadesznek, minthogy rongált hazájának nagy fiat kívánt képezni belőle, eltért nála azon oktatási modorától, melyet más tanítványinál és hallgatóinál gyakorolt, s komoly őszinteséggel sőt csipősséggel kelt ki botlásai ellen, nem gondolván az ifjunak apró nehezteléseivel, miknél fogva hiúságát sértettnek érezé. És az agg bölcs, jó sikert jósolt fáradalmainak abból, hogy Alkibiadesz, neheztelései és könnyelműsége daczára is, visszatért ledér kéjelgéseitől szigoru oktatásaihoz. Ilyesek után rendesen, habár csak ideiglenesen is, magába térve, jobbulva, s tele józan felfogadásokkal tért az ifju lakába vissza. De tüzes vére, könnyelműsége, hiúsága és dőzs-barátok csábításai újra a testi gyönyörök örvényébe sodorták őt.

A fentebbi párbeszéd is jóformán elevenére tapintott az ifjunak. Alig volt egyszer-egyszer elégtelenebb önmagával mint most, midőn távozva Szokratesztől, gondolatokba merülve haladt Áthén utcáin, s

jó sugallatok, fogadások változtaták keblében egymást. Haladtában, jobbról, balról özlöttek feléje a jó akaratos sziveskedések. Itt magas tisztviselők idvezelték őt nyájasan, amott barátok szorítottak vele kezét; majd a pórság tisztelgett neki, s utcán és ablakokból a szépnem mosolygott hódolva a deli ifjura. — Látnád agg barátom, mondá Alkibiadesz, felocsudva, magában, most és mindenkor e csalhatatlan jelenségeit egész Áthénben a felém nyiladozó jó akaratnak: egy pillanatig sem kétkednél, hogy benne minden eshetőségekre fődve vagyok!

Nem is eszmélve s mintegy megszokva az utat, a szép Neméa kapujánál találta magát. Betért, s nyílt karokkal fogadtatott.

— Mégis jutott drága idődből nekem is néhány pillanat! — szóla a bájos hölgy. — Tegnap egész hosszú napon át nem láttalak, pedig tudnod kellene, hogy vesztetteknek tartja Neméa azon óráit, mikben kedves jelenlétedet nélkülözni kénytelen. Azonban, mint hire jár, te mint hadvezér fogsz rendeltetni Spárta ellen; s hinni akarom: készületeid foglaltak el. Elviszesz-e kíséretedben engem is?

Alk. Megbocsáss szép Neméa; elsőbb hadjárataimnál nem lehet szivem sugallatát követnem. Már is igen rám jár a rud, hogy csak szenvedélyeimnek élek, s a komoly hon-tügyek nem szakjaim.

Neméa. Ugy én huzamosan maradok Áthénben árva szivemre, és ki nagyjára kegyedből tartok házat, háztartásomra nézve is!

Alk. Mentsenek istenek, szép Neméa! ez utóbbinak nem szabad történnie! Pénztárnokomnak parancsot adandok, hogy pénztáram mindig nyitva álljon számodra.

Neméa. Köszönöm, kedves ifju! te esupa jószág vagy, mely kétségbe ejt a felől, hogy valaha elég hálás birhassak lenni irántad.

Alk. És még is, kedves Neméa, jöhet idő, melyben igénybe fognám vehetni, mint nevezéd, háládat. Szépségednek majdnem egész Áthén tekintélyesebb ifjai, férfiai hódolnak; te alkalomkor hatalmassá nevelheted pártomat.

Neméa. És én hajánál fogva rántanám elő az alkalmat, hogy szolgálhassak neked. Már tegnap meg is kezdtem munkámat. Likonnak, a zajos népszónoknak megnyertem szavazatát számodra; s ezt akkor tevém Alkibiadesz, mikor rád kissé nehezteltem, hogy vetélytársamnak, Kleonénak egy drága persiai szőnyeget ajándékoztál, mig én egygyel sem bírok.

Alk. Fényes rokonságának, nem személyének áldoztam ez aján-

dékkal, Neméa. De hogy lásd többrebecsülésemet, legyen tied azon legpompásabb persiai szőnyegem, melyen a persiai király fényes szék-vára áll himezve.

Neméa. O — köszönöm, szívem ifja, a kedves emléket! — kiálta örvendezve a leány; s hizelgésekkel, forró csókokkal jutalmazá a nagylelkűséget.

Egy bájos óra repült el Alkibiadesztől nyájaskodás és tréfa közt, mikben a szép Neméa iránta oly szivesnek és tapadónak bizonyítá magát, hogy tőle távoztával, az ifju kéjjel dagadó kebelével gondolá magában: „Neméa, Áthén legszebb hölgye él, hal értem! Szokratesz barátom nincs igazad!”

Minthogy a magasb születésű Kleóne házát Áthén előkelői látogaták, ez uttal ujság-vágyból inkább, mint sziv-vonzódásból, betért Alkibiadesz Kleónéhoz is.

— Idvezellek, Áthén nagy fia! kiálta elébe, örvendezve a sugár hajadon. Már aggódtam, hogy Alkibiadesznek, kit egész Áthén csodál, imád, kit a görög ifjuság mintájának fogadott, s a görög szépnem, bálványának nem is jut időcskéje számomra, annyival is inkább, hogy az állam ügyein kívül, Áthén bájosabb hölgyei is, sok szép órát vesznek igénybe tőle.

Alk. A szép és mivelte Kleóne soha sem tarthat mellőztetéstől.

Kleóne. No, no! a kaczer Neméa nagy büvészné! (Ujjácskájával fenyegetve.) Ő a festész vásznán is, Alkibiadesz karjai közé tudta bővölni magát!

Alk. Festészem botor szeszélye volt, nem megrendelésem.

Kleóne. Mely nem kevés irigységet támasztott Áthén hölgyeinél, s nem csekély botrányt okozott higadtabb férfainál. — Aztán a fürge Filéne, a szelid Timándra, ki oly bájolólag eped.

Alk. Szinte az elolvadásig! Hagyjuk Kleóne, a jámbort.

Kleóne. Hagyjuk! elég nekem, hogy az ünnevelt Alkibiadeszből én is birhatok valamit. S mily büszke voltam e birtokocskámra csak ma is! Egy pár arkhont, areopagi tag, és rokon gyült nálam össze. Egyaránt ömlött szájokból magasztalásod. Egyszersmind amynak mint bizonyosnak állították fővezérségedet Spárta ellen. O mint fájlalom, hogy helyben nem lehetek tanuja diadalaidnak! Ha nem tudnám óvatos elhatározásodat, nem vinni nemtünkől magaddal a táborba senkit, addig ostromolnálak, míg engedned kellene.

Alk. Te ugy szólasz kivivandó diadalaimról, mint csalhatatlanokról. A hadi szerencse változó, Kleóne! S ha vesztenék?

Kleóné. Egész Áthén, s mi barátnéid, barátid, forró részvét-
tel enyhítőik fájdalmadat. Nagyság, nem lehet rabja a szerencsének!

Forró öleléssel jutalmazá Alkibiadesz Kleónének e meleg nyilat-
kozatát. Nyájás perczeket töltött körében, mert ifju hol találhatja
magát boldogabbnak, mint annak közelében, ki őt csodálja, imádja?
„Csalatkozol itt is, mint egyebütt, Szokratesz barátom! gondolá magá-
ban, a mint Kleónétől távozik! e hölgynek én vagyok bálványja,
mindene, ez magával egy világot rakna le lábaimhoz!”

Filéne rabnője, urnőjének kapujában leste Alkibiadesz jöttét. —
Urném egy szóra kér magához! szólt ez. Alkibiadesz betért, és Fi-
léne, pompás piperében, zajongó vidorsággal fogadta az ifjut. —
Egy pillanatra kértelek Alkibiadesz, szóla, hogy bemutathassam neked
azon öltönyömet, melynek kelméjét kegyes valál számomra Szidonból
hozatni.

A kelme pompás volt, szabása mesteri, a karcsu termeten,
az ifju gömbölyeg tagokon, valóban igézöleg állott; mintegy bájos önt-
vény volt azokon.

— Öltönyöd bájos, mint egész magad! kiáltá, szemeit kéjesen
legeltetve rajta, Alkibiadesz.

— Már vettem is hálából számodra hasznát, sugá pajzánul
Filéne; a komor Kráteszt és büszke Kritiászt meghódítottam részedre
benne.

Alk. Alkalmasint irántami hűséged rovására?

Fil. Nem, Alkibiadesz! te napom vagy; Áthén többi férfiai csak
játsszadó porzatok annak sugárban!

Vig enyegés közt telt el ismét Alkibiadesztől egy kéjes óra, s
azon meggyőződéssel távozott Filénétől, hogy a bájos hetera csak
neki él, csak az ő érdekében tetszeleg Áthén ifjainál.

Haza-mentében, a simuló Krisztipposz jött vele szembe.

— Alkibiadesz! Timándrától jövök; epedezve vár, és keservesen
panaszkodik, hogy egész olimpiádja, miolta nem látott magánál. Nem
térnél be hozzája?

Alk. Nem érek most rá, barátom! Hanem téged helyettesitlek
nál magam helyett. Te ügyes vagy, és simuló minden viszonyhoz.
Turbékoljatok együtt!

Kriszt. Megkísértem; ha ugyan helyettesithető lenne egy Alkibia-
desz. A hű gerle nem igen fogad idegen párt el.

Alk. Téged tán igen; te alkalmasint legédelhetőbb vagy Szokra-
tesz tanítványai között.

Arist. Téged kivéve. Azonban kedvező véleményed mindenestre büszkévé tesz.

Igy özlött a hizelgés és sziveskedés Áthén divat-fia elébe minden felől.

Haza érve, ritka kényelmű és pompájú pamlagára veté magát, s önelégülten mosolygá meg Szokratesz barátjának kételyeit és aggodalmait. Áthén sajátom, bátya! kiáltá, s egy-két irigyem gyáva fondorlata csak füszerül szolgál sziv-hóditásaimnak! . . .

III.

Másnap megtörtént a választás, és Alkibiadesz összes szavazattal választatott meg hadvezérnek Spárta ellen. Győzelemről győzelemre vezette seregét, Peloponnéznak nagy részét elpusztította s bő zsákmánynyal tért meg minden csatából. A harczok sanyarait, a zsákmányból és saját erszényéből, rendesen pazar lakomákkal enyhítette; mi által a sereg hajlamát még inkább magához kötötte.

Diadallal tért Áthénbe vissza, hol lelkesedéssel fogadtatott. A zsákmányból és roppant vagyonából ajándékokat osztott a tekintélyesebb polgároknak, s gazdag emlékeket kegyelt hölgyeinek, s ez utóbbiak zajongó lelkesülésekkel fogadták a diadalmast. Egyedül Timándrának nem jutott sem emlék, sem epedett látogatás!

— Meg vagy-e most, agg barátom, elégedve velem? kérdi Alkibiadesz, a mint Szokrateszhez belépett.

— Nem egészen! felelé ez. Te Spártának ugyan elég kárt tevé, de hazádnak semmi hasznot. Drága görög véren és pénzen vásároltál olcsó dicsőséget; mert pusztítottál inkább, mint csatáztál, s a görög és görög közti szakadékot még tátongóbbá tetted.

Alkibiadeszt bántá e szemrehányás, de elnyomá bánatódását. Kedvetlenül tért haza, hol Timándra szolgálóleánya várt egy kis nyalábkával rája.

— Urném, szóla ez, e csekélységgel kíván e nap hősének kedveskedni, ha meg nem vetnéd szivességét, s átnyujtotta a nyalábkát.

Egy csinosan és izléssel himzett derék-szorító öv vala abban. A leánynak is felötlött hidegséggel fogadta Alkibiadesz az ajándékot.

— Add által asszonyodnak köszönetemet, szóla; sürü foglalkozásaimtól nem érkezem személyesen vinni meg azt.

— Botor hölgy! kiáltá, a szolgálóleány távoztával Alkibiadesz kedvetlenül; nem akarja átlátni, hogy oly szekér után futos, mely nem akarja felvenni őt! Még az nap Arisztipposz derekát övedzé Timándra

öve. — Az ajándék tégedet, helyettesemet illet! — e szavakkal nyújtá azt Arisztipposznak által, — kárpótlás ez vesztegetett idődért a leány körül.

Szokratesz szavai munkás féregként furták Alkibiadesz szívét. Elégületlenül vetette magát pamlagára, s gondolatokba merült. — Némileg igaza lehet Szokratesznek, szóla időmulva magában, kivivott diadalaimnak nagyobb a füstjök, mint parázsuk. Alig találtam nyomosabb ellentállásra, s a nyert haszon sem volt épen tetemes. De oka vagyok-e én, hogy virágosabb pálya nem mutatkozik számomra?

Jól van! kiálta egyszerre felszökve pamlagáról, ha nem mutatkozik pálya, majd teremtek én! Ott van Szicília, Görögország élelem-tára; annak meghódítása, ugy reménylem, elég haszon leend Athénre nézve, Szokratesz előtt is!

Azonnal terve létesítése után látott. Előbb egyenként készítette el pártja tagjainál a szavazatokat, majd hathatós szónoklatokat tartott a tanácsban és nép előtt; kitárván a csillogó előnyöket, miket a gazdag Szicília meghódítása fogna nyújtani Áthénnek; támogatták őt tekintélye és népszerűsége, melyek most tetőpontjaikon állottak a városban, s a Szicília elleni hadjárat megszavaztatott. Roppant hajóhadnak felkészítése rendeltetett el, s annak fővezérül Alkibiadesz Nikiászszal; de az első ismerte a maga tulerejét eme fölött, s nem sokat tartott elhomályosíttatástól.

Míg a hadjárat készülétei tartottak, szokott ledér életét folytatta Alkibiadesz. Lakoma lakomát ért házánál, tivornya tivornyát. Áthén nagyja, kicsinye tolongott ezeken; Neméa, Kleone, Filéne, gyakran füszerették a zajongó, nem ritkán tulesapongó kedvet azokban; s a dőzs-barátoknak, állandó tanyájokká lett az ünnepeltnek háza. Egyedül a megvetett Timándra húzódtott e zajos multságoktól vissza, magános szobáskájában epekedve a felett, hogy számára egy árva perczecke sem bir jutni az imádott ifju oly fecsérlett idejéből!

Pár nappal előbb, mintsem a felkészült hajóhad kiindult volna a Piréusból, még egyszer nagy bucsu-lakomára gyűjté Alkibiadesz barátait össze, kiknek seregét csaknem egész Áthén képezé. Vig zaj csengett bongott kelyhek sürü üritései között ebben is, s e zaj tomboló robajjá fokozódott, a mint a higgadtabb vendégek távozván, éjfél után csak a zajosabb és szilajabb dőzs-barátok maradtak hátra.

Hajnal felé, bucsuzóul Arisztipposz ragadott kelyhet.

— Adjanak isteneink házi gazdánknak fényes győzelmeket Sziciliában és mindenütt! kiáltá s kiürité kelyhét.

— Köszönöm! viszonzá kaczagva s bortól hevülten Alkibiadesz; de az isteneket hagyd ki barátom a játékból; annyit tudnak azok rólunk, mint én: mi van a holdban? Szobraik ott meredeznek piaczaikon; adtak-e valamelyik jámbornak köztünk csak egy diadalt is? s koppintottak-e ujjára csak egy gaznak is?

Helyeslő rivalgás és kacaj követte a mámoros társaságnál e vakmerő szavakat; alig egy-kettő borzadozott, hallván e gúnyát az állam tisztelt vallásának, alig egy-kettőnek meredeztek hajszálai, e pajzán isten-tagadásra.

E józanabbak, a fejöket vesztett czimboráknak közepette, mint gondolhatni, gúnyos éleceknek lőnek tárgyaivá, s az elménczkedési vetély még fokozta a társaságnál a vallástalan vakmerőségeket. Nem maradt Görögország istenei közt szárazon egy is.

Bódult fővel és szilaj kedvvel tódult ki a társaság Alkibiadesz kapuján, oszlóban haza felé. A szíves gazda, noha szédelgő fővel és tántorgó lábakkal elkíséré a főpiaczig vendégeit. Oda érve megállapodék Zetisz szobránál, s még mindig rajongó észszel, „mindjárt meglátom, kiálta, nem üt-e nyakszirton Zetisz apánk?” s a nála volt vasbuzogánnyal, egyszerre leüté jobb kezét a szobornak.

Jeladásul szolgált ez a tomboló dőzs-barátoknak, s néhány percz alatt csonkán álltak a fő- és más utban esett minden piacok szent szobrai.

Borzadály szállta meg másnap a város polgárait, iszony és rémület annak köznépét, láttára a botrányos merénynek. Nem kételkedt senki, hogy annak okozói Alkibiadesz dőzs-barátai valának; de többen kételkedtek a felől, hogy maga Alkibiadesz részt vett volna abban. Zúgott ugyan a nép: de a már kész hajóhadat Alkibiadeszszel együtt, elhagyta akadálytalanul evezni; nehogy ennek tekintélye gátolja a teendő nyomozásokat.

IV.

Alkibiadesz szerencsésen ért Szicziába, s több várost hódított meg hazájának benne.

Épen győzelemből tért meg, és szokásos áldomási lakomájából távoztak vendégei, a mint egyszerre megnyilt ajtaja, és — Timándra lépett be azon.

— Te itt Timándra? mit keressz nálam? kérdé Alkibiadesz kedvetlenül.

Tim. Bocsáss meg Alkibiadesz tolakodásomnak! Tudom, hogy únott vagyok előtted : de a hű szerelem nem tántorúl el soha. Bálvégzetem ezzel vert meg engemet, és én kényszerülök körülted, mint nap körül sikeretlenül kergetni árnyékomat. S most, midőn veszélyben tudtalak, siettem azon a hajón hozzád, melyet a végett küldött Áthén, hogy téged fogva vigyen vissza, ítélő-széket állani egy büntett miatt, melylyel vádoltatol.

— Engemet fogva? kiáltá, felpattanva ültéből Alkibiadesz.

Tim. Ugy van, Alkibiadesz. Emlékezni fogsz, hogy indulásod előtti napon egész Áthén forrongott azon botrány miatt, melylyel az istenek szobrai megcsonkittattak. Mindjárt elindulásod után, kitört a zivatar ellened, kit e merény okozójának rebesgettek. A nép zúgott.

Alk. A nép, mely annyi hálával tartozik nekem? melyet tenyere-men hordoztam?

Tim. Nád az, barátom, mely minden szélre hajlong és zúg! Szónokok léptek fel, szitkokat szórtak ellened, számos ellenségeid lángokra fűtták azokat.

Alk. Ellenségim-e? Képzeldöl Timándra! Nekem ellenségim Áthénben, melynek bálványa vagyok!

Tim. Kérdezd inkább : maradtak-e benne barátid? A szin csal, Alkibiadesz; a dözs-barátok költöző madarak; s a jeleskedő férfinak, maga a vetély és irigység is képes ellenségeket teremteni.

Alk. Hát Kritiász? hát Likon?

Tim. Kritiász falura vonult ki a zaj elől; Likon pedig betegséget szinlelt. Egyedül Szokratesz mentegedett baráti hévvel és erélylyel, s én kerestem fel pártod volt hiveit; de mindketten csak annyi sikerrel, hogy halál még nem kiáltatott fejedre; azonban visszaidézettel, hogy törvénszék előtt igazold magad.

Alk. Ismerem az efféle igazolást, mely rendesen csak keretje a halálos ítéletnek. Tán botor leszek engedelmeskedni az idézésnek! Nem megyek! a sereg pártomon lesz.

Tim. Ne ámitsd magadat barátom. Feleded-e, hogy vetélytársad Nikiász, egyszersmind vezér-társad is? És a sereg, lehet hogy becsült, szeretett eddig; de tudja meg csak, mit Nikiász és az áthéni küldöttek sietni fognak tudtára adni, hogy istentagadás és istenek ellen elkövetett merény vádjá alatt állsz : borzadálylyal fordul el tőled. O a vakbuzgóság, barátom, bőszebb a vad oroszlán dühénél, melynek elragadták kölykeit!

Alk. (izgatottan jár fel s alá a szobában) De hát önként, báránytürelemmel vigyem számhoz a méreg-kelyhet?

Tim. Arra, reménylem, nem kerül a dolog; csak előlegesen ne állj ellen a parancsnak. Engemet azon ürügyem alatt vettek fel a hajóra, hogy Görögország szélén Thuriumban letelepedett orvos nagybátyámat, kinek örököse leszek, látogatom meg. Biztosított a hajótiszt, nagy tisztelője Szokratesz bátyámnak, hogy a hajó Thurium felé tér vissza, s ott egy pár napot időzik. Ez alatt nagy hihetőséggel nyeriünk időt megszökhetni.

Alkibiadesz rövid fontolgatás után, elfogadta Timándra tanácsát. Ez sietve távozott, nehogy gyanút ébreszsen. Áthén küldöttei, mondá, nálad teremnek, mihelyt Nikiászt értesítendik küldetésök felől.

Egy óra mulva Nikiász lépett be a küldöttekkel. Alkibiadesz összedett nyugalommal hallá végig megbízatásukat.

— Teljék kedvök irigyeimnek, mondá egykedvűleg; igazolásommal megszégyenitenem őket, nem lesz nehéz feladat nekem!

Minden vonakodás nélkül ült fel a hajóra, s színlett vidorsága, fesztelen enyelgése kétkedésbe hozták vétkessége iránt, magokat a nem legjóakaratosabb küldötteket is. Mindinkább tágitották ezek foglyuk iránti szigorúságokat, nehogy a hatalmas, igazoltatása esetére, boszúra találjon ellenök okot.

Thuriumba érve csakugyan kikötött a hajó, s Alkibiadesz a kövekkel a kikötő felett álló erődben szállásoltatott el. Timándra, ki az uton ügyesen játszotta Alkibiadesz irányában a közönyöst, az erőd sikátorának egyik szűk szobácskáját nyéré. Első gondja volt nagybátyját keresni fel. Másnap, esti alkonyat után, megjött ettől, borral tölt korsókat hozván kezeiben. Enyelgve és tetszelgve, dal, tréfa és mese közt mulattatá az erőd kapuja előtt felállított öröket; ledér szivességgel hagyta köztök kerengni a korsókat, s csak éjfél után hagyta el az elázottakat.

Vigyázva nyitotta meg váró Alkibiadesz ajtaját, ki nem kissé ütközött meg, egy férfit látva thrák öltönyben belépni. — Én vagyok, barátom! szóla Timándra; im itt számodra is egy thrák öltöny, miket az erőd bokros árkában rejték vala el. Az öröket álom-poros itallal tevém értelmetlenül. Siess! nincs elveszteni való időnk.

A mint mindketten készen valának öltönyeikkel és álszakállaikkal, kifelé indulának az erödből. Feltartóztatás nélkül haladának el az eszméletlenül horkoló kapu-örök előtt; de alant még egy őresapat.

melyről Timándra nem tudott, heverészett a tűz körül, s néhány lépésre ettől, egy fel- és alájáró őrvigyzott fel.

— Ki vagy? kiáltá ez a sötét éjben a menőkre. Alkibiadesz a válságos pillanatban előrántá törét, s ügyes rohammal leszurá az őrt, oldalt csapva rohant el társnőjével. Az őrvigyzásra és zajra előrobogott őrcsapat, vaktában, a futók lábdobogásai után, nyilzáport küldött ezekre. A szökevények telhetően gyorsították lépteiket, és viradatra elérték az erdős, cseplyés heglánczokat, melyek biztos menedékiül szolgáltak nekik. Sűrű bokrok aljába telepedve, csak most vevé Alkibiadesz szörnyedve észre, hogy Timándra vérzik. Egy nyilbalkarját sebzé meg, s a sebet csak futtában kötö be.

— Jó lélek! szóla illetődéssel az ifju, — ezt értem szenveded, értem, ki méltatlanul mellőztelek!

— Csekélység, Alkibiadesz! felelé a lyánka, — sebem kis fájdalmát bőven jutalmazza azon tudat, hogy érted szenvedem azt!

V.

Néhány hétig bolyongtak a szökevények hegygerinczen, járatan ösvényeken, sanyar-teljesen és remegések közt csavarogva ismeretlen tájakon; mert most egyaránt veszélyesek valának nekik Spárta és Athén szövetségesei vagy telepei. Az út fáradalmi, nélkülözések, időviszontagságok és Timándranak elhanyagolt sebe, csaknem végkép kimeríték őket.

Végre egy reggel, melynek éjé ismét szabadban nyomorogták el; kijelenté Alkibiadesz szilárd határozatát, hogy egyenesen Athénbe megyen be.

— Szégyen-pirulással érzem Timándra, ekként fakada ki, hogy ily lappangó bujdoklás gonosztevőt, nem egy Alkibiadeszt illet. Jöjjön, a minek jönie kell! Én nem hátrálok végzetem elől! Bátraké a játék! Elszánt és véletlen megjelenésem Athénben, egyszerre ejteti ki a fegyvert elleneim kezéből.

A megrémült Timándra ki nem fogyott aggodalmas ellenvetéseiből, mikkor Alkibiadesz határozatát ostromolta; de Alkibiadesz hajthatlan maradt. Végre Timándra maga ajánlkozott becsúszni előbb Athénbe, kikémlés végett: miként állnak a dolgok ott? s mi veszélytől tarthatnak benne?

— Nem, Timándra! felelé eltökélve az ifju, — te gyöngé nő vagy, sebzett kezéd már az öltözéket sem szenvedheti, te nehezebben bírnád

kikerülni a vizsga ör- és kémszemeket, s a veszély egyedül engemet illet meg, ugy is mint férfit, ugy is mint bünvádlottat. — Timándra engedni vala kénytelen.

Bányászlegényeknek adták ki magokat, kik munkát keresni Görögországba szándékoznak. Sanyaruságos és hosszás csavargás után elérték Athén határát, s a városon kívül egy özvegy bányásznénál, kit Timándra becsületességéről és szivességéről jól ismert, beszálltak.

Beesteledvén az idő, Alkibiadesz vigyázatra és hidegvérűsége iránt Timándrától, bányászöltönyben, álszakállason, szorult kebellet lépegetett lappangva Athén azon utcáim, melyeken nemrég örömrivalgások közt, mint diadalmas, ünnepeltetve vonult volt be. — Botor szerencse! gondolá keserűen magában; — gyermek vagy és játszol, vak vagy és tapogatózol; méltót sülyesztesz és méltatlant emelsz, mikor mire bukkansz!

Legelőbb is Szokrateszt keresé fel.

— Te itt, Alkibiadesz? kiáltá ez, a mint az ifju fölismerteté magát. Az istenekre! tudod-e, hogy ki van mondva, szökésed után rád és Timándrára, kit szöktetődnök hisznek, a halálos ítélet? s vagyonod már el is koboztatott?

— Ugy-e? szólt keserű gúny-mosolylyal Alkibiadesz; — jól van! majd megmutatom Athénnek, hogy még élek!

— Alkibiadesz! szóla ujjával fenyegetve az öreg, — sorsod, melyet magad idéztél elő, ádázul hány ugyan, de ne sülyeszsen végképen azzal, hogy boszút forralj hazád ellen! Menj Timándrával Argoszba, hol biztos menedéket találtok, s ott várd be sorsod kifejlését. A szerencse változó, s ritka történet, hogy Athén a száműzött vagy elítélt jeles férfiát, idővel vissza ne hívta, vagy föl nem mentette volna.

— Gyávaké a henye bevarás és kegyelem-koldulás, bátya! szólt a heves ifju. Alkibiadesz nem ért ezekhez! — S e szavakkal, nem hallgatva többé agg barátjára, elrohant.

— Az öreg túlszigoru, túlaggodalmas, nem mondom, kishitü már! gondolá, a mint vére hülni kezdett. Szólok egypár meghittebb barátommal is.

Vigyázva szólott be ezekhez. Szorongva, s mintegy tükön állva fogadták baráti; ömlött szájokból a sajnálkozás: de egyike már későnek talált minden orvoslási eszközt; másika meg nem kisértethő veszélynek tartotta szembeszállni a felbőszült nép zajos rohamu háttározatával. Egyszóval: a hajdan meleg baráti kebleket, most jég-hártyákkal bevontaknak találta.

Érzőbb és hübb sziv dobog a nőnemben! gondolá magában Alkibiadesz, s beszólt Neméához, kit egykor gazdag ajándékokkal halmozott el.

— Alkibiadesz! kiálta ez, felismerés után, rémulten, — Alkibiadesz, az istentagadó? Kérlek az istenekre, kiket te ugyan gúnyolsz, de kiket én mélyen tisztelek, hagyd el lakomat, nehogy jelenléted boszúra ingerelje a bántott isteneket! Én sűrűn fogok érted áldozni nekik, hogy kiengeszteljem őket borzasztó merényed iránt. — Ezzel iszonynyal futott oldalszobájába, s magára csukta annak ajtaját.

— Ha, ha, ha! kaczagott keserűn Alkibiadesz. — A gyáva hetera, ki váltig boszantá isteneit, egyszerre a vakbuzgót játsza!

Megjelenése Kleonét is egész rémületbe hozta.

— Alkibiadesz! szóla ez, — nekem mindig ünnepelet fia voltál Athénnek; most sem vagyok hajló hinni felőled, a mivel vádoltatol. De tudod, hogy házam gyűlhelye Athén előkelőinek; ha meglátnának nálam: veszve volna nevem, tekintélyem. — Kérlek — kérlek, távozzál! Áldásom kísérjen utaidon!

— Ne aggódjál, szép Kleone! Alkibiadesz érzi, hogy most ő gonosz ragály, melyet kerülni kell! — Ezt mondva távozott.

Filéne ugy találta, hogy a piszkos bányász-köntös egészen kivette Alkibiadeszt formájából. Egyébiránt sajnálkozását nyilatkoztatta az ifjunak balsorsa felett, de maga részéről szükségesnek látja az ovakodást.

— Tudod, Alkibiadesz, mondá, hogy árva sorsom rabja a körülményeknek, s kiméletes leszesz irántam. — Alkibiadeszt egy talizmánnal ajándékozá meg, melyet egy egyiptomi csillagásztól kapott volt, s melynek csodás büv-erőt tulajdonított.

— Ez legalább szives és őszinte volt irántam! gondolá Alkibiadesz, a mint elfásulva, a bányászné viskója felé sietett ki a városból. — Ez tehát Athén, mely hódolt nekem? ez-e azon barátság és szerelem, mely minden arczról mosolygott felém? Hitvány emberi faj! bünös, ki bizalomra méltat, és eszelős, ki jótéteményit fecsérli rád! — Ily boszús kifakadások közt haladt Athén utczáin kifelé.

Keserű érzelmeit, háta mögött jövő férfiak párbeszéde szakítá meg. Maga nevét hallván említetteti, figyelmesebb lön.

— Valóban itt van Athénben, mondá az egyik, — egy pár barátjától tudjuk, kiknél ezelőtt pár órával megfordult.

— Mily vakmerőség, sőt eszelősség! jegyzé meg a másik. Ugy van! mily veszélynek teszi ki magát! Már is lázongásban van a fél város, és poroszlók kutatják mindenfelé.

Ezeket hallván, — „Tehát nemcsak barátság-tagadás, hanem barátság-árulás is!“ — gondolá méreggel magában Alkibiadesz; s a város néptelenebb utcáinak csapott, miket napszámosok és rabszolgák laktak. Nem kevés kerüléssel és csavargással ért ki Timándrához.

— El innen Timándra, e mirigyos vidékről, melynek lége átok és kárhozat! kiálta.

Látván Alkibiadesz lázas felhevültét, noha bágyadtan, szótlánul felkészült a hölgy s utnak indulának, Szokratesz tanácsa után Argósz felé. Noha Alkibiadesz tudta odáig az utat, mégis fáradságos csavargásokkal kelle haladniok, tartván a száguldozó üldözőktől.

— Timándra, égi jóságú lény! kiáltá ellágyulva utközben az ifju, s kebléhez szoritá a lyánkát, — o! hogy ily későn s csak nyomor közt kelle kiismernem nemes szivedet és hű szerelmedet! Derült napjainkban elégnek tetszünk magunknak, sajátunknak vélünk világot és szerencsét: de a borusakban látjuk árván-hagyottatásunkat! Te jó lélek, megmentéd hitemet az emberiség iránt, légy áldott érte! És én boldogtalan, hálából, ádáz sorsom örvényébe rántottam e kegyes lelket is!

— Légy nyugodt, szivem ifja! rebegé illetődve a hölgy, — kéj, a nyomort megosztani azzal, ki szivünket birja. S nem vagyok-e gazdagon jutalmazva az által, hogy végre kiismerél?

VI.

Alkibiadeszre mélyen hatott Timándrának feláldozó szerelme, s ha eleinte nem viszonzá is teljes mértékben azt, de naponként melegebb barátságot érzett iránta. Később mindinkább oszlani látszottak szemei előtt a hölgy arcának szeplői, s a barátság szerelemmé olvadt keblében; nem ugyan csapkodó lángokkal, de annál tartósabb, szelid tüzzel.

Argószban csak addig időztek a szökevények, míg Timándra karja rendes orvoslás által meggyógyult; mert a nyugtalan Alkibiadeszt ölte itt a henye tétlenség.

Spártába ment, hol Lizander, Agisz s más főbbjei a városnak nyílt karokkal fogadták a tekintélyes és fontos ellenséget. Itt Alkibiadesz, mint színváltó kaméleon, csakhamar meghaladta, életmódja és erkölce szigorában magokat a spártaiakat is, s kedvencez lőn a spártai népnek. Sikerült neki hazája ellen felizgatni ezt, s arra birni, hogy a persa királylyal szövetséget kössön; és miután Athénnek szí-

cziliai hadjárata szerencsétlenül ütött ki, Khiósznak segílyt küldve, hogy felmentse azt Athén unott járma alól. Majd maga is Kisázsziába menvén át, egész Jóniát fellázította hazája ellen, s kipótolhatlan károkat okozott ennek.

Timándra szokott szelidséggel tett ez iránt szemrehányásokat Alkibiadesznek.

— Ne feledd kedvesem, viszonzá ez, hogy halálra ítélteji vagyunk e hálátlan hazának, s te galamb-sziveddel ártatlan elítélte! A boszú édes! érezze Athén, hogy oroszlánt bősztett fel, nem bárányt!

A hü lyánka hallgatott, de annál több oka lévén féltetni a merész játéku ifjat, most kétszeresen volt szem-fül környezetére és a napok eseményeire.

Egy este hevenyen rohant be Alkibiadesz szobájába.

— Ismét szokntink kell! kiáltá lihegve. Tudod, most minden neszre szem-fül vagyok, mert pár nap óta nem látom épen tisztáknak az ázsiai körülményeket. Épen fris légre siettem a szabadba, használni a bájos estét. Utam a spártai vezér ajtaja előtt vitt el, s nevedet hallám említettni. Megállapodám, s borzadva hallám, hogy Agisz spártai királynak, kit már Spártában befolyásodra féltékenynek hittem, és Lizandernek eszközléseikre, parancs érkezett a vezérhez Spártából, megöletésedre. Istenekre, siess! csak perczeink vannak!

Alkibiadesznek, ki bizni kezdett újra felmerült szerencséjében, vilámcsapás volt e hir; de megfontolgtván kissé elméjében a vezér újabb magaviseletét, nem tarthatta azt valószínűtlennek.

Felkészültvén mind a ketten, séta ürügye alatt megszöktek. — Hová? merre most Alkibiadesz? kérdé az idegen földön. szorongó kebellet Timándra.

— Tiszsaferneszhez, a persa király lidiai és jóniai helytartójához, ki jó barátom, felelé Alkibiadesz.

Tim. Honfi-társaid elárultak, elhagytak jó fiú! és a görögnek esküdt ellensége tartson hűséget irántad?

Alk. Tiszsafernesz együgyü mint gyermek, s hajlékony mint vessző, kit tetszésem szerint fogok fonogatni ujjam körül; s ha csalatkoznám benne, Farnabazeszhez, a frigiai helytartóhoz megyünk, kinek meghitt barátságáért jót merek állani.

Tim. Mindketten a persa király szolgái, ki, annál állandóbb ellensége a görögnek. hogy rajta régi megboszulni való kudarczai vannak. Én aggódom érted. Alkibiadesz!

Alk. Légy nyugodt, kedves hölgy! egy Alkibiadeszt szivesen lát-
nak mindenütt. Kines ő, árkelet nélkül is.

Tim. De legalább azt fogadd fel Alkibiadesz, hogy többé hazád
ellen nem fogsz működni.

Alk. Fogadom atyám és tisztelt nagybátyám hamvaira! s most
Spárta hálátlansága után, ez nincs is érdekemben.

Tiszsafernesz előzékeny szivességgel fogadta a szökevényeket.
Alkibiadesz, mint alakváltó Proteusz, itt is csakhamar a tartomány szo-
kásához simult; vetélkedett lakosival az ázsiai kényelemben, pulya-
ságban, hivalkodó dőzs-életben, s nélkülözhetlenné tudta magát tenni
Tiszsafernesznél; fogadásához hiven, megnyerte ezt Athén részére, s
némi kedvezésekre birta annak számára. Ezzel nagyot fordított maga
dolgán Athénben. Ujabb években baleseteken átment hazája át kezdte
látni, hogy Alkibiadesz oly férfiú, ki hazájának sokat árthat és hasz-
nálhat; ellenei remegni kezdtek, visszahivatása esetére, boszújától, s báto-
rodni pártja emberei, kiket a nép veszélyes zajongása némitott volt el s
már-már közelben állónak kezdtek Athénben sugdosni visszahivatását.

Az athéni nép, mely őt halálra ítélte, lett most Alkibiadesz bo-
szujának kitűzött tárgya. Számószba rándult át, hol tekintélyes serege
táborozott Athénnek és szolgálatát ajánlá fel annak, azon föltétel alatt,
hogy a nép kezéből kiragadtassék a hatalom, melylyel visszaél. A
sereg kész volt erre, s addig is, mig követei e végett Athénben jár-
tak, kikiáltotta Alkibiadeszt fővezérének. Ez boszút lihegve, elszánt-
sággal támadta meg a spártai hajóhadat s megverte azt. Majd Tiszsa-
ferneszhez tért vissza, segélyre birni őt. De a viz-eszüt az alatt eltán-
torította tőle és Athéntől a maga királyátóli félelem, kit Spárta
részére hajlani tapasztalt. Féltvén maga bőrét, Szardeszben fogságba
tétette Alkibiadeszt.

Őrszelleme, a hű Timándra, itt is módot lelt kiszabadítására.
Egyetlen becsesb ékszerével, melyet első látogatás alkalmával Tisz-
szafernesztől nyert volt, megvesztegette az őrt, megszöktette kedvesét
s vele szökött maga is.

Boszút forralva tért Alkibiadesz az athéni sereghez vissza, lángoló
kebellel rohant a spártai és persa egyesült seregekre, s úgy szárazon,
mint vizen, tönkre verte azokat. Több várost hódított meg Athénnek,
s visszaállítá ennek tengerszéli túlsúlyát Görögországban. Most már nem
állt Athénben utjában semmi; hálataljesen hivatott száműzetéséből
Timándrával vissza, halálos ítéletök megsemmisítették, és Alkibiadesz
jószágai visszaadattak.

VII.

Örömrivalgások közt, fényes diadallal vonult be Alkibiadesz Athénbe, melynek előkelői már a Pireusnál várták őt, hogy diszmenetéhez csatlakozzanak; s mi csak az olympiai győzteseket illette, Alkibiadesz arany koronával tiszteltetett meg; a nép, mely imént oly bőszt volt ellene, most bálványozta őt; mert az ő elíteltetésének tulajdonította minden újabb szerencsétlenségét. A szerencse most újra kerekének legmagasabb polczára látszott felültetni akarni Alkibiadeszt. Barátai, a vérszben elszállongott fecskék, vigyorogva tértek vissza; a bér-szivességű heterák újra tékozlott mosolyokkal hálózgatták az ünnepelel férfit.

— Ugy-e Alkibiadesz, használt talizmánom? kérde Filéne.

— És az én áldásom? mondá Kleóne.

— De különösebben az én áldozataim? kiáltá Neméa.

— Ugy van, jámbor heterák, felelé Alkibiadesz; hát ha még magatokat vettetétek az áldozat tüzére! az lenne kedves füst az isteneknek, s egyszersmind tisztulna Athén büszhödt lége is! — Alkibiadesz gúnyos megvetéssel fogadta az újra visszatért hizelgéseket, s többekkel érzékenyen éreztette újra fölmerült hatalmát.

Szerencsében uralkodni magán, nem kíván csekélyebb lelki erő, mint szerencsétlenségben uralkodni a sors felett. Alkibiadesz nem birt e lelki erővel. A boszú édes mámora elfojtotta ezt keblében, s azt okozta, hogy régi ellenei élesedtek, és számokat keledező ujak neveltek, kiket a nap hősenek elbizakodottsága támasztott.

Az Alkibiadeszre mosolygott szerencse csakhamar megfordította kerekét. Athén új hajó-hadat készített fel, s vele új vállalatra küldötte ki Alkibiadeszt Ázsiába. A felkészítési roppant költség teljesen kimerité Áthén pénztárát, s a hajóssereg zsoldja kezdett el-elmaradozni. Ebbeli zavarában Alkibiadesz Káriába rándult át, pénzt hajtani össze; s távolléte alatt alvezérére, Antiókhusra bizta a sereget, azon meghagyással, hogy csatába ne ereszkedjék. A gyáva alvezér, lesbe hagyta magát csalatni a spártai ármányos hadvezér Lizander által, s megveretett. Egyszerre felzúgtak erre Alkibiadesz ellenei Athénben, miként károgo varju-sereg véletlen roppanásra. Ellitették a néppel, hogy a szerencsétlenséget Alkibiadesznek, ha nem szándékos hitszegése, bizonyosan hazugsága okozta; s a nép, mely tulságos bizalmában azt hitte, hogy Alkibiadesz előtt, még a lehetlenség is kivihető dolog, felbőszült ellene, s helyébe más vezérre bizatott a sereg.

E bánlatom daczára is sikerült Timándrának, a hőkeblű honleánynak, lecsillapítani Alkibiadesz keblében a fellobbant boszúvágyat Athén ellen. Meggyőzve magát, Thrákiába ment Alkibiadesz, hol sikerülvén neki csapatot gyűjteni maga körül, ezzel meghódította a rablásokkal nyugtalankodó thrákokat, s ezzel biztosította hazája telepeinek nyugalalmát. Sőt, mint ügyes hadvezér, látván, hogy az Égősz-Potamósnál állott athéni hadsereg vezérei rossz állást vettek, erélyesen figyelmeztette őket a veszélyre, ajánlván egyszersmind saját szolgálóját is. A vezérek féltékenységből, sem figyelmeztetésére, sem ajánlkozására nem ügyeltek, s Lizander által tönkre verettek.

Ez által csakhamar szomorú sorsra jutott Athén. Lizander hatalmas sereggel jött falai alá; bevette a várost, lerontotta falait, elfoglalta kikötőjét, számtalan lakóit száműzte s megváltoztatá benne a kormányzást, harmincztagu tanácsot, mind meg annyi zsarnokot állítván fel. E zsarnokoknak veszélyes szálka volt Alkibiadesz, s megkérték Lizandert, öletné el őt. Miután Lizander erre felhatalmazást kapott Spártából, visszaemlékezvén arra, hogy Alkibiadesz egykor barátja és párt-hive volt, borzadt a merénnytől, és Spárta egyik szövetségesét, Farnabazeszt, a persa király frigiái helytartóját szólította fel a spártai parancs teljesítésére. Farnabazesz nem volt ugyan elenséges indulattal Alkibiadesz iránt, sőt némi kegyeletet is érzett. a ritkatulajdonú férfiú irányában keblében: de a szövetséges Spárta kivánatát, mint hatalmas királya érdekét, mellőzni nem tartván tanácsosnak, kirendelé a gyilkoló poroszlókat.

Alkibiadesz a persa királyhoz készült, reménylve megnyerhetni őt hazájának. Előlegesen levelével kérte fel a királyt, s ennek válaszára Frigiában egy erődöcske különálló részében várakozott.

Timándra, ki soha sem volt bizalommal Alkibiadesz hányatott sorsa iránt, itt sem szünt meg figyelemmel lenni minden neszre. Egy este aggódva figyelmezteté kedvesét, hogy gyanus férfiakat látott czirkálni a ház körül; de Alkibiadesz nem látott ezuttal gyanura okot, s biztató szavakkal nyugtatgatta az aggódó hölgyet.

Éjfél tájban egyszerre lángba borult az épület. A tűz robogása, füstje, büze, legelőbb is Timándrát riaszták fel. Alkibiadesz, felrúztatva álmából Timándra által, s jobbába fegyvert, baljába Timándra kezét ragadva meg, rohant ki az égő üszkők közül. Már tűzveszélyen kívül valának, midőn a lesben állt poroszlók nyilzáport ontottak rájuk. Egy nyíl veszélyesen találta Alkibiadeszt, s ez eszméletlenül rogyott össze.

Timándra, kinek megölésére nem volt parancsuk a poroszlóknak, egy közel forráshoz vonszolá alélt kedvesét, kivoná melléből a vasat, kinyomogató, mosogató annak sebé, és meleg csókjaival tört életre ocsudtatni szive férfiát. Alkibiadesz felnyitá még egyszer haldokló szemeit.

— „Köszönöm hűségedet, jó lélek! rebegé alig hallhatólag, — áldjanak meg érte az istenek!“ s egy mély hörgéssel kiadá lelkét:

Igy mult ki, korának derekán, azon férfi, ki fényes megoldására született az élet feladatának, de megoldatlanul hagyta azt!

A mindenétvesztett szerelem fájalmában csaknem őrzöngő Timándra, mintegy jegesülve, nem ejtett könnyet, nem jajveszékelt a hulla felett, csak meredező szemekkel ült mellette, mintegy várva álomból felébredését. Majd azon tűznél, mely Alkibiadesz életének vala szánva, megégetvén a kedves hullát, annak hamvait értékesebb ékszerei árán, illően takarítottá el. Temetés utáni reggel, kedvese sirján halva találták a boldogtalan leánykát. Tul nem élhetvén veszteségét, Alkibiadesz fegyverébe bocsátkozott!

K É R É S.

ISTEN! hozzád kérésem van...
Tudod, eltűnt ifjúságom,
S nélküle mondd, hogyan éljen
Az ember e rút világon? . . .
Add vissza hát ha elvetted,
Ne sujtsd kinek semmi bűne:
Nekem nagy jót adnál, neked
Egy fillérbe sem kerülne.

Ez az egyik! Hát a másik? . . .
Hervad jó kis feleségem,
Dehogy olyan, dehogy olyan
Kedves arcza, mint volt régen:
Add vissza hát örömömre,
Ne sujtsd kinek semmi bűne,
Nekem üdvöt adnál, neked
Egy fillérbe sem kerülne.

De hagyd, legyen három! Ugy is
Három. . . gyermekimnek száma:
Add uram, hogy tánczolhassak
Mind a három lakzijába!
Adj sok évet, boldogságot,
Annak kinek semmi bűne,
Nekem sokat adnál, neked
Egy fillérbe sem kerülne.

Hol három van, négy is lehet :
 Ha pap, ispotály s szegénynek
 Adakoztam, valamennyi
 Így szólt: „Isten fizesse meg“!
 Fizesd meg hát! most már rám fér,
 S hogy ez így van, mások bűne,
 Nekem nagy jót adnál, neked
 Egy fillérbe sem kerülne.

Négyhez egyet! annyi mint öt.
 Jó kedvem már sárba veszett,
 Alig birom összefűzni
 Vig szeszély közt ezt a verset:
 Add vissza hát ha elvetted,
 Ne sujtsd kinek semmi bűne,
 Nekem kincset adnál, neked
 Egy fillérbe sem kerülne.

De már végzem! pedig bizony
 Még sok óhajtasim vannak;
 Mindenkinek van kérése,
 Legtöbb a szegény magyarnak :
 Add vissza hát, mi övé volt,
 Ne sujtsd kinek semmi bűne,
 Nekünk mindent adnál, neked
 Egy fillérbe sem kerülne.

DALNOKTÁRSAIMHOZ.

JERTEK hozzám, jertek hozzám!
 Én gondos anya vagyok :
 Mint kelljen a vérző szívet,
 Ez örök jajgó gyermeket :
 Felölelni dajkakarral,
 Elringatni édes dallal,
 Táplálni nyájas mesékkal :
 Órzó angyalokkal, éggel; —
 Ebben rám hallgassatok!

Jertek hozzám, jertek hozzám!
 Én idéző is vagyok :
 Fölidézni mint kell sötét
 Mély sirjából a holt reményt,
 Éltet adni tört arezának,
 Rózsát halvány ajakának,
 Hogy zárt keblünk újra tárva
 Álljon édes mosolyára ; —
 Ebben rám hallgassatok !

Jertek hozzám, jertek hozzám!
 Én sirásó is vagyok :
 Mely gyakorta mint kísértet
 Dúl keblünkben : a kétséget,
 S mik reánk bús fátyolt szőnek :
 Rémképeit a jövőnek,
 Mind mind eltemetni sorba,
 Tölt kehelybe, vidám torba ; —
 Ebben rám hallgassatok !

Jertek hozzám, jertek hozzám!
 Én varázsmester vagyok :
 Gyöngyöt szedni az iszapból,
 Reményt szőni sorsharagból,
 Az ürömből mézet nyomni,
 S tarka koszorúba fenni
 Zöld borostyánt sirvirággal,
 Sirvirágot rózsaaággal ; —
 Ebben rám hallgassatok !

A BÖLCS S A NEM BÖLCS.

MINEK hittem én a böleset
 Gyermekértellemmel!
 S im, a bölc is oly bolond, mint
 Más akármely ember!
 Szeretője, szintúgy „angyal“
 Fölhevült agyában.
 És, ha vizre vitte, szintúgy
 Bort iszik bujában.

Mint mi perlünk, ő is perel
 Oldalbordájával,
 Mint mi, ő is hajba kap a
 Föld ezer fiával,
 A sok bakot életén át
 Szintúgy lövi sorra,
 S lúdmérgében szintúgy hosszabb
 Egy araszszal orra.

Őt is dühbe hozza a sors
 Apró bosszantása :
 Leszakadt gomb ; légymarás; fél-
 Keztyű sikkadása ;
 Vagy, ha tiz villára bukkan,
 Midőn kést keresne;
 Vagy kenyere, földre vajas
 Oldalával esve.

Bolond mint más! ismeri a
 Föld s a tenger mélyét,
 De, ha legény, ismerje ki
 Saját feleségét,
 Mit lát a hold tányérában?...
 Arra semmi gondom, —
 Asszonysziv!... Ezt fejtse meg!... Ugy
 Én is bölcsnek mondom.

Bölesszabálya révben gyűjtött
 Halmazát csodáljam?
 Rongyos sajka az az élet
 Zajgó hullámában!
 Mi a bölcs?... Százlábu bogár!
 Sima téren futhat,
 De a rög közt ép úgy botlik
 Mint mi kétlábuak.

Mint akármelyikünk, ő is
 Szenvedélye rabja ;
 A kéj maszlagos borában
 Hordó szomjas esapja ;
 Szívviharban : ördögszekér ;
 Pisla mécs, az éjben ;
 Renyhe csiga, tapogató
 Szarv az ész, fejében.

Mentül többre terjed életem
Annál inkább látom,
Hogy egyforma bolond, minden
Ember e világon;
Miben köztünk a különbség?
Mindösze is abban :
Ez künn őrzöng, a másik benn
A bolondtoronyban.

REGÉK A KOLOSTORBAN.

NÉMA est van; merengő, szent, csendes...
Boldogoknak : az örömök kora ;
A fájó szív enyhet, vigaszt keres
Csillag-fényben s a rejtett bokorba !
Rejtett bokrok, zöld fák kebelében
Kolostor áll — kilátszik a fedél —
És a bús hang, mely onnan ellebben,
Tört szivekről, szerelemről regél.

Megkondul a kolostor harangja,
Messze hallik a zsoldáros ének ;
Buzgón figyel ember, virág, fű, fa :
Ez hangja az örök szenvedésnek.
...Fehér lányok, letört liliomok,
Gerle-madár, elsodort falevél !
Ez a bús dal, a melyet elmondok,
Ti rólatok, tört szivekről, r e g é l :

* * *

I.

Fiatal volt, mint a harmat,
Mit a bimbó rejt, takargat ;
Szép volt, mint az édes álom,
Mely pihentet rózsza-ágyon...

A harmatot felégette
 A nyári nap forró heve;
 Az álomból ébredés lett. . .
 — „Hordozd, szívem, szenvedésed!“

Szeretett a kis lány nagyon;
 Ki hitte, hogy elhervadjon?
 Ki gondolt ott hervadásra,
 Ha kedvese borult rája!?
 Most könyeit a föld iszsza:
 Ifja elment s nem jött vissza;
 Csatázni ment, s ott hőssé lett. . .
 — „Hordozd, szívem, szenvedésed!“

Hőssé lett, mert honát védte,
 Legszebb kincsét adta érte;
 Otthon maradt az a szép lány,
 S védte honát élte árán.
 A hon még sem lett boldogabb. . .
 Ő elesett. . . s a lány hervad. . .
 Néha ejt csak szót, beszédet:
 — „Hordozd, szívem, szenvedésed!“

Hordozta is, a mig birta,
 Zöld koszorút font a sirra,
 S eljárt hozzá estve-reggel,
 Öntözgette könyözönnel.
 Szemének nincs könye már ma;
 Kolostornak lett virága. . .
 — „Olyan rövid ez az élet,
 Hordozd, szívem, szenvedésed!“

II.

Széles határ közepében
 Kis folyondár nőtt fel szépen;
 S virult volna a nagy pusztán,
 Ah, de vágyott támasz után!
 Közel hozzá cserfa állott,
 De nem szánta a virágot,
 A mely vágyva ekkép szóla:
 — „Szerelem visz koporsóba!“

„Szegény virág, szánlak téged,
 Az idő hogy összetépett!“

Adott éltet — gyötrelemül,
 S vágyat, a mely nem teljesül!
 Vágyainknak csak romja van,
 Elhervadunk közös sorsban,
 Epedve és panaszolva,
 — Szerelem visz koporsóba!”

Szegény virág, szegény kis lány,
 Szánakoznak egymás baján;
 Boldogtalan mind a kettő,
 S nem szánja meg a teremtő...!
 O! mint vágnak, mint szeretnek,
 És a világ nem érti meg;
 Szívök fájva ezt susogja:
 — „Szerelem visz koporsóba!”

„Édes anyám, Isten áldjon!
 Mit keressek e világon?
 Ha a szívet kigúnyolják:
 Nyugalmat csak kolostor ád...“
 S fehér fátyolt ölt a kis lány,
 Ifjuságát odadobván...
 Imádkozik s elmondja:
 — „Szerelem visz koporsóba!”

III.

„Gerle-madár, miért epedsz,
 Mért tapadsz a gyötrelemhez?
 Szárnyad van, és még sem repülsz;
 Kedves lombod — szomorúfűz!”
 — Szólt a kis lány pajkos kedve;
 Nem gondolva, nem is sejtve:
 Hogy e madár a gyötrelem,
 S a hol ez van, bánat terem.

Mit gondolt ő a bánattal,
 S hogy a madár hová szárnyal!
 Midőn még ma menyasszony lesz,
 Férjhez megyen kedveséhez.
 Férjhez megyen . . . úgy ígérte
 Hőn szeretett vőlegénye.
 Nem hitte, hogy a szerelem
 Búbánatot, gondot terem.

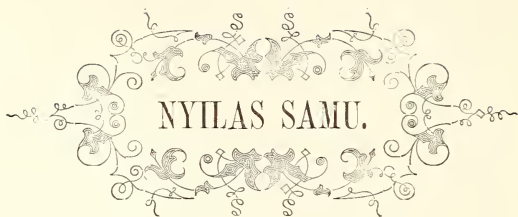
Gyorsan, mint a szellő lebben,
 Végig mereng a kis kerten;
 S megdöbbenve nézi, látja :
 Mind elhervadt szép virága.
 Mind elhervadt szép virága. . .
 Vőlegényét várja. . . várja. . .
 Most a gerle is felrebben;
 A hol ő van, bánat terem.

Búsan tér meg a kis leány,
 Gyűrűje eltörött ujján. . .
 Bár a szive repedne szét,
 Nem siratná most szerelmét!
 Vőlegénye kijátszotta,
 És ő elment kolostorba. . .
 „Ó milyen szép a szerelem!
 De hol az van, bánat terem!

*

És így tovább-tovább száll az ének,
 Ajkról ajkra megy át a bú hangja. . .
 Nincs vége az örök szenvedésnek,
 És megdöbben, a ki látja, hallja.
 Fehér lányok, letört liliomok
 Járnak kelnek a bús hold fényénél,
 És a panasz, mely ajkokon zokog,
 Tört szivekről, szerelemről regél.

Fülemile hogyha odarepül,
 Elfelejtí örvendő énekét;
 Kesergővé lesz a gyötrelemtül,
 S dalol, mintha szive repedne szét. —
 És az illat, mely onnan elárad,
 Melyet messze elhord az enyhe szél,
 Érezteti, mily nagy ott a bánat,
 Tört szivekről, szerelemről regél.

DÓZSA GYÖRGY.

SOK már a vér, mely kiomlott. . .
Mit akarsz még büszke székel?
Ne bizd el magad azért, hogy
A trónon Ulászló székel.
Gyülevész, rabló népedben
Nincsen annyi szív és lélek,
Hogy végre is ellentállhass
János vajda fegyverének.

Zászlóiddal félelem száll,
És inséget hagysz nyomodban. . .
O, hogy látva mind ezt, szived
Szánalomra még sem dobban!
Bősz dühödben egyre gyilkolsz,
S már az Istent sem isméred. . .
Meglásd utólér, s fejen sujt
Haragos villáma téged.

Nem látod-e? — temetővé
Tetted már a fél országot. . .
Oltsd el, hogy ha fölszítottad,
Oltsd el a pusztító lángot!
Jobb érzésid mért nem szólnak,
Elaludtak, vagy nem élnek?
Hogy önzésed szemrehányva
Más szándékra térítenének.

Mind haszta!an... ha már egyszer
 Urrá lett a vak indulat!...
 Féktelen hadával D ó z s a
 Tovább pusztít, tovább dulat.
 És előtte és utána
 Lángba borul annyi város;
 Hogy a sötét éjszaka is
 Mint a nappal lesz világos.

S e pokoli fényességnek
 Hatása van D ó z s a G y ö r g y r e:
 Új harcvágy gerjed szívében,
 A mint nézi gyönyörködve.
 Vértől, lángtól pirosabb lesz
 Fővezéri büszke arcza:
 S így vezeti bősziült népét
 C s a n á d alá újabb harcra.

Koronáról álmodik már
 Nagyravágyó kevély lelke;
 S parancsára nyársba vonva
 A püspök, az ur fölKentje.
 Feldúlva az ékes templom,
 Kirabolták a szentséget...
 Vesztedre törsz lázadó nép!
 Hová viszen örültséged?

Még nem elég, s megy a bőszi had
 Egyenesen T e m e s v á r r a,
 S vezérétől a parancsot,
 Hogy rohanjon, alig várja.
 Hanem nagyon erős a vár...
 Alatta a T e m e s folyam,
 Benn az őrség elszánt, bátor;
 Visszaverve minden roham.

A tömeg zúg... s még erősebb
 Kitartással tör a várnak;
 Győzne is már, de serege
 Megérkezik Z á p o l y á n a k.
 „Add meg magad kevély D ó z s a!
 Hátad megett száz halál van,
 Katonáid csüggednek a
 Csatavesztés mámorában...

Kidült már a ló alólad,
 Vesd el azt a fényes kardot ;
 Képzelt dicsőséged napja
 Elsötétült, elhanyatlott. . .
 A hatalmas Zápolyától
 Leborulva kérj kegyelmet ;
 S büszkeséged törve látván,
 Tán fölemel, tán megenged !“

De kegyelmet nem kér D ó z s a,
 Elpirítná őt a szégyen.
 Hitvány éltét mért venné meg
 Megalázott büszkeségen ?
 Száz halállal hal meg inkább,
 Mintsem végre lenne gyáva :
 S vérlázasztó nyugalommal
 Lépi izzó vastrónusára.

O! AZ EMLÉK. . . .

O! AZ az emlék soh sem vész el,
 Megmarad az érző szívben. . .
 Nem úgy van, mint a reménnyel,
 A mely tőlünk tova röppen.

A viharos szenvedély is
 Lecsilapúl idő múlva ,
 Vele elvész a kedély is,
 S nem támad föl megifjúlva. . .

De az emlék él örökké,
 Sirig kísér, s marad velünk ;
 S h a r e m é n y ü n k nincs már többé :
 Legalább még e m l é k e z ü n k.

S emlékeztvén újra látjuk
 Az elhagyott szép vidéket ;
 Csakhogy rajta nem találjuk
 Az egykori ékességet !

Kelnek bennünk régi vágyak,
 De az érzés nem a régi. . .
 Mik nem fájtak, azok fájnak;
 Szívünk többé nem tud égni.

Vagyunk olyan, mint a vén fa,
 Melyet a tűz kiégetett;
 S lepattogván felső héjja,
 Unni kezdi az életet.

Sinlő beteg, halni akar:
 Mégis azért lombot fakaszt. . .
 S ősz ha jön, a madarakkal
 Siratja a vidám tavaszt.

Marad nála sok sok emlék. . .
 Ott maradt az üres fészkek,
 Melyben a kis fülemilék
 Olyan szépen füttyörésztek.

S bár tudja hogy hiába vár:
 De emlékszik minden dalra. . .
 Fiait az anyamadár
 Melyik ágán tanitgatta?

Szellőt vél a téli szélben,
 Virágot a zuzmarában;
 Mintha volna félig ébren,
 Félig édes álmodásban.

O! velünk is így történik
 Évek fogytán, sok időre!
 A táj, a hegy újra kéklik,
 2 felénk susog lágy szellője.

Szemünk a mult ködén áthat,
 Szív és lélek újra éled. . .
 Bejárjuk a régi tájat,
 Az elhagyott szép vidéket.

Fölkeresünk fát és bokrot,
Hol tölt egy-egy boldog óra ;
Megrezzentünk minden lombot,
Honnan egykor madár szóla.

Es örökké emlékezünk. . .
Mert nem birunk felejteni.
S állván a múlt sirján, szemünk
Könyekkel azt beszenteli.

A HARANG.

I.

Hazánk hegyes vidékei egyikében, még a XVII. század elején, zöld dombtetőn magányos egyház állt. Mondták, hogy mintegy 24—25 év előtt a tatárok az egész helységet kipusztították, melynek közepén az egyszerű stilban épült imaház emelkedett, s azután a nép, körülbelől tíz évvel e rombolások után megszorodván, a falut úgy építette fel, hogy az ugyis födeletlen egyház mintegy három-négyszáz lépésnyire kívül maradt a félig-meddig felépült falun.

Meglehet, hogy a lakosok — gyér maradványai a tatárok által rabigába fűzött egykori falu népének — úgy vélekedtek, hogy idővel talán annyira terjeszkedhetnek, mikép aztán a kis egyház s a szép zöld domb, melyen az áll, újra a falu közepébe jut, s akkor a népnek tehetségében lesz azt újra, ha lehet diszesebben felépíteni s paplakkal megtoldani.

Lett légyen ez bár mikép : azon időben, mikor elbeszélésünk kezdetét veszi, a kismérvű egyház falai még daczosan álltak ; s habár boltivei itt-ott jókora réseket láttattak : tornya elég épen nyult fel s még hegyes zsindefedeléből is maradt valami kis, időrongált váz, melyen a szél egyébiránt kénye-kedve szerint fujdogált keresztül ; olykor egy-egy meglódult zsindefelt vivén magával emlékül.

A helység népe némi kegyelettel viseltetett e készülő rom iránt ; voltak, kik oda néha még imádkozni is eljártak, s ennek lehet köszönni, hogy a toronyban a kis, de éles és ezüsthangu harangot senki nem bántotta.

Igaz, hogy a vonókötel rég elsenyvedt mellőle, s nem is volt ok és alkalom reá, hogy a harangot valaki meghúzza.

Mindamellett e harang olykor magától megkondukt, nem mintha valaki azt szabályszerűen meghúzta volna, hanem oly módon, mint mikor földrengés következtében, nagyobb harangok is megszólalnak.

Egyébiránt ez csak igen ritkán történt, de mindannyiszor valami szerencsétlenség érte a helységet, vagy annak egyik-másik lakosát.

A buta nép evvel aztán babonát kötött össze, s állítá, hogy a harangot a gonosz szellemek húzzák meg olykor.

Itt másik oka, hogy azt senki sem merte háborgatni, s ha az idő sötétedni kezdett, vagy épen a vándorszellemek bűvös éjjeli óráiban, senki sem mert az egyház előtt elmenni.

Senki? — ez kissé vakmerő állítás! A gyávák társaságában is akad egy-egy bátorszívű ember, s a legbabonásabb korban is voltak világosabban látók, kik a gondviselés örök működését, sem harangszóhoz, sem üstökösökhöz nem kötötték.

A helység lakói közt volt két ugynevezett honoráczió, mindkettő derék, becsületes ember, legalább állítólag az, s kik még azon időben éltek, mikor a falut a tatárok felégették s elrombolták.

Egyike ezeknek Dömölki János, a falunak azon végén lakott, mely legközelebb volt a felebb említett imaházhoz; úgy, hogyha kedve tartotta, lakháza mögötti kertjén át 10 percz alatt oda sétálhatott.

A másik honoráczió, Hernádi Sándor, a falu tulsó végén lakott, s következőleg mind az egyháztól mind Dömölki uramtól jó távolban.

Dömölki János ez időben megközelítette a hatvan évet; özvegy ember volt, s csak egyetlen, de igen szeretett s némileg elkényeztetett leánykája volt, vagy inkább maradt, a 17 éves Mária.

Az öreg urat a helységben magát jól biró embernek tartották, holott nemes, de igen szegény családból származott; a tatárfutások alatt pedig atyját, anyját megölték, s minden felkelhetőit elhordták, vagy házával együtt porrá égették.

Amyi bizonyos, hogy őt a helységben senki sem szerette, mert szóltan, mogorva férfiú volt, s e mellett még fősvénynek is tartatták ki cselédét pontosan ugyan, de szűken fizeti, s kinek ajtaján, ha a gazda otthon volt, hiában kopogtatott a szorult ember.

Ellenben leánya Mária valódi kegyencze lön a helység lakóinak, mert a jámbor gyermek nyájassága s jó szive által a menyiben tehetette, kiengesztelte az embereket, s ha Dömölki uram, ki a 60 év

daczára tüzes gazdának tartatott, otthon nem volt, Mária mindig adott valamit a szükölködőknek, ha csak darab kenyeret is vagy egy marok lisztet.

Midőn itt Dömölki uramat mint honorációrt mutattuk be, alkalmasint azt gondolhatta valaki, hogy ő ment volt a babonától, s valamivel jobb nevelésben részesülvén, nem sokat hajtott azon előítéletre is, mely a felebbnevezett egyház harangjával jött összekötetésbe.

Ez tévedés! Az egész faluban nem volt babonásabb ember, mint ő; hanem, talán maga is szégyelvén e gyengességét, úgy tudta azt titkolni, hogy legfelebb leánya vette észre, s talán a szolgálta s a vázszon cselédek a háznál sejtették, de csak is sejtették.

Miután egyelőre ennyit mondtunk az egyik honorációrról, szöjünk már a másikról is.

Hernádi Sándor uram, ki hasonlólul nemes eredetű volt, sokban különbözött kollegájától.

Nyiltabb, becsületesebb ember nem létezett az egész helységben, mely egyébiránt újabb felvirágzását ezen embernek köszönhette leginkább, ki mindenben jó példával járt elől.

Sára asszony, miként nejét a faluban nevezték, valamikor hires szép leány lehetett; most is látszott ez, s a mellett oly tüzről pattant magyar gazdasszony, hogy öröm volt kis háztartásában megfordulni.

A jó Isten sokat adott e két öszhangzó gyermekének: szeretetet, egyetértést, csodás jó egészséget, egy kis pénzt is; hanem egészen tiszta boldogság s telt örömhely nem a földiek osztályrésze.

Az utóbbi tatárfutások alkalmával ők is mindenöket elvesztették, s mikor végre az elhamvadt házhoz visszatértek, ujra kellett az életet kezdeni.

A régi lakosoknak alig tért vissza egy harmada, s ezek többnyire öregek vagy gyermekek valának; az erős ifjakat s a szép leányokat és menyecskéket elhordta a tatár.

Igy történt, hogy a régiök az utóbbi 24—25 év alatt nagyrészt kihalván, egészen új nemzedék közepett találták magokat.

Dömölki Hernádi uramat ösztönszerűen kerülte; ellenben ez, és Sára asszony csak azon sopánkodtak, miért adott a jó Isten ezen ellenszenves, mogorva férfinak oly igen szép gyermeket, mig tőlök e boldogító áldást megtagadta.

De ez utóbbi ha néha jó szívet, ezen nem minden kis irigykedéstől ment gondolaton érte utól: mindig szemrehányásokat tön magának.

„Adott nekem az Isten eleget! kár panaszkodni Sári öcsém!“ — így fedette meg magát s elhallgatott.

A falubelieket e panasz bizonyosan nagyon meglepte volna, ha hallják, mit Hernádiék csak olykor magányos óráikban mondtak; mert hiszen, a jó Hernádiéknak volt ám gyermekek, még pedig a legszebb legény az egész helységben s messze földön, kit derék atyjának nevére Sándornak kereszteltek, s kit a szülők nagyon szerettek, s nevelését nem hanyagolták el, már a mennyiben tőlök kitelt.

II.

E Sándor ez időben 25—26 éves ifjú lehetett, kit atyja, mint egyedüli gyermekét és örökösét, gazdasághoz szoktatott, s maga mellett tartott.

A gazdaság, igaz, nem volt nagy, mert az ősi birtok mindössze egy telekből, s az ahhoz tartozó földekből állt; de a tatárfutások óta elpusztult helységekből, azok, a kik visszaérkeztek, foglalásokat tettek, mit senki sem akadályozott, mert a földeket kár is lett volna pusztán hagyni. Ily foglalások által, az uratlan közösből, Hernádi uram is használta a pusztán ugarló földeket: de kész volt az újabban érkezteknek visszaadni azokat, ha magokénak erősíték; e részben nem követte Dömölki uram példáját, kinek 18 ökre állt az ólban, s ki, a mire csak rá tehetette kezét, a magáénak tekintette.

Mivel hely elég volt, s Dömölki uram, mint igen óvatos egyéniség, a már mások által lefoglalt földeket nem bántotta, nem lehetett ellene panaszt emelni, s mindenki annak örült, ha a magáét megtarthatta.

Hanem annyi bizonyos, hogy e kapzsiság visszatetszett s közellenszenvet idézett föl.

Hernádiné asszonyomnak egy más oka is volt Dömölkire nehezeltetni. Valahányszor fiát Sándort meglepte, mikor ez Máriával, Dömölki leányával beszélgetett vagy enyelgett, mindannyiszor vér szállt föl Sára asszony arczába. Nem mintha a kedves, jó és szelid gyermek ellen legkisebb kifogása lenne. Nem; sőt maga átlátta, hogy a gazdag Dömölki leánya igen is kívánatos ara lenne fiára nézve, a kit mind ő, mind derék férje, nagyon is tudnának szeretni: hanem a nőnek az fájt, s őt azt piritotta, hogy Dömölki a két fiatal teremtésnek ez ártatlan közeledését rossz szemmel nézte.

Aztán a becsületes nő, mikor Dömölkire gondolt, akaratlanul azon

kérdésre bukkant : honnan szerezte Dömölki uram azt a sok pénzt, melylyel hazajötte után nem csak házát építtette fel jobban és szebben, mint az elébb volt, hanem egész gazdaságát felszerelte ; holott a helységben tudva volt, hogy Dömölki uram szülői korán sem voltak tehetősek s fiokra nem hagyhattak sok pénzt, még ha ezt a tatárok éles szemétől el tudták volna is rejteni.

Dömölki uram már mint nős férfiú került vissza falujába s ott azt beszélte, hogy neje temesvári születés s vagyonos szülők egyetlen gyermeke.

Ha vagyonát s hirtelen felgazdagodását nem lehetett is jól indokolni, mert Temesvárról sem érkezett senki, és semmi, a mi Dömölki uramnak állításait igazolná : mogorvaságát könnyen meg lehetett fejteni, volt erre bőven elég oka az öreg honorációznak.

Miolta a helységben újra letelepedett, s ott béke és kényelem közt élte napjait, egyszerre szép és jámbor neje halt meg, s néhány év múlva gyönyörű két fia.

Özvegy volt évek óta, s atyja egyetlen egy leánykának, kit ösztönszerű durvasága és nyersesége daczára nagyon szeretett, s kinek előkelő s gazdag férjet ohajtott, ha már saját fiára nem hagyhatja dús szerzeményét.

Dömölki ritkán látogatta meg fiatalkori ismerősei közül azokat, kik még éltek.

Szeretett egyedül lenni, s főleg hosszú téli estéken órákig el tudott kandallója előtt ülni, a nélkül, hogy egy szót szólna.

A tavasz első langyos lehelletére Dömölki házát a mezővel váltotta fel ; tüzes, tevékeny gazda volt, a nélkül, hogy mindez neki valami különös örömet szerezne.

Leánya iránt is szótlanabbnak mutatkozott, mint főleg oly atya, kinek három gyermeke közül egyetlen egy maradott élve.

Csak ha, minden kis szabad idejét használván, vadászni mehetett, látszott valódi elemében.

Ilyen volt Dömölki uram ; nem csoda, ha jelleme iránt senkisémm jöhetett egészen tisztába.

Egy csendes őszi nap délutáni órái egyikében Dömölki vállára vetvén kanóczos lőszerét, a közel erdők felé vette útját. Vadászember volt, s e mellett a magányt szerette.

Ha sűrű lombok közt, valami százados bükknek sudara mellett, kanóczos fegyverével lesben állhatott ; ha embert nem látott s a vadakat, melyek magányát háborgatták, lelőhette : legjobban érezte magát.

Ilyenkor vonásai hideg baljóslatu kifejezést nyertek, szive gyorsan dobogott, s homlokán vész ült.

Mi lelte ezen embert? a hitszegés ölyve rágja-e szivét, vagy boszút forral talán felebarátja ellen?

Ott állt a komor vadász, várva a vadat, mely nem jött, s küzdve a gondolatokkal, melyeket nem várt, nem keresett, és mégis jöttek, mint a fergeteg jó, miként a halál kopogtat be.

Mig Dömölki uram távol volt csinosan rendezett házatól, Mária az épület széles, fődött tornáczában ült. Mellette nyult fel guzsalya, s lábai pörgették a dorombolva forgó orsókereket.

— Hol késhetik oly soká? kérdezte magától a szép gyermek, ki egyszerű, de tiszta öltözetében valódi képe volt a kedves falusi egyszerűségnek.

Egyszerre a ház mögötti szilvás kert felől a bodza tilinkó bús-komoly danája szólalt meg.

— Ez ő! kiáltott fel Mária, majdnem felbuktatva fonó-gépét, s hirtelen felemelkedett a kis kerek padkáról, melyen ült.

A dal egyszerű volt, csak annyi, a mennyi a természetadta fuvolának hat lyukaeskájából kitelt. És mégis valami andalító s oly édes és lágý volt e dalban, mi Máriát mélyen meghatotta.

Maga körül tekintett, azután a kapuhoz szaladt, kinézett az utcára, s onnan visszatérvén a kert felé sietett.

Mikor a ház jobb oldala felé hajtott, egy, az udvarra nyiló mellékajtó előtt, jámbor s nyájas tekintetű öregrendű nöceseléd állt, s mintha őt várná, csendesesen susogta :

— Sándor urfi a kert előtt van!

— Tudom néni, felelt ragyogó szemmel s elpirulva a szép gyermek; azután ajkára illesztvén, hallgatás jeléül, ujját, a kert léczajtáját felnyitotta, s a szilvafák közt elnyuló hosszú keskeny úton végig sietve, a borona kerítéshez ért, s az egyház felé nyiló kertajtónak reteszét félrehúzta.

Mihelyt Sándor őt megpillantá, karjai közé szorította.

— Itt vagy — itt legjobb helyeden — karjai közt annak, drága Máriám, ki csak érted él.

Mária és Sándor összecsókkolták egymást; faluhelyen ez megy, s városban nem különben.

— Jer Sándor, menjünk a kis egyházba, arra felé nem jár senki, s atyám későn szokott haza jőni, ha egyszer kimehet az erdőbe. Itt

mégis találkozhatnánk valakivel, s tudod, jó Sándorom, hogy atyám, miként is mondjam neked? nem kedvel tégedet.

— Tudom Máriám! tudom jól! viszonzá az ifjú, míg mindketten megindultak az egyház romjai felé, hol talán nem egyszer találkoztak, s melyek méltó légyottul szolgálhattak ily benső s mégis ily tiszta s ártatlan szerelemnek.

— Én meg nem foghatom atyámat, mond Mária búsan, mi panasza lehet ellened, derék atyád, s az ellen az áldott Sári néni ellen, ki valódi angyal, s kit az egész helység imád? Talán megsértette őt atyád, vagy magad vétetted ellene?

— Én! Máriám? Én vétettem volna Máriám atyja ellen? Soha! Aztán miért is vétenék az emberek ellen? miért nyomoritnám s bántanám őket? hiszen elég jutott mindnyájunkra a bajból és nyomoruságból. — O! csak én azt kitalálhatnám, mi bántja Dömölki uramat, s miért haragszik épen arra leginkább, ki ma szeretne inkább engedelmes fia lenni, mint holnap?

— Nem lehet Sándor! ki nem találod soha, mert atyámnak semmi oka nincs haragra. Isten bocsássa bűnömet, de nekem úgy tetszik, mintha ez betegség volna.

— Mit mondasz reá Máriám, folytatá Sándor, épen mikor az egyház ronda küszöbén átléptek, — mit mondasz reá, ha én, szabadulni akarván e kínzó bizonytalanságtól, mely ifjú életünket felemészti, nem halasztom tovább, s holnap reggel kilesem, mikor Dömölki uram a mezőre megy, találkozom vele, s egyenesen megkérek?

— Jaj Istenem! rikoltott fel Mária; beh megijesztettél — megkérni? — hiszen ha atyám igent mondana, akkor én a te kis feleséged lennék, s a legboldogabb teremtese az Istennek! — Ezzel Mária Sándor karjai közé vetette magát, s szemei könnyekkel teltek el.

— Ne sirj Mária, Isten el nem hagy bennünket!

— Igen, felelt a leányka, szeliden kibontakozván az ifjú karjai közül, — lásd Sándorom, a megkérés s a boldogság oly közel vannak egymáshoz, hogy migijedtem rajta.

— Gyermekek!

— Igazad van Sándor, gyermek vagyok s csak egyik oldalát tekintem a dolognak! Hát ha atyám nemet mond, nem félsz-e haragjától? Atyám nagyon meg tud haragudni, ha úgy is rossz kedve van. Hej! ki tudja, mi minden nyomja szegénynek szivét, mert ritkán van egy kis jó kedve.

— Miért félnék tőle? csak agyon nem üt, s ha nemet mond,

kevesebbé fogsz-e te azért szeretni, jó Máriám? Hiszen te az enyém vagy, miként én a tied! Hányszor esküdtünk erre, itt e kedves magányos helyen, hol egykor a szent énekek hangzottak, s hova az angyalok jönnek látogatóba.

E pillanatban az egyház korhadt tornyában megszólalt a baljóslatu harang, az ifjak elnémultak, mintha egy légkő hullt volna melléjük a magosból

— Mi volt ez? kérdé reszketve Mária.

— Csitt! susogta Sándor; a harang szólalt meg, mondván A ment ohajtásainkra.

— Oh! mond Mária, ha ugy volna! A szél zúg! folytatá Sándor fülelve. Hallod miként szedi föl a zszindelyt a vén kormos fődélről?

— Ugy van! mig itt beszélgettünk, szél támadt; nézd, a fellegek gyűlnek, siessünk haza! Atyám aligha hamarabb vissza nem tér a vadászatból, nem szeretném ha otthon nem találna.

— Megállj! mond Sándor, — kissé körülnézck elébb. — Evvel az ajtóréshoz sietett, s a falu felé jártatta körül tekintetét.

Mária feléje közeledett, mikor az ifjú egyszerre megfordult s felkiáltott: Maradj! — maradj! — gyorsan, — rejtsük magunkat az oltártalap mögé! . . .

III.

Mi történhetett? Mi okozta a bátor szivü ifjú ijedségét? Miért kellett elrejtődniök?

* * *

Mondva volt, hogy Dömölki uram az erdő sűrűjében lest állt, várván a vadakat, melyek nem jöttek. Egyszerre pár nehéz csep esett rá a gyorsan, sötét gályákként elvonuló fellegekből; a szél felemelkedett, és sipolni kezdett a százados fák közt.

Dömölki szemöldei összevonultak. — Még e kis pihenést sem élvezhetem! — szóló bús felindulással. Azután süvegét mélyebben vonta homlokára s megindult.

A szél, úgy látszik, az erdőségben elébb fujt, mint alant a völgyben, hol még egy csepp eső sem esett, s a szél is akkor kezdett erősebben zúgni, mikor már Dömölki udvarába lépett.

Pár vadászeb vonított, mintha farkast érezne közelben, s mikor

Dömölki lábát az első tornáczba vezető lépcsőre tette; egyszerre az egyház hallgatag harangjának nyelve megkondult.

Dömölki majdnem hanyatt esett.

— Ah! kiáltott fel dühösen, míg vonásai valódi pánrettegést árultak el; újra e harang! ez irgalmatlan harang!

Azután sietve ment szobájába, a fegyvert a falhoz támasztotta, s egy baltát ragadván fel, átszegte az udvart, átrohant a kerten s egyenesen az egyház felé intézte lépteit.

— Nem, nem! szólt gyors menete közben magában; tovább nem türöm e kint! — mi fog érni újra — minő szerencsétlenség vár reám? Mikor e harangot visszajövelem után először hallottam, jámbor nőm feküdt a teritőn; második hangja kedves szép fiamat, 12 éves korában, vitte el magával; harmadszor másik fiam, kinek kerestem, kiért fáradtam, lett, mint az első, a hagymáz áldozata! — Ha Mária is — ? — Nem! ez iszonyu lenne!

Mikor Sándor az egyház ajtajából körülnézett, Dömölki volt az, kit megpillantott; ezért sietett Máriával együtt a régi oltártalap mögé, mintegy előérezve, hogy az öreg ur leányát keresi.

De Dömölki ezúttal nem leányát kereste, s talán itt lesz helye, végre Dömölki jellemének s hangulatának titkait feltárni.

Hogy ezt tehesük, vissza kell azon időre térnünk, mikor a tatárok e szép, virágzó helységet elpusztították.

* * *

Mintegy 24—25 évvel az elbeszélte események előtt, sajátos szivrázó jelenetnek vagyunk tanúi.

Késő éj van, talán az éjfél is meghaladta már; de a hold fényesen világít, a csillagok a mély kék egen kettőzött lánggal ragyognak; így a közelebbi tárgyakat igen jól ki lehet venni, csak a távoliakon borong valami bűvös andalító világ, melyben a láthatár körvonalai csak kétesen tűnnek elő.

Ama felebb, röviden vázolt kis egyház dombjára lépve, a tekintet, mely előttünk nyiladozik, szomorú és vérjégesztő. Az egyház fedele még füstölög, ha maga a tűz, mely azt nagyrészt felemésztette, nem is ég többé.

Ajtók, ablakok, padok, a kis szónoki erkély, szóval minden, a mi éghető, eltűnt, vagy hamucsomókban hevert.

Maga a gyp az egyház körül el volt perzselve, s ha a tekintet

a helységre mélyedett, mely egy nappal vagy még néhány órával ezelőtt e kis szentélyt körülkarolta; itt nem látunk egyebet, dicstelen romoknál, melyek még a költőiség érdekével sem bírnak, mivel az első vihar elfújhatja azokat.

A helység házai többnyire fából épültek s így természetes, hogy a tatárok tüzet adván a szélső szalmafedött lakoknak, a dühös elem, melynek szárnyaival nőtt a szél, rövid óra alatt az egészet valódi tüzpalástba borította.

Mikor a randa nép, mely itt gazdálkodott, elhordta irháját s ment miként jött, mint a múltó zivatar; a helységben alig maradt ember, s legfelebb azok kerülték ki a rabszíjjat vagy halált, kik pinczékbe rejtőztek, hova a harapozó lángok közt, a rabló nép nem juthatott, vagy a kiknek idejük volt, a közelebbi erdőségekbe menekülni.

Ezen utóbbiak egyike volt Dömölki János, szép, szálás ifjú azon időben, ki jókor meghallván a közeledő tatárfutás hírért, a falut köröző erdőségbe menekült, atyját s öreg anyját cserben hagyta, legalább ezt mondták az emberek. Voltak, a kik még azt is állították, hogy a szivtelen ember, szülőinek minden értékes holmiját magával vitte, s eltávozván a házól, nekik csak annyit mondott, hogy a mi becses holmijök van, azt ő biztosságba fogja helyhezni s azután visszatér, hogy szülőit valahová elszállítsa. E mondák alkalmasint oly cselédtől származtak, ki jókor elillant a tatárok elől.

Meglehet, hogy a tatárok ezen utóbbi szándékát megakadályozták, s a gondos ifjú nem térhetett elég jókor vissza, hogy agg szülőit megmenthesse; de annyi bizonyos, mikép ezek, mint annyian mások, a pusztulás áldozatai lőnek, s Dömölki uram volt az egyedüli a családból, ki meg tudta becses bőrét menteni.

Gondolta-e, hogy a rablók eltávozása után talán még valamit megmenthet, vagy szülői sorsáról akart valamit megtudni; annyi bizonyos, hogy késő éjjel válláról függő zsákkal s egy görcsös bottal jött a láng- és vértanyára, s bokáig érő hamu és korom közt átgázolván az utcákat, érkezett szülői házához, hol semmit sem talált egyebet a pusztá kőfalak- s hulláknál.

Lesujtva állt darabig a pusztulás e képe előtt, azután összerázkodván, felegyenesedett, s az egyház felé vette útját, hogy a kies dombtetőn, mint magasabb helyen tájékozhasssa magát.

Végre nem csekély fáradság után üszöggé égett gerendákon s mindennemű romokon átgázolva, feljutott a dombra, s az egyház keleti falával szemközt megállt s maga körül tekintett.

A tele hold az egész vidéket, erdős bérczeivel bűvös párázatokba fűrösztötte. Volt e békében, e siri csendben, a pusztulás közepette, valami leverő s rendítő a mi őt levarázsolta.

IV.

Egyszerre az egyház tulsó oldala felől halk nyögést hallott, mintha valami halálraváló örök búcsút akarna az élőkől venni.

Nem jó az embernek magánosan lenni, mondja az irás, s ezen igazság soha sem valóbb, mint mikor a magányosság ily válságos percekben veszi az embert körül.

Emberünk futni akart, biztosítani életét, megmenteni a mi kevés megmaradt vagyonából, s ha ellenséggel nem is szeretett volna találkozni, mitől félhetett valami szerencsétlennel, talán haldoklóval szemközt?

— Ki lehet ez? gondolta magában, azután óvatosan s vigyázva az épület szögletéig vonult, hol szivrepesztő jelenetnek lőn tanuja.

Az egyház már szénné égett ajtajának lépcsőzetén egy nő hevert, karjai közé szorítván gyermekét, ki pihenni látszott, a nélkül, hogy helyzetének iszonyuságáról fogalma legyen.

A nő öltözete mutatá, hogy a nemes rendhez tartozik, habár minden a mi rajta volt, félig elperzseltnek s elrongyoltnak látszott.

— Furcsa, gondolá magában Dömölki, ez Börveiné, a szomszédhelységből, legalább nagyon kellene csalódnom, ha nem ő volna.

E rövid gondolat után a hágsó felé intézte lépteit.

Mihelyt az elalélt nő, a hold fényes világításában őt megpillantotta, felsikoltott, azután gyermekét szoritotta karjai közé, mintha valami megtámadástól akarná védeni.

— Ne féljen kegyelmed tőlem, Börveiné asszonyom : nem ismer-e reám? én Dömölki vagyok, ki csak nem régiben valék kegyelmeteknél.

— Kegyed az, Dömölki? — szólt a nő, valamennyire magához térve. Kegyedet a jó, irgalmas Isten hozta ide.

— Hát Börvei uram, s a többi gyermekei hol vannak, s hogyan jutott kegyelmed ide?

— Mind legyilkoltattak, s magam is össze vagyok kinezva, mert gyermekeimet védettem. Nincs sok időm, Dömölki uram, érzem, hogy erőm fogy, nézze e lépcsőzetet, tele véremmel. — De ha kegyed az Istent ismeri s keresztyén sziv dobog mellében — — a szegény nő itt darabig elhallgatott — — azután, mintha erőt venne magán s

utosó hangjait s véglegelletét gyermekének akarná szentelni, szólt: Dömölki uram! én meghalok! e kedves gyermeket, Jánost, megmen tettem; ne kérdezze miként: a gonosz tatárok az égő parázs közé dobták szegényt, de egy korsó fordult fel s eloltotta a tüzet, aligha nem őrangyala maga állt mellette: legyen kegyed irgalmas, mentse meg gyermekemet! — Itt e zsákban talál annyi pénzt és pénz-érőt, mivel felnevelheti: s aztán tanuskodván mellette, majd egykor jó szágát is visszaszerezheti.

— Igéri-e kegyed ezt, a haldokló anyának?

— Igen, Börveiné asszonyom! felelt Dömölki, sovár tekintetet vetvén a tele zsákra.

E pillanatban a völgy torka felől, a hegyes vidékekben oly gyakori szél-rohamok egyike süvöltötte át a völgyet; felrázván a pusztulás hamvát, s majdnem fellegbe burkolván a kis egyházat.

Egyszerre a toronyban maradt harang megkondult, s Börveiné a kialvó élet utolsó erejével megragadván Dömölki karját, vonagló hangon felkiáltott: Dömölki uram, a jó Isten hallotta kegyednek ígéretét! a harang szól, az Isten keze húzza azt, legyen e harang szótanum s emlékeztesse kegyedet arra: a mit egy elvérző anyának halála perczében ígért. — Oh Istenem! sikoltott fel a nő; azután visszahanyatlott a hágsóra; — halott volt.

Az alig nyolczhónapos gyermek felriadt aléltságból, és hevesen kezdett sirni.

Dömölkit pokoli gondolat ragadta meg: felkapta a tudtára gazdag nőnek zsákját: pillanatig időzött, a gyermek nyakáról is le akarván tépni egy kis arany keresztet, melyet ott észrevett; de nem akart tovább késni: még egyszer ijedt tekintetet vetett maga körül; azután, mint Kain, sietett le a dombon, gázolt korom és hamu közt, mig a pusztá falu mögötte volt.

Mikor az erdőség széléhez ért, mely bizonyos távolban, majdnem az egész elhamvadt helységet körülszegélyezte; térdei megtörttek a két nehéz zsák terhe alatt, s kénytelen lőn azokat levetni válláról s a gyepre leheveredni.

— Pihennem kell! mormogá magában, a közeli helység nincs oly messze, hajnal előtt oda érhetek. Arra nem jártak még a tatárok.

— Hm! — szólt némi szünet után: mi az? — mintha valakit látnék a templom küszöbén. — Ki lehet az? Valjon nem valami csatangoló tatár? — De egyedül van. Vonuljunk csak kissé ama bokor

mögé, gondolta magában; nem szeretném, ha valaki, főleg ismerős, e két zsákkal lepne meg.

Dömölki felemelkedett, s az egyik zsákot felvevén, elég sűrű bokor mögé vitte azt: de látszott rajta, hogy a nap fáradalmi egészen kimerítették. Azután a másik zsákot is elvitte magával s kincsei mellett összerogyott.

Az erdőség e része szemközt terjedett az egyház homlokával, melyből az egykor erős és tömör ajtó nyílt.

S mivel néhány percz óta a szél más irányt vett, s a hamufellegek leszálltak, a teleholdvilágította egyházat igen jól ki lehetett venni.

Dömölki, görnyedt fekvése daczára fejét felemelte, s a bokor mögül kitekintve, a roszt lelkiismeret élénk figyelmével kísérte szemmel azon sötét alakot, kit az egyház küszöbén megpillantott, vagy ott látni képzelt.

— Lám, lám! susogá magában: most ketten vannak.

Dömölki, a távolság daczára, a lélekzetet fojtotta magába, s érezte, miként gyöngyözik homlokán a hideg verejték.

Mint egy negyed óra telhetett el, midőn egyszerre felkiáltott: a gyermeket emelik fel, jönek! még pedig egyenesen ezen irányban.

— Várok még! tudni akarom kik, vagy legalább merre felé haladnak, nehogy velök találkozzam.

Lássuk már most mi történt.

A magányos egyház ajtajánál valóban egy sötét alak jelent meg, s lábaival majdnem bele ütközött Börveiné hullájába.

A gyermek sirása felrázta az éji csendet.

A férfiú lehajlott, felemelte a nő fejét, tapogatta szivét, azután a részvét őszinte fájdalomával felkiáltott:

— Szegény némbert! te is a halottak közé tartozol.

Mikor meggyőződött róla, hogy hulla hever előtte, még pedig egészen ismeretlen némbert hullája, a gyermeket akarta felemelni, de az, mindig sirva, anyja ruhába csimpálkozott, s lehetlen lőn elválasztani anyjától.

A férfiú lehaladott a hágcson, maga körül nézett, azután leheveredvén a földre, fülét illeszté a hamvas gyepre, — semmit sem hallok! szólt, — ideje hogy távozzunk!

Mikor az egyház hajójában néhány lépést tőn, felkiáltott:

— Sári angyalom! jér, ne tarts semmitől.

E szavak után nemsokára Sári Hernádiné a szentély felől lassan

és vigyázva közeledett fiatal férjéhez, mert a Dömölki által észrevett árny, Hernádi Sándor volt.

— Ah! szólta, s a férfiú nyakába vetette magát, — minő hideg van a sötét kriptában, s mennyire reszkettem, hogy valaki reánk akad. De micsoda sirás ez? ki van itt?

— Jer, Sári! három éve, hogy kedves feleségem vagy, a jó Isten megtagadta a gyermekeket tőlünk: itt nézd, Sárím, e szavakkal Hernádi nejét az egyház ajtajához vezette, — nézd e szegény gyermeknek nincsen többé anyja, nem gondolod, hogy az Isten ez elhagyott árvának életét a mi számunkra tartotta fel?

— De talán még van egy szikrája az életnek e szegény nőben is, mond Sári, lehajolván a hullához, míg a gyermek kis kezeivel védte anyját.

— Késő, mond Hernádi, azután elhárítván a gyermeket, majdnem egy negyedóráig foglalatostkodtak a halottal, de nem tudták többé felébreszteni.

— Szegény, szegény kis árva! rebegte Hernádiné. — Igen, ezt a jó Isten adta nekünk, meg fogom ajándokát becsülni s felnevelem őt, ha Isten életemnek kedvez.

Azután egy tarisznyából darabka kenyeret vett ki, s annak morzsáit nyújtotta az éhes gyermeknek, ki azokat mohón forgatta kis szájában, míg el tudta nyelni.

— Ne hagyjuk itt a szabadban a szerencsétlen néember hulláját, ki talán az első ijedség benyomása alatt egyébről sem gondolt, mint arról, hogy gyermekét megmentse, s nem hozott semmit magával, mond Sári. — Pedig uriasszony volt, miként öltözete mutatja! tevé hozzá, a hullához lehajolván.

— Megállj! kiáltott fel Hernádi, — kezén egy karpereczet látok. Ki tudja, nem fog-e ez nevének nyomára vezetni! Ne hagyjuk itt. — Evvel Hernádi a nehéz aranykarpereczet lefejtette Börveiné száraz karjáról, s elrejtette barna mentéje oldalzsebébe.

Ez meglévén, míg a szegény árva újra sirni kezdett, Hernádi és neje Börveiné hulláját nagy erőködés után az egyházba vitték be.

— Hosszu út áll előttiünk a közelebbi biztos helyig, szólta végre Hernádi, — legalább másfél óráig kell gyalogolnunk; de bátorság! az Isten el nem hágy minket! Vedd öledbe a gyermeket, siessünk!

Sári ölébe vette a szegény árvát, s mindketten megindultak azon az úton, melyet Dömölki követett, míg miként láttuk, a két nehéz zsák terhe alatt összeroskadott.

Hogy ők is azon irányt választák, melyen Dömölkit láttuk haladni, igen természetes, mivel az ellenkező oldalon pár égő falu s az onnan menekülők tanuskodtak arról, hogy ott még javában foly a tatártáncz.

Dömölki rejtekéből, ha nem is mindent, azt jól láthatta, hogy Hernádiék a gyermeket magukkal vitték, s mikor mintegy tiz lépésnyire haladtak el azon bokortól, hol ő rejtődött, Dömölki a vele egy helységben lakó Hernádiékre azonnal ráismert.

Mikor elhaladtak, Dömölki darabig várt, azután megvizsgálván a két zsákot újra, minden értéktelen holmit kihányt belőlök, s a mi maradt, egyetlen zsákba csuszakolta s kissé balra térvén, nehogy Hernádiékkal találkozzék. Könnyebbült terhével elsietett s nemsokára az éj homályával olvadt össze.

A megmentett gyermek volt azon Hernádi Sándor, ki most az oltár talapzata mögött dobogó szívvel várta, mi fog történni, s ha Dömölki uram azért jő-e oly gyorsan, mivel leányát itt gyanyítja.

Hogy a helységben Sándort mindenki Hernádiék valóságos fiának tartotta, természetes; először, mert valódi szemefénye volt szülőinek; azután, mert ezek 3 évig lakván Máramaros-Szigeten, mielőtt visszatérnének, mindenki azt hitte, hogy a fiu ott született.

V.

A mit röviden elbeszéltünk személyzetünk multjából, indokolja Dömölki uramnak ösztönszerű ellenszenvét Hernádiék iránt, mint szintén azt is, melyet Sándor iránt érzett, ki őt soha sem sértette meg, sőt mindig tiszteletet s jó indulatot tanusított iránta.

A rossz lelkiismeret s a büntudat oly rágó féreg a kebelben, mely pillanatig sem hagy nyugtot. A bűnös ember senkitől sem retteg inkább, mint attól, ki ellen a bűnt elkövette. Bár minő valószínűtlen legyen, hogy ez ráismerhessen, vagy valaki gaztettének nyomára akadhasson, ott ül, miként Horácz mondja: „post equitem atra cura.“ (A lovag háta megett a terhes gond.)

*

Lássuk, mi hozta Dömölki urat az egyházba, baltával felfegyverkezve, mert éppen most ért fel a hágsón, s lépte át annak küszöbét.

Sándor, ki a legbátrabb fiuk egyike volt a világon, s egyébiránt tisztza egyenes lelke őt semmivel sem vádolta, nem a maga személyéért

tartott attól, hogy Dömölki jelenlétét az egyházkörmön felfedezi, hanem egyedül kedves, szenvedélyesen szeretett Máriájáért, mindamellett oly ifju embernél, mint ő, nem csuda, ha a kíváncs követelte jogait; azért a legnagyobb óvatossággal ugyan, de élénk felindulással kísérte szemmel Dömölki uramat, ki őt nem könnyen vehette volna észre, kivéven, ha az egyház minden zugát felkutatja.

De ez, ugy látszik, legkisebb gondja volt az öreg urnak.

Miután Dömölki az egyház hajójába lépett, körültekintett, azután megállt s fülelni látszott, mintha meg akarna győződni arról, hogy senki sincs közelben.

Pár percz mulva gyorsan megindult, s egyenesen az egyház korhadt tornya felé intézte lépteit, melynek hágsója a lehető legtöredettebb állapotban, az ajtótól jobbra kigyózott felfelé.

A toronynak több tág része volt, melyekből mind azt láthatta, mi az egyházon kívül, a helység irányában történik.

Ez okozta, hogy mikor Dömölki a hágsón felfelé haladva, az ifjak szemei elől eltűnt; Sándor és Mária nem mertek mozdulni rejtekökből, tartván attól, hogy az okozandó nesz felébreszti az öreg ur figyelmét, s még akkor is, ha észrevétlenül kilopódzhatnak az egyházból, a torony résein át Dömölki senkire sem ismerne előbb, mint rájuk, főleg ha őket keresi.

A lehelletet magokba fojtva, ültek tehát a mohos köveken, melyek az egyház egykori szentélyében, az oltár talapzata mögött, heverték.

Mit kereshet az öreg ur a toronyban? meg nem foghatták, de hogy nem leányát, ezt tökéletesen hitték, miután légyottra ama csorba hágsó a legalkalmatlanabb hely leende.

Egyszerre ugy tetszett nekik, mintha ismételt döngést hallanának, olyat, mint mikor valaki fát vág, vagy a falakat döngeti.

— Mi lehet ez? susogta Mária, Sándorhoz simulva.

— Meg nem foghatom! felelt ez halkán, — de talán most ki-suhanhatnánk az egyházból?

E szavak után a harang egyszerre megkondult, azután nagy csörömpölés és dübörgés hallatszott, melyet Dömölkinék egy ordítása fejezett be.

— Istenem! sikoltott fel Mária, minden egyebet feledve, mint a veszélyt, mely atyját fenyegeti.

Mindketten felugrottak rejtekökből, s a torony feljárásához rohantak.

A mit ott láttak, iszonynyal töltötte el mindkettejük keblét.

Az öreg Dömölki a hágsó alján fektült, fővel lefelé s mellette a baljóslatu harang.

Dömölki össze volt zúzva, arcza vérzett, s oly tökéletesen elvesztette eszméletét, hogy semmit sem hallott és látott maga körül.

Mária atyja mellé rogyott le, azután szakgatott hangon szólt: — eredj! — siess! hozz segítséget, talán még megmenthetjük szegény atyámat!

— Megyek! felelt Sándor, ki oly halvány lett, mint a halál, — s ha a páter szülőimnél van, még őt is elhozom.

Evvel, feleletre sem várván, elrohant.

Sándor a páter kitételével a közelebbi kolostorból a helységben néha megjelenő koldusbarátot értette, ki többnyire adakozásaikról ismert szülőinél szállásolt, s akkor, mikor Sándor a háztól távozott, hogy Máriával találkozzék, még ott volt, bár az nap még el akart a közeli szomszéd faluba indulni.

Az előzményeket tudva, s a baltavágások után, melyeknek nyomait másnap világosan ki lehetett venni, nincs kétség benne, mikép Dömölki, hogy örökös ijedelmeinek s hevélyeinek véget vessen, a harangot akarta levenni félig rothadt ászkairól, s így örökre elnémitani; mi, ha sikerül, aligha azt el nem temette volna, hogy senki nyomába se akadjon többé.

Alkalmasint a szüette gerendák elébb engedtek, mint ő gondolta, s a harang rája esvén, az egyensúlyt elvesztette s így hengergett a baljóslatu haranggal együtt a hágsó aljáig.

*

Mária atyja mellett térdelt, letépte kendőjét, s avval itatta fel a szétmarczangolt arcznak vérét, de nem lón képes atyját magához téríteni.

Mikor Sándor egy jó félóra mulva egész sereg falusival megérkezett, kik közt a szerencsére még szülőinél talált szürke barát, s maga az öreg Hernádi is volt; Dömölki még nem tért magához.

Saraglyán, melyet a jöttek magukkal hoztak, vitték őt lassan s óvatosan házához, hol az előttünk már ismeretes öreg nőcseléd fogadta őt, mig végre szobájába vitték s ágyába helyezték.

Mária fájdalját hasztalanul kísérlnök leírni; ő, Sándor, az öreg Hernádi, maga Sára asszony, ki az iszonyu hirre a házhoz sietett, mindent elkövettek, hogy sebeit megmossák s bekötözzék, mig a

jámbor barát, Mária kérésére megigérte, hogy el nem távozik a háztól, míg Dömölki uram magához nem tér, vagy —

Mária kérve tette össze kezét.

Hajnal felé kezdett Dömölki kissé eszmélui; első tekintete Máriára esett, ki el nem mozdult ágya mellől, a másik a barátira, ki olvasóját mondta, s a beteg ágya mellett ült.

Mikor végre egészen magához tért, csak Mária, a barát és az öreg nőcseléd maradtak mellette.

Dömölki meredten nézett maga elé, azután kissé felemelkedvén vánkosságáról, könyökére támaszkodott, s alig érthető hangon szólt:

— Atyám uram, kegyelmedet az Isten küldte ide. Tud-e irni?

E kérdés ama korban nem volt oly sértő, mint a minő most lenne.

— Igen, fiam! szólt a szerzetes.

— Jó tehát, mond Dömölki, minden erejét összeszedve — érzem, hogy meg kell halnom, eredj jó gyermekem, s kend is öreg, folytatá intve a nőcselédnek, — távozzék, egyedül akarok a tisztelendő urral maradni.

Mária zokogva hagyta el a szobát s lépteit a nőcseléd is kísérte.

Két óráig maradt Dömölki a jámbor baráttal egyedül, meggyónt-e neki a vén bűnös? vagy mi történt köztük? — senki sem tudta.

Mikor a szegény szerzetes végre Máriát beszólitotta, atyja egészen ki volt merülve, szemei félig ki valának hunyva, s arcza oly sápadt, mintha már megszűnt volna élni.

Mária az öreg ágya mellé térdelt s fuldokolva eresztette szép fejét a halálraváló vánkosságaira.

— Mária! rebegette Dömölki, kezeit kinyujtván, — emeld fel kedves fejedet! légy erős gyermekem, a búcsu órája itt van!

Ezzel az öreg a leánya homlokára tette mindkét kezét, s elhaló hangon szólt: — az én Istenem áldjon meg téged!

Mária azt hitte, hogy ezek utolsó szavai szegény atyjának, s a fájdalom kinja alatt összeroskadott.

De Dömölki élt, úgy tetszett, mintha még valami mondani valója lenne, s miután megerősítette magát, csendesen s maga elé mondván a szavakat szólt:

— Máriám! ha ez áldás minden a mit neked hagyhatok, bocsáss meg bűnös atyádnak.

Ezek voltak az öreg utolsó szavai.

A barát odanyujtotta neki az olvasóján függő feszületet, de Dömölki meg nem csókolhatta azt, egyet sohajtott még, aztán megszűnt élni.

A temetés után, mely Dömölki saját kívánságára, a legegyszerűbb volt, s e mellett igen szomorú, a szerzetes összehívatta a helység véneit s Hernádiékat, kijelentvén, hogy az elhunyt végrendeletét akarja előttök felolvasni.

Mikor mintegy 12 személy összegyűlt a setét halottas háznál, s kiki helyet foglalt, a barát egy irást vett fel a zöld posztóval borított asztalról. Azután az olvasáshoz fogott: — a végrendelet szokott bevezetése után, melyben Dömölki bűnös lelkét az örök Istennek irgalmába ajánlja, ki az üdveztető oldalán keresztre függesztett rablónak a mennyekországát ígérte, a barát ekként folytatá: „Anno domini 16— die decima tertia augusti: Nemzetes idősebb Hernádi Sándor uram és felesége Hernádi Sándorné asszonyom, a siralmas tatár-futás alatt, miglen P— helységünk a pogányok által kipusztított és felgyújtott, a mi templomunk előtt halva találták nemzetes Börvei Áronné asszonyomat, született Szalánczi Zsuzsanna asszonyt, és egyetlen árva magzatját, János fiát, kinek nyakán volt egy arany kereszt, közepében egy kis karbunkulus kővel, és az istenfélő Hernádi Sándor uram és jámbor felesége az árvát felfogták, s azt az Isten félelmében és jó cselekedetek végbevitelében felnevelték. Mivel penig, kinek fia legyen nem tudták, az árvát maguk valóságos édes fiuként Hernádi Sándornak nevezték.

„1-ör. Ezen becsületes Hernádi Sándornak, igaz néven Börvei Jánosnak, hagyom ezen helységben helyheztetett egész curialis telkemet cum apertinentiis, a Lika patakára épített kétkerekű malomomat, valamint ségesen minden néven nevezendő külső-belső földemet, kaszáló-réteimet, a Borond nevű kis erdő-részemmel egyetemben.

„2-or. Kedves leányomnak penig, nemzetes Dömölki Mária-Erzsébeth leány-asszonyoknak: minden néven nevezendő felkelhetőimet, ugymint a háznál található mobiliákat, ágyneműket és arany-ezüst, marháimat. Ezeken kívül lovaimat és ökreimet. Szokott háti lovamat, Vércsét kivévén, melyet is hagyok ifjú Hernádi Sándor uramnak.

„3-or. A mi kevés pénz a háznál találtatik, azt a helység birája, becsületes Korondi Mihály uram vegye kezébe, és fordítsa a mi megromladozott templomunk kiigazítására, nem felejtkezvén meg az általam vakmerő bűnös kézzel helyéről elmozdított harangról.“

Alig lehet a jelenlevők csodálkozását leírni, mikor e megfoghatlan végrendelet tartalmát halották. Maga idős Hernádi Sándor és neje most tudták meg tulajdonképi nevét azon hévvel szeretett ifjunak, kiről rég elfeledték, hogy az nem tulajdon gyermekök.

Mikor a barát a végrendelet befejezését is elolvasta, melyben Dömölki atyai áldását mondta ki vagyonából megfosztott leányára, ünnepi csend állt be s minden szem a jámbor páterre volt függesztve.

Meglehet, hogy ez sokkal többet tudott, mit neki halála órájában Dömölki meggyónt; de részint a gyónás titka, részint a derék szerzetesnek ösztönszerű gyöngédsége nem engedé, hogy a Dömölki által elkövetett, de végrendeletileg kamatostól visszafizetett, gyalázatos rablást nyilvánossá tegye.

Kétségtelennek látszik, hogy Dömölki Hernádi ifjabb Sándornak leánya iránti szerelmét tudván, a szerzetesre magára bizta, annyit mondani, s végrendeletét is úgy szerkesztvén, hogy méregcsepp ne hulljon a két szeretőnek boldogság-kelyhébe.

*

Egyszerű beszélyünk befejezését könnyű kitalálni.

A lelkiismeretesen megtartott gyászév után Dömölki Mária Hernádi Sándornak neje lőn, ki gyámszülői iránti tisztelet- és szeretetből nevét semmi áron sem akarta megváltoztatni.

Ívek teltek el, míg a jólelkű idősb Hernádinak sikerült a kis keresztcske s Börveiné arany karperecze előmutatása után néhány még élő s ezen ékszereket Börveiné birtokában látott tanu segedelmével s közbenjárása által, Börvei Jánosnak ősi birtokát kiszerezni. Talán ha az ifjunak rokonai leendének, ez nehezen sikerült volna, ily hosszú idő után is, de *ultimum deficiens* volt, mikép akkor mondták; azonban később, mikor a ház megtelt gyermekkel, látta a világ, hogy Sándor ur korán sem *ultimus* — sőt!

*

A ki ez események után 10 évvel a helységet megközelítette, hallhatta a kis harangnak ezüst hangját, a Hernádiék által jóval megszorított Dömölki-féle pénzből lassanként felépült diszes kis egyháznak tornyában, miként hívja imára a hiveket, siratja a halottakat s tördeli szét, a nép hite szerint, a viharos fellegeket!

OLY SZENDE VOLT E . . .

OLY szende volt e nő! A szüzesség maga!
Rá az ártatlanság fehér ruhát ada!
Piros szemérem ült mosolygó ajakán!
Szólása együgyü, minő a gyermeké;
S azt mondók : rá a bűn árnyát sem vetheté,
Hordván a nőiség sugármezét magán.

Gyönyörrel néztem őt, midőn megismerém.
Öntudatlan szunyadt szívében az erény,
Nem mutogatta ő, nem kérkedett vele,
Mert soknak ékszer az, melyet csak fitogat
Mint valódi helyett a cseh gyémántokat,
De őt nem érte még e hiuság szele!

Mint szegény csiga, tenger sötétiben,
Keblen, nem ismerve, az igaz gyöngy pihen,
Holott, a ki birná, dús volna általa;
Mint alvó gyermek a bölcsőben, a kinek
Szemén öntudatlan bájak szenderegnek : —
E nő szívében az erény olyan vala!

De mint a szüz virág, mely hajnalkor feléd
Félénken tárja ki harmatos kebelét :
Ugy nyilt ki ez a szív, mikor kinyilhata
Nyílása : a mosoly, mit hű férjére vet,
S szívéhez szoritván három szép gyermeket,
Azokra hult gondja s szerelme harmata!

Oh drága kép, minőt szem gyönyörködve néz!
 Miből fénysugárt lop vásznára a művész!
 Melynél igézve áll a vándor idegen:
 Mert édes álmait látja lépni elő!
 S irigyen fordul el az embergyülölő:
 Hogy ily boldogságnak tanuja ne legyen.

. E nő ilyen vala: — és mégis elbukott:
 Földpora szennyezi a fényes homlokot,
 Szárnyára testiség undok sara ragadt;
 Pirja a szégyenét, mosolya téveteg,
 Fölvetni nem meri a zavart szemeket,
 Mert bennök tükrözik az égő büntudat!

Mi vitte bűnre őt? — Oh édes Istenem!
 Mi annyit veszni von: az arany fénye? Nem!
 Sem a vak szenvedély, mely a roszt vérben ég!
 Őt el nem csábítja hiúság, pompa, fény,
 Sem a nyomor, melynek szemét van ösvényén . . .
 Mi ejtette hát el őt? — Csupán a gyöngeség!

Oh asszony! Bűvös lény! Te teremtett csoda!
 Melyben a mi csak szép, mind egygyé olvada!
 Te Isten mosolya! Te ég-föld gyönyöre!
 Miért vagy, mint a gyöngy, mit fénysugára közt,
 Olyan törekeny is, — hogy mindjárt összetörsz
 A durva férfikéz egy érintésire!

S ha egyszer összetört a csillogó üveg:
 Hogy új egész legyen, ki forraszthatja meg?
 Csak tűz teheti azt min újra olvadt.
 Hát szívünket, Uram! mely láng közzé viszed?
 Adsz-e a szívnek is ily olvasztó tüzet,
 Ha bűn összetöré? — Adsz: — a bűnbánatot!

VECSEY SÁNDOR.

A MAGYAR EMBER.

Mi a magyar a bölcsőben? —
Gyermek, kitől nem alhatnak;
De kit szóval, szép mesével,
Végre mégis elaltatnak.

És mi aztán, ha fölserdül? —
Fa, mit nyesnek, nyesegetnek;
Hanem minél inkább nyesik:
Ágai mind erősebbek.

S mi tovább, ha férfivá lesz? —
Elboruló, terhes felhő;
Harmatcsepp is van benne, de
Mégis sokkal több a mennykő.

S mi végre, ha megöregszik? —
Páztortúz a rengetegben,
Mely, a midőn hamvadni kezd:
Akkor lángol a legszebben.

A HALDOKLÓ ANYA.

Szalmás fedél alatt, egy setét szobában,
Borongós éjszakán két gyenge lámpa van;
Egyik az asztalon még haloványon ég,
Haldoklik a másik, és ez — a reménység.

Künn a zápor szakad . . . a szélvihar zokog,
S az ákácza lombja veri az ablakot.
Benn a szobában is egy árva szív remeg,
Hiszen ott az élet és halál küzdenek.

A szoba oly üres . . . egy rideg faágyon
Ott fekszik az anya némán, haloványon,
Arczára a lámpa gyöngye fénye rásüt . . .
A kakukkos óra kettyn és egyet üt.

Elkopott padocsán — régen zöldszinü volt —
Két kis barna gyermek egymás fölé hajolt,
Az egyik öt éves, a másik csak három.
Mint egy szép kis galamb, rájok szállt az álom.

Ah, ők még nem tudják, hogy reájok mi vár!
Mit tud a viharról a pelyhes kis madár?
Hogy lesz-e majd kertész — a ki őt ápolja —
Mit tudjon még arról a virág bimbója?

Anyjok kezd szólani; úgy zokog a párnán:
„Jaj nekem, jaj nekem! itt maradnak árván;
Szülői szeretet nem viraszt felettek,
Hogy ha már engem is a sirba temettek.

Oly sivár az élet, minden útja setét,
 Ki fogja őrzeni szivem két kisedét?
 Ah! én itt halok meg, apjok a csatába'
 S elhervad szerelmünk szép két kis virága.

Jertek, jertek hozzám, hadd boruljak rátok,
 Hadd csókoljam még meg gömbölyü arcátok,
 Ébredjetek hamar . . . tartsátok . . . fejetek . . .
 Hogy édes . . . anyátok . . . áldjon meg titeket . . .“

Felülne s nem hagyja a kín, a fájdalom,
 Visszahull, aláhull mint egy tört lilium;
 Összeteszi kezét, egyet imádkozik
 És a halál rája setét fátylat borít.

. . . A viharnek vége; rózsaszínü felhők
 Örömmel jelentik, hogy a nap már feljött,
 Szerelmes csókjait érzi a fák lombja,
 Melyek közt a madár imádságát mondja.

S míg k ü n n ébred minden, b e n n nyugovóra szállt:
 Az óra nem ketyeg, az idő is megállt,
 Egy játszó napsugár benéz s az is pihen
 Egy meghalt jó anyán s két alvó gyermekén.

A HALDOKLÓ ANYA.

Szalmás fedél alatt, egy setét szobában,
Borongós éjszakán két gyenge lámpa van ;
Egyik az asztalon még haloványon ég,
Haldoklik a másik, és ez — a reménység.

Künn a zápor szakad . . . a szélvihar zokog,
S az ákácza lombja veri az ablakot.
Benn a szobában is egy árva sziv remeg,
Hiszen ott az élet és halál küzdenek.

A szoba oly üres . . . egy rideg faágyon
Ott fekszik az anya némán, haloványon,
Arczára a lámpa gyöngye fénye rásüt . . .
A kakukkos óra ketyyen és egyet üt.

Elkopott padocsán — régen zöldszinű volt —
Két kis barna gyermek egymás fölé hajolt,
Az egyik öt éves, a másik csak három.
Mint egy szép kis galamb, rájok szállt az álom.

Ah, ők még nem tudják, hogy reájok mi vár !
Mit tud a viharról a pelyhes kis madár ?
Hogy lesz-e majd kertész — a ki őt ápolja —
Mit tudjon még arról a virág bimbója ?

Anyjok kezd szólni ; ugy zokog a párnán :
„Jaj nekem, jaj nekem ! itt maradnak árván ;
Szülői szeretet nem viraszt felettek,
Hogy ha már engem is a sirba temettek.

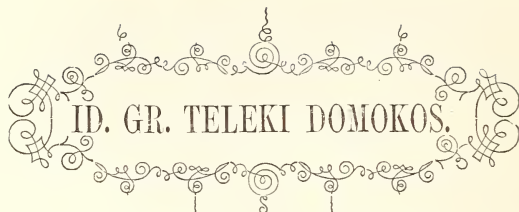
Oly sivár az élet, minden útja setét,
 Ki fogja őrzeni szívem két kisedét?
 Ah! én itt halok meg, apjok a csatába'
 S elhervad szerelmünk szép két kis virága.

Jertek, jertek hozzám, hadd boruljak rátok,
 Hadd csókoljam még meg gömbölyü arczatok,
 Ébredjetek hamar . . . tartsátok . . . fejetek . . .
 Hogy édes . . . anyátok . . . áldjon meg titeket . . .“

Felülne s nem hagyja a kín, a fájdalom,
 Visszahull, aláhull mint egy tört lilium;
 Összeteszi kezét, egyet imádkozik
 És a halál rája setét fátylat borít.

. . . A viharnek vége; rózsaszínű felhők
 Örömmel jelentik, hogy a nap már feljött,
 Szerelmes csókjait érzi a fák lombja,
 Melyek közt a madár imádságát mondja.

S míg künn ébred minden, benn nyugovóra szállt:
 Az óra nem ketyeg, az idő is megállt,
 Egy játszó napsugár benéz s az is pihen
 Egy meghalt jó anyán s két alvó gyermekén.

ERDÉLY FEGYVERES EREJÉNEK TÖRTÉNETI VÁZLATA.

I.

A mohácsi vész előtt Erdélynek Magyarországgal közös védelmi rendszere volt. A bazini és szentgyörgyi gróf János vajdasága alatt az erdélyi országgyűlés az általános felkelést illetőleg következő főbb pontokat határozott :

Minden nemes és bármely más birtokos, a betegek és öregek kivételével, felgyűljön Hunyad vármegyében, mely a rablók beütésének inkább ki van téve a harmad; Erdély más megyéiben pedig a negyedrészt otthon maradván.

A nemesek jobbágysai is fejenként felülni tartoznak, kiktől telik, lóháton és jól felfegyverkezve; a szegényebbek gyalog, lőszerrel vagy legalább paraszt fegyverekkel ellátva; ötöd rész, a rétek és uri lakok őrizetére honn maradjon.

Az egyházhelyes nemesek hasonlólag fejenként felüljenek, a negyedrészt Erdély határán belül maradván. A vagyonosabbak a lovasok, a szegényebbek a gyalogok közé sorozandók.

Az elaggott nemesek és özvegyek magok helyett más nemes személyt állítsanak. A fiúval egy kenyéren levő atya, valamint az osztatlan testvérek egy személynek számítandók.

A közbiztonságra szükséges magánváraknak, valamint udvarházaknak őrizetére, a várnagyok, házmesterek és magyar jobbágysok otthon maradjanak, oly számmal, mint a főispán és a végett kirendelt nemesi bizottmány szükségesnek ítéli.

A sereg vezére az egyik vajda legyen, a másik a közbátorság végett honn maradjon, Mikor a vajdaság ürességben van : mindkét kötelességet az alvajdák teljesítsék. A sereg Magyarország határán tul csak azon esetben vitessék, ha a nemesség abban önként megegyezik. A sereg tartásáról az ország határán belül a vajda gondoskodjék.

Régi szokás szerint a székelység két harmada tartozzék az általános felkelő sereghez járulni, egy harmada mindig honn maradván.

A határozat többi része a fegyverfogható népségnek olykor-olykor, és pontosan tartandó számbavételéről szól.

E határozatoknak ellenszegülők jószágvesztés és halállal lakoltak, a lázadás okozói pedig halálra süttettek.

A fentebbi határozatokon kívül egyebekre nézve a gyűlés a Zsigmond király alatt hozott országos végzéseket ujból megerősítette, s mind ezek aztán együtt dicső I. Mátyás királyunk helybenhagyását is 1463-ban megnyerték.

Az 1526-ki törvény 12-ik czikke azt tartja, hogy a hadviselésről szóló erdélyi végzések átolvasztatván, a mennyiben jóknak találtnak, elfogadtassanak.

Ekkor azonban már az ország köztvérendszere hanyatlásnak indult volt, mert a régi törvények, melyek szerint a banderiumos papi és világi nagyok banderiumaikon kívül jószágaikról kapuszám utáni fegyvereseket is állítottak, avulásnak indultak, s a nem banderiumos nemesek fejenkénti felülése a kapuszám utáni felülés előtt mindinkább háttérbe szorult.

Ezekhez képest honunk védrendszerének a különböző házbeli uralkodók korszaka végefelé következő főpontjait találjuk :

A béke idején is fentartott állandó katonaság a királyi banderiumból állott, melyhez a nehéz lovasság és a várak őrizetei tartoztak.

A honvédelem második fokozatát az államtól jövedelmet vonó főurak és a főpapság banderiumai tették, melyeket jövedelmök után állítottak elő. Egy banderium 400 fő, fele részben könnyű, félben nehéz lovasságból állott. A védelem ezen fokozatához járultak a megyei banderiumok, vagyis, az összes nemesség kapuszám szerinti felülése (portalis insurrectio). Ide tartoztak a banderiumos főpapság és főurak közé be nem jegyzett és kevesebb tizedet, vagy csak fekö birtokot biró papok és egyházi intézetek, valamint a nem banderiumos főurak is. Meg volt továbbá határozva, hogy mindenki, köte-

lessége szerint, hány banderiumot, vagy kiknek illetősége egy banderiumra nem ment, hány fegyverest tartozzék állítani. Hasonlókép törvény határozta meg, hány porta után kellett egy nehéz vagy könnyű lovast állítani. Az erdélyi vajda, valamint a székelyek grófja külön-külön egy banderiumot állítottak.

Ha az összes banderiumok elégteleneknek mutatkoztak : akkor volt helye a nemesség személyes fölkelésének, mely a honvédelem harmadik fokozatát tette s a határon túl nem vitethetett.

II.

Magyarországtól lett elválása után Erdély honvédelmének főelvei a régiek maradván, a részletek, a változott körülményekhez képest, különféle változást szenvedtek. Erdélyben főpapi és főuri rend nem léteztén, a honvédelem alapját a nemesség, s az általa jószágai mértékéhez képest kiállított zsoldoskatonaság tette a fejedelmi zsoldosokkal együtt : de az ország kicsinysege s földrajzi helyzete általában nagyobb erőmegfeszítést kívánt, mint Magyarországon, s ez egy nemzeti uralkodás honfias befolyása alatt könnyebben is megtörtént, mint a testvérhonban.

Erdélyben a felülésnek három neme fordul elő : a rész szerinti vagy kapuszám után való (particularis), a személyes (personalis), midőn a jobbágytalan nemes is felülni tartozott, és végül az általános népfelkelés.

Erdélyben megkisértették a jobbágyokat is arra szorítani, hogy magok közül bizonyoszámu katonákat állítsanak, ez azonban célellenesnek tapasztaltatván, megszünt s e helyett háboru alkalmával inkább hadiadót róvtak a jobbágyokra.

A székelység ősi alkotmánya következtében fejenként is a maga költségén tartozott felülni ; s kezdetben az adótól ment levén ; béke idején is a fejedelmi őrsereg és a várak őrizete épen belőlök állott, kik mellé ugy a vármegyék, mint a szászok, hol több hol kevesebb zsoldost állítottak.

A szászok is, az Endre király kiváltság levelében foglaltnál, nagyobb hadiszolgálatra kényszerítettek, s rendszeren 1000—2000-ból álló sereget állítottak a csatatérre, némelykor pedig pénzzel váltották meg hadiszolgálatjokat. A szász papok egy darabig az ágyukat és hadiszekereket tartoztak fogatokkal ellátni, míg végre ők is e tartozást bizonyos pénzösszeggel váltották meg.

A ki személyesen tartozott felülni, ugy nemes, mint más, a maga

költségén katonáskodott. A zsoldosok és állandó katonák azon nemesek vagy testületek által, kik kiállították, vagy az ország közjövödelméből voltak fizetve. A katonaság egyébként, a többi polgárok módjára, az ország köztörvényének lévén alárendelve, szolgálatjára nézve katonai előjárójának volt alatta, hasonlóan országos törvények szerint.

A nemzeti katonaságnak fővezére az ország tábornoka volt. Ez alatt állottak a különböző haditestek tábornokai. A felkelő sereg vezére mezei hadak tábornokának, a fejedelmi zsoldos katonaságé udvari hadak tábornokának neveztetett. A székely nemzetnek gyakran külön tábornoka volt.

III.

Ez állapotban volt Erdély honvédelmi rendszere az osztrákház uralkodása alá jutáskor, s így maradt annak első évei alatt, a Lipót hitlevelében említett német tábornokra ugyanott csak a német katonaság és a városőrségek lévén bizva. Azonban a Rákóczy-lázadásban a nemzeti katonaság különösen tevékeny részt vevén, 1711-ben, a béke bekövetkeztével, az összes nemzeti katonaság elbocsáttatott, s ez idő óta a mult század első felében állandóul német katonaság fektött az országban, magaviseletével a lakosoknak nem kevés panaszra adván alkalmat. Az önkéntes hadfogadás útján szedett ujonczok hazai seregredek pótlására használtattak. 1715 és 1723-ban sokat folyt az országgyűlésen, hogy állandó és hazai katonaságot kellene felállítani, s az adót annak fentartására fordítani. 1741-ben Magyarország példájára, az akkor kezdődő háboru rendkívüli esetére, Erdély 5000 ujonczot ajánlott. De ez az idő elkésése és a lovasság kikészítésének nehézsége miatt akadályt szenvedvén, a kormány 1742-ben 1000 lovast és 2000 gyalogost kívánt. E tárgy azonban az 1742-ben febr. 27. Szebenben összegyűlt rendek előtt, főleg a szász nemzet ellenzései miatt, mely magát régi kiváltságaihoz kívánta szabni, be nem fejeztethetvén, a máj. 20-án kezdődött gyűlésre maradt, a mikor az ujonczoknak az adó aránya szerint kiosztását elrendelték, azon feltétel mellett, hogy az említett összeg két ezredre osztassék, a törzstiszteket az erdélyiekből a fejedelem, az alsóbbakat pedig magok a nemzetek nevezzék ki, s az ezredben később eredő hiányok önkéntes toborzás útján pótoltsanak, a kiállítás és fenntartás költsége pedig a közadóból fedeztessék. Az említett évben a külön ezredbe aján-

lott 2000 gyalog ujoncz helyett, már fennállott Gyulai ezredbe 623 ujoncz állíttatott.

Az 1751-ki országgyűlésen a királyi kormányzék sürgette az ígért 2000 ujoncz megadását, mi azonban létre nem jött, s csak az 1757-ki országgyűlésen ajánlának ismét a RR. önkéntes hadfogadás utján 2000 ujonczot. E közben az 1701. 5. t. czik világosan kifejezte, hogy valakit a katonaságra kényszeríteni erőszakosan tilos.

Következő évben a mágnásokat külön leiratokkal, a nemességet a megyei közgyűléseken szólította föl az igazgatás 3000 ujoncz kiállítására, mi sok nehézséggel járt. Némely törvényhatóságok erőszakos katonaaállításához folyamodtak, mi kivándorlás- és több kihágásra szolgáltatott a nép részéről alkalmat, minek következtében a kormányzék az irt év május 7-ről, jun. 27-ről és oct. 10-ről szóló rendeleteiben végképen megtiltotta valakit kényszeríteni a katonaságra.

1759-ben az igazgatás a kormányzékhez máj. 20-án bocsátott rendeletében meghatározta, hogy az előbb létezett hét ezreden kívül, a Bethlen, később Ferencz Károly ezredeinek ujonczszedő helye Erdély legyen. E rendelet folytán a következő három évben, a most már három ezred számára többször kívánt, a kormány a kormányzékhez intézett leiratok által ujonczokat, és nyert is.

IV.

A serezek pótlásánál nem kevesebb bonyodalmon ment át a mult század 6 első évtizedében a honvédelem rendszerének nem kisebb fontosságú másik része, a katonatartás költsége. Hogy a nemzeti fejedelmek alatt s azt megelőző időkben a katonaság tartása mi forrásokból történt főképen : fentebb láttuk. Azonban már a nemzeti fejedelmek alatt róvatott ki a töröknek, fizetni kellett adón felül, bizonyos mennyiséget, a katonaság költségei pótlására. De számos honi törvények tanúsága szerint köteles volt a katonaság, hópénzével úgy beérni, hogy béke idején még szállást sem követelhetett; lakása a fejedelmi udvarhoz, várakhoz, ügyvédi helyekhez, városok és szabad helységekhez lévén kötve.

Ez állapot már az osztrák uralkodást közvetlenül megelőzőtt években lényeges változást szenvedett. Karaffa tábornok ugyanis 1686. nagyszámu katonasággal téli szállásra Magyarhonnak Erdélyhez tar-

tozó részeibe telepedvén, katonái, kihágásaik által, a rendek részéről sok panaszra és a császárhoz való folyamodásra szolgáltattak okot.

Az udvar válasza biztatólag hangzott. Mind e mellett más évben Lotharingi Károly herceg nagyszámu katonaságával Erdélybe jövéen, azok tartása végett, köztudomás szerint, az ország nagy összeg pénz és ezenkívül nagy mennyiségü élelmiszerek adására kötelezte magát.

Ily állapot közt köttetett meg Lipót királyi hitlevele, melyben az adó, ugy háboru, mint béke idejére állandóul megállittatott; meg lőn határozva, hogy a kiszolgáltatandó természetnyek is az adóba fognak számittatni; s megígérte a fejedelem, hogy szükségfeletti őrséggel az országot nem terheli, az őrséget pedig maga kincstárából tartja.

Ez intézkedések és ígéretek azonban kezdetben teljesite'len maradtak. A hadiadó a nagyszámu katonaság tartására elégtelen lévén, az ország rendei már 1693-ban kezdve sokkal több hadiadót ajánlottak meg a hit-levelben megállittott mennyiségnél, az adott természetnyek, alku szerint, nándig az adóba számittatván. E beszámítás azonban nagy akadályokkal járt, s a természetnyek értéke, s még inkább a hibás kiszolgáltatási mód terheivel koránt sem állott arányban, sőt a kiszolgáltatások nagy része minden kárpótlás nélkül ingyen történt.

Az ország e terheltetése az országgyűlések részéről számtalan panaszokra adott alkalmat, melyek enyhítésére voltak intézve a Magyarország számára 1697-ben kiadott, és ugy látszik, Erdélyre nézve is gyakorlatban álló szabályok, valamint I. Józsefnek 1709-ben okt. 26-án kiadott rendelete, mely ideiglenes intézkedést III. Károlynak 1726-ban kiadott szabályzata követte. Ez, némely pontjaira nézve nehézség alá jött; de az 1728. jan. 28-án kelt kir. leirat által megmagyaráztatván, azt az ország rendei köszönettel fogadták.

A fentebbi szabályok voltak gyakorlatban egészen 1759-ig. Azonban azok alkalmazásai a nép nagy megterheltetésére és sok panaszra adván alkalmat, az irt évben maga a császárné szólította fel kir. előterjesztvényei során a rendeket, hogy bizonyos kiszolgáltatásokat, melyek tudomás szerint évenként 160,000 forintra mentek, váltsák meg. E tartozások részint olyanok voltak, melyekért az illetők már annakelőtte pénzváltásgot fizettek, részint természetben tett más kiszolgáltatások. E kir. előterjesztvényt a rendek oly módosítással fogadták el, hogy e váltáságösszegben a katonaság számára tett minden kiszolgáltatások, s jelesen azok is, melyek a kir. előterjesztvényben nem

említették, befoglaltassanak; s mivel a kir. biztos ugy nyilatkozott, hogy a megváltás után a kormány a katonaság ellátását vállalkozók által akarja megtenni: a rövidlátó országgyűlés ő felségét arra kérte, hogy e szándéktól elállván, a kenyér- és lóportiókat szabott áron az adózó nép szolgáltatassa, ugy szintén az ágy, fa, gyertya és só közös használata, a gazdának télben két, nyárban egy kr. adójába számitassék. Végül azt határozták a RR., hogy az ajánlott megváltás a kir. válasz megérkeztéig függőben maradjon. De a kir. biztos a megváltást semmi feltételtől függővé tenni nem kívánván, buzgolkodásában annyira ment, hogy az említett határozatnak a jegyzőkönyvből való kitörlését követelte s nem nyugodt meg, míg a RR. előbbi határozatok megváltoztatásával a fentebbi feltételt feliratukból ki nem hagyták.

A RR.-nek ily alakban tett felterjesztésére a válasz más év tavaszán érkezett meg, melyben a váltság tovább is csupán a kir. előterjesztvények folytán megnevezett kiszolgáltatásokra szoritkozott, de az ország kötelezve lón az ágy-, fa- s gyertyát stb. naponkint egy krért kiszolgáltatni. Végül a válasz kijelenti, hogy a katonaságnak vállalkozók által ellátásában a kormány magának rendet szabni nem fog. E kir. válasz folytán a szabályzat megkészítésére a főkormány-
szék a katonai dolgokban jártas egyéneket és minden megyéből egy-egy követet hívott meg, kik munkálatuk folytán a kenyér- és lórészletek árának megszabásáról is gondoskodván, azok a katonai élelmezés és ellátás minden ágait magábanfoglaló terjedelmes munkálatukat az udvarhoz felterjesztették, hol az kevés módosítással helybenhagyatott volt.

E katonaszabályzat volt azután gyakorlatban a legutolsó forradalomig anélkül, hogy az ország várakozásának huzamosabb ideig, csak valamennyire is megfelelt volna. A kormány, nyilvánított szabadozása ellenére, czélszerűbbnek tartotta vállalkozók helyett az adózó nép által ellátásnál maradni. A szabott árak kezdetben a folyó áraknak feleltek meg, sőt némely czikkeknél az adózó népre nézve előnyösek voltak; később azonban a természetények árának emelkedése folytán hátrányosakká váltak. Ehhez járult még a szükségese-
nek gyakran messze vidékekről rossz utakon való fuvarozása, mi a szállított tárgy értékét olykor felülmulta, s e felett a kiszolgáltatások egyrésze még mindig ingyen történt. Az 1791-ben újból folyamatba indult, s kisebb-nagyobb szünetek közbejöttével megtartott országgyűlések nem mulaszták el a köznép ily nagy megterhelését szi-

vökre venni; az országos bizottmányok munkálatokat készítettek : de a ritkán tartott országgyűlések a napikérdések által inkább el voltak foglalva, semhogy az irt munkálatok törvényes intézkedésekké válhattak volna. Így történt az 184^{1/3} országgyűlés által kinevezett rendszeres bizottmánynyal is, mely a katonaeállítás tárgyában készült terjedelmes és alapos munkálata rendén az eddigiekhez képest elég üdvös intézkedéseket ajánlott. Indítványozott törvényczikkei szerint : a katonaság ellátására vonatkozó minden természetnybeli és egyéb kiszolgáltatások megváltandók lettek volna a hadiadón és az előbbi 160,000 forint váltságon felül évenként fizetendő 250,000 forinttal. A létező viszonyok, u. m. a laktanyák és tisztiszállások kevés száma és a vállalkozók concurrentiájának csekélysége, valamint a katonai szolgálat érdeke, kivételeket tettek szükségessé. Ilyenek voltak nemcsak az átkelő és nagyobb hadigyakorlatokra összevont katonaság ellátása, hanem a tanyázók egy részben elszállásolása is és a fuvarok. Ezekre nézve a bizottmány a szabott áron ellátás-rendszerét meghagyta, de különböző módokon igyekezett a káros következményeknek lehetőségig elejét venni. A szabott áron ellátás esetei pontosan körülirattak, a szabott árak a folyóknál inkább feljebb, mint alább tétettek, a visszaélésekre kemény büntetések szabattak, s világosan meg lön állitva, hogy az árak a változó körülményekhez képest az uralkodás és törvényhozás közti egyezkedés útján szabassanak meg időről időre.

Ily elvekre alapított törvények az adózó nép terheltetésén kétségen kívül sokat segítettek volna.

Mi a szerezdek kiegészítettését illeti : erre nézve is, az országgyűléseknek 1760. innen huzamosabb ideig lett megszűnése folytán, több több szabadságot vett magának a kormány. A visszaélés, melynek példáit az előbbi években is láttuk, pl. hogy az ujonczozás országgyűlésen kívül tárgyalatott, most már állandóul lön követve.

Mi az ujonczszedés módját illeti : ebben a kormányzék nagyon különböző szokást gyakorolt.

Most erőszakos fogatást parancsolt, s azt a kóborlókra, a zselérekre és ezek nemlétében a jobbágyok fiaira szoritotta, kikért a földesuraknak a helység több birtokosaitól kárpótlást rendelt. Majd az erőszakos fogást merőben megtiltotta, s minden ujoncz helyett 25 fto kivánt, az ekkép gyűlt összegből a katonai pénztár gondoskodván az ujonczszedésről. Majd végül azt rendelte, hogy az ujonczok csupán nemegyesülthitü oláhokból (bizonyos számú, például 120 család

után egy) erővel vagy önkéntesen vétessenek. Most a kapitulációt 6, majd 3 évre, majd a háboru végéig határozta.

V.

Azonban nemcsak a seregek kiegészítése iránt intézkedett a kormány e korszakban egyoldalulag, de a fegyveres erő egy egészen új nemét is hozta létre. Magyarhonban, hol az ország délnyugoti határa legnagyobb részén a határőrszerkezet már régi idők óta létezett, 1750-ben kezdődött meg a bánáti határőrezredek felállítása. Hasonló okok a határőrség eszméjét Erdélyre nézve is megérlelték.

A cél, mely teljes méltánylást érdemel, itt is az országnak a török fegyvere és mirigyvérsze (pestis). valamint a határnak a csempészet ellen megvédése volt. De a mód és eszközök több okoknál fogva, nem voltak helyeselhetők. Alkotmányos országban a honvédelem egy egészen új nemének felállítása csupán törvényhozás útján történhetik vala; annál is inkább, minthogy egyik társnemzet jogainak és kiváltságainak érzékeny megszorítása, csaknem teljes megszüntetése forgott fenn, s a székely nemzet régi katonakötelezettsége egy egészen új rendszer fölerötetésére jogos alapul legkevésbé sem szolgálhatott, mindaddig, míg annak szükséges voltát a törvényhozás ki nem mondta, eszközlése módját el nem intézte.

Ily alapos ellenvetések harczoltak a jog és alkotmány szempontjából az új intézvény ellen, a nélkül, hogy létesítése módja és eszközei a józan politika és az állam érdekek oldaláról is oltalmazhatók lettek volna, mert ezek sem tették a törvényhozás elkerülését szükségessé. Ama korszakbeli országgyűléseink ugyanis a kormány ellen sokkal kevesebb ellenszegülési szellemet tanusítottak, semhogy a határőrség felállítása, azok közbejöttével meg ne történhetett volna, még pedig a kormány egyoldalú intézkedésénél czélszerűbben és kevesebb keserüséggel, mindenesetre pedig jogsértés nélkül, a minek következményei a legutolsó időkig oly károsoknak bizonyultak be.

Erdélyben a határőrség felállítása 1761-ben az ország északi és déli határain, valamint némely belvidékein vette kezdetét; midőn részint nemzeti kiváltságban élő, de más állapotú számos oláh és kis részben más nemzetbeli családok vonattak fegyver alá, s belőlök két oláh gyalogezred Brassó és Fogaras vidékén, Szeben-szék és Hunyad megyén, a második Besztercze vidékén, Kolozs, Doboka és Torda megyék határain, valamint az ország belsőjében fekvő több fal-

vain; a 8 oláh dragonyos század végül Fogaras vidékén, Hunyad, Alsó-Fehér, Torda, Kolosmegyék és Aranyosszék némely falvain volt át.

Ha már az oláh határezredek felállítása is nem csekély békétlenségre adott alkalmat: természetszerint még nagyobb akadályra talált az a székely nemzetnél, mely századok óta alkotmányos kiváltságai eleven érzetében élt. Ily viszonyok között a székelyek katonásítása, még 1762-ben vette kezdetét, nehezen haladott, míg végre az 1764. januar 7-kén Mádéfalván mngtörtént vész által megfélemlített székelység minden ellentállással felhagyván, Csik fő és fiu-székeiben, Háromszéken és az Udvarhelyhez tartozó Bardóczszékben a ló-fő- és darabont székelyekből két gyalogezred és nyolcz huszárszázad felállítása pár hó alatt végrehajtatott.

Később 1772-ben a dragonyos csapat 4 századba vonatván össze, a székely lovassággal egy ezredbe olvasztatott, s ez idő óta le az utolsó forradalomig a két oláh és két székely gyalog, valamint egy vegyes huszárezred alkotta Erdély határőrségét, védette az ország határait, s szükség esetében a külellenség ellen is a rendes serezekkel egy sorban harczolt, a nélkül, hogy a rendezés az 1772-diki változás által befedezettnek tekintethetett volna. Mert nem csak a székelység nagy részének katonásítása által okozott sérelemből, de magának az intézvények csakhamar mutatkozó hiányaiból is szakadatlan sora következett az országgyűlési tárgyalásoknak, a katona és polgári főbb hivatalok értekezleteinek, valamint a felsőbb rendeleteknek, melyek a helyett, hogy a határőrség állapotán könnyítettek volna, azt a katonarendszer szigorához hovatovább közelebb vitték.

Az erdélyi, különösen a székely határország felállításának részletei kétségen kül hazánk történetének érdekes lapjait alkotják. Jelenleg azonban előadásunk vázlatos körvonalához tartván magunkat, a mondottaknál többre nem terjedhetünk, visszatérünk az Erdély serezei kiegészítésénél követett gyakorlat fejtegetéséhez.

VI.

Legelőször 1771-ben kísértetett még az újonczállítás azon módja, mely azután több évtizedig állandóul követve lőn, melyszerint a kívánt szám, nemzet- és valláskülönbség nélkül, az egész ország uriszolgálatát tevő lakói és városi polgárai arányában osztatott ki, és titokban tartatván elébb mindenütt, a helységek előljárói által egy

napon és erőszakosan hajtatott véghez. Foglalóul csak 3 forintot adtak, kapitulatiokról pedig szó sem volt. Egyébiránt a tartós béke ez években kevés ujonczot igényelt s tetemesebb összeg csak 1778-ban az orosz által fenyegetett közbéke miatt követeltetett, midőn 1800 ujonczot fogtak erőszakosan. A mágnások és nemesek 3000 ujonczot, 1204 lovat ígértek, s a kiállított összeg a kormány kivánságát 426 egyénnel multa felül.

A törökháboru ismét tetemesebb ujonczállításokat tett szükségessé, kiknek száma 1787-ben 3397-et, 1788-ban 1307 és 110 bérest, 1789-ben 2400 legényt tett. A királyi biztosok a megyei közgyűléseken, szólították fel a Rendeket, a reájok eső összeget megadni és kiállítani, és e mellett meg lön parancsolva, hogy oly kevés erőszakot használjanak, a mennyi csak lehetséges. A megyék rendesen megfeleltek a várakozásnak, s csak 1789-ben e korszakbeli utolsó ujonczszedéskor terjesztették fel többen más egyebekkel kapcsolatban azon sérelmet, hogy, jóllehet az új katonai összeírás alkalmával a felség világosan kijelentette, mely szerint az nem az ujonczozás végett történik: mindazáltal a tapasztalás azt bizonyítja, hogy a kormány azon összeírás alapján az örökös tartományokban divatos ujonczozás módját kívánja behozni, s kérték ő felségét, hogy ezentul, ha ujonczokra lesz szükség, a kormány kivánságát, az országgyűlés elébe terjeszsze.

A megyék óhajta nem közelítette meg az új uralkodás nézeteit, mely jóllehet elődjénél alkotmányosabb úton kívánt járni, mindazáltal nem a szükség szerint az országgyűlésekre időről időre teendő ajánlatoknak, hanem oly törvénynek óhajta megalapítását, melyben az erdélyi ezredek rendszeres kiegészítése mondassék ki, s az ügy e módon intéztessék el végképen.

Ily értelemben szólott az ország Rendeihez az 1791. június 18-án kelt kir. leirat, melyben az említett czélra egy országos bizottmány kinevezése oly móddal parancsoltatott meg, hogy annak munkálata a közelebbi országgyűlésen megvizsgáltatván, megerősítés végett a fejedelemnek felterjesztessék.

E leirat folytán készült az említett országgyűlésen a rendeknek 69. számú törvényjavaslata, mely megrendeli, hogy a tartománybizottosi és a katonai tárgyakra kinevezett országos bizottmány a közelebbi országgyűlésre beadandó véleményt dolgozzon az erdélyi két gyalog és egy lovas ezred létszámáról, elhelyezéséről, valamint az ujoncz-állításról is, azon esetre, ha az 1751-ki országgyűlésen megállított önkéntes toborzás elégségesnek nem találtatnék. E törvényczikk

megeősítést nem nyert; de a rendszeres bizottmányok kinevezéséről szóló 64. törvényczikkben az adó- és katona élmezési-bizottmány célba veendő munkálatai közé a seregredek száma, elhelyzése és ellátása, valamint az ujoncz-állítás is felvétellett. Jollehet azonban a fentebbiek szerint a tárgy országgyűlésre tétellett át: mindazáltal a kormány nem volt hajlandó a seregredek kiegecszítésénél eddig köve-tett módtól elállani.

VII.

Az országgyűlés által 1792-ben adott segély ugyanis háborus időben szükségének nem felelvén meg, 1793-ban a kormány ujból 1800 ujonczot kívánt, mely iránt a főkormánysezék ugy nyilatkozott, hogy annak megnyerésére a legkönnyebb, bizonyosabb és leg-törvényesebb mód az országgyűlés lenne; de mivel az ajánlat nem fogadtatott el: az említett főhivatal nem látott más módot, mint vagy a törvényhatóságokat találui meg, vagy a földesurak önkéntes sege-delméhez folyamodni, mivégre javasolta a főtiszteket egyenként fel-szólittatni s azokkal egyetértve óhajtott működni. —

E terv következtében 1793. novemb. 20-ról egy leirat bocsátta-tott a főkormánysezékhez, a főtiszteket összehivattak; az ujonczok szá-mának a törvényhatóságok népessége szerinti felosztása megtörtént, s úgy a főtisztekhöz mint a törvényhatóságokhoz e célú eszközlő rendeletek bocsátattak.

Minthogy pedig az ujonczállítás ez alkalommal ugyan azon egy éjszaka véghezvitt erőszakos fogdosás utján történt: a felség kinyi-latkozottatta, miszerint, már megtörténvén a dolog azt, ezuttal mel-lőzi; azonban a parasztságnak erőszakos módon katonává tétele tel-jesen célja ellen van, s a jelen esetből semmi ros következtetés jö-vendőre ne vonassék. E felsőbb renDELETEH képest ajánlat tétellett s fent is jóvá hagyatott, hogy az erdélyi ezredek pótlása a háború vé-géig önkéntes ajánlat utján történjék.

Hogy az országgyűlésen kívül eszközlött fennebbi ujonczállítás né-mely megyék részéről mily visszahatást szült, s az országgyűlésen mily zajos jelenetekre adott alkalmat, az 1704-ki országgyűlés jegy-zőkönyv- és kéziratban olvasható naplója elég világosan tanusítja.

A fejedelem által kért ujonczokat a Rendek azon feltétel alatt ad-ták meg, hogy csak a kóborlók kényszeritessenek erőszakkal a katonas-ágra, s hogy az ezredek pótlására az önkéntes hadfogadás szolgáljon.

A fejedelem 1795-ben sept. 15-ről a kormányszékhez küldött leirata által e feltételeket elfogadta ugyan: de egyszersmind azon meggyőződését fejezte ki, hogy a rendek a rendkívüli esetekben ennekutána is eddigi készségeket fogják tanusítani.

E tanusításra azonban a kormány alkalmat nem szolgáltatott, miután a rendeket országgyűlésre össze nem hívta s a bekövetkezett háborus évek sürgető szükségei közepett a számos ujonczozások a törvényes mód teljes mellőzésével történtek, néha csupán az udvari vagy pedig az erdélyi főhadikormányzéseknek a főkormányzékhez tett elnöki átíratá utján erőszakosan a kerületi tisztek által. Így állítottak 1796-ban 2500 egyént, 1797-ben 3000-et s azután 4000-et 1799-ben, az 1797-től elmaradt 2884-et is beszámítván, 5164-et. 1800-ban előbb 4000-et azután 2000-et.

Ezekután néhány békés év következvén, csak az 1799-ben és 1800-ban elmaradt ujonczok kiállítását kívánták. Hasztalan hozta fel az ellen a kormszék, hogy az országnak a régibb gyakorlat szerint csak két ezredet kell pótolni, hogy az erdélyi ujonczok idegen ezredkebe nem soroztathatnak, hogy a közelebbi katonaállítások a háboru végéig tétettek, s a felség biztosítása szerint is a pótlásoknak önkéntes hadfogadás utján kell történni.

Mindezek ellenére a hátramaradott ujonczok egymás után kiállítottak.

1805-ben ismét megkezdődvén a háboru, a főkormányzék 5000 ujonczot fogatott erőszakos uton.

Alig állott a béke rövid ideig helyre: a 13-ik, Jellasics nevet viselő gyalogezrednek Erdély részére leendő átvétele végett ismét megindultak a levelezések. Ez ezred kiállítása és pótlása eddig is egy részben Erdélyből történt s rendes átvétel iránt már 1803-ban folytak a felelkezések az udvari főhadi kormány és kormányzék közt, mely két főhivatal végre abban egyezett meg, hogy a Jellasics ezred pótlása önkéntes hadfogadás, — ha pedig ez elégtelennek mutatkozik erőszakos fogdosás utján történjék. E módszer a más két ezred neve alatt menjen véghez, s a harmadik pótlásáról szó ne legyen; a közelebbiről egybehivandó országrendek pedig szállíttassanak fel, úgy a Jellasics ezred átvétele, mint az országos bizottmányoknak az erdélyi ezredke pótlásáról szőlő munkálatai tárgyalására.

VIII.

Az 1809-dik év kezdetén a háboru előkészületére 3000 ujonczot kívánt a kormány az országtól, s a háboru kiütésével ismét 3000-et a háboru végeig.

Ugyanezen évben a háboru válságos körülményei közepett, az osztrák uralkodás, országlása kezdete óta legelsőbben kísértette meg Erdélyben a nemesség-felkelést igénybe venni. A rendek dicséretes készsége tanusítottak a kívánt segély megadása körül.

A kormányzék a háborus körülmények miatt az ország rendeit előbb összehívta, mint mikorra az eközben megérkezett kir. meghívólevél az összegyűlés határidejét tette, mely június 15-ke volt. Az előre összegyűlt országos bizottmányok munkálatát vévén az orsz. gyűlés alapul, egy hó alatt a fontos tárgy elintézése megtörtént.

A rendek személyes felkelést határoztak; a felkelendő nemesek közé számítván az adó alatti egyházhelyes és címeres nemeseket, lófő- és darabont székeleyeket is. A kivételek lehetőleg kevesekre terjedtek, s a kivétettek is magok helyett mást tartoztak állítani. A személyes felkeléssel az adófizetés össze nem férhetvén, az egyházhelyes és címeres nemeseknek, valamint a lófő- és darabont székeleyeknek adó alól fölmentése határozottatott. E véget szükségesnek látták a rendek az 1791-beli 57. és 58. törv. cikk megerősítését legfelsőbb helyen szorgalmazni, s mielőtt az megtörténnék, hogy a felkelés annál kevesebb akadályra találjon, ohajtották volna, miszerint kir. biztostól aláírt okmány által biztosittassanak az irt osztályok felmentése iránt. E részben azonban kénytelenek voltak végre is a korm. biztos azon ígéretével megelégedni, hogy a felmentés végett magát közbe fogja vetni.

A szászok külön 2000 gyalogot és egy zászlóalj lovast ígértek: Marosvásárhely 10 lovast és 5 gyalogot. Kolozsvár 25 lovast ajánlott tartozásán felül. Ezen kívül a nemesség nagy részének szűkes állapota és a katonáskodás megváltozott körülményei tetemes pénzsegélyezést tettek szükségessé. E végett, a fegyvertfogott nemesség birtokainak egy mérsékelt részét kivéve, a többi birtokokat, valamint a bévett vallások papjainak s némely kiváltságos testületnek vagyonát megrótták, egy telekre, vagy ezzel egyenlő értékű birtokra 12 firtot vetvén ki; — melyből egy felkelő (insurrectionalis) pénztárt alakítottak. Ennek célja volt a szegényebb nemesek felszerelését gyámolítani

s az ezredeket szükséges kellékekkel ellátni, s mielőtt a felkelő sereg a hazából kimozdittatnék a hadi gyakorlatok alatt a tisztek és közlegények fizetését fedezni. E fizetések, valamint minden ellátási költség az ország határán kívül a kir. kincstárra lőn ruházva.

A felülő sereg fővezérének az országgyűlés alatt Erdélybe érkezett Miksa főherczeg kéretett meg, ki e megtiszteltetést teljes méltánlyattal elfogadta. Egyszersmind az ország-tábornoki hivatalnak mostani és jövő időkre való helyreállítása elhatároztatott, s az erre tett választás megerősítés végett a fejedelemhez felterjesztett. A többi katonatiszteket fel a kapitányokig a törvényhatóságok válaszszaak, a törzstiszteket a tábornokokig a törvényhatóságok felajánlására az ország tábornokával egyetértőleg a kormánysszék nevezze ki; a tábornokok kinevezése pedig a törvényhatóságok ajánlata folytán a fejedelemtől függjön. A fölkelő sereg tisztjeit a soreszredbeliekhez hasonló fizetés és rang illesse, mely utolsót a háboru bevégezése után is tartsanak meg.

A törzskart a fejedelem nevezze ki a honfiak vagy honosítottakból, ugy szintén a fejedelem a kincstár költségén gondoskodjék a fölkelő sereghez szükséges tüzérségről és szekereszeokról.

A katonaszabályokat (regulamentum), az országgyűlés készítette magyar nyelven. A fegyelmi és büntető-törvények törvényczikk alakjában fölterjesztettek.

Miután a birodalom határán fekvő országnak körülményei nem engedték, hogy most, midőn a soreszred átalában és a határörségnek is nagy része az országon kívül van, a felkelő seregnek is nagyobb része eltávolitassék, ez okon arra kérték a rendek a fejedelmet, hogy a kormányzóval és kormánysszékkal egyetértőleg a felkelő sereg azon részét, mely az ország védelmére szükséges, bennhagyni méltóztassék.

A fentebbiek szerint felállított fölkelő sereget azon nyilatkozattal terjesztették a rendek a fejedelem atyai gondoskodása alá, hogy a nemességnek személyes és a haza határain kívül való katonáskodása, minden innenvonható káros következmények nélkül, csak a jövő 1810. év végeig ajánlatik meg. Hogyha a felfuvalkodott ellenségnek a kir. szék és a népek függetlenségével és biztosságával össze nem férhető követelései egy tisztességes és tartós béke helyreállitását adig lehetlenné tennék: ő felsége, vagy az ő megakadályoztatása esetében a főkormányzó, az őt törvényesen illető hatalomnál fogva hívjon össze azon évi november vagy december havában országgyűlést,

— melynek úgy is minden évben kell tartatni, — hogy e gyűlésen a fölkelésről és annak eszközeiről, valamint szükség esetében a védelemnek még más módjairól is lehessen tanácskozni és végezni, a most hozott felkelési intézkedések csupán az irt ideig bírván érvényesül.

Ez intézkedések végrehajtása egész gyorsasággal lön eszközölve, de a schönbruni béke, még ugyanazon évi octob. 14-kén jött létre, s a fölkelő sereget szükségtelenné tette.

E vázlatos értekezés körén kívül esik az országgyűlésnek a felkelő sereg iránt hozott végzéseit taglalni, azoknak úgy előnyeit, mint hátrányait fejtegetni, valamint az egész intézvényt az egy időben nagyon is divatos becsmérések ellen oltalom alá venni. Mi is hihetőnek tartjuk, hogy az irt intézvény a czélnak kevésbé felelt volna meg, legkevésbé lett volna pedig képes a győzelemhez szokott francia sasok ellen azon magasztaló nyilatkozatokat igazolni, melyeket iránta a kir. leiratok nyilvánítottak. Azt azonban biztosan hisszük, hogy a felkelő seregnek bajosan lesz vala nagyobb elnézésre szüksége, mint mennyit egy százados álmából rögtön lábra állított országos védelmi intézmény, még más körülményeket is számba véve, méltán igényelhete bármely részrehajlatlan bírótól. —

IX.

Ugyancsak a fennebbi 1809-ki országgyűlésen a honvédelem eszközei kidolgozására rendelt bizottmánynak negyedik osztálya az ujonczok kiállítására módjának kidolgozásával volt megbizva, s e célra a rendszeres pótlást, az öszveirást, sorshuzást és a szolgálat bizonyos évekre szorítását ajánlotta. Erről szóltak az 8-ik törv. czikk-javaslat és az utasítási szabályok. E szabályokat, melyek felküldve nem voltak, a kormány felkérte, s 1810. sept. 7-kén kelt leiratában kevés változtatással helyben hagyván, megerősítés végett forma szerinti felterjesztést rendelt, de e tárgy az említett országgyűlés alatt csak a referens bizottmányok véleményadásáig haladott, mi 1814-ben azon legfelsőbb rendeletre adott alkalmat, hogy a tárgy a közelebbi országgyűlésen felvétessék és megerősítés végett felterjesztessék.

A Jellasics később Vaquant ezred áttételét is óhajtotta volna a bécsi kormány az említett országgyűlésen a rendek előtt megkísér-

teni: de erre a főkörmányszék az akkori körülményeket nem állítván kedvezőknek, az ezred pótlása módja a régi állapotban maradt.

Az udvar 1812-ben új hadi készületei miatt a főkörmányszéktől 3600 ujonczot és 300 szekeret kívánt; 1813-ban előbb 3000, azután ismét 3000-et, — végtére nov. 22-kén kelt kir. leirata által 12,160-t: 1815-ben az előbbi évekről elmaradott 2876 egyéven kívül még 6000-t adatott.

A bekövetkezett tartós béke alatt több évig nem volt ujonczozás, és 1820-ban a kormány azt rendelte, hogy a József-huszár ezred pótlása önkéntes hadfogadás útján történjék.

1821-ben az olasz mozgalmak következtében újból hadilábra kívánván az uralkodás az ezredeket állítani, előbb az 1814- és 15-ki 3789 egyénnel együtt 6000-et kívánt, majd a Vaquant ezredhez egy tartalék-osztály állítását, mi az udvari korlátnokság és főkörmányszék visszairása daczára meg is történt. A 6000 ujonczból ugyan csak 2500 állított ki: de a hátramaradt összeg kiállítására sem maradt azért messzire; mert 1824-ben 1750—, 1827-ben pedig 2000 állított ki. Ezt követte az 1829-ki 2200 egyénnek, és 1831-ben ismét 2200-nak kifogása.

Mind ez utóbbi ujonczozások az állandóvá vált gyakorlat szerint a kormányzéseknek a törvényhatóságok főtisztjeihez küldött titkos parancsára erőszakos fogdosás útján történtek, s rendszeren télen, a karácsoni ünnepek alatt, az egész hazában ugyanazon egy éjen vették kezdetüket.

Ilyenkor lehet t. i. a köznépet leginkább otthon találni, részint a hideg, részint az ünnepi munkátlanság miatt. Egy éj azonban korántsem vetett véget a lakosság legnagyobb része zaklattatásának; mert a katonafogdosás gyakran hetekig, hónapokig tartott: mialatt nem egy falusi előljáró lakolt hivatalos buzgalmáért benuálással sőt halállal, nem egy fiatal ember lett gyilkossá s került húzamosabb időre börtönbe önvédelme következtében.

X.

Az ily módon való ujonczozás nagyban folyt, midőn Vesselényi Miklós 1831 elején a magyarhoni országgyűlésről hazaérkezett, nem épen eredménytelen alkotmányos küzdelmek emlékéért hozva magával, — s biztos előjeleivel azután csakhamar megalakult hazafi tekintélyének. Egy országos segély ily módon történt kezelése alkotmányos

érzületébe ütközött; az eljárás modora mélyen sebzette nemesebb érzelmét, józan belátása az ellenzésre biztos tért látott ott, hol a kiváltságos osztály, mint az emberi érzelmek szószólója, mint a köznép védje léphetett fel. Azon pernek is, mely atyja ellen 1795-ben a kir. tábla előtt folyt és felmentéssel végződött, főtárgyát az ujonczozásnak akadályozása tette.

Vesselényi Miklós, a fiu, semmit sem kétkedett nagyobb mérvben tenni meg azt, mit atyja több mint harmad-századdal az előtt már megkísértett. Jóságáiban urbéresei erőszakos fogdosásának ellene mondott, s az országban is megkezdette izgatásait, több megyénél élénk viszhangra találván.

Kolozsmegye közgyűlése már 1831. február 11. irt fel a főkörmányszéknek s fölfejtette, hogy a katonafogdosás jelen módja embertelen, hogy a katonaillesítés, mint országos segély számtalan honi törvény értelmében az országgyűlésre tartozik, s valósággal nálunk is, míg országgyűlések voltak, ott tárgyalatott, hogy a katonafogdosásnak jelen erőszakos módja az 1751. 5-ik törvényczikkelylyel mérőben ellenkezik. E fölfejtések előrebocsátása mellett kijelentették a rendek, miszerint a törvények szentségéhez viseltető tiszteletből és szenvedő embertársaik iránt köteles érzésből kénytelenek azon határozást tenni, hogy országgyűlésen kívül, a hol folyt mindig ezen tárgy és a hol ma is függőben vagyon, új katonát nem adhatnak; melyre nézve illő tisztelettel és törvényes bizodalommal kérik is a nemes megye rendei a felséges kir. főigazgató tanácsot, hogy ezen törvényes okokat ő felségének felterjeszteni s magok részéről is hathatós közbevetéssel, a fejedelem és haza kölcsönös javára, melyek egymással oly szoros egybeköttetésben vannak, hogy egymástól elválasztatniok nem lehet, mentül előbb országgyűlést eszközölni méltotztassék, mit midőn törvényeik szerint megnyernek, nem fognak elmulatni semmi helyes és illendő áldozatot a nemes rendek a haza és fejedelem boldogságára megtenni, másképen pedig törvényeik ellenére, melyek a fejedelem és haza kölcsönös esküvésének szentsége őriz, valami ilyest tenni, valamint hatalmokon felül, ugy szentül fogadott törvényes kötelességeik ellen valónak tartanak.

Hasonló értelemben szólott Középszolnokmegyének 1831-ben majus 24-ről a kormányzékhez intézett felirása, azon különbséggel hogy ezek tisztán kifejezték, miszerint ők a még e folyó évre járó és kifogva nem lévő új katonák kifoghatásától a megye tisztviselőit az 1751. 5. törvezcikk értelmében erős felelet terhe alatt eltiltják.

Az ország magyar és székely törvényhatóságai közül többen követték Kolozs és Szolnok megye példáját, több kevesebb nyíltsággal, több kevesebb elhatározottsággal, többé kevésbé nyomos felterjesztésekben: de az ellenzés némely helytt nagyon is sotto voce ment.

Igy például Kővárvidékének 1831. december havában tartott közgyűlése jegyzőkönyvében ezt találjuk:

27-én Midőn a fentebbi tárgyak megvizsgálásával és azok felett folytatott tanácskozással az idő eltelvén, a mltgos főkapitányi helytartó ur a mai ülést berekeszteni szándékoznék, a nemes rendek részéről ilyen előadás történék:

Jóllehet ez előrebocsátás után az olvasó a rendek által pártolt valamely előterjesztést volna feljogosítva várni: mindazáltal, az említett bevezetés után, minden arra keletkezett határozat nélkül csupán egy magán és névtelen indítvány áll, mely a fentemlített két megye feliratában foglalt nézeteket adja elő.

A bekövetkezett több mint másfél évtized alatt Erdélyben ujonczozás nem volt. A tartós béke mulhatlanul szükségessé nem tette. A kormány pedig nem tartotta sem helyesnek sem tanácsosnak az ujonczozást a régi mód szerint megkísérteni. A dolog ily állásában a bekövetkezett országgyűléseknek nem volt okuk a kezdeményezéssel sietni, mitől az uralkodás is tartózkodott, miután jól tudta hogy a rendek a régibb visszaélést megtörvényesíteni semmi esetre nem fogják.

Ezt tanusította az 184 $\frac{1}{3}$ országgyűlésről kinevezett rendszeres bizottmány is, mely az ujonczállításra is kiterjedvén, az 1809 és 10-diki országgyűléseknek a rendszeres kipótlást (completatiót) magában foglaló elvét teljesen mellőzte, s e helyett azt indítványozta, hogy a testvérhon példájára a birodalom több országainak kölcsönös védelme tekintetbe-vételével, a honvédelem és közbátorságra szükséges számú katonaságot mindig az országos rendek az igazgatással folytatandó és bevégzendő egyezkedés nyomán ajánlják időről időre meg. E munkálat továbbá a katona-kötelezettséget, — mely alól az 1751, 5-dik törvény a földesurak cselédjeit és mesterembereit is kivette volt, — a hon minden lakóira kiterjeszti. Kivétetuek a nemesek, minthogy még felkelési kötelezettség alatt vannak; a családfők, a gazdaság folytatására szükséges egyetlen fiak, vagy ezek nemlétében a vők; továbbá azok, kik éltök 21-dik évét betöltvén, házasságra léptek, tanulók világos és körülményes megszorítások mellett. A katonakötelezettség a 18-dik év bevégzésével kezdődik, a capitulatio 8 évre szabva

s az összeirttak közt a sorshuzás határoz, melyről, valamint a fel-
esketés körüli eljárásról terjedelmes utasítás szól. Végül óháját
fejezi ki a bizottmány, hogy a törvények értelmében évenként tar-
tatni kellő országgyűléseken a szükséghez képest az uralkodás minél
gyakrabban kérjen ujonczokat, hogy így a katonáskodás terhe a né-
pesség közt annál egyenlőbben oszoljon és egyszerre kevesebb meny-
nyiség legyen kiállítandó.

Hogy e kívánat a legérzékenyebb közteher egyenlő folosztása
szempontjából kétségtelen előnnyel bírt, nem tagadhatni, de világos
más felől az is, hogy az ily módon évenként kért segély a rendsze-
res pótlék eszméjét foglalván magában, alkotmányos tekintetben sok-
kal kevesebb fontossággal bírt, mint a Magyarhonban követett azon
gyakorlat, mely szerint bizonyos rendkívüli — főleg háborus körülmé-
nyek közepett, vagy pedig az elébb állított ujonczok szolgálati
idejének kitelte miatt, — ritkábban ugyan, de nagyobb mennyiségben
kért az uralkodás ujonczokat, midőn a fő fontosságú országos segély
aztán fontos alkotmányos kérdések emeltyűjéül használtatott. Az er-
délyi 1846/7 országgyűlésen kelt 20 és 21. törvényjavaslat és a fenn-
irt bizottmányi munkálat szellemében készült. E törvényczikkekben
ki van ugyan mondva, hogy a jelen ajánlat a fejedelem felszólítására
történik, hogy továbbá ennekutána is a két gyalog és egy huszár-
ezredekbeli hiányok pótlása a rendek előtt időről időre kimutatott szük-
séghez képest mindig országgyűlésen legyenek megajánlandó; de már
maga a fentebbi intézkedés a hiányok pótlását foglalja világosan ma-
gában, s mi ezen eszmét megvalósítja, az a tény, hogy a megaján-
lott 11,000 ujonczból a törvényczikk szerint 4000 minél előbb, a
többi 7000 pedig hét éven át egyenlő mennyiségben lett volna kiál-
lítandó. E fentebbi törvényjavaslatok felsőbb megerősítést nem nyertek.

A NAGY ÖKÖR.

(Mutatták Pesten, 1847-ben egy másik kis csudaökörrel. Ennek homloka közepén egy üreg létezett, melyben állítólag fészkelt harmadik szemét a nagy ökör szurta ki.)

Oh ökrök hatalmas ökre,
Nagy vagy te most, nagy örökre!
Nagy épület, kívül strázsá,
S benn egy testben 30 mázsa.
Bár kegye a szerencsének
Fajod minden egyénének
Sokkal fölébe emele,
De e mellé az is kelle,
Hogy gondosan felcifrázott
Erős, magas gerendázat
Emelje a magosságot,
Melyet a sors kegye adott. —
Méltóságod legszebb ékét,
Hatalmadnak főkellékét,
Hasad roppant vastagságát
Széles szalag övedzi át:
Hogy bordáid láthatarán
A szem fel- és alájárván,
Mértéket és nyugtot leljen;
Vagy meg inkább, hogy ne legyen
Méltóságod önterhedre,
Melyet ugy is kényelmedre
Adott az ég, s hogy a diszjel
Csinnal és illedelemmel
Szétáradt tekintélyedet,
Méltóságos haskérgedet
Fölemelje és szorítsa,
Összetartsa, pontosítsa.
S mind ez még szót sem érdemel
Összevetve szemeiddel,
Melyek komoly tekintetét
Oly remekül hordozod szét,
Hogy zsarnoki a keletnek
Őszintén irigyelhetnek. —

Hiven őrzött hallgatásod
 Ha vagy egyszer megszakasztod,
 Vastag torkod rezgő hangja,
 Mint az őskor jósbarlangja,
 Bizonytalan értelmével
 Köztisztelettel tölti el
 Az elbámult közönséget.
 De, mi reád legszebb fényt vet,
 Az multadnak krónikája,
 Melytől tájtéckzik a szája
 Érdemid hű tolmácsának ;
 Buzdittatva a hálának
 Legméltányosb érzetétől,
 Mely gazdag jövedelmétől
 A sok belépti jegyeknek
 A naponként elkölteknek
 Nyeri ingatlan alapját.
 Születésed dicső napját
 A bikajegyben találtad
 És legelső lábra álltad —
 Óta, ég ritka kegyével
 Kegyczésnek fogadott fel. —
 De ennél sokkal fontosabb
 Jellemzőbb, tanuságosabb,
 Mit reményteljes sorsodnak
 És egykori nagyságodnak
 Biztos előérzetéből
 Kebled szabad önkényéből
 Eleitől fogva tettél,
 Hogy mindig igen jól ettél.
 S, oh, minden csodák csodája!
 A serdülőnek még szája
 Két évet alig mutata,
 Midőn már az istenadta
 Egy hasonló nagy csodának,
 Három szemű rokonának
 Szemeinek harmadikát
 Haragjában, hogy minek lát
 Többet, mint ő, a kis kurta
 Szarva hegyével kiszúrta. —
 Nemzetséged százanként hull
 Naponként véráldozatul
 A honaljig feltürközött
 Mészáros csapási között.

S hát jobb-e sorsa azoknak,
Kik bizakodva szarvoknak
Jól forgatott fegyverében,
Ügyes matadorok ellen
Vivják a halál csatáját,
Nyerik tapsát vagy kacziját
A szeszélyes közönségnek.
S míg a hiu dicsőségnek
Oly kába szomjjal hódolnak
Többször élőkkel lakolnak? —
Nem, téged ily dicsvágy nem bánt,
Neked a sors már véget szánt:
Dicső élted alkonyára,
Ebéd után vacsorára.
A nagyoknak dicsősége,
Az élet késő vénsége,
Aztán szalmán csendes halál,
Mi tégedet egykor talál. . . .
Oh, ökrök hatalmas ökre,
Nagy vagy te most, nagy örökre!

SALAMON KIRÁLY.

ÚTLAN úton a zarándok
Mégyen a Szentföld iránt;
Kín magának, terh a földnek,
Nyomja bűne egyaránt.

Agg kezében olvasója
Untalan mind csak pereg;
Jámbor ajkin a könyörgést
Más nem is szakasztja meg,

Mint ha egy egy jó kesztyént
Dicsértessékkal fogad,
Ki a fáradt szomjazónak
Egy ital vizet ha ad.

Vajh, ki ő, hogy városokba
Napvilágon érni fél?
Szenved-e az emberek közt,
És csak Istentől remél? —

Im közel már enyhülése,
Lépi már a helyeket,
A hol összeengesztelte
Jézus a földet s eget.

A hová nagy ünnepekre
Érkezik sokféle nép
Búcsu jární, bün lemosni,
Megtisztulni voltakép.

Oh mi édes neki térden
Csúszni a kereszt után,
Hogy dicsőséges halottja
Megvigasztalandja tán.

Oh mi édes törni szivét,
Oh mi édes egy ima!
Hála Isten! valahára
Meg fog ő enyhülni ma.

Im tehát boldog reményben
Gyontató elé borul:
„Szólj, fiam!“: mond lelki atyja,
„Tiszta szivvel, jámborul.“

„Ifju voltam,“ szól a jámbor,
„S üldözém envéreim.
Vajha megbocsáttatnának
Ifjusági vétkeim.

Mint fia szörnyűt miveltem,
Kínos egy emlékezet!
Mert anyámra, jó anyámra
Emelék egykor kezét.

S a kit el tudtam feledni,
Nem felejtett gyöngé nóm;
Gyilkolója lett hűségem,
S e tudat most üldözöm.

De hazám is vádol engem,
Pártot ütvén ellene. —
És te lásd, im, töredelmim
Irgalomnak Istene!

A szelid pap összeborzad,
Hangja feddés, száanalom:
„Te király voltál, s neved, ha
Nem csalódom, Salamon.

Árva tévedt szolga! Ennyi
Bűnt bocsátni nem lehet,
És köszönd, ha a haló föld
Befogadja testedet.“ —

Es mi volt ez? Salamon még
 Sohasem volt ily szegény!
 Hasztalan kapkod fejéhez,
 — Koronája nincs fején.

Koronája lehanyatlott
 S az többé nem is nehéz,
 Csak porára, hült porára
 Vetne hantot egy hű kéz.

S mint ki elvesztette kincsét:
 Visszatér, a merre jött;
 Jövevény egész világon,
 És az égtől számüzött.

De a multhoz vissza nincs út;
 Vérvirág minden nyomon.
 Üldözöttje önmagának
 Bujdosik már Salamon.

Mignem utján zordon erdő
 Fái közt lelvén magát:
 „A világnak e vadonban
 Mondok én jó éjszakát.“

Mégis egy bot a szentföldről
 A mi minden van vele,
 Mint kereszt, a földbe tűzve:
 A lemondásnak jele.

Minden elmult: vágy, dicsőség;
 Áll csak e kopár kereszt.
 S a zarándok úgy találja:
 Rég tehette volna ezt.

S a keresztke árnyokában
 Csak ha néha szunnyad el;
 Addig, addig, hogy nem ébred, —
 Szemfedője falevel.

EPIGRAMMOK.

Kelmenffy László felett.

Messze jövendőért*) epedél s a vágy megemésztett,
És a munka javán elfogy a léteződ.
Sorsot akartál a nyomorultnak jobbat, igazbbat,
És emberben fölfedni az isteni részt.
A mi bűn és átok mind el volt tűnve szemedből,
Mert a jövendőért elfeledéd a jelent.
Szellemed égbe röpült, a tudásnak birni világát:
Lész-e s mikor javulás emberek állapotán?
Vagy ha talán újból kell alkottatni nemünknek:
Légyen az a te nemes vágyad, igéid után.

Szannazár, Velencére.

Adria hullámain Neptunus látta Velencét
Állani és az egész tengeren osztani jogot.
„Most tessék, Jupiter! felhánynod a héthegyű várost,
Mondá, a te hires Marsfalaiddal együtt!
Tengernél ha nagyobb a Tiber: két város előtted:
Nemde hogy isteni mű ez, mikor emberi az.

A nevető Faun.

Mit neveded, hogy igaz szemmel vizsgálva csudállak?
Te neveded, ki dicsér; más, ha dicsérik, örül.

Medicisi Vénusz.

Istennő, de miért úgy fedni szemérmed előlünk?
Vagy te pirulsz el azért, a ki nem önmagaért!

Knidósi Vénusz.

Szép voltál; a kő látott, s fölvette magára,
Általlágyulván, isteni termetedet.

*) A boldogult nagy szenvedélyvel foglalkozott a francia szocialisztikus tanulmányokkal, lelkesedve várta tőlök a világ újjászületését.

Görög szobrok Münchenben.

Itt e dicső szobrok új éltet látszanak élni ;
Szinte örülnek, hogy nem mai korba valók.

R. Izabellának.

Usszanak el vágyó szemeid távolba, jövőbe,
Édes erős epedés könnyü galambjaiként.
Oh de vigyázz, mert a távolnak semmi határa ;
Hogy mikor áldás vagy, tenmagad átka ne légy.

SZEGEDI ISTVÁN.

I.

KÖRÜLHORDOZTÁK a harczlobogót,
Körülhordoztatá azt Bethlen Gábor. . . .
Együtt vannak nemesség, véghadak
Csak indulásra vár a büszke tábor.

Együtt vannak már harmincezeren,
Mind büszke hősök, hadedzett leventék
A hitszabadság édes álma az,
Miért csatázni kardjokat kifenték.

S a készenálló hadsorok közül
Egy ifju lép a fejdelem elébe,
Szemében lelkesültség lángja ég:
Pedig pehelytelen még álla, képe.

S az önérzet szavával így beszél:
„Hallgass meg engem hős hadak vezére,
Engedd, hogy én is elkísérjelek
A szörnyü harcok vészes mezejére.

Elutasitnak engem hadnagyid;
Azt mondja egyik, hogy én gyenge gyermek
Maradjak társaimmal játszani
És hagyjak békét ménnek, fegyvereknek.

Azt mondja más: te por, hősök közé
Feltolni képed hogy van merészséged?
Tanulj meg itthon vetni, szántani
S hősökre bizd a hadi mesterséget.

Gyengének látszom meglehet . . . hanem
 Engem magas remények álmi vonnak ;
 A lelkesült vágy, elszánt akarat
 Megedzhetik még izmaim karomnak.

Aztán itéld meg: hogy por- e nemzete,
 A kit belől dicsőség vágya éget? . . .
 A jónak álma, s a honszeretet
 Nem adnak-e a szívnek nemességet? !“

A fejdelemnek tetszett e beszéd
 S vállára ütven a sugár alaknak :
 „Velem jöhetsz reménydús ifju, im
 Kengyelfogó apródommá avatlak.“

II.

A fejdelem már Hodolinhoz ért,
 Bevenni szeretné e sziklavárat
 De im a Morva zajjal háborog,
 Tajtékos medre jobban-jobban árad.

Fennálló hidját a tajtékos ár
 Mint szél az ágat rázza, hajtogatja.
 „Utánam hősök! — szól a fejdelem —
 Ott áll a hid, még átmehetni rajta.“

S alig lép délczeg paripája rá,
 A megrongált mű beszakad legottan,
 S a félelmet nem ismerő vezér
 Lovastól ott vergődik a habokban.

Bámészon nézi megrémült hada,
 Hogy mint csap össze a hullám felette. —
 Csupán egy ifju nem bámul sokat,
 Magát rég a habok közé vetette.

A lelkét megrendítő gondolat:
 Hogy nagy veszélyben a hazának atyja,
 Erőssé edzi ifju karjait
 S a fejedelmet bizton kiragadja.

Látván a parton tolongó csapat
 Hogy Bethlen Gábor túl minden veszélyen,
 Félelméből e szókra lelkesül:
 „A fejdelem hős megmentője éljen!“

„Készítsetek száraz ruhát nekem,
 Szól Bethlen Gábor — s ki engem kimentett
 A porfinak, apródomnak itt
 Nemességéről szóló pergamentet.“ *)

*) Kemény János fejdelem önéletírása.

MEDGYES LAJOS.

B A R Á T I M.

MIG körömben voltak hű barátim
Inneplő tavasz volt kebelem,
Szöktek, nyiltak az örömvirágok,
Szikrázó dal zengett lelkemen.
Szívvilágom, s életem folyása,
Derülő ég könnyű mosolygása.

Elbeszéltünk honról, szerelemről,
Egyik eszme más támaszta fel,
Szabadon szállt a szó az ajakról,
Tartalékot nem türt a kebel.
A világot lelkünk által érte,
Mint a napfény sebes lövelése.

S a lakomák, a vig áldomások,
Hol folyt a bor, csengett a pohár,
E búbajos, e gyönyörű csengés,
Mely a lelken villanyozva jár. . . .
Minden, minden boldogsággal tölte,
Mennysországot varázsla a földre.

Oh barátság! oh égi barátság!
Pótolhat-e téged valami?
Nem érnek fel veled a koronák,
Nem a világ dús gyémántjai.
Drágább vagy te a föld birtokánál,
Drágább vagy te minden gazdagságnál.

Mért volt irigy irántam a végzet :
 Hogy elszórta há barátaim?!
 Egy sincs, kinek kebelére düljek :
 Ki megértse szent fájdalmaim!
 Távól élnek, távol élek tőlük,
 Hirt is alig vehetek felőlök.

S kebelem most ősznek hervadása.
 Puszta templom, elhagyott vidék,
 Felhős éj, hol csillagok nem égnek,
 S a természet hallgatag, sötét.
 És a dal, mely lelkeimen feltámad,
 Csak tört sohaj, csak zokogó bánat.

KEDVES LEVÉL.

Dézs, 1857. február 25.

Vettem, vettem a kedves levelet,
 Melyet nekem ti hármán irtatok :
 Testvér, barát s te drága hajadon,
 Éltem ronján virasztó angyalok!
 És fellángolt az öröm kebelemben,
 Mint égről a felhő ha félre lebben.

Ti boldogan, fényes remény között
 Töltétek az üdv rózsaperezeit,
 Mi édest nyujt barátság, szerelem,
 Mi felmagasztal, mi megistenit :
 Egymás karán egymással élvezétek ;
 Örömszivárványt vont a sors felétek.

Beszéltetek a boldogság között
 Rólam is ki hozzátok tartozom,
 Akartátok, hogy én is ott legyek,
 Hogy hallhassátok áldó szózatom :
 S mit a halandó ritka pereczben ér el,
 Teljék el lelkem mennyei gyönyörrel.

Felhozátok magános kis lakom,
 Hol Jókai, Tompa, Petőfi járt,
 S a melyről zengte egykor Szemere
 Legihletettebb, legdicsőbb dalát:
 Hova a nagy mult annyi romja néz le,
 Hires csatákat, tetteket regélve.

Megérem-e, hogy négyen itt legyünk,
 Ez emlékektől megszentelt helyen,
 Hogy reám süssön boldogságotok,
 S megvilágítsa rideg kebelem, —
 Hogy hallhassam itt szivetek verését,
 S megálmodhassam a menny idvességét.

Elnézegetnők ablakom elől
 A Rózsa, Béla, Huba hegyeket,
 Csicsó, Bethlen, Bálványos várait,
 S Cserhalmot a tündérvölgy felett,
 Közel az Óvárt a Szamos folyását,
 És Rákócziak ősi palotáját.

Oh jöjjetek lelkem szerettei!
 Üljünk együtt baráti ünnepet, —
 Ti szebb jövőről álmodozzatok,
 Én felköltöm a mult emlékeket:
 S multat, jövőt így jelenünkbe zárva,
 Szent élveknék lesz kebelünk kitarva.

EMBERSZERETETEM.

MI az oka: hogy az embereket
 Én oly módnélkül szeretem,
 Bár mellőzés, s hideg gúny nyila száll
 Tőlök szivemre szüntelen.
 Miért ez olthatatlan szeretet,
 Mely elfoglalja egész lényemet?!

Ajtóm kinyitva nappal, éjszaka,
 Jöhet akárki szabadon,
 A vándor, a szegény, az üldözött,
 Meleg kebellem fogadom.
 Szobám, kenyérem megosztom velek,
 S ruhám adom ha meztelenek.

Es távolból, ha egy-egy honfi jő,
 Kit halvány nevem érdekel,
 Mint oltár az áhitat napjain
 Szent tűzben lángol e kebel.
 Az idvesség örömét érzem,
 Mely átvilágol egész lényemen.

Mig mások puha párnán alszanak,
 Én fenn virasztok éjen át,
 Gyűjtöm szedem az eszmekincseket
 Miket még nem ért a világ;
 S mik széthintve a népek felett:
 Szébbé teszik a földi életet.

Nem tekintek üldöztetést, halált,
 Kiontanám szivvéreimet,
 Csak boldognak tudjam egykoron
 A szenvedő emberemet.
 Mikkel megtelnek olykor szemeim
 Türelmesen törölöm le könyeim.

Oh e lángot az égből nyertem én,
 Isten gyújtá meg lelkemet:
 Hogy fáklyaként égne, világlana
 A halavány élet felett.
 Lelkemben, érzem, felsőbb szikra van: —
 Szeretetem azért határtalan.

A SÓLYOM.

Breton népdal. *)

SÓLYOM a kis tyukot fojtogatta
Pórnó a nagy gróft agyon csapta,
Ezért a nép össze lón tiporva,
Mintha szegény csak fene vad volna.

Frankországból zsarló had jött elé.
Népet tiprá, partot megdöngölé
Grófnő hívta reánk azt szaporán
Mint a tehén bőg a társa után.

Akkor tört ki a bösz zenebona
Fölkele mind örege, apraja
A mért egy tyuk, egy sólyom oda lett.
Bretonország bajba, vérbe süllyedt.

Fekete hegy csucsán egy sor paraszt
A szent Iván tüze mellett viraszt,
Körül ülnek csap a láng, lobogó
Villájára támaszkodik Kadó.

*) Történeti alapja régékben a nép föllázadását a földmivelő tulajdona bántásával szeretik indokolni vagy bevezetni. Rendszerint a paraszt kedves házi állatja van megtámadva. A jelen rege annál költőibb, s megindítóbb, hogy itt egy szegény asszony tyukoeskája lesz a nemes sólyom martaléka. Így beszélnek az esetet: Első Godofréd Bretagne herezege Romába zárandokolván, az ország kormányát Hedvig nejeére, normandiai Richárd hugára hagyá. Visszatérőben solyma egy szegény nő tyukjára csapott le kezéről s azt megfojtá. A nő követ fogván, egy csapással mind a solymot mind urát agyonüté. 1008. A fejedelem halála nagy népfülkelésre adott jelt. Az özvegy rokonait s idegen harczosokat híván az országba, gyilkoltatá, pusztítottá, végül pedig a régi terheket, melyek a népet fölkelésre indították, ujakkal toldá.

„Hé, ti kásaevők! halljam a szót!
 Ki fizet még közületek adót?
 Én többé egy fillért sem fizetek,
 Inkább egyszeribe felkössetek.“

„Én se többé! Üres ól, csűr, minden,
 Gyermekimnek felöltözök nincsen
 Nem fizetek, esküszöm e lángra
 Esküszöm szent Kadóra s Ivánra.“

„Minden marhám, javam oda van már,
 Reám immár csak a koldusbot vár,
 Gyermekemmel, nőmmel nincs más hátra
 Koldulni kell mennem házról házra.“

„Egy tapodtat sem mégy! Vagy ha mégis,
 Akkor velem jöszte, megyek én is.
 Hogy ha nekik háboru, meg vér kell.
 Lesz is benne részök még az éjjel!

„Részök lesz, még hajnalnak előtte!
 Felfogadjuk tengerre, mennykőre,
 Felfogadjuk holdra, csillagokra,
 Égi, földi minden lakosokra!“

Tüzes üszköt ragada föl Kadó,
 Többinek is juta egy egy karó.
 „Rajta fiuk! Szedelőzködjetek!
 Keraranba megyünk! Kövessetek!“

Ómellette a legelső sorba,
 Felesége lépdele danolva.
 „Rajta fiuk!“ harsoga szavával,
 Előljárván a tüzes csákllyával.

„Nem hogy kolduljanak házról házra,
 Szültem harmincz fiamat világra;
 Sem, hogy hárman tőkét görditsenek,
 Sem, hogy háznak követ czipeljenek.

„Nem, hogy terhet hordjanak barmokul,
 Viseltem én őket magzatokul.
 Nem is hogy a zöld gyepet még tovább
 Tapossák, és döngöljék meztláb.

„Sem, hogy várban solymot etessenek,
Lóra, ebre gondot viseljenek: —
Hogy a zsarlót megöljék hősökül,
Azért szültem én őket egyedül!“

Egyik hegyről más hegyre menének,
Egyik tüztől másikhöz érének.
Jertek! jertek! A tüztenger dagad!
Dobjátok be mind a szolgálhadat!

Hogy a hegyről a völgybe szállának,
Számra három ezren valának,
Hogy pedig menének Lonzadolba,
Kilencz ezren voltak csatlakozva.

Hogy pedig menének Keraránba,
Harmincz ezren voltak a csapatban
Szóla Kadó, kire minden hajta:
„Megérkeztünk! Nosza fiuk, rajta!“

Beszédjének alighogy vége lett,
Hoznak oda háromszáz szekeret,
És a várat fával körül rakják,
És a lángot vigan kilobbantják.

A lángolás olyan szörnyü vala:
Hogy a villák vasa megolvada:
Hogy a csont recsege leomolva,
Mint kárhozottaké a pokolba!

Hogy a szolgák bögének dühökbe,
Mint farkasok a verembe lökve;
S föltetszvéen a nap piros hajnala,
Minden ottan por, és hamu vala.

SINAI NÉPDAL.

A tulhatalmasról. *)

BIRJA ő, nem szorul másra.
 Hogy a honnak sirját ássa ;
 Elég neki gaz ármánya,
 Százszoros is egy hajtásra.

Ura körül csak ő forog,
 Bölcsenek ott nem jut dolog ;
 Napot, holdat befeketit,
 Csak azt higyjék, hogy ő ragyog.

Áltat, hízolg, elől-hátul,
 A ki hallja belekábul ;
 Ki menthesse ki a császárt,
 Ez ígézet rabságábul.

Vak pompával ámitgatja
 S egyre csak azt mondogatja :
 A nép szeret, hálát rebeg !
 De, hogy zúg, azt elhallgatja.

Az ország hadd vesszen oda !
 Neki épül uj palota ;
 És a ki nincs ott mint szolga :
 A szabadnak — rossz a dolga.

*) Ezen vers a Si-Kingből (dalkönyvből) való. A Si-King a sinai nép közt élő dalek gyűjteménye, melyet öt századdal kr. e. Kong-Fu-Czeu (Konfucius) rendezett.

KORMÁNYZATI ELV.

A kik távol állnak tőled,
Mindazokat pártold főleg.

A kik közel állnak hozzád,
Szigorodat hadd átkozzák.

Igy az ország üdve teli,
Szégyen, bukás nem érheti.

AZ ERDEI VAD.

I.

A politikai, katonai és pénz-világ embereinek még megbocsáthatni, ha szeretik a mai kor hatalmas népeit, de a költőnek nem bocsáthatni meg soha. Szeretni e népeket! Melyek egészen elvannak telve önmagokkal; az idő tükrében csak saját nagyságokat nézik, s megfásúlva az önzéstől, elvakulva a szerencse fényitől, eszökbe sem jut, hogy vannak oly mindent nélkülöző népek is, melyek csak titkon sohajthatnak ama boldogság után, melyet ők mindenkor büszkén és kérkedően élveznek. Az én szívem legalább csak ama szenvedő népeket bírja szeretni, melyek hegyeik közé vonultan elfeledve élnek, csupán múltjokon merengnek, s egész újabb történetök legfőleg is azon néhány szomorú dalban van megírva, melyeket magányokban búsan énekelnek. Minden ily daluk csupa — költészet! E jó tündér, mely nem szereti a hivalgók zaját és a kérkedő önzők hideg csillogását, leszáll az égből hozzájok, s megvigasztalja őket magányokban, bánatoknak édes hangot, mennyei zenét adva.

Önök mindnyájan ismerik az oláh dalokat!

Hallották azokat gyakran, midőn a szinpad gázfényben úszott, s a páholyok és zártszékek tarka soraiban szebbnél szebb hölgyek mosolyogtak, míg nem a hegedű, gordonka, vagy bús tilinkó szava egyszerre elűzött minden mosolyt és vidorságot az arczokról. Önök valamenyen megváltak hatva e bús, egyhangú dallamok mély fájdalomtól, melynek semmi reménye sincs, sőt vigasztalásra sem számol e világon! Pedig e bús dallamok csak töredezve, hiányosan, félénken

rengettek az idegen, gázfényes levegőben, és százszor meghatóbban hangzanak ott, a hol termettek, szabad ég alatt, viszhangos erdők, zuhatagos bérczek, és örök árnyú völgyek között.

Egy ily örökárnyú völgy szélén fekszik Sz—tye, felső-erdély-országi falu.

Fekvése vadregényes. Házai mind barna fenyűfából vannak építve, helyesebben: összerakva, s nem egy van köztök, melyet a meredek hegyből ferdén kinőtt fekete sziklák védelmeznek az esőtől, és fenyegetenek az összetiprással. E sötét tekintetű kunyhókat, mind oláhok lakják, a közeli vidékek rokonfajú renyhe és babonás lakóinál sokkal vidámabbak és értelmesbek, kik között gyakran láthatunk, oly kedves pásztori életképeket, minőket Vatteau a királynők legyezőire festett.

Több év előtt néhány napot tölték e faluban. Házi gazdám a falu jegyzője volt, derék de jóformán elfogult alföldi ember, ki azal keseríté meg napjait, hogy előítéletesen gyűlölé azon népfajt, mely közé sorsa dobta. Több éve, hogy az oláhok közt lakik, de csak fél-éve múlt, hogy e faluba jött, s azon hiedelemben volt, hogy az elkárhozottaknak nincs sajnálatraméltóbb állapotuk a pokolban, mint azoknak, kiket a balsors e sülyedt nép közé üldözött. Ő e népnek csak nagy hibáit és tévedéseit látta, s figyelembe sem vevé századokig tartó szenvedéseit, melyekből e hibák eredtek, s melyek valóban nagy és szerencsétlen tévedésekre ragadák. Bűnnek tekinté azt, a mi csupán szerencsétlenség, s a helyett, hogy oktatóván fölvilágosította volna szegényeket, gyűlölván megvetette az egész fajt. Általában házi gazdám egykor sokat tanúlhatott ugyan, hogy sok mindenről beszélhessen, de nem eleget arra, hogy az embereket és eseményeket helyes szempontból ítélhesse meg.

Sokat vitáztunk e miatt, a ház előtti fátornáczon ülve, esténkint, midőn a nap leszállt, s a falu egyre sötétebb homályba merült.

Házi gazdám vastag füst-felhőket eregetett pipájából. Hadd fődjék el azok is — a mint mondá — e fenyves hegyeket, hogy annál szabadabban gondolhasson a messze rónákra, hol arany kalászok zizegnek, csordák és ménesek legelnek a beláthatlan mezőségen, s a sugár tornyok körül, a fűzfás vizek partjain jószívü vendégszerető nép lakik.

— S nekem itt kell tengődnöm e faluban, — kiálta gyakran föl. — honnan egy kis zápor úgy kiöntheti az embereket, mint egy csöbör viz az ürgét. Hadd öntse, úgy sem érdemelnek egyebet. Nem úgy érzi-e ön itt magát, mint egy nagy ketreczben? Én egészen úgy ére-

zem. Sokszor azt hiszem, hogy rab vagyok. Alig birom kiállni ez összeszorított hegyörvény levegőjét; majd megfulladok. Nézze ön e sötét hegyeket, mi szép van rajtuk? csupán bohó költők és képirók találhatják érdekesnek, kiknek az a szép, a mi különös, azaz elragadó, a mi tulságos. Mit ők oly szép színekkel édennek festenek, a valóságban gyakran egész pokol. Ámítják a világot!

Elhallgatott, de csakhamar megint újra kezdé.

— Érzem, hogy egy évnél tovább nem állom ki e vadakat, s emberek közé megyek.

— Ön nem tartja e szegény népet még embereknek sem?

— Hogy tartanám — pattant föl — mikor sem érzelmök, sem értelmök.

— A hiba azoké, kik nem nevelték őket, — mondám. Az elme is, mint a gyémánt, simítást, köszörűt kíván. Különben önt igen messze ragadja balitélete. Lássza ön, e nép, ha nem bir is elég értelemmel, hogy magát szép szavakban jól fejezze ki, de érzelmeinek mindig megható hangokat tud adni — dalaiban.

— Egyforma, dünnnyögő, unalmas dalok!

Megakartam czáfolni, de az fölöslegessé vált, mert e pillanatban egy kis furulya szólalt meg a távol hegyek közt, oly szépen, s annyi értelemmel; mintha valaki a szívével fujta volna.

— Nehány nap óta sokszor hallom e furulyaszót, mondám a jegyzőnek. Oly ábrándosan hangzik, hogy ablakom kitárva, néha fél-éjen át is gyönyörködöm rajta. Nem tudja ön: ki az?

— Az erdei vad.

— Miféle erdei vad?

— Egy szerencsétlen furulyás.

— Ellenkezőleg, ez az erdei vad furulyájával még a szalonokban is szerencsét csinálha.

— No hát Petru, egy kecskepásztor, kiről a faluban mindenki beszél, de a kivel senki sem beszél. Dalok is vannak róla, melyek önnek nagyon tetszenének, de nekem egy csöppet sem tetszenek. Az a Petru olyan, mint a rengetegek némely félénk madara: szaváról mindnyájan ismerjük, de egyikünk sem látja. Egész életét a hegyek közt tölti, őrizve a kecskéket, és furulyázva, midőn a nap leszáll. Gazdájához is csak ritkán, sötét este jár be, behozva a tejelés hasznát, s vivén magával egy egy heti eleséget. Az embereket gyűlöli, s igazán szólva: nem is tudom, mit szerethetne azokon az embereken, a kik itt a faluban laknak. A nóta azt tartja, hogy ezt a Petrut

a szerelem bolondította meg, de én azt hiszem, hogy valami nagy bűnt követett. Azért fél az emberek szemétől és a napvilágtól.

— S miért nem hisz ön szerelmében?

— Minő kérdés? Tudnak is ezek egyebet szeretni, mint a pálinkát.

— Miért ne tudnának?

— Mert nincs szívök. Különben is uram, a szerelem a mai világban csupa merő agyrém, legfőlebb bohó könyvekben él, melyeket a könnyenhivők ámítására írnak.

— Meglehet uram — mondám neki, kissé elkomorodva e sötét, igaztalan nézetek miatt, de ha igaza volna is önnek, e könyveket tisztelnie kellene még is, mint szent koporsókat, melyek egy nagy világhalott hamvait és emlékét őrzik.

Nem akartam tovább vitázni, mert az elégületlen emberek ingerlékenyek, s mindig tulságosb állításokra ragadtatnak. Fölkelve, egy kis sétára indultam. Hívtam gazdámat is. Azt felelte, hogy akkor boldog, ha elbúvhatik a szobába, és nem látja e házakat és ez embereket.

A falu mellett folyt egy patak, oda sietve egy fatörzsökre ülék, s hallgatám a furulyaszót, mely mindig búsabban zengett.

Megvallom: szerettem volna rá bukkani ez „erdei vadra,” ki az embereket kerüli, s barlangjában él, mint egy murmutér.

II.

A kíváncsiság olyan, mint a csecsemő, fölbredvén egyre nyugtalanodik és nyugtalanít, míg csak ki nem elégítjük vágyait. Más nap az ablakomon besütő napsugár egyszerre az „erdei vadat“ juttatá eszembe.

Fölkeresem vadamat fészkében, — gondolám — és sietve felöltözém.

Mire reggel lőn, már künn valék a hegyek közt, melyeknek oldalait zugó fenyvesek, s alját haragosan sötét égerfák boríták. Minden oly szomorú, csak a napsugár volt vídám, és a kecskék távolról hangzó esöngetyűje. A madarak is hallgattak, csupán a fenyőmadár sajátos, idegbántó szava hallattszott. De e hegyvölgyek oly szép látványt nyújtottak, hogy egy tájfestész egészen szerencsétlennek érezte volna magát, hogy valamennyit le nem rajzolhatja.

Egy órai bolyongás után igen érdekes hegycsúcshoz értem, mely

egymásra szorúlt sziklákból állt, s koronáját fenn néhány görbe növényű fenyőfa képezte. Az egész egy csodálatos vártoronyhoz hasonlított, melyet nem emberek emeltek, hanem a legendák hegyi szellemei, melyek az elemekkel, kivált a széllel századokig harcokban álltak.

Kedvem jött fölhágni e meredek csúcsra, mivel e magas pont szép kilátást ígért. Húsz éves ifjú valék, ki nem gondolkozik sokáig, s félóra mulva fenn a tetőn néztem széllyel, s míg kifáradva dőlék a sziklák zöld mohára, tekintetem az alattam elterülő hegyvölgyek, zöld lomboszatok tengerén tévelygett.

Csend volt; egyszerre azonban a lomb megzörrent mögöttem. Bizonyosan fajdtyúkók iramodtak meg, melyek az ily ember nem járta magányt kedvelik.

Előttem, a dús fenyők alatt, kis dombocska voná magára figyelmet. Tele volt havasi virággal, mintha a természet különös gondal ékesítette volna föl. Arra nem is gondolék, hogy ember keze még e helyen is ültet és ápol.

A szép kék harangvirágok, a havasi fehér szekfűk, a sziklarózsák, és csillagfürtök mind a harmat fényében mosolyogtak, s nem állhattam meg, hogy bokrétát ne kössek belőlök házi gazdám kis leányának, ki kedvesen csacsogó szép kis gyermek vala, szőkefürtös, kék szemű, rózsaaarcú.

Alig téptem le azonban számára néhány szál virágot, midőn a cserjés megzördült, s indulatos, de halvány arczczal tört elő egy ifjú pásztor, két oldalt lehulló fekete hajjal, ragyogó szemekkel, de melyekben búskomor mélaság és megrémülés voltak kifejezve. Kezében görbe bot volt, s tüsszője mellett furulya.

Anyira megvoltam lepetve, hogy meglepetésem ijedtségnek is beillett.

Rám szögezé nagy fekete szemeit, s remegve mondá:

— Ne bántsá uram, az én virágaimat!

— Azt hiszem — felelém szeliden — hogy a jó természet mindnyájunk számára növeli a virágokat:

— Nem uram, ezeket én ültettem ide.

A fiú szemébe könnyek szöktek.

— Micsoda domb ez? kérdém némi kíváncsisággal.

— Sírdomb.

— Valaki fekszik alatta?

— A jó, a szép, a kedves Anicza.

— Nem tudtam — felelém, meghatva a fiatal pásztor szomorú szavaitól. — Ha ezt sejtem, bizonyára nem tépem le virágaidat, sőt magam is hoztam volna egy pár friss koszorút kedves halottad számára.

A fiú gondolatokba mélyedt, míg az én szemeimbe — nem tudám miért — könnyek szöktek, és távozni akartam.

— Uram! — kiáltott utánam, — álljon meg egy szóra. Csak addig, míg elmondom: menyire megbántam azt a botorságot, mit önnel tevék. Az öreg pap (isten nyugtassa meg!) mindig mondá nekem: „becsüld meg fiam mindig azokat, kik oly fájdalom fölött is tudnak könyvet ejteni, melyet nem magok érzenek: mert azok jó emberek.“ Ön is ily jó ember! Könyeket láttam szemeiben, s nagyon elszégyellém magamat, a miért oly indulatos valék. De az ember egész vaddá lesz e vadonban. Én nem látok más élőlényt soha, csak a kecskéket, s nem hallok más szót, csak furulyám szavát.

Reá tekinték.

— Te Petru vagy úgy- e, a kecskepásztor?

— Az vagyok uram! Honnan ismer engemet?

— Furulyádról, melynek hangjai oly szépek és szomorúak.

— Egy év óta mindig Aniczát siratom rajta.

— Nagyon szép leány lehetett.

— Szép, mint a hajnal, jó mint az áldás, és szerencsétlen, minő csak ember lehet. A mezőségre ment, és ottan vége lett. De ez nem tartozik ide; az nem érdekli az ilyen vidám urakat; ők csak azokkal nem gondolnak, a kik meghaltak, s a kiket megöltek. Nagyon roszak vannak köztök.

— De engem csak nem számitasz e rosszak közé?

— Nem uram! Az ön szeme tud könnyezni, és ajka szelíd hangon beszélni. Önnek igen jó szíve lehet, olyan jó szíve, hogy szinte szeretném valamire kérni.

— Én meg szeretném, ha kérnél valamit.

— Különös dolog az, de én mindig vágytam reá. El is mondom önnek, ha nem haragszik meg érte. Lássá uram! én szép fehér fenyőfából keresztet faragtam e sírra, már két hónap óta készen van, de a név hiányzik róla. Szeretném, ha valaki rá metszené Anicza nevét. Mindjárt nyugodtabb lennék, tudva, hogy most már neki is csak olyan sírja van, mint a többieknek ott benn a falu végén. Gondoltam is már rá, hogy — mivel én magam sem írni sem olvasni nem tudok — megkérek valakit; de Anicza halála gyászos titok; ha meg-

tudnák a falubeliek kutatnák és roszakat beszélnének felőle. Így legalább azt hiszik, hogy eltiint, elveszett, s nem tudják, hogy mi történt vele.

— S nekem sem mondod el?

— Nem uram, de ha oly szives lenne. . . .

— Hozd el kereszteted, s teljesítem óhajtasodat,

Petru örült, a mennyire örülni képes vala. Mosolyogva távozott el, s néhány percz múlva visszatért, csinos fehér kereszttel kezében.

-- Itt volt elrejtve — mondá — egy sziklatüregeben.

— Nos, mit vágjak reá?

— Azt hiszem, mindkettőnk nevét.

Elővevém kertész-késemet, és nagy vastag betüket vágtam a keresztre, mindegyiket befeketítve a nálam lévő rajzómmal. Kontár munka lehetett, de Petru kíváncsian és örömmel nézte.

— Mi van rajta? kérdé, midőn elvégezém.

— Aniczának Petru.

— Nagyon jól van uram, nagyon jól van. Legalább most már ha valami idegen erre vetődik, tudni fogja, hogy e kis halom sirhalom, s megkiméli virágait és zöld hantjait.

Azzal rögtön hozzá látott, hogy a keresztet mélyen a földbe verje. Majd letérdelt, és imádkozott, mialatt könnyei egyre folytak. Valóban megindító volt nézni a természet e neveletlen fiát, ily mély szerelemmel szívében.

Végre felállt, s megakará csókolni kezemet.

— Istenem, — sóhajta — ha most gazdag volnék! ha lenne csinos kunyhóm, nem olyan ronda, a minő most van, ha volna jó sajtom és füstölt húsom: mint megvendégném önt. De nincs semmim. Egyébbel nem hálálhatom meg ön jóságát, csak együgyü szavakkal és pusztá köszönettel.

— És még valami mással is.

— Mivel?

— Ha Aniczáról beszélsz. Nagyon jónak kellett lennie, hogy annyira szeretted.

Petru merőn rám nézett, s én lesütém szemeimet. Igazán illetlennek találtam, hogy titkait kutatom; de a kíváncsiság rosz tündér, s most sem hagyott békét.

— Ne mondj tehát róla semmit — szólék hozzája — csupán azért akartam tudni történetét, hogy megvigasztalhassalak. De te oly

néma akarsz lenni, mint sirja itt. Bizonyosan okaid vannak rá, s akkor jól teszed, ha halgatsz. Beszéljünk tehát másról. Hány óra lehet?

Petru fölnézett a napra.

— Egy órája lehet, hogy a dél elmúlt, — mondá.

— Te a napról tudod, én az étvágyról gyanítám.

— Talán megéhezett ön?

— Egy keveset.

— Istenem, és ez mind én miattam, csak volna legalább valami tarisznyámban, de csupán száraz turó és egy kis kukoricza-kenyér.

— Az is jó lesz, s mellé friss forrásvíz.

— A forrásvíz igen pompás; oly tiszta, mint a tükör; s oly hideg mint a jég.

Petru még szomorú sorsát is elfeledé örömeiben, midőn látta, hogy kukoriczakenyerét jóízűen fogyasztani kezdem, s lemenve a friss forráshoz, ott egy homorú fakéregből nagyokat ittam. Ez bizalmasbá tette őt, mint minden szavam, s leülve egy napsütött halomra, hol kecskéi legelésztek, így szólt:

— Ha ön nem nevetne ki, még is elmondanám e szegény leány történetét, és az enyimet is, a ki még boldogtalanabb vagyok.

— Miért Petru?

— Mert még most is élek, midőn ő már nem él.

III.

Az egész történet rövid és szomorú.

A szacsligeti vén banya szokta mondani: nem hiába, hogy az urak fekete ruhát hordanak, de többnyire belül is oly feketék, mint az ördögök, minők falusi templomaink falaira vannak festve, czikázva, vigyorogva, zsidongva és tűzkoszorúkat hányva a szegény, szerencsétlen emberek fejére.

Igaz. Az urak semmibe sem veszik a szegényeket. Azt hiszik, hogy mi oly érzéketlenek vagyunk, mint az állatok; s hogy nekünk nem fáj egyéb, mintha lábunkat megszúrtuk az út tövisébe, vagy karjainkat összezúztuk a sziklákön. Azt hiszik, hogy mi nem gondolkunk egyébre, minthogy legyen egy kis ételünk italunk, s kevés szalmánk, a mire fejünket lehajtsuk.

Ugy-e, ön másképen gondolkozik rólunk? Ön nem olyan rossz mint a többiek?

Ön jól tudja, hogy mi is látjuk a csillagos eget, s hogy mi is

mosolyogva tűzzük föl a bokrétát, melyet szeretőnk kötött, s egy-egy szomoru dalra szíviünk megfájdul, könyeink kicsordulnak.

Őn jól tudja, hogy mi is sokat gondolunk arra, a mit látunk, és arra is, a mit nem láthatunk. Egyik rá gondol kedvesére, és boldog; a másik arra gondol, hogy nincs kedvese, és boldogtalan.

Egykor én is gondoltam erre. Gyakran a puha fűbe leülve, nehezőnek érzem fejemet, és oly üresnek szívemet, hogy talán az egész természet sem bírta volna megtölteni. Kutycám lábaim mellől aggodalmas szemmel nézett reám, s a szelidebb kecskék közelebb jöttek hozzám, mintha szerették volna megkérdeni: hogy mi bajom. Tudtam is én, mi bajom.

Évek előtt benn a faluban szegény elhagyott árva, de mégis vigfiu valék. A vén pap (isten nyugtassa meg!) szeretett, s míg saruit tisztogatám, sok szépet beszélt nekem. Aztán, hogy ő meghalt, nem volt hová lennem, s itt a rengetegben kecskepásztorrá szegődtem.

Gazdám Doncs Gavrilla volt. Gazdag paraszt, kinek volt háza, földje, erdeje és sok szép fehér ökre. Azonban a falusiak mégis csak „szegény Gavrillának“ hívták, mert a legegységűbb emberek is tudják, hogy nem a bőség teszi boldoggá az embert, hanem a jó élet. Az én gazdámnak pedig nem volt jó élete. Felesége szüntelenül zsörtölődék vele; asszony létére is ő volt az úr a háznál. De úgy kellett a szegény Gavrillának! Minek házasodott meg másodsor, minnek bizta jó leánya sorsát egy gonosz mostohára, a kit soha sem fog megáldani az Isten. Ez a gonosz mostoha a szegény Aniczával mindig igen mostohán bánt; csupán azt az ételt veté elébe, a mit az ő saját két kevély leánya a tál fenekén hagyott, s csak azon ruhákat adá karcsu derekára, melyeket e drágalátos leányok jó formán elrongyoltak. De azért Anicza a rongyokban is szebb volt, mint ők a drága tarka katrinczákban; nyakát az egyszerű kis fekete zsinoros kereszt jobban ékesíté, mint azokét a sok piros kláris, arany és ezüst pénz. Haragudtak is rá érte szörnyen. Dolgoztatták, mint egy cselédet, s ha szegény Gavrilla néha leánya mellett föl mert szólalni: akkor egész áldott nap volt mit hallania, míg csak a korcsmába nem menekült, a hol bujában toikig itta magát.

Sokszor gondoltam a szegény Aniczára, mert mikor az élelemért bennjártam az erdőségben, mindig igen szomorunak láttam a kútnál, vagy a kert alatt. Kérdezősködtem, de ő soha sem panaszkodott. De apjától megtudtam rossz sorsát, és sajnáltam szegényt; sokszor, ha eszembe jutott, fejem még nehezebb, és szívem még üresebb lőn,

mint azelőtt. De majd agyam és szívem megtelt forró gondolatokkal, s szerettem volna azokat szavakba öntni ki. De kihez szóllottam volna? Fák és sziklák nem értettek volna meg. Ilyenkor elővevém kis furulyámat, s fujtam rajta olyan dalokat, melyeket nem tanultam senkitől, s igazán csak magoktól jöttek furulyámba. Néha úgy hallám, hogy messziről jövő hangok az én bús nótáimat ismétlik, de azok mégis másformán hangzottak. Hiszen azok nem gondoltak a szegény Aniczára, midőn e dalokat szárnyra bocsáták.

Egyszer baj történt. Mig én az élelemért benn jártam, két kecske eltévelyedett. Volt perpatvar a háznál. A „szegény Gavrilla“ felesége egyre azt hányta vetette, hogy ez sem történt volna, ha Anicza nem oly rest; ha a helyett, hogy én járok be, ő hordaná ki nekem az eleséget; úgy sincs messze, addig bizony fel nem törik a lába; különben sem sokat dolgozik, míg az ő leányai egyre mosnak, szőnek, fonnak. (Pedig igazán szólva: csak akkor vették az orsót és guzsalyt a kezökbe, midőn nyalka legények háztűz-nézni jöttek.)

E nap óta Anicza hordá ki nekem az élelmet. Sajnáltam szegényt, valahányszor megláttam, szép fején a nagy nehéz kosárral, és szinte kárhóztatám magam, hogy neki én miattam kell fáradnia. De igazán szólva örültem is rajta, hogy néha a szabadban együtt lehetünk; megfoghatám kezét, mely a munka daczára is puha volt, mint a harmatos fű; belenézhettem szemeibe, melyek feketék voltak, mint a téli éjszaka, és ragyogók mint a nyári nap; megköszönhettem fáradságát, és vigasztalhatám, hogy nem fog ez sokáig így tartani.

Eleintén alig hallgatott meg, mindjárt visszasietett; de később gyakran leült és hallgatta szavaimat. Egyszer arra kért, hogy furulyázzak neki. Szívemből fúttam és ő megdicsért. Emlékezem, azt mondá: elhallgatnálak egész estelig; én meg azt gondoltam rá: én pedig elfűnám neked akár holnap reggelig.

Nagyon boldog voltam. Megszoritám kezét, és ő elpirult.

— Mily szép vagy te most Anicza, — mondám neki — hogy lehet ilyen fehér arczod, és ilyen fekete hajad?

Még jobban elpirult. Nem tudott többet saját szépségéről, mint egy mezei virág.

Néhány nap múlva kisírt szemekkel jött.

— Mi bajod? kérdém tőle.

Csak könyeivel felelt, de könyei úgy föllázítottak, hogy én magamon kívül kérdezém:

— Mondd meg ki bántott, és én meg fogom ölni.

Rám nézett és elfakadt sirva. Átölelém és szép fejét dobogó keblemre vonám.

— Anicza — susogám — ha bántanak, én megvédelek, ha gyűlölnék, én szeretni foglak . . . mindig . . . mindig . . . én könyeidért szerettek meg, és az ily szerelem örökké szokott tartani.

— Szeretsz? kérdé mély sohajjal. Mily jó vagy hozzám, és nekem mily nagy szükségem van rá, hogy szeressen valaki.

— Te is szeretni fogsz engemet, ugy-e?

— Hálás leszek irántad mindig.

S ekkor hallám először panaszkodni. Elmondá: hogy mostohája soha sem fárad ki üldözésében és a leányok bosszantásában. Atyja pedig ha szeretné is védeni, de nem meri.

Nagyot sohajték. Istenem — gondolám magamban — ha most volna saját hajlékom, egy kis kertem vagy egyéb gazdaságom, azt mondanám neki: „jőjj el onnan, a hol gyűlölnék, oda a hol a szerelem vár reád; én oltalmazni foglak; légy nőm!” De nincs semmim az ég alatt, csak ez a pásztorbot és e siró furulya, szabad ég alatt, meztelen földön hálok. Nem tudtam mást tenni, mint hogy addig vigasztalám, mignem mosolygott. Karom az ő karjába fonva, kísértem le a hegyi úton, míg a szellők vígan játszva röpködtek körültem. Midőn eltávozott, még akkor is integeték utána. Pihegő kebellem szivtam a léget, mely illatos lett az ő leheletétől; s midőn már elűnt, elővevém a furulyát, és egy szelid dalt küldék utána.

Alig vártam, hogy újra láthassam. Kimenék az erdő szélébe, s midőn könnyű alakját közelegni láttam, úgy megörültem, mint a nehéz beteg a hajnalfénynek, mely ablakán besüt. Tánczolva haladtam mellette, és ő sokszor mondá: milyen bohó vagyok. Mindegy! Ő miatta lettem ily bohó, s érette szívesen elveszítettem eszemet és szívemet.

Amott a hegylejtőn van egy vörös fenyő; most is sokszor fölkeresem. Az alatt ültünk mindig, kezünket egymáséba téve. s beszélgetve a gyepülésen, a mit nagy gonddal készíték, s vadvirágokkal ülteték körül. Tetszett neki, és én nem kívántam nagyobb jutalmat fáradságomért.

Midőn együtt vidáman beszélünk, ő elfeledve otthoni bajait, én pedig szegénységemet, minden örülni látszott körülünk. Pásztorcutyám pajzánul ugrándozott, és a szelidebb kecskék — fejsóválva és csöngetyűjüket rázva — szerették volna megkérdeni: miért vagyok oly vidám ő vele, a ki egyedül mindig oly szomorú vagyok,

Anicza megsimogatá a bámész kecskéket, s beszélgetett velök, csevegve mint a jókedvű patak, csakhogy sokkal édesebb hangon, Én azt mondtam neki : nézd én most azt képelem, hogy ez az erdei magány paradicsom, (melyről az öreg pap oly sokszor beszélt,) és hogy te e paradicsom Évája vagy.

Ő rám nézett, s azt kérdezé : hol veszem e gondolatokat, mikor még iskolába sem jártam.

Azt feleltem : szivemből. E szó tetszett neki, mert megcsókolt érte.

Igy telt el két hónap. Többé nem volt nekem rideg a magány, és pusztá az élet. Ő mindig körültem volt, akkor is, midőn nem volt jelen. Ha nem láthatám : mellém képelem. Leültem a vörös fenyő alá, s kérdéseket intéztem azon helyhez, a hol ülni szokott. E fa alatt együtt ülve, távol a falubeliectől, kik megirigyelvén rágalmazták volna boldogságunkat, sok örömteljes óra elröpült. Sokszor egészen elfeledtük hogy a világon még más lény is él, kivéve a jámbor kecskéket, melyek előttünk legelésztek, jó kedvükben üzték egymást, vagy néha szarvaikkal összetűztek, ha egymásra megharagudtak. Nevettük őket, s az egész olyan volt, mint egy álom. De az álomból fölkellett ébredniünk; Anicza mostohája ébreszte fel.

Azon nyalka és földes legényeknek is, kik a házhoz jártak, csak oly jó szemök volt, mint énnekem. Meglátták, hogy Anicza a kút mellett mosva, sulyokkal kezében, vagy a kendertilót forgatva is sokkal szebb és nyájasabb teremtés, mint Florina meg Nasztázia, kiknek igazán csak nevök és ruhájok volt szép. A rossz mostohának sem kellett több : elhatárzá, hogy Aniczát, ki utjában áll két leánya szerencséjének, elüldözi a háztól. De a paptól félt, s nem merte elkergetni. Mászt gondolt tehát, hogy a háztól távol tartsa a jó leányt. Egyre zörgött és pattogott.

— Ruha kellene, de nincs a háznál pénz, — zsörtölődött férjével, midőn az egy új csizma szükségét hozta szóba. Nincs pénz, mert mind megiszod a korcsmában. Aztán drágalátos lányod is csak ülni szeret, mint egy kisasszony. Az én lányaim legalább fonnak, szőnek, fehérítnek, most is két vég vásznok van kiterítve a viz mellett. A te Aniczád csak a tyukokkal vesződik, a mi nem nagy hasznot hajt.

— Ördög-adta, — pattant föl Gavrilla, — hát ki mos, ki főz, ki kapál a kertben, ki jár a nyájhoz, ha nem Anicza?

— Hallgass! (Gavrilla szót fogadott.) Az egész nem nagy munka.

Hanem gondoltam egy okosat. A nyár megint itt van, s az urak nem sokára ismét összejönnek a hegyen túl, a fürdőben. Anicza hordhatna nekik — mint a többi lányok — málnát, epret és szedert. Szép pénzt kapnánk érte, holott semmibe sem kerül.

A bizony jó lesz; Gavrilla beléegyezett. Másnap Anicza elbeszélte, a mit felőle határoztak.

— Rosz asszony — mondán ingerülten, — csak hogy ne lászon, gyümölcsöt árultat veled, mint egy ágról szakadt koldus leány. Ne menj!

— Elmegyek Petru. Legalább kevesebb idejük lesz szídni és boszantani.

— Ne menj, én nagyon féltetek.

— Mitől?

Elszomorodtam, s aztán így szólék:

— Te igen szép és fiatal leány vagy!

— Csak te képzeled azt Petru, mert szeretsz!

— Szeretlek és féltetek. Az urak nagyon roszak.

Anicza mosolygott és azt mondá:

— Én nem félek tőlök.

Vidáman ment el, de én annál szomorúbb lettem. Egészen elvalék keseredve, és szerettem volna ledobni magamat arról a sziklatetőről, hova fölmentem, hogy tovább láthassam a távozó leányt. — Este kis künyhőmban valami dolgom akadt, s mécseset kelle gyujtanom. Egy kis lepke vigan tánczoló körül a lángot, míg belé csapódott és megégett. A vigan távozó Aniczára gondolék, és eszembe jutott, hogy falunkban sok leány volt, kik a fürdőbe jártak, aztán elmentek messze városokba, a mezőségre, és nem jöttek többé vissza soha.

De ön már meg is unhatta ezt a sok szóbeszédet ugy-e? kérdé hozzám fordúlva.

Biztosítám, hogy igen nagy részvéttel hallgatom, s becsülöm jó szivét, csak folytassa.

Petru azonban felugrott.

Ördögös kecskék! (kiálta, botját közéjük dobva) még agyonzúzzák egymás homlokát.

Azután ujra leült, és maga elé nézve, történetét tovább folytatá.

IV.

Egy reggel igen nehéz álomból ébredtem fel. Még reggel sem volt, mert a csillagok mind fenn voltak az égen, s várakozni kellett,

mig a hegyek tetején kipiroslott a nap ragyogása, melyre a halványodó csillagok mind eltűntek a magasból. Arra gondoltam, hogy szivemben is így oltá ki a szerelem a többi apró gondolatokat. Roszúl érzem magamat, de bizonyosan nem a kemény szikla lehetett az oka, hisz azt már rég megszoktam, sem az éjjeli hűs levegő. — hanem egészen más valami.

Aniczát öt nap óta nem láttam. Utószor egy egész hétre való élelmet hozott, s azt mondá, hogy ezután nem jöhet minden másodnap, mert reggelenként a fürdőbe kell mennie földi eperrel és friss málnával, mely a falu melletti völgyben igen gazdagon terem.

Búsan mentem le a völgybe, s egy dalt fűtyöréztem. Egyszerre, a forrás mellett, hol a víz szép kerek tükört csinál, megláttam őt. Ott állt egyedül, és a vízbe nézett. Csöndesen háta mögé vonultam, s nagyon el lehetett merülve, mert közeledésemet észre sem vevé. Gömbölyti fehér vállára tevém kezemet, én szeliden kérdezém :

— Mit nézessz Anicza?

— Én — kérdé meglepetve és elpirúlva — nem nézek semmit. Jó reggelt Petru.

— Mit néztél Anicza?

— A halakat.

— Bohó leány, hisz e jéghideg vízben nem laknak halak.

Még jobban elpirúlt. Én rá néztem a vízre, hol alakjaink oly tisztán meglátszottak, mintha egy tükör előtt állottunk volna. Egy gondolat támadt bennem : bizonyosan magát nézte, és tetszelgett önszépségében ő, a ki eddig nem tudott többet szépségéről, mint egy mezei virág.

— Talán új piros kendődet nézted? kérdém. Még én sem látam fejedén! Hol vetted?

Arcza oly piros lett, mint a szelet josló ég.

— Egészen új kendő . . . atyád vette?

Nem mert hazudni, s azt mondá, hogy — nem.

— Hát ki vette?

— Ajándékba adták.

— Kicsoda?

— Egy jó úr, ki megsajnálta szegényes, kopott ruhámat, s ki minden reggel megdicsér. Csupán azért, mert eprem jobb izű, s málnám illatosabb, mint a többi lányoké.

— Pedig mind egy helyen szeditek! Hát aztán mit beszélt?

— A jó ég tudja; sokat beszélt.

— És te feleltél reá! Úgy-e azt mondá : hogy szép vagy!
(Anicza lesüté szeméit.)

Hallgatott, s az én szívemet hirtelen oly féltékenység ragadta meg, hogy a piros kendőt indulatosan rántám le fejéről, ketté repesztém és a vízbe dobám. A szegény leány ijedve nézett rám, s könyekre fakadva kérdezé :

— Petru, miért bántál ily rosszúl velem?

Megfogtam kezeit, és szeméibe nézvén, remegve szólék :

— Nagyon szeretlek Anicza, és még jobban féltetek.

Kezdem megbánni, a mit elkövettem, s a szétrepesztett kendőt kivonva, sokáig néztem s elgondolám : „mily jó volna, ha ismét összelehetne szőni.“ Anicza is bús szemeket vetett elvesztett ékességére, s durczásan mondá :

— Már most össze kell teremtened.

— A kell nagy úr kedvesem, — mondám neki tréfával akarván elűzni szomorúságát, — de még nagyobb a lehetetlenség. Azonban sohse búsulj. Jövendőben majd visszapótolom, s ha megszorítalak, meg is vigasztallak. Egy-két év múlva, ha majd juhász leszek s te az én kedves kis feleségem : veszek neked kendőt, klárist, szép ruhát és mindent.

Anicza megnyugodott, s azután — bár sokáig haragot tettetett, és kéreté magát, — még is fölkerestük a nagy vörös fenyőfát és a pázsitra ültünk. Keze ismét kezemben volt, és fejemet vállára hajthattam. Ilyenkor elfeledtem mindent, a piros kendőt, a hízogó urat, s azt gondolám, hogy az én boldogságom sokkal nagyobb, semhogy annak az idő és az emberek árthatnának.

Ő vidáman beszélt a fürdőről. Elmondá : milyen víg világ van ott. Reggel zeneszó ébreszti fel az úri asszonyokat és leányokat, kik csoportonként járnak a kúthoz, hol borvizet isznak. Valamenyinek szép arca és még szebb ruhája van. Gyönyörűség nézni őket. Az urak is mind oly nyájasak; nem kimélik a szegény emberektől sem a nyájas szót, és ezüst húszasokkal fizetnek, a minék az ő anyja mindig nagyon megörül.

— Ne beszélj tovább Anicza, — mondám neki — én jobb szeretem ezt az erdei magányt. Ott vigabb lehet az élet, hanem itt szebb a természet. És te is jobban tennéd ha, ezeket a néma fákat, szírteket és hegyeket jobb szeretnéd a czifra ruhás asszonyoknál és nyájas szavú uraknál.

Anicza nevetett,

Képzelheti uram, mennyit búsultam e miatt. Az öreg zsu-gori tisztartó jutott eszembe, ki midőn egy-egy tallért kiadott, mindig azt mondá: „ezt se kapom vissza többé, s ha vissza kapnám is, nem ily fényesen; ki tudja, hány kézen fordul meg a nagy világban. A jó ég tudja hogyan, de e mondásra gondolék, midőn Anicza eltávozott. S minél jobban búsultam én, annál vigabbnak látszott ő. Volt új kendője, fényes karika gyűrűje, piros klárisa, tarka katrin-czája: mind csupa ajándék. Az urak és asszonyságok mindnyájan szerették, mert jó és kedves volt, s megajándékozták egygyel mással. Ő örült mindennek. Istenem, hisz az együgyű czinege is örvendve ugrálja körül a kalitkát, melyet télben magokkal behintve kiteszünk, mig nem beléje csapódik, és akkor oda van az — öröm.

— Úgy látszik — mondám egyszer neheztelőleg neki — te jobb szereted azt a vig életet, mint engem.

— Roszúl mondod Petru — viszonzá szomorún, — én téged mindennél jobban szeretlek, mert jó vagy hozzám, és szívedből szeretsz. De látod: mi oly szegények vagyunk. Pénzt kell keresniünk, hogy egymáséi, hogy boldogok lehessünk. Ha keresünk, mindez hamarább meglesz. Látod, már is van tiz fényes húszasom.

Kebléből kivevé a vászonba takargatott pénzt, s mosolyogva mutatá a szépcsengésű ezüstöt. Sohasem volt még ennyi pénze s nagyon örült neki.

— A pénzt az ördög veri — mondám szomorún — s csengése mindig rosz tanács. Dugd be előle mind a két füledet.

— Milyen bolond vagy Petru. Nem is tudom, mit mondjak neked. Te mindig egy házra, egy kis kertre, egy kis földre vágyakozol; hát min szerzed meg azt, ha nem pénzen. Látod, te semmit sem tudsz a világról; itt a rengetegben élsz. Ha egyszer eljőnnél a fürdőbe

— Elmegyek Anicza, bizonyos, hogy elmegyek.

El is mentem. Mindjárt másnap kora reggel kecskéimet egy barlangba hajtám, melybe fűvet, és egy váluba vizet hordék; a barlang bejárását tövissel zártam el, nehogy rosz ember, vagy kóbor farkas kárt tegyen bennök. Aztán dobogó szível indultam el a hegyen át a közeli fürdő felé. Még kora regg volt, midőn odaértem. A fák és házak körül vig zeneszó hallatszott, mely magamnak is megtetszett; lenn az uton kocsik robogtak tüzes lovakkal, melyek kevélyen rázták fejöket; alant a sétálóhelyen úri lánykák vidor beszélgetése halatszott a friss, tiszta fenyőillatos légen át; a fasorok véginél falusi oláh

leányok friss erdei gyümölcsöseit árulák. Ott volt Anicza is. Mosolyogva és friss színben állt vörös fazakai előtt, és úgy kiünt a többi közül, mint aranypénz a réz krajczárok között.

A csinos, fiatal urak mind szemet vetettek reá, és szót váltottak vele. A felelettel ő sem fukarodott, s nem ütött kezökre, midőn friss arcát megsimogaták. A többi közt jött egy magas úr, szép göndör hajjal, kerek fekete szakállal és fehér arcczal, kire Anicza igen nyájasan mosolygott. Szerettem volna elsülyedni, s bántam, hogy ide jövék egy hűtelen, kaczkias leány miatt. A szép magas úr fekete kerek selyem kalapot viselt fehér tollal, testhez álló kék ujjast fényes gombokkal, nadrága oly fehér volt, mint a hó. Nyilván nagy úr lehetett, mert igen kényesen járt. De Aniczához nem volt kényes, sőt többször is megcsipkedte arcát. Különös dolog! Az ő arcát csipkedte, s mégis az én szivemnek fájt. Oda akartam rohanni, de hiszen Istenem kinevettek és elzárattak volna, mint egy szilaj bolondot, s nem volt mást mit tenni, mint keserűséggel jobban behúzódni a bokrok sűrű lombjai közé. De azért onnan is jól láttam mindent. Láttam a büszke úr arcát, melyre úgy emlékezem ma is, mintha annyit néztem volna, mint itt fölöttünk a csillagos eget; láttam, midőn Anicza felvéve csuprait és a fák között — vele együtt — eltűnt. Azután nem tudom, hogy mi történt, de bizonyosan többet képzeltem, mint a mi történt. Mintha nagy mélységbe zuhantam volna, elsötétült előttem minden. Siettem e helyről, s csaknem futva értem vissza az elhagyott helyre kecskémhez, s haragomban az útszéli bokrokat verdestem, és az utamba akadt virágok tarka fejait kaszabolám. Sokszor mondom: „bár csak ne láttam volna őt soha!“

De nincs oly kétségbeesés, melyet az ő mosolya el ne tudott volna űzni. Az én lelkemet is úgy felvidítá e mosoly, mint a napvilág eme sziklaüreget, mely itt közelünkben tátong.

Midőn először megláttam, indulatosan kértem tőle:

— Ne árníts tovább! Te szereted azt a büszke, kondor szakálú urat?

— Bolond Petru, te mindig kigondolsz valamit, mintha örömed telnék benne engem is, magadat is rémíteni. Hiszen neki neje van, a ki ott a fürdőben fekszik betegen. Az ő számára veszi tőlem a málnát és epret, s maga csak nem viheti haza a fazakat.

— Kicsoda ez az úr?

— Egy gróf tisztartója, innen nem messze egy mezőségi faluban. Ennyi az egész. Kedvem volna ugyan nagyon megdicsérni, hogy

kissé megbüntesselek, a miért utánam leskelődtél, és nem bíztál bennem.

— Ezután mindig bízni fogok.

— Akkor is, ha egy egész évig távol leszek tőled?

— Távol leszesz? Csak nem akarsz elhagyni?

— Meglehet, hogy szolgálatba állok a mezőségre. A szegény beteg asszony igen megszeretett, s azt mondá, hogy ily ügyes és takaros leány kellene neki. Magával akar vinni. Mit mondasz hozzá Petru? Jó bért ad, pénzünk lesz, és akkor hamarabb boldogok lehetünk.

Arczomat kezembe rejtve, nem tudtam semmit felelni.

— Te elhagysz, mert nem szeretsz! mondám később szemrehányólag.

— Épen azért hagylak el, mert szeretlek, s mert szeretnék mielőbb egészen a tiéd lenni.

— El fogsz felejteni.

— Nem Petru, mindig rád gondolok.

Hiába könyeztem, hiába akartam lebeszélni; ő azt mondá, hogy lű marad hozzám; egész évi bérét megtakarítja, s akkor visszajön, hogy lakadalmat ülünk. Azt is mondá, hogy mostohája rosz bánását és testvérei boszantásait akarja kikerülni, hogy szívének igen roszul esik látni szegény, szerencsétlen atyját, ki bujában egészen az itálnak adta magát. s végül így szólt:

— Petru, ha igazán szeretsz, várakozni is tudsz; s ha boldogságomat akarod, nem kívánod, hogy azon házban maradjak, a melynek rosz levegője megölné s hol mindig annyit szenvedek, mint a háztödél.

Többé nem mondhaték ellent, de nem is bírt az megnyugodni. Mindig a büszke, kondor szakállú úr állott előttem, ki Aniczára mosolygott, és friss arcát megcsípkedé.

— Hogy hívják azt a helyet, kérdém tőle, hová lakni mégysz?

— Búvégnek.

— S azt az urat, ki magával visz?

Megmondá nevét, és én sokszor elmondám magamban azt, hogy oly jól megtarthassam emlékemben, mint arczát. Meg is tartám, mert sokat emlegetém; elég okom volt reá.

Pár hét múlva, — rekkenő hűség volt, a virágok fonnyadon rejték fejüket a fűbe; a kecskék lihegve keresték az árnyat, Anicza bucsuzni jött. Szomoru búcsu volt; csókok és könyek között. Utol-

jára is megfogadá, hogy soha el nem felejt; itt e fák, e sziklák, e hegyek, és az egész természet hallák fogadását.

V.

Nem találtam nyugtomat. Oly szomorú volt egyedül lenni ama helyeken, hol még néhány nap előtt együtt jártunk. De legszomorúbb volt a vörös fenyő alatt, hol még a fűszálak sem emelkedtek föl, melyeket ülésével letört. Hányszor elmentem oda, furulyámon elkése regve szerelmemet és aggodalmaimat! Majd néztem a felhőket, melyek a mezőség felé szálltak, és irigyeltem sorsokat; miért nem mentem én is velök, miért nem tudtam megválni e megszokott hegyektől, melyek között születtem? Pedig e hegyek most mind oly szomorúnak tetszettek nekem, mintha valami nagy csapást gyászolnának. Oly bolond valék: azt hívé, hogy ők is együtt éreznek velem, hogy ők is úgy képzelődnek mint én, ők előttök is megjelen még az a fiatal, életteljes alak most a felhők közt, majd a fák alatt, néha a kelő, néha a lehunyó nap sugárai fölött.

— Istenem — sohajtám ilyenkor — több mint háromszázszor fog így fölkelni és lenyugodni a nap, míg őt újra meglátom.

A kis kunyhó, mely egy halom alján lézengett, hogy szeles esős időben oda huzódjam, s az elreteszelt körítvény, hová éjenként kecskéimet zártam, oly kietlen és rideg lón előttem, mint a völgyek és hegyek, az ég és föld.

Egy napon, szomorúan ültem e kunyhó előtt, midőn e hegy lejtőjén lefelé jőni láttam gazdám, Doncs Gavrillát. Szánva és bosszúsággal tekinték reá, mert ha haragudtam is, a miért oly gonosz asszony nyal rontá meg a maga és leánya életét, de szerettem is, mert hiszen Anicza atyja volt.

Megjelenése meglepett, mert az utolsó időkben egészen elhanyagolta gazdaságát, s már négy hónapja, hogy nem is volt a hegyek között. Valahányszor csak levivém a kecskéik hasznát, mindig felesége vette át tőlem, a ki rendesen keveselte a turót is, a tejet is, és sokszor oly bántó szavakat intéze hozzám, hogy csak Anicza jelenlétének köszönhettem, hogy rítul össze nem szídtam. Így azonban túrtam én is, mint a többi.

— Isten hozta gazdúram! kiáltám neki, a mint bozontos szakállal, vörös, merev ábrázattal, zavaros szemekkel, és fekete daróc csuhában előttem megállt.

— A búbaj hozott fiam, nem egyéb. Mióta lányom elment, nincs nyugodalmam.

— Biz azt kár volt elbocsátani gazduram!

— Nem nézhettem tovább, hogy mint bántják. Inkább menjen el, és vesszen el. Neki a legidegenebb hely is jobb lesz, mint az otthon.

— Szegény Anicza! milyen jó leány pedig, mint a bárány.

— Azért nem tetszett a roszaknak. No de semmi, majd megbánják még valaha. Csak aztán most már békét hagynának neki, de tegnap is egyre szólták, szapulták. Ha nevét emlitem, feleségem mindjárt közbevág: „jobb bizony ha elfelejted, mert nem igen nagy becsületet hoz ránk; elment, hogy világát élje; hadd élje, semmi közünk vele; a keringős birkát is jobb kicsapni a nyájból, nehogy a többit is elrontsa.“ Ej Petru, rosszul esik ám ezt hallgatni!

— Hát minek hallgatja gazduram? minek tűri? mért nem tud úr lenni a háznál? hisz' a bagoly is biró a maga odujában. Hozza haza Aniczát, s verje el a többit.

A jámbor ember morogva süté le fejét. Elgondolá: hogy sokszor elhatározá ő ezt már, mikor a korcsmában ivott, hanem minden bátorsága elment tőle, midőn haza tért, s meglátta azt a kis köpczös asszonyt szúró szemével, s kidúdorodott zsémbes ajkaival.

Nem is felelt az én szavaimra, hanem mintegy magával beszélgetve mormogá:

— Pedig jó dolga lett volna szegénynek. A szomszéd fia szemet vetett reá. Csinos fiu, s a mellett nemes ember fia; az apjának fél telke van. Milyen szép pár lett volna belőlök. Haza hozom, s oda adom neki.

Felsohajték: inkább ne is jöjjön haza soha!

Többet nem beszélünk Aniczáról, hanem én beakartam számolni a kecskékkal, hogy mind megvannak, s megmutatni a szaporodást, melynek bégetése kihallatszott a kerítésből. De gazduram tudni sem akart felőlök, hanem oldaláról előrántá a butykost és így szólt:

— Igyál Petru, én is iszom. Cseresnye-pálinka van benne. Ettől elfelejted, ha valami bajod van. Jó orvosság, kár, hogy olyan drága.

Én keveset ittam, (a forrásvízhez valék szokva), de gazduram annál többet ivott. Szeme véresen gyúlt ki, arcán a dagadt vörösség egyre terjedt, nyelve alig mozgott, s nem is mondott egyebet, mint hogy: „rosz asszony, rossz asszony, hej megállj rossz asszony!“

Nem sokára aztán eldőlt a fűben, s nagy erőmbe került míg, a

kunyhóba becipelhetém; ott tölté az egész éjszakát, s másnap reggel, midőn visszatért a faluba, száமாகozva néztem utána.

Mi történt velem egy év alatt: alig tudnám elmondani. A napok igen hosszúk voltak, s csak akkor volt egy kis örömöm, midőn a hét végével a faluba kellett mennem, mert mindig hittem, hogy valamit csak fogok hallani a jó Aniczáról. De kitől hallottam volna? A rossz mostohának kisebb gondja is nagyobb volt, mint Anicza sorsa; ő sütött főzött, s várta a szemközt lakó asztalost, a ki pedig jobb szerette a jó vacsorát, mint őt magát. A lányok kényesen néztek végig kopott öltözékemen; Gavrilla pedig, ha a korcsmából elő került, magáról sem tudott semmit, nemhogy leányáról tudott volna. Mindig korhelyebb lett az istenadta, s most már nem csak nappal, hanem éjjel is kerülte a házat.

Igy, reményeimben csalódva tértem mindig hegyeim közé vissza. Elgondolám, hogy mily jó azoknak, a kik írni tudnak; legalább leveleikben kibeszélhetik magokat; míg én csak a felhőktől üzenheték. azok pedig nem mondják meg neki.

Mit teheték egyebet: türtem és vártam.

Elmult a nyár, az ősz, lehullt a hó, befehérítve a hegyeket, majd elpusztult az is, jött a tavasz, s tavasz után a nyár, ép oly lassan, mint a mily hamar ellehet mondani.

Egy reggel igen szép volt az ég, illatos a levegő, mosolygók a hegyek. A kecskék vidoran ugráltak, s még bozontos kutyám szemében is valami különös örömet találtam. E napon múlt el egy éve, hogy elment, s e napra ígérte, hogy visszajön. Bohó valék, s azt hívém, hogy csakugyan visszajön. A gyep-ülést a vörös fenyű alatt újra megcsináltam, friss virágokkal ültetém körül, aztán fölmentem egy sziklára, nézve a völgyek utait. Pusztá volt minden, s lassanként az éjszaka eltakará előlem az egész tájékot; az éjszaka és könyeim.

Anicza nem jött el. Vártam tegnap is, egész héten, azután még egy más héten, az egész hónapon át, de nem jött. Eszembe jutott hátha meghalt! Térdeimre rogytam, és imádkoztam. Egész nap nem tudtam nyugodni, bementem gazdámhoz, s elmondám neki: hogy én egy hétre egy dobokai atyámfiaéhoz akarok utazni, a ki izenetet küldött, addig helyembe állítom Csucusu Gyorgyét, a ki magamforma szegény de becstületes legény, s aztán egy hét múlva visszajövök. Gazdám nem bánta, ő azt se bánta volna, ha soha

vissza sem jövök. Felesége sem tett ellenvetést, mert az asztalos jókedvében azt mondta : hadd menjen!

El is mentem, de nem Dobokára, hanem a mezőség Búvég falujába. Fölkerestem a tisztartó házát. A ház ott volt, hanem a büszke kondor szakállú úr már rég elköltözött belőle, s most egy tisztas öreg úr lakott benne, a ki kérdéseimre jó szívvvel felelt. Elmondta : hogy az elébbeni tisztartó neje félév előtt meghalt, maga a tisztartó pedig egy székelyföldi faluba ment lakni, melynek nevét biz ő nem tudja. Magával vitte a szép oláh fátát is, kit a fürdőkből hozott, mivel beteg nejének igen jó gondját viselte. Többet senki sem tudott mondani felőle, de ez épen elég volt, hogy mély bánatba ejtsen. Ő nem jött vissza én hozzám, hanem ő vele ment el, a hűtlen!

Szomorún jöttem vissza a hegyek közé. Elhatározám, hogy nem gondolok többé a hűtlen Aniczára, mert mindig csak rémítőket gondolék sorsárol; de minél erősebben elhatározám magam, annál többet gondoltam reá. Többé nem lehetett szívemből kitépni.

Oh uram! búbaj közt is megél az ember. Utoljára már egész megszoktam bánatomat, s oly hű társam lett, mint ez a kis furulya. Néha lementem a forrás tükrehez, hol egykor Anicza saját szépségében gyönyörködött, és a hol én most mindig megijedtem sáppadt képentől, és a homlokomra nőtt ránczoktól. De még jobban megijedtem gazduram szavaitól, midőn egyszer azt mondá: „hej Petru öregszünk!“ Igaza volt, a szenvedés még jobban öregít, mint az idő.

Egy reggel — már az ős is távozó félen volt — konyhám ablakában friss virágbokrétát találtam. Ki tehetete oda, nem tudám elképzelni, mikor itt csak a madár meg az erdei vad jár! Másnap megint friss bokréta volt ablakomban. Keresztet veték magamra, mert a hegyi tündérek jutottak eszembe, kikről annyi sok mesét hallék, s kik néha feljönnek, hogy az emberekkel játszanak, s azokat bolondokká tegyék. Megakartam lesni a kis hegyi manót, hogy megkérdezhessem: miért ajándékoz meg virágaival? De akaratom ellenére elaludtam, s ő felhasználta az időt, és ablakomba lopta friss bokrétáját. Félni kezdtem tőle, mert tudám, hogy a búbajosak virággal csalogatnak és tövissel fizetnek.

Egy este a holdfényen fehér alakot láttam elsuhamni a hegygerinczen. Egyenest a mi vörös fenyűfánk felé tartott, s jól kivettem, a mint ott leült. A holdsugár körülfolyta légies alakját, és én szentül hívém, hogy az nem más, mint a hegyi tündér, ki elátkozott

barlangjából minden századik évben feljön, hogy az emberekkel játékokot üzzön.

Borzalman daczára bátorságom jött, hogy feléje közeledjem. De a mint észrevett, fölállt és futni kezdett a tiszta holdfényes és fenyőillatos levegőben.

— Megállj, megállj jó tündér — kiáltám utána — vedd vissza virágaidat, s mivel te mindent tudsz, mondd meg nekem, a mit tőled kérdezni fogok.

Még jobban futott, mignem egy bokorba üfödve, eltűnt. Fájdalmas nyögése azonban elárulá, hogy nem tűnt el, hanem elesett, Megdöbbenve álltam meg. Szivem dobogott, de még is feléje közeledtem, hogy megkérdehessem tőle Anicza sorsát; aztán tegyen bármit velem; kinek az élet nem nagyon kedves, nem is igen félti azt. Pár pillanat múlva megláttam a tündért, a bokor tövében. Hozzája lépven, fehér kendőjébe burkolá arcát, s úgy vettem észre, hogy egészen közönséges oláh ruhát visel, s minden fényét csupán a holdvilág és az én képzelődésem alkotá.

A bokorhoz léptem.

— Ki vagy? kérdém tőle.

Nem felelt, csak zokogott.

— Ki vagy? ismétlém. Tündérnek hittelek, de látom, hogy nem vagy az. Bárki légy azonban, nálam menhelyet találsz. Én szívesen elrejtelek, ha az emberektől futsz, mert az embereket én sem szeretem. Ha bajod van, mondd el, nekem is sok bajom van.

De nem mondott semmit. Ekkor hozzá lépve elvonám arczáról kezét és kendőjét. A holdfény oda világított, s én térdeimre rogyva kiáltám:

— Anicza!

A szegény leány sirva kérdé: miért jöttél utánam, mikor én elakartam futni tőled?

— Nem szeretsz többé?

— Egykor csak képzeltem, hogy szeretlek, most . . . most érzem, mennyire szeretlek.

— Mi bajod Anicza, hogy remegsz? Mily halvány vagy. Én azt hívém hogy találkozásunk öröm lesz, és te egészen kétségbe vagy esve, s engem is kétségbe ejtesz!

— Beteg vagyok Petru, alig élek már. Egész éjszakákon át köhögök. Alig van annyi erőm, hogy ide jöhessenek, s mégis eljöttem minden este. Eleinte féltem, hogy nem lakol már e völgyben; talán

már juhász lettél, engem elfeledél, és tán Florinát vagy Nasztáziát vevéd nőül.

— Én mindig rád gondoltam Anicza!

— Ne gondolj többé Petru, felelj el. Nem vagyok többé érdekes reád. Hütlén levék hozzád, a vig életet, szép ruhát, klárisokat és a rossz embereket nagyobbra becsültem, mint a te hü szivedet. Azért jöttem ide, fölkeresve a helyet, hol egykor oly jó és ártatlan valék, hogy még halálom órája előtt bocsánatot kérhessek tőled. Mindig vágytam reá, hogy találkozhassem veled, s most hogy jövél, szerettem volna elfutni előled. De erőm elhagyott, s összeroskadék. Bocsáss meg Petru!

— Az ég szerelmére, mi történt veled?

Sírva, zokogva, szakgatottan mondá el történetét. Rövid és igen közönséges az egész. Szerelmmel ment el, és gyalázattal jött vissza. Úgy járt, mint a többiek, kiket egy csalfa lidércz e hegyek közül messze földre vitt, s kiknek szépsége oly nagy volt, hogy az csapás és átok lett fejük fölött.

Lázás fővel ugortam föl, és átkozni kezdém a kigyót, ki e védtelen leányt neje halála után behálózá, elámitá, és megúnván elkergeté.

— Fölkeresem és megboszulom! kiáltám az égre nézve, mintha az égnek kedves volna a gyarló emberek bosszúállása.

Anicza átfont hervadt fehér karjaival és esengve kért:

— Ne bántsd Petru! Én miattam ne érje semmi baj.

— Még most is szereted?

— Én nem gondolok már Petru a szerelemre. Én csak a halálra és a te bocsánatodra gondolok. Engedd el vétkeimet, és akkor nyugodtan meghalok. Hallod, mint török meg a beszéd ajkamon, mint fuldokolom; arcom ég és kezem hidegtől reszket. Jer Petru! Vezess kunyhódba és rejts el.

Sírva fogám karjaimba, és vittem, hogy elrejtsem, mint a legdrágább féltett kincset, melyet más a sárba dobott, de a melyet újra megfogok tisztítani az én szerelmemmel.

— A faluba jöttél kedvesem? kérdém tőle, a mint lefektetém és homlokát megcsókolám.

— Nem Petru. Senki sem tudja, hogy itt vagyok. Ne is tudja meg se apám, mert megátkozna, se mostohám, mert rágalmazna, se testvéreim, mert kinevetnének. Öt nap óta egy magányos malomban lakom, a másik völgyben, hová falunkból senki sem jár. Az öreg

molnár jólelkű ember; szívesen megosztá velem hajlokát, és nem kérdezősködik fölém, nem beszél rólam senkinek. Neki elég annyit tudni: hogy beteg és szerencsétlen vagyok.

— Oh hát még is vannak jó emberek! sóhajtán. De többé nem fogsz vissza memni hozzá?

— Itt maradok veled. Oh hiszen nekem minden vágyam az volt, hogy az utolsó napokat veled tölthessem. Mily jó vagy! s én mily boldog leszek közeledben. A halál észrevétlen fog mellém suhanni, és csókjaid megenyhítik fájadalmait.

Nem merém vigasztalni, csak könyeim hűltak sápadt arczára. mely oly hervadt volt, mint kümm az őszi dérben sorvadó virág.

VI.

— És meghalt!

Folytatám, midőn Petru elhallgatott, merőn nézve maga elé, mint egy búsongó elmebeteg.

— Meghalt! — ismétlé. — Még elég korán, hogy gyalázatát magával együtt a sirba vigye. Egy hétig valánk együtt, s a hét minden napja igen szép és igen szomorú volt. Hogy rá ne leljenek, egy szikla mélyedésben mohágyat csináltam neki, s félig hervadt virágokkal — mert hiszen ősz vala — ékesítém föl rideg lakását. Aztán éjjel nappal mellette ültem, nehéz szívvel hallgatva kínos köhögését, és hideg kezeimmal súmogatva ki ki-gyuladó arcját. Azt hiszem, szerelmem több napig tartá vissza az életben, mert sokszor elbúcsuzott, és szemeit bezárta: de én kértem: hogy ne hagyjon el, és ő ismét mosolygva tekintett reám. Végre forró lélekzete mindinkább nyögéssé változott: kümm oly szomorú volt az idő: az égerfák sötét levelei megfomnyadva hullongtak alá, a szél zúgott a fenyők közt, a hegyen terhes köd ült, s én a szegény leányt karjaimba ölelve fölkiálték:

— Anicza, csak még egy napig!

— Imádkozzunk — susogá halkán.

Letérdeltem, de buzgó imáim közben, a boszú tüze tört ki ajkaimról.

— Az ég ne legyen irgalmas ahhoz, a ki megcsalván megölt. Én sem leszek!

Anicza fölveté szemeit, és töredezve mondá:

— És bocsáss meg azoknak, a kik mi ellenünk vétkeztek.

Kutyám kinn a szikla alatt vonítani kezdett, a szirttüregekből egy madár bús kiáltása hallatszott, midőn Anicza karjaim és csókjaim közt — meghalt.

Sokáig néztem, egész egy napig. Sokszor zokogva kiálték: „kelj föl Anicza, és mosolyogj!” Nem kelt föl, s én fűvel és virággal hintém be, hogy ne lássam merev, mosolytalan arcját. Éjjel bementem a faluba, s ásót hoztam ki; egész reggelig ástam a sirt a magas sziklacsús tetején, hogy ellegyen rejtve a rágalmazók szeme elől, és hogy rossz emberek lába soha le ne tapossa hantjait.

Azóta oda járok minden reggel; imádkozom és furulyámon bús dalokat játszom. Sokszor elgondolám ott: miért szeretem őt, midőn már meghalt, s mikor még élt is, bűnt követett el ellenem? Nem, — mondá ilyenkor szívem, — ő nem volt bűnös, csak rajta következett el a bűnt. Áldozat volt csupán.

Nem tudom mint történt, de egy idő óta nem csupán Aniczára gondolék. Sokszor megjelent előttem egy ismerős és gyűlölt büszke alak, göndör fürtökkel, igéző, emberrontó szemekkel, minők a kigyó szemei. Jól ismertem, sokszor emlékeztem rá! Néha mintha eltűnni láttam volna a fák mögött, gyakran elémbé jött, később mindig előttem állt.

— Oh istenem — sohajtám ilyenkor, térdeimre ereszkedve, — engedd, hogy találkozzam egyszer vele, csak egyszer és egyedül.

Jámbor öregek mondják: hogy a rosztat soha sem kell kivánni magunknak, mert az mindig beteljesül. Én kivántam, és óhajtám, hogy teljesüljön.

Épen ez időben különös dolgok történhettek a világban. A hegyek magánya sokszor meglőn háborítva; csoportosan jöttek emberek kaszával, puskával, fenyegetőzve és dalolva. Katonákat is látunk fényes szuronyokkal, s közbe közbe egy egy dacos képi uraságot. Benn a faluban muzsikaszó mellett verbuváltak, és szidták a magyart. Örömet hallgattam mert ő is magyar volt. Mondták, háboru van, s egy öreg oláh beesett szemekkel, vad iszákos arczczal, hegyes bozontos sapkában lépett hozzám, és káromlásra termett hangon mondá:

— Petru! Ne a kecskéket őrizd most, hanem a hegyeket; amott egy jó kasza. Vághatsz vele, sok az ellenség!

— Nekem csak egy van! mondám neki.

— Kicsoda?

— Azt én tudom.

— Magyar?

— Az.

— Ugy keresd föl, és vágd e kaszát a szívébe.

— Oh ha föltalálhatnám! sóhajtám egész lényemmel, és zavart fővel hagytam el hátam mögött az éktelenül zsvivjgó embereket, a békétlen falut, és a messzehalló muzsikaszót.

Rossz gondolatok csapongtak körül, mint a denevérek; futnom kellett, futni azon helyre, hová soha sem léphettem buzgóság és szomorú érzések nélkül. Az a hely volt ez, hol Anicza meghalt. A mohágy most is ott állt, s a sziklarepedékek közt függött az ő fehér kendője, piros pántlikája és tarka öve. Sokszor néztem a kedves tárgyakat, szomorún suttozva: „ezeket hordta, a míg élt!”

Majd kimentem a völgybe, elhagyott kecskémhez. A természet — bár hervadóban volt — engem gyakorta megnyugtató, kibékítő; ez volt az én anyám, melynek keblén növekedtem. De most mégsem tudott egészen megnyugtatóni. Szívemben és a külső világban sok történt, mi a vért föllázítá. Nem egyszer hallék messziről puskalövéseket, s órákig tartó ágyumorajt. Valamelyik völgybe harcoltak. Ilyenkor mindig boszuszomjasan gondolám: „hej ha egy ily lövés ellenségem szívéét találná.”

A faluban is rémes dolgok történtek. Gazdám egy késő este részegen, dalolva, káromkodva ment haza. Benn felesége, szeretőjével és leányaival nevetgélt, s fogyaszták a jó ételt és gazdaságot. Gazduram megveré az ablakot: „nyisd ki rossz asszony!” Kinevették és nem bocsátották be.

— A ki részeg, háljon a szabad levegőn! kiálták.

A szegény ember nem volt eszénél, s azt kiáltá vissza:

— Nohát ti se háljatok a földél alatt többé soha!

Néhány percz mulva a ház teteje lángokban úszott, s volt jajveszéklés, lárma és iszonyu robaj.

— Gyújtogató volt, bizonyosan gyújtogató! kiálták a megrémült falusiak.

— Az volt! oh az volt: Gavrilla gyújtotta meg! jajgatá felesége, kezeit tördelve

— Bele kell vetni, — zúgá a nép.

Belevetni! Igen ám, ha kézre tudták volna keríteni, de Gavrillát e nap óta nem látta senki sem: eltántorgott, elveszett valahol: azon a télen igen drága volt az idő és erő, egyiket sem vesztegették arra, hogy egy bűnös ember nyomait kutassák.

A láng hirtelen elborítá a tetőt, s alig lehetett valamit megmenteni. A rossz mostoha azonban eszén kívül rohant a szobába, hogy pénzét és cifra ruháit kiszabadíthassa. De nem szabadíthatá ki; e pillanatban egy tüzes gerenda omlott alá, s összeégeté arcát és egyik kezét.

S tudja-e uram, mi lett belőle?

A patak hidján láthatott ön egy éktelen képü koldus asszonyt, ki sipegő hangon esenkedik egy kis alamizsnáért. Idegenek megszánják és adnak neki: de a falubeliek hidegen haladnak el mellette, mert a ki kényes és fölfuvalkodott volt jó dolgában, annak alázatosságát csak nevetni lehet a nyomorban. Én azonban sokszor elmegyek hozzá s viszek neki hol kenyeret, hol sajtot, s míg ő hálálkodik, én azt sugom fülébe: „máskor is hozok, a miért oly jól bántál Aniczával!” Ilyenkor sirása mindig utánam hallatszik.

Hát a büszke, dologtalan leányok?

Szolgálatra szorultak, s puha kezöket feltöri a sulyok. Nekik — kik soha sem dolgoztak, s neveték gúnyolák a kiüszködő embert, elég büntetés a sanyarú munka.

Nem maradt semmiök. Házok, marhájok s minden ingóságuk odaégett; a földeket elcizfrálkodták, elvendégeskedték; kecskéiket régi adósságban foglalá el a boltos zsidó.

Magam is szomorú lettem, e nagy és kínos változás miatt; mert nyomoruságok oly nagy lőn, hogy még én is sajnálkozni tudtam fölöttök.

Az én életmódom azonban nem változott. Új gazdám azt mondá:

— Jobb ficzkót úgy sem kaphatnék a kecskékhöz. Maradj Petru mellettünk!

És én gondjokat is viseltem mindig hűségesen, csak hogy itt maradhassak e helyen, a hol az ő sirja áll. Az ő sirja, melyet nem lát senki más, csak én és az ég.

VII.

A kecskék bégetve futottak a süriibe, bozontos fekete kutyám nyugtalanul szaladgálta körül a kis kunyhót, s aztán a szögleten megállt, és magosra emelvén fejét, oly éktelenül vonított, mint egy éhes farkaskölyök. Így vonított akkor is, midőn Anicza meghalt.

Az én szívem dobogása is sebesebb és nehezebb lőn. Mi mindnyájan megszoktuk a menydörgés hatalmas szavát, mely oly gyakran

harsog a hegyek között, de nem e szakadozott és ropogó puskalövéseket, melyek közé néha dobpergés és trombitaszó vegyült. A zajt az őszi szelek egész kis kunyhóig hozták, s oly csodálatosnak tetszett nekem, hogy a gyütlöködő emberek megmerik zavarni a haldokló természet csöndes, néma végóráit.

Kevés idő múlva lovasok — szép piros szalagos kalapokkal — vágattak el kunyhóm előtt. Daliás, büszke férfiak voltak. Kérdezték: merre visz az út Máramarosba? „Erre, a patak mellett fölfelé!” mondám nekik, s mind arra mentek. Arczukon nem volt félelem, hanem harag: magyarul beszéltek, s némelyiknek oly erős hangja volt, hogy a legnagyobb zuhatag mellett is jól meg lehetett volna hallani. Nehány sebesültet is hoztak magokkal, halványak és fiatalok voltak és én szivemből szántam őket.

Azután jöttek a gyalogok szuronyos fegyverekkel, végre egy ágyu, mely két nehéz lóval szokatlan zörgést csinált az ut kövein. Mind a máramarosi utat kérdék, és elsiettek.

Majd koronknét négy öt embernyi csapatokat láttam, melyek kifáradva vonultak odább, míg végre a ködössé vált levegőn át nem hallatszott egyéb, mint harsány trombiták el-el mosódó zenéje, mely a másik rész győzedelmét hirdeté.

Kunyhómba akarék vonulni, midőn messziről kiáltás hallék.

Megint vagy öt ember jött a völgybe, mindig közelebb kunyhóm felé.

— Tudsz-e magyarul? kérde az egyik, a mint az ajtóban megjelentem.

— Csak oláhul tudok! felelém.

— Kapitány ur, beszéljen hát vele! monda a harmadik katona.

E perczen mintha villám sujtott volna le. mereven álltam és csak szivem reszketett. Elöttem az a büszke magas alak állt göndör fürtökkel, fekete szakállal, és igéző két szemmel, minő a kigyóé. Szerettem volna térdeimre rogyva hálát rebegni az éghez. Mindig kívántam vele találkozni, csak egyszer és egyedül, s az Isten teljesíté kívánságomat

Nem tudék szólni, csak néztem ez arczra, mely kimerültnek, s ez alakra, melynek minden tagja nagyon fáradtnak látszott.

— Megfizetünk értte jó fiu, — mondá a kapitány jó oláh nyelven — ha e völgyből kivezetsz, a magyarországi határra.

— Uram! — felelém reszketve — én nem hagyhatom itt a kecskéket, hanem megmagyarázom az utat,

— Miért reszketsz? Ne félj, nem lesz semmi bajod!

Ő azt hitte, hogy a félelemtől reszketek, pedig én a düh és boszútól reszkettem.

— Elvezetem az urakat! — mondtam némi gondolkodás után, mialatt lázamat lekiüzdém és az ördög sugallatának engedék, — szívesen elvezetem. Hanem ez a völgy tele van fegyveres határőrökkel. Együtt nem mehetünk, mert megölnének engem is, kegyelmeteket is. Egyenként kell mennünk.

— Mi nem félünk száz határőrtől sem, — monda egy katona alig érthető oláh nyelven, — mi senkitől sem félünk. Minket most is csak úgy győzhettek le, hogy husz ellenség harczott egy katonánkkal, s tiz ágyu egy ellen. Fölkellett adnunk a falut, s elvontunk.

E szavakat igen büszkén mondta, inkább önmagának, mint nekem.

A kapitány panaszkodott, hogy nagyon el van fáradva, s alig bír állani.

— Tehát pihenje ki magát uram, itt a kunyhóban, mondtam remegve.

— Nem lehet, nincs veszteni való időnk! válaszolá komoran.

— Fogadom, hogy semmi baja sem történik, folytatám. — Mig e vitézek — az erdő szélén menve — kiérnek e völgyből, s e kis patak forrásához jutnak, hol a máramarosi völgyi ut kezdődik, addig kapitány ur egy jó félórát pihenhet. Azután még is utól érjük őket, mert én önt egy sokkal rövidebb hegyi ösvényen fogom a forráshoz vezetni. A vitéz urak ott megvárhatnak minket, ha ugyan akkorára oda érnek. Ez az ut itt sokkal hosszabb, de ennyi embernek biztosabb is.

A katonák gyanakodva néztek össze, s valamit suttogtak. Én gyanítám suttogásuk okát, s égő arczczal álltam eléjük.

— A boldogságos szüire esküszöm — mondtam, kezemet égre emelve — hogy nekem a határőrökkel semmi összeköttetésem sincs. Sem fegyvert nem viselek, sem kém nem vagyok. Együgyű pásztoember lévén, semmi közöm az emberek háborgásaival.

— Ha nem szóltál igazat, — viszonzá a kapitány, egy pisztolyt vonva elő dolmánya nyílásából, — megfogsz halni.

Reszkettem, de volt erőm, hogy el ne áruljam magamat. E pillanatban nem tőlök féltem, hanem attól, hogy boszúálló tervem du-

gába döl. De a tiszt csak hamar mosolygva váltott szót embereivel, kik egymásután eltávoztak.

A kapitány egyedül maradt.

Lázás öröm foga el s így szólék:

— Uram, én önt biztosabb helyre akarom vezetni, mint e kunyhó, mely még is az utban áll. Oly helyre fogunk menni, hová a madár is csak ritkán vergődik. Azután viszek önnek kenyeret, turót és friss forrásvizet.

A kapitány pénzt akart adni, de én nem fogadtam el.

— A pénznek semmi hasznát sem lehet venni itt a hegyek között.

Elindultunk, s egy óranegyed múlva már fenn a sziklatetőn valánk. Szivem oly sebesen dobogott, hogy akkor sem vert volna jobban ha a Petrozát hágtuk volna meg, melynek hegyes orma a messzeségből is ide látszott.

— Itt vagyunk! — mondtam a boszutól és fáradságtól egyformán lihegve. — üljön le kapitány ur e kis dombra. Nem is sejti, mily szomorú hely ez.

— Micsoda hely!!

— Egy kis földhányás, mely előttem a legszentebb az egész világon. Más az oltárhoz megy imádkozni, én ide járok. Önt is, mielőtt a patak forrásához mennénk, elakartam hozni ide, az én szomorúságom forrásához.

A kapitány bámúlva kérdé:

— Mondd meg, micsoda ez?

— Egy szegény leány sirdombja, a kit nagyon szerettem, mig élt. Szomorú története volt, a mig ön kipiheni magát, elmondhatom.

— Mondd el, ha tetszik! szólt közönyösen a kapitány, mialatt a fűben végig dőlt.

Nagyon szép és jó leány volt uram, de egy gonosz ember megrontá szivét. Egykor vidáman járt a fürdőbe, erdei gyümölcsöket árulva, de e vidámságból nagy szomorúság lett. Ott megismerkedett egy büszke urasággal, a ki elámitá, és elvitte magával a mezőségre, onnan pedig a székely földre.

A kapitány megrezsent, s fekhelyéből félig fölemelkedett. Azután megdöbbsent arczezal kérdé:

— Hát azután mi történt vele?

— Az a mi a szegény együgyű falusi lányokkal szokott törtémi, ha az urak szavainak hitelt adnak. A szegény leány nagyon

szerette csábitóját, s szívesen feláldozott volna neki mindent, de mivel nem volt mindene, feláldozta legnagyobb kincsét, a mivel birt — ártatlanságát. S mi lett jutalma? A csábitó megunta, és gyalázataival együtt elkergeté. Így került haza, bánkódva, betegcu, s azon vágytól égve, hogy tőlem bocsánatot nyerjen. Mellettem akart meghalni, mellettem, a ki őt oly nagy hűséggel szeretém. Néhány hét előtt halt meg, azon halálos betegségben, mely rendszeren a fák rügyezésével vagy a levelek hullásával szűnik meg. Igen uram! meghalt karjaim és csókjaim között, és én e sirdombon megesküvéim, hogy halálát meg fogom boszulni, ha az Isten —

— Megbosszulod? vágott szavamba a kapitány.

— Meg, mihelyest találkozom vele.

— S megismernéd őt?

— Ezer ember közt itt egyszerre rámutatnék. Csak egyszer láttam a fürdőben, de képe most is előttem áll . . .

A kapitány fölugrott, s izmos kezeivel megragadá vállaimat.

— Gaz áruló! — kiáltá, szemölteit összeránczolván, — elakar-tál veszteni, hanem te magad fogsz elveszni. S kirántva pisztolyát, fejmenek irányzá.

De én a vadállat erejével rohantam reá, hátra csavarám pisztolyát, mely a küzdés között hangos durranással sült el.

A füst szemembe csapódott; arczomra meleg vér föcscent; kínos nyögést és egy tompa zuhanást hallék.

Megrémülve omoltam térdeimre, míg előttem a kapitány — golyóval agyában — kínosan vonaglott.

— Isten végezte így. — rebegém hangosan; — ő akarta, hogy épen e hely legyen, bosszuállásom színhelye; ő akarta, hogy itt lakoljon meg, azon leány sirján, a ki ellen oly nagyot vétkezett, s én általam, a kinek megrontá egész életét.

A kapitány még hosszasan nyöszörgött, s én félve futottam el, hogy ne halljam e bántó hangokat, s ne lássam kínos vonaglásait. Fölkerestem az erdők sűrűjét, s kerültem a napvilágot is, mely addig éltetett. De a bokrok, a fák, a sziklák komor tekintetökkel üldöztek, mintha tudták volna, hogy gyilkos vagyok! Oh uram! nem képzeled, hogy a boszu mennyire megbünteti az embert, midőn már azt kielégíté. Elveszi a nyugalmat, s ellenségévé teszi az embert önmagának. Nem a büntetéstől féltém én, hiszen akkor oly időket éltünk, midőn száz meg száz ember pusztította el egymást naponként, s egy

emberélet számításba sem jött, hanem féltém szivemtől, féltém az égre nézni, nehogy Anicza árnyékát lássam ott, fenyegető kezekkel.

Azután ijedve gondoltam rá, hogy lelkeik azóta már találkoztak a túlvilágon, kibékiültek és újra szeretik egymást.

Az este eljött, s a hold vidám fényt hinte a szomorú völgyre. Csöndes volt minden, s én lassan lábujjhegyen közeledém a sirhalomhoz, hol két halott várt reám, egyik a föld alatt, másik a föld felett, egyik a kit szerettem, másik a kit gyűlöltem.

A holdfény bűvös ragyogással folyta körül a kapitány hideg, merev, néma arcát, s én ismét térdre rogytam mellette és újra sirтам. Nem őt siratám, hanem mindent, a mi eszembe jutott, s a mit nem lehetett többé megváltoztatni.

A kapitányt eltemetém az erdő egyik legsűrűbb helyén, s rajta a földet behintém száraz levelekkel, hogy se én, se más ne akadjunk rá többé soha.

Ez az én történetem.

Eddig mély titok volt szivemben s magammal a sirba akarám vinni. Sokszor gondolám, hogy meggyónom a lelkésznek, akkor talán megkönnyebülök; de soha sem tudám magamat elhatározni reá.

Végre megtörtént. Önbe bízam, s szemei napfényre vonták sötét titkaimat.

Ne átkozzon miattok, hanem imádkozzék bűnös lelkemért!

VIII.

Petru fölkel, és elakart távozni

— Nyugodjál meg jó fiú, mondám neki — téged nem a rossz lélek, hanem a vakaság tett bűnössé. Isten megbocsát neked, mert sokat szenvedtél, s nagyon szeretted!

Arcza ragyogni kezdett, mint a sziklaormon Endymioné, midőn a holdfény körülfolylá.

Sokáig néztem érdekes arcát, melynek fehérségét különösen ki-tünteté gazdag fekete haja, mely két oldalt tömött de rendetlen firtökben hullott le vállaira. Ha avúlt, széles karamú kalapját, kopott fekete darócz öltönyét s szíjjas bocskorát valamivel szebb öltözékkel lehetett volna kicserélni: kétségkívül a legfestőibb alakot képezte volna egy pásztori életképben.

Fekete szemeibe könnyek gyűltek, még egyszer megköszöné jó-ságomat, a miért Anicza nevét a keresztre faragám. Én biztosítam,

hogy történetéről senkinek sem fogok szólni, s megkértem, hogy furulyázza el egy pár szép dalát.

— Szívesen megtenném, — mondá a világon a legjobb arczczal. — de ez a furulya nagyon vad természetű. Nincs szokva az emberekhez, s csak akkor ad jó hangot, ha egyedül vagyok. Majd este, ha a nap leszáll, elmegyek a falu fölötti hegyre, s ott majd elrikatom önnek az én legkedvesebb dalaimat. Mind nagyon szomorúak, mint életem.

Nem kértem tovább, mert a nap már úgy is lefelé hanyatlott, s házigazdámot bizonyosan már eddig is aggodalomba ejtém egész napi kimaradásommal.

Mielőtt azonban Petrutól elbucstúztam volna, a kíváncsiság gonosz tündére megint zaklatni kezdett, hogy még egy kérdést intéztek hozzá.

— Jó Petru — kérdém — emlékszel-e még a kapitány nevére?

— Jól emlékszem. Ballag Gábornak hívták.

E név megdöbbenést okozott szívemben. Ugyan az a családi név, melyet házi gazdám, a falu jegyzője büszkén viselt, mindig elmondva, hogy az nem épen a legrosszabb hangzású nemesi név az alföldön.

Megszoritám Petru kezét, megköszöntem a pásztori ebédet és bizalmát, s azzal útra keltem.

Ő kecskéihez ment. búsan fityörészve, én pedig a völgyi úton a falu felé siettem, nehányszor visszatekintve az elhagyott sziklacsúcs felé, mely most úgy tünt föl előttem, mint egy kedves halott örökké tartó gulája.

A jegyzői lakhoz érve, házi gazdám kis szőke fütös, kék szemű leánya élembe futott, s kezembe ragaszkodva, vidoran kiabálta:

— Itt van a bácsi, megvan a bácsi. Megint hozott valami szépet a kis Arankának.

A házi gazda élembe jött a tornácra, s bámulva kérdé: hol jártam az isten szerelméért?

Elmondám, hogy a közeli hegyvölgyek annyira megtetszettek, hogy egészen köztök felejtém magamat.

A jegyző nevetett.

— Hiába, ilyenek ezek a költői emberek. Bámulnak és lelkesülnek azon is, a mit én szeretnék úgy elfújni a föld színéről, mint ezt a pipafüstöt. Hej ha még is rónaság lenne. Higyje meg ön, egyenes földön a szív is egyenesebb. Ebédelt-e ön valahol?

— Hegyi levegőt szívtam.

— Egészséges, de sovány ebéd. Mindjárt körülnézek odakinn.

Azzal kiment, hogy egy pár csibét elpusztíttasson a föld színéről. Azután ismét bejött, s a divánra dőlve kérde:

— El is fáradhatott a sok hegmászásban!

— Meglehetősen.

— Magam is egészen oda vagyok. Egész nap vesződtem e ronda, buta, részeges néppel, a kik csak veszekedni, lopni és gyü-lölködni tudnak. Sem szivök, sem eszök. Nem is adok neki egy évet, hogy megszököm közülök. s visszamegyek az alföldre, jó atyjámfiaközé.

— Igaz, jegyző úr, — vágta szavába — már rég akartam valamit kérdeni. Rokona volt-e önnek Ballag Gábor?

A jegyző felugrott, és mialatt két szeme egyszerre megtelt könyűvel, kérdezé:

— Talán ismere ön?

— A tábori életből.

— Óh uram, könyelmű, de jó fiú volt, az Isten nyugtassa meg. Itt veszett el valahol, valamelyik szerencsétlen csatában, az oláhok földén. Derék fiú volt, hősileg harczolt.

Rá tekinték, s elgondolám: „mily jó, hogy nem tudja, mily nyomorúan halt meg, így legalább még siratja a kedves rokont, büszkeséget érez a hős iránt.“

A jegyző ez alatt az oldalszobába ment, s egy kisdud olaj festésü képet hozott ki, mely ágya fölött függött, leborítva gyászfátyollal. A kép egy valóban szép fiatal férfit ábrázolt, vidám de mégis büszke arcczal, s keresett öltözetben.

— Nagyon hasonlít önhöz! jegyzém meg, a mint reá tekinték.

— Testvérem volt, legkedvesebb testvérem, kinek halálát nem tudom elfelejteni.

Egész este szomorú maradt. Én rövid időre szobámban vonultam, hogy naplómban jegyezsem a kecskepásztor történetét, de sajnálattal vettem észre, hogy annak egyszerű, gyöngéd és érzelmenteljes szavait nem bírtam elég jól emlékezetemben tartani, s azok hiányát legfőlebb is csak a kifejezések szabatoságával és tarkaságával pótolhatom.

Jegyezgetéseimbe valék merülve, midőn a hegyen megzendült a furulyaszó; . . . a jó Petru megtartá szavát.

A jegyző szobámba lépett.

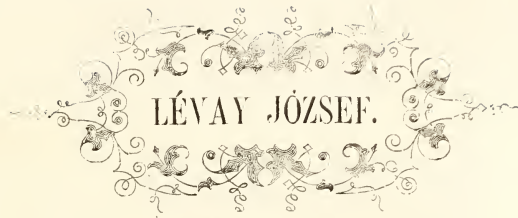
— Hallja ön az erdei vadat?

— Gyönyörködöm benne.

— Tudja Isten, engem mindig nyugtalanít valami, midőn ez egyhangú, búsongó dalokat hallom.

Többé nem mertem ellentmondani. Valami bennső érzet sugta neki, hogy gyűlölje, a nélkül hogy ismerné a szerencsétlen Petrut, de én nem tudám kárhóztatni, s egész éjjelig gyönyörködve hallgattam, a mint bús dalai hozzám röptültek a holdsugaras és fenyőillatos levegőben.

Ő valódi költő volt furulyáján, a természet és szerelem tették azzá.

LÉVAY JÓZSEF.

SÉTA.

AKÁRmeddig nézegetem .
Séta volt az én életem ;
Üdvet ígért minden óra,
De egy sem vitt nyugovóra.

Utitársim szép remények ,
Vig, mosolygó tünemények .
Tündérvölgybe, égi tájra
Intett arcuk hüve bája .

Éj ködében fönnlobogtak ,
Örvény fölött kézen fogtak
S lankadás ha győze rajtam,
Enyhítették szomju ajkam.

Megszerettem a patakot ,
Mely előttem zúgva futott ;
Gáton, köven átgördüle
S ha nem birta, megkerülte.

Nagy meredek bérczek között
Ezüsthabja összetörött ,
Lent pedig a völgy ölében
Csillag fürdött tükörében. —

Árnyitól a hűs ligetnek
Rám virágok integettek;
Nem hajoltam rózsafához:
Hajoltam az ibolyához.

Gyöngé virág, bús ibolya,
Könyje volt csak, nem mosolya,
Háza sötét, őre komor,
A sebező tüskebokor.

Hol reám vig ezimbora várt,
Nem kerülém azt a határt,
Hangot vettem vig dalából,
Ittam örömpoharából.

Fölkeresém, a kit sorsa
Érdemetlen mélyre sodra,
Vonsza felé balga szívem,
Bújában részt venni híven.

Volt mosolyom derült éghez,
Volt hév könyüm sötét éjhez,
Meleg kútfőm a szeretet:
Mosoly és köny onnan eredt.

Hegyen, völgyön vitt el utam,
Törődésit meg nem untam,
Lelkem a táj fátyla megett,
Tiszta mezőt sejtegetett.

De mit a kék távol adott,
Nem vala szebb, nem vala jobb . . .
S most ha szemem visszatekint,
Oda vágyom vissza megint.

Rengetegben járok kelek,
Susognak a falevelek,
Meg- meglebben a fivalom
S földre perdül egy árva lomb.

Ifjuságom vig madara
Oldalomtól elriada
S messze röpdés . . . alig alig
Hogy eszevegő füttye hallik.

Úti társim, a remények
 Más vidékre széledének
 A patak is messze kerül,
 Magam bolygok itt egyedül.

Tiszta napom gyász felhőben,
 Avagy talán lemenőben,
 Rám nehezült bús árnyéka,
 Ah! ez nem a régi séta!

AZ ELSŐ ŐSZ HAJ.

(Bayly után angolból.)

Tükrénél üldögél a hölgy, kezében homloka,
 Szép arcát nézve, mely most is szép, mint egykor vala;
 Mért hajtja ily komoly-búsan kezére homlokát?
 Mért foly könnyje? . . . most látja meg legelső ősz haját!

Idő kevéssé dulta szét alakja kellemét;
 Növelte a gondolkozás szép arcza érdekét,
 Még tánczba is vegyülhetne, hol lányokak lejtének
 Sötét szeme még úgy ragyog, és ajka oly remek! —

Gyorsabban elhervaszt a gond, mint év ha évre jó,
 Titkos könyvtől sokszor vonul az arczra mély redő;
 Rejtett szerelmiről susog a gyászoló alak
 S a bús szemek tán nyugtalan kebelről szólanak.

De ő szerencsés nő vala; ajkáról kedvese
 Jutalmul vette a mosolyt s büszkélkedett vele:
 Magány, mellőzés álmaít sohsem zavarta meg,
 Felhőtelen volt élete. Könnye hát mért pereg?

Hollófürtit szemlélgeti . . . mily emlék kél velek?
 Oh nem gyönyör s multságban töltött vig éjjelek;
 Ifju korát festik, midőn mesterséggel füzé
 Hajgyűrűit, melyek nyakán omoltak együvé.

Anyja kezét érzi végigvonulni szép haján
S gyöngéd csókját, melyet hagyott simított homlokán;
Apját látja mosolygni és játékot élvezni,
A mint óvott hajfodrait kötődve berzeli.

S most íme itt az első ősz! Oh hogy ne sirna hát,
Szemlélve a futó idő legelső lábnyomát?
Jól tudja, mind sűrűdnek e némán intő jelek,
Mig eltűn szépség, ifjuság, s az élet is velek!

Nem hivalgón, szépségeért hullatja könnyeit;
De, bár a bimbó nem fér el s többé ki nem virít,
Ha visszanéz, csak lángot ad szelid fájdalomnak
A végkép elröpült tavasz s hanyatló nyári nap.

Oh hölgy! figyelj reá, figyelj! tükröd valót beszél;
Ölts fátyolt, nem neked való a fris virágfüzér;
Fűzd lánykád homlokára azt, benne ragyogj magad,
Igy tesz bölcsen, ki látja már az első ősz haját!

A HUSZÁR.

SZEGÉNY legény vagyok,
Nincs semmi vagyonom ;
Szivem sem az enyém
Rég birja galambom.

Életemet pedig
Hazám, te szent hazám,
Kész áldozat gyanánt
Tenéked áldozám.

A mi még megmaradt :
Te szűz becsületem,
Magammal viszlek el,
Te sirba szálsz velem.*)

Szalonta (184 .)

*) A költő legutolsó dalaik közül, melynek sajátkezű eredetie Arany János birtokában van.

A töviskoszorúk, életünk rózságaiból készülnek, s nem a borongós, de a legmelegebb nyári nap után támadnak vészeink.

Mi nyugodt lehetne életünk, ha csak a jelennek gondjait viselve, létünket hiú aggodalmakkal nem keserítenek el, a jövőt azon hatalomra bízva, melynek határozatait nem választhatjuk meg. A kereszténység arra int, hogy az isteni gondviselésnek bizalommal vessük magunkat alája, a régiek a végzet hatalmára utaltak, melynek még az istenek sem állhatnak ellent, s mégis a vallás és filozofia minden intései között egy sincs, melyet ritkábban követnénk; sőt mentül magosabbra emelkedik valaki műveltségben, mennél gondolkozóbb, mentül inkább fárad hogy pillanatnyi szenvedélyeit meggyőződésének alávesse s a jelentől függetlenné váljék: annál több hatalmat gyakorol érzelmeire a jövő s ki helyzete felett uralkodik s a jelen veszélyekkel szembeszáll, aggodalommal tekint a jövő felé, mely sötét felhőként emelkedik láthatárán s ha végre reá borulna is, csak olyan ködnek mutatkoznék, minőn már többször keresztül ment életében.

A legveszélyesebb társaság az, midőn kizárólag önmagunkkal társalkodunk.

Először azért, mert semmi nem fejt ki az önösséget inkább mint ha önmagunkat választjuk gondolkodásunk fő tárgyául. Másodszor,

mert mindenki önmagának ha nem is legnagyobb, de legügyesebb hízeltője. Végre mert elménk magára hagyatva mindig azon irányban mőkődik, melyet kedélyünk kijelel s mert így a gondolkodás, a helyett hogy hajlamainknak ellensúlyul szolgálhatna, azokat csak még erősebbekké teszi.

Innen van, hogy oly emberek kik helyzetöknél fogva sokat élnek magányban s az élet gondjaitól mentek, sokszor oly kellemetlenek, s ha máskép nem, legalább az által keserítik el saját s másoknak életét, hogy jó tulajdonaikat a szélsőségig viszik.

Korunk nem legkisebb kalamitásai közé tartozik az ugynevezett zsenialis emberek szaporodása, értve ezen nevezet alatt nem azokat, kik teremtő ésszel s alkotó tehetséggel bírván arra érdemesek, s kiknek mi sem vagyunk bőségében, hanem azon émelygős fajt, mely a zsenialitást feladásul választva, különös öltözetben jár s hivatását abban keresi, hogy semmi hasznossal nem foglalatoskodik.

Mint némelyek, hogy szobájok üresnek ne látszassék, butoraikat a legnagyobb rendetlenségben állítják fel, úgy járnak el napjainkban sokan eszméikkel, s ismertem akár hányat, kikről senki sem mondotta volna, hogy eszök van, ha az kifczamodása által nem vontat volna magára a közfigyelmet. Nem undorodom semmitől inkább, mint ily emberektől s e korlátolt elmék zsenialis rendetlensége körülbelül úgy hat rám, mint azon angol kert-alkatok, melyekké sokan kis telkeiket átalakítják, mintha arra, hogy apró birtokuk pompás parkká válják, nem kívántatnék egyéb, minthogy az utak a lehetőségig tekervényesek legyenek.

Csodálatos dolog: mennyit fáradunk, hogy másokat valamiről meggyőzzünk, s mi keveset, hogy önmagunknak erős meggyőződéseket szerezzünk, mintha nem ez lenne megeledésünk első feltétele.

Ha egyes emberek vagy pártok árnyékoldalait ismerni akarjuk, nem kell egyéb, minthogy őket a szerencse verőfényében lássuk, ilyenkor az árnyék nem marad el soha.

A boldogság, melyet e világon élvezhetünk, sokkal kevésbé függ attól, miként viselik magokat irányunkban mások, mint inkább attól, mint járunk el mi magunk mások irányában. — Az, ki minden kötelességeit teljesíté, ha iránta az egész világ igazságtalan lenne is, mindig boldogabbnak fogja érezni magát annál, ki iránt mindenki méltányos, de ki magát túlbecsülé, vagy kit szeretet környez, de ki szeretni képtelen.

Mióta ész által pénzt is szerezhetni, az észbeli tehetségek s a tudományoknak legalább azon része, mely vagyonhoz vezethet, nagyobb becsben áll mint előbb; sőt általán véve — korunkban az ész a jellemnél többre becstületes. A káros következés, melyet ez az általános erkölcsiség- s így egész kifejlődésünkre gyakorol, magában világos, s én azon nagy tiszteletben, melyben az ész most részestül, csak korlátoltságunk új bizonyosságát látom, mely az ész ezen túlbecsülésében nyilatkozik. Mint minden vagyont, úgy az észet s tudományt is azok tisztelik leginkább, kik azt nélkülözik.

A legeszebb ember, a legtudósabb, csak aránylag az. Ha Newton vagy Baco találmányait ahhoz mérjük, mit tudni szeretnénk, vagy csak ahhoz is, mit eszünkkel elérhetünk s mi utánok eléretett, azon meggyőződéshez jutunk, hogy az emberi ész még ezekben is, kiknél annak legnagyobb nyilatkozványait bámuljuk, mindig korlátolt marad. De egy valóban erényes, tiszta jellemű férfiú oly eszménykép, melynél magosabbat még képzelni sem tudunk.

A jellem abszolút, az ész csak relativ becsü fogalom s azért a jellem kifejlesztése az, mely után mindenek előtt törekednünk kell. Az ész maga nemcsak hogy boldoggá nem tesz, de még a boldogságra érdemessé sem.

A viszony az ész és szív, az elme s kedélyünk között ahhoz hasonló, mely a melegség s világosság között létezik, különbözőknek látszanak, de annyira együtt nyilatkoznak többnyire, hogy akaratlanul azon gondolatra jutunk: nem ugyanazon kútfőből erednek-e?

A való dicsőség nem a nép kegyeitől függ, sőt a tapasztalás azt mutatja, hogy azok, kiket mi korunk legnagyobb férfainak tartunk,

kortársaik között aránylag kevés népszerűséggel bírtak. Egyeseknél csak elleneik számából vesszük észre hogy kitűnő tulajdonságaik sokak által elismertettek, másokról még ezt sem mondhatjuk s azok közül kik Shakespeare és Baconal éltek, talán nem gyanítá senki, hogy az első egykor a világ legnagyobb költőjének fog tartatni a másik nem mint Anglia főkanzellárja, hanem mint egy új tudományos irány megalapítója fog tiszteltetni a jövőkön által.

A nép nem emelhet senkit magasabbra, mint mennyire maga felér s ki százada színvonalán túl emelkedik, szükségkép elválik tömegétől.

Az egyenlőség utáni vágy velünk született, csakhogy a színvonal, mely felé természetünknek fogva törekszünk, nem mint a vízeknél a legmélyebb, hanem az elérhető legmagasabb ponton keresendő, s innen van, hogy sok, mit egyenlőség után törekvésnek nevezünk, inkább csak a velünk született emelkedési váagnak következtése.

Megengedem: egyenlőknek születünk, de minden ember nem született pór, hanem született aristocrata.

Minden nagyobb eszmének megvoltak vértanúi s mint egyeseket, úgy egész népeket találunk melyek ilyenekért küzdve véreztek el. A küzdőknek vesztét gúny s átok követte, sokszor s az a mit szenvedtek első pillanatban, mint visszataszító példa tűnik fel azok előtt, kik önösségök köréből kilépve, magasabb feladásnak akarnák szentelni léteiket. De ha a történet folyamát tovább követjük; nézetünk megváltozik. Az elnyomó emlékét az utódok átka követi; a vértanú tovább él eszméjével s a jövő bámulva látja, hogy a győzelmet nem a hóhér, hanem az áldozat vítta ki, mert minden babér elhervad s minden emlék romba dől, de kinek neve egy eszmével él, a felett az időnek nincs hatalma.

ÁRPÁD IMÁJA A HONALKOTÁS UTÁN.

HADÚR! dicsón' halt ősapáim
Erős, hatalmas Istene!
Mély ihletődéssel borultam
Előtted e szent földre le.
A drága földre, melyet egykor
Vitéz elődim birtanak;
Melyet nagy áron vettek, melyért
Szivökből folyt a vérpatak!

Nem volt az ár most sem csekélyebb,
Melyen jutott kezünk közé;
Mert minden porszemét kiomlott
Vérünknek arja öntözé.
Engedd, hogy a nagy vérözöntől,
E földre, melyet hullatánk,
Örömrózsát, örömvirágot
Teremjen majdan uj hazánk!

Tudom, hogy oly nép, melyet a sors
Uj nemzetek közé kihoz,
Csak úgy maradhat fenn, ha hív lesz
Nyelvéhez és szokásihoz.
Engedd Hadúr, hogy fény deritse,
Vagy vész borítsa bár egét:
Örökre hű legyen magához,
Órizve ősi jellegét!

Nem kérem ó Hadúr tetőled,
 Azt józanon nem kérhetem,
 Hogy szüntelen jólét, szerencse
 Karján puhuljon nemzetem.
 Hogy küzdelemtől menten éljen,
 Hogy vére büszhödt tó legyen;
 Legyen patak, mely égbe nyuló
 Sziklák közt zúg le a hegyen!

Nem kérem én, hogy szakadatlan
 Szendergjen béke lágy ölen;
 Nem, oh nem — ezt ne add; imámat
 Másért küldöm hozzád föl én.
 Hogy majd, ha jobbod olykor olykor
 Felé tüzes dárdát:
 Ugy fogja fel, mint szikla szokta
 A villámok csapásait!

Nem kérem én, hogy bajt ne lásson,
 Hiszen bú nélkül nincs öröm;
 Sötét ború után az égen
 Szebb, kedvesebb a fényözön,
 Engedd, hogy népem a bajok közt
 Meg nem töretve hasson át,
 S dicsőségnek fénykoszorúja
 Övezze izzadt homlokát!

Nem kérem: tedd világ urává;
 Ily áldást nem kérek neki,
 Azt kérem én, hogy a borostyánt
 Mindenkor érdemelje ki.
 Az emberiség közügyében
 Mig küzd, s elébb elébb halad:
 Legyen becsült a nagy világtól,
 Legyen virágzó és szabad!

Legyen szabad, legyen virágzó,
 S mely tért most fegyverünk nyere,
 Hadd védje meg utódainknál
 A szellem égi fegyvere.
 Terjeszd fölé karod paizsként . . .
 Így zúgjon bármi zivatar:
 Nem veszhet el, el nem vesz e hon,
 Virul örökre a magyar!

HONFÁJDALOM.

Székesfehérvár aug. 26. 1859.

Itten járok a szent porok fölött . .
Dehogy, dehogy; hisz ez csak képzelet!
Ki tudja énnekem megmondani:
Hol fekszenek honunk királyai?!

Tudjuk, hogy itt temettetének el,
Felbuzdul az igaz magyar kebel,
Itt, vándorol a késő kor fia,
És nem lehet egy n a g y s í r t látnia!

És nem lehet a néma sír felett
Találni egy szóló emlékjelet! . . .
A honfilélek mélyen elborul,
A szív, kebel úgy vérzik, úgy szorul!

Igaz: sokat túrt a szegény magyar!
Zúgott fölötte gyakran zivatar.
Viharos élet volt e nemzeté,
A vész, emlékeit ledöntheté!

Egy húzomban százötven éven át
Hordoztuk a nehéz pogányigát.
Százötven évig a félhold alatt
Napunk olyan siralmasan haladt!

Mind e mellett az is való lehet,
Hogy népünkben nem volt, s nincs kegyelet.
Miért távoznánk messze, a mikor
Világos példa rá a mai kor!

Nem érti, sőt gunyolja a nemest,
Még élve elfelejti a jelest.
Ha élve is hidegen feledi:
Még inkább, a mikor sirhant födi: . . .

Más népet is sujtott balvégezet;
De akkor is hevült, tett, érezett;
S évezreken keresztül nemzeti
Emlékeit meg tudta őrzeni!

Tiszteini tud, ma is minden nevet,
 Mely nemzetére egykor fényt vetett;
 S mély hála- és mély tiszteletjelül
 Évszázados örömnüncpet ül.

Hévvél emliti elhunyt nagyjait,
 Hévvél mutatja azok szobrait;
 Oszlopaikra is hévvél mutat
 A nemzetbüszkeség, az öntudat!

És a magyar mit tud mutatni fel?
 Van-e nálunk nemzetnagysági jel?
 Árpád ki volt? . . . ki volt Mátyás király!
 S van-e emlék dicső hamvainál?! . . .

Mely nép magát — nem uj már e beszéd —
 Elhagyja, hogy él nem adván neszét:
 Az Isten is bizony, elhagyja azt,
 Sohsem derít reá örök tavaszt!

S mely nép így elfeledve hagyja itt
 Egykor dicsón országolt nagyjait:
 Kimondom, a mi fekszik szivemen —
 Nem érdemes, hogy nagy, s dicső legyen!

A SZENVEDÖKHÖZ.

HIÁBAN a sohaj, hasztalan a fohász :
A mi kiáltásunk nem hat fel az égbe.
Sötét, nehéz felhő állja el az utját :
Szenvedésink képe.

Ne siránkozz' szent ősz, ifjuságod többé
Tavasz virágával nem fog visszatérni.
S te csüggeteg ifju, te neked a kora
Halált mért remélni ?

Mint a víz folyása nem tér vissza többé :
Vissza nem fordulhat az időknek arca ;
Elmult mindörökre, szálljunk bár a sorssal
Élet-halál harcra.

A helytt, hogy hiába gyáván panaszkodjunk,
Viseljük el büszkén a sorsnak csapásit.
Iszonyodjék a sors, látván hogy erőben
Csak izmosít, fásít.

Dagadozzék keblünk, annyi szenvedéstől
Bár testben megtörve, magasan száll lelkünk.
S megőrizvén hitünk : forró szeretettel
Megnyugovást leltünk.

Oh a gondviselés utja mérhetetlen !
Ki tudja, mit rejthet sötét kebelében ?
Ki a szenvedések próbáját megállja :
Élhet reménységben.

Jöhetnek szép napok, és mindenik könnyesep
Egy egy illatozó virágnak lesz anyja;
S szenvedéstől gyötrött keblünket az öröm
Szent heve dagasztja.

Akkoron majd szent ősz! ohajtsad a halált,
És mi megsiratunk, mert könnyeink lesznek.
S te csüggeteg ifju, hogy e napot érted,
Hálát adsz Istennek!

AZ ERDÉLYI NEMZETI FEJEDELMEK BEIGTATÁSA.

MINT az emberi szellem munkásságának legszebb nyilatkozványa, az akarat szabadsága: úgy a társasági lét első követelménye, az önkormányzás, a társadalom háztartásának a társadalom tagjai által intézése.

A szerencse ezen kedvezményét élvezte Erdély, nemzeti fejedelmei alatt. Habár egyes államfejei — erős külbefolyások s ezekben gyökerező belbajok vészes egycélradolgozása miatt — azt olykor korlátozták és gyöngitették is, habár a polgári jóllét azon összegét, melyre az önállását hiven védő kis állam polgárai méltók s szabad intézvényei képesek voltak, nem mindig bírták is megszerezni, vagy tartósan biztosítani: az nem ingatja meg az elv igazságát. Szilárdan áll az, mint bármely más tudományi elv, megdönthetlentül, mint a számtan „kétszerkettő = négye.“

Tagadhatlanul voltak e korszak történeteinek, az árnyfoltok és olykor valóban siralmas epizódok mellett is gyönyörűséges időpontjai. Báthori István, Géczy János, Bocskai, Bethlen Gábor, I. Rakóczi György erélyes és bölcs kormányzásaik alatt, önálló, szabad, idegen népektől és udvaroktól becsült s boldog volt az ország. Ez tény, mit a mult században élt történetírók jobbára az adatok sötétében, a levél- és könyvtárak porában hagytak; de a mit a folyamatban levő nyomozásoknak könnyű lesz napfényre hozni, földeríteni, ha éber nemzeti öntudattal üzzük, s szemünk tisztánlátását, ítéletünk szabad munkásságát a régi balvélemények s közhitelre kapott téves felfogások által elhomályosíttatni nem engedjük.

Valóban, ha gyakran látjuk a nemzetek életében, hogy a dicsőségben letelt s boldog évekre csüggesztően szomorúak következnek, és hogy ezek száma amazokét olykor fölülmulja: úgy e hazának elég oka van, amaz időkre a resignatio vigasztaló, az önérzet fölemelő gondolatával emlékezni vissza.

Ama korszaknak egyik, időnként megújuló kisebbszerű és látszólag csak formaságot tárgyazó, de következeseinél fogva nagyon is fontos eseménye volt a fejedelmi beigtatás, midőn az ország törvényhozóit szabadon választott fejedelmi urokat, az ország törvényeire megesketvén, s magok is annak visszont hűséget és szeretetet esküvén, fejedelmi méltóságába beigtaták. Szép idők, nagy nemzeti ünnepek voltak ezek; egyaránt megérdemlik, a haza történeteit rejtő poros irományok lapjai közt az igazságot kereső buvárnak fáradságát, és az azt befogadni kész szivü olvasónak figyelmét s rokonszenvét.

De ez időket s ez ünnepek részleteit egy hiján épen kétszáz esztendőnek sötétsége fátyolozza el lelkünk látása elől. Az utolsó magyar fejedelem, I. Apaffi Mihály — mert fiát annak mondani nem lehet, habár 1681-ben ez is beigtattatott, — 1661. november 20-án lőn a Kis-Selyken tartott országgyűlésen beigtatva. Emeljük fel, szellőztessük meg e hosszú és viszontagságos időköz kárpitait! Szakítsuk ki magunkat pár perczre a jelen bajai, s kötelékeiből; száljon vissza képzetünk amaz idők tán derüesebb, tán életőbb légkörnyébe, hazai történeteink vidámabb láthatáru szintéire, hozván onnan a történetismert vigasztát és oktatásait, az aggodalmaskodó nemzeti hit és önérzet számára.

A magyarországi királykoronázási ünnepélynek Erdély önállása korában a fejedelmi beigtatás felelt meg.

A mint amaz ott az ország urát, úgy törvényesítette ez itt a fejedelmet. Épen ezért joggal mondhatni ezt igen lényeges, s az alkotmányos élet legfontosabb közjogi cselekvényének. A testvérország irói nagy figyelmet is fordítottak mindig arra, hogy ez a nemzet köztudalmába, úgy szólván vérebe menjen át. Számosan irtak értekezéseket e tárgyról;*) míg a mi koriróink: Székely, Sza-

* Lásd: *Scriptores Rer. Hungaricar.* II. kötet 415—507 l. l. Petri de Reeva, *De Sacrae Coronae R. Hung. virtute, fortuna Commentarius*, Martini Schmeizel de *Insignibus vulgo Clenodils etc.* 486—517 l. l. s folytatólag ugyanott a III. Károly és M. Terézia megkoronáztatásának ünnepélyeit 518—601 l. l. Tovább ugyanott Révai Cseustu-

lárdi, Grondszy, Szamosközi Sepsi Laczkó Máté stb. sőt öntudatosb történetírók is: Brutus, Bethlen Farkas, Fogács stb. csak futólag érintik e tárgyat. A mindenre kiterjedő figyelmű Benkőnél van ugyan arról kutfőidézés nélkül körölményesb összeállítás,¹⁾ valamint Rákóczy Ferenc „Forradalmi Emlékirataiban“²⁾ több érdekes részlet, miket de Gerando³⁾ és Kőváry⁴⁾ műveikben is olvashatni, azonban ezek csak a kérdés formásági részét említik; ellenben a lényeg, t. i. azon törvényelvek s alkotmányi alapkötések, melyeknek ezen formaságok úgyszólván külső kifejezései, s együtt az ország és fejedelem közötti viszonynak sarkpontjait képezik, együttesen, a mint azt a köztök lévő bennső kapcsolat hozza magával, még eddig tudtomra egybeállítva nem volt. A leglényegesebb adatokat olvashatni a kérdés ez ágáról Bőjthi Gáspárnál⁵⁾ a Bethlen Gábor beigtatásáról 1613. October 23., Haller Gábor kézirati Naplójában⁶⁾ II. Rákóczy Györgyről 1642. martius 4., — Hidvégi Nemes János kéziratban lévő naplójában⁷⁾ Kemény Jánoséról 1661. januar 1. 2. 3., — Cserey Mihálynál⁸⁾ I. II. Apaffi Mihályról 1661. nov. 20. és végre Gyalogi János szintugy kéziratban lévő munkájában⁹⁾ Rákóczy Ferenczéről 1707 april 5-én, a marosvásárhelyi piacon levő templomban. Mely adatoknak a fejedelmek beigtatása végett tartott országgyűlések végzéseivel egybevetéséből a beigtatás bellényegének és külformáinak im e körrajza áll elő.

Először, a beigtalást megelőzte a nemzet szabad választása, mely alapult Erdély és a török kapu között 1340. Verbőczy István és Eszéki János által, 1556. — Petrovics Péter által,

riáit Magyarországról és annak szentkoronájáról 602. 837. l. l., nemkülönben Listh János Commentárait II. Maximilián megkoronáztatásáról. Bel. Apparatus ad Historiam R. Hung. etc. 303—315 l. l. Legujabban pedig a „Hazánk“ című honismereti, történeti és tudományos havi-irat 1858. füzet 61—635 ll.

¹⁾ Benkő „Dialectae sive rectius Comitua Transilvanica“ Kolozsvárt 1791—9396 l. l.

²⁾ Histoire des Revolutions de Hongrie á la Haye, 1739. V. szakasz 339—343 l. l.

³⁾ Siebenbürgen und seine Einwohner, Leipzig 1845. I. k. 160—162 l. l.

⁴⁾ Erdély ritkaságai, Pest. 1852. 104—105 l. l.

⁵⁾ Megolvasandók: Engel, „Monumenta ungrica“ Casparis Bőjthini: De rebus gestis magni Gabrielis Bethlen 1613—1624. 242. 352. l. l.

⁶⁾ Haller Gábor Naplója 1630—1644. Benkő kézirata szerint 73. l. Ezt csak nem betűszerint átvette Gr. Bethlen Imre „II. Rákóczy György ideje“ című könyvébe, lásd 13. l.

⁷⁾ Nemes János naplója 1650—1686 saját példányom szerint 40—41 l. l.

⁸⁾ Cserei Mihály Historiája 1661—1712 „Ujabb Nemzeti könyvtár“ 1854. I. folyam 6. és 125 l. l.

⁹⁾ Gyalogi János „Berek“ című kéziratban lévő könyvében, melyet 1750-ben irt. 355 l. Ezzel összevetendő Rákóczy Fer. idézett Emlékiratának 615—635 l. l.

1565-ben János Zsigmond által kötött kétoldalu szerződésen, mely több alkalommal ismételve s törvényzikkbe foglalva, az országalkotmányába is felvétellett, s annak egyik sarkpontját képezte.

Második szükségesség volt az ország által koronként írt fejedelmi feltételek (conditiok) elfogadása.

Harmadik, a fejedelem ünnepélyes esküitéle a most említett feltételek, és általában az ország törvényei szentül megtartása és megtartatása iránt.

Negyedik kellék volt, hogy az ország viszont hűséget esküdjék a fejedelemnek.

Mindezek pedig gyakorlati érvényt úgy nyertek, s a beigtatás teljesen törvényes közcselekvénynyé úgy vált, ha a török Kapuhoz rendesen utólagosan, kivételképen pedig, — mindön t. i. az uralkodó fejedelem, következőjét még életében megválasztatván, azt beigtattatni kívánta, — előlegesen egyezését adta. Ez egy török szövegű, de többnyire magyarra vagy latinra is átfordított hitlevélben (Athname) jelentetett ki, a mely legtöbbször aranyos posztóra volt írva, és rá egy arany függő pecsét (bulla) téve, mellékelteván egyszersmind a Kapu által, mindenik fejedelemnek külön-külön adott fejedelmi jelvények is. Kormányzásra lépésök előtt küldettek el János Zsigmondnak 1540., a mint Verbőczy és Eszéki, János király halála után hirül vitték a fényes Kapunak, hogy a meghalt király utódává fiát nevezvén, a Rendek annak eltemetése alkalmával ezt meg is választották; Báthori Zsigmondnak 1581., megválasztatása után uralkodásra lépte előtt hat évvel; Brandenburgi Katának 1627. kormányzása előtt három évvel; II. Rákóczi Györgynek 1642., szintugy megválasztatása után, uralkodása előtt öt évvel; végre a soha nem uralkodott II. Apaffi Mihálynak 1681., a megerősítő hitlevél és jelvények megküldve voltak s valószínűen használtattak is azon egyetlen alkalommal, midőn az ifju II. Apaffi Mihály beigtatási ünnepélye végbevitetett. *)

Többi fejedelemneknél ellenben az ország a választást és beigtatást teljesen végrehajtotta, a fejedelem tetteleg uralkodói jogaiba lépett, s miután mindez, az ország törvényhozói intézkedése alapján bevégzett ténynyé vált, csak akkor lőn folyamodás téve a magas Kapu megerősítéseért, s a megerősítést jelképező fejedelmi jelvényekért, me-

*) Cserei Mihály Historiája „Ujabb Nemzeti Könyvtár“ Első folyam, 1854. 125. l.

lyeket a Kapu II. Rákóczi Györgytől, midőn ez lengyelországi hadjárata után fejedelemségét vesztvé, de az országtól 1658-ban vissza helyezve, másodszer kérte megerősítését, valamint a német segítségre támaszkodott Kemény Jánostól megtagadott ugyan, de azért a nemzet miundkettőt törvényes fejedelmének ismerte el; ellenben azok, a kiket a Kapu önhatalmilag tett, s az ország választásával meg nem erősített: Mayláth István, Homonnai Bálint, ecsedi Báthori András és több mások, Erdély fejedelmeivé nem lehettek.

Minő volt az Athname külalakja, fennebb érintettem; beltartalmáról különbözők a vélemények.

Némelyek azt az ország önálávetését kijelentő kérésére adott, egyszerű kegylevélnek, mások valami ez, és a szövetségi okirat közötti közép dolognak tartják. Felfogásom szerint, ez: megerősítő hit- és frigylevél volt a két ország uralkodói között; abban a Kapu a megtörtént választáshoz nyilván megegyezését adta, s jövődöre nézve is az ország szabad választási jogát mindannyiszor nyilván elismerte; mindkettő a Szolimán és Zápolya János között 1530-ban kötött, s később fiával is megújított eredeti szövetség tiszteletben tartására magát kötelezte; az egymásközötti érintkezés, határkérdések és adó viszonyait megállapították, kölcsönös véd- és dacszövetségre léptek s mindezek megtartására a szultán esküvel való biztosítását, maga és az ország nevében, az e végre küldött országos követek már formászerint és hiteles írományban kijelentették.

Hogy az Athnamék általában némi dagályossággal voltak szerkesztve, annak oka, a töröknek keleties jelleme, és azon időekben roppant hatalma, melynél fogva a szultán nemcsak Erdélylyel, de Magyarország királyával, a ki több más ország felett is uralkodott, hasonló hangon beszélt és irt. Egyébiránt, ha a mai kor önérzetét sérti az, midőn a gyengébb fejedelmekkel való hivatalos levelezésekben, minő volt egy Báthori Zsigmond és Gábor, e szók fordulnak, elő: „a mi rabunk, ezt akarjuk, ezt parancsoljuk“ stb. épen oly megnyugtató sőt önérzetemelő lehet, midőn a szultán Bocskainak adott egyik megerősítő levelében e kifejezéseket olvassuk: „Messiásvallásu s a keresztyén királyok és fejedelmek közt hirhedett erdélyi fejedelem és magyar király, Bocskai! Nekünk jó akarónk! „Minthogy hűséges tetteiért a mi kegyelmes áldásunkat vegye. Ezért hűségedet az erdélyi fejedelemségben és magyarországi királyságban megerősítjük, és e békével hűséged az országot, védje azt, győzedelmeskedjék

ellenein, s a magyar nemzet szívéét hajtsa magához és szeliditse meg.“ sat.¹⁾

Mik voltak a fejedelmi jelvények? Különböző időkben különbözők, határozta ezt az új fejedelemnek hirneves volta s szultánok előtti kedvessége. János Zsigmond kapott arany sarkantyut, arany almát (orbis)²⁾, aranynyal átszőtt királyi palástot, bogláros paizst, aranyos nyelű buzogányt, fejedelmi botot, gyöngyökkel kirakott horgas kardot (szablyát, frameam seu acinacem), fejedelmi dárdát és zászlót; melyek temetésekor, nemzetségi czimereivel együtt, mind koporsójára voltak téve; Báthori István zászlót, királyi pálczát vagy fejes botot, szablyát fejedelmi süveget, — Forgács szerint: diadémát és néhány hadilag felszerelt lovat; Báthori Zsigmond — az Athname szerint — zászlót és tollat, mely rendesen gémtoll volt³⁾, — Bethlen Farkas szerint: botot és más jelvényeket is; Bocskai zászlót, gémtollas süveget, botot, kardot⁴⁾ és törökpalástot (kaftányt). Ezekon kívül Bocskai kapta a török szultántól 1605-ben a rákos-mezei táborban a hajdani trácziai despoták koronáját, valamint ugyanott néhány nappal később — nov. 13-án — az erdélyi városok s jelesen a brassaiak követei által a havasalföldi vajdák koronáját. A szultán azon czélból küldötte azt néki, hogy azzal, mint az ő kegyelméből lett király, éljen. De Bocskai határozottan visszautasította. „Mint ajándékot hálával fogadom“ — mondá — „de Magyarországnak saját szent koronája s azzal megkoronázott királya lévén, én azoknak jogait megcsorbitni nem kívánom⁵⁾. Rákóczi Zsigmondnak a Kapu, Bethlen szerint, már ismét csak zászlót, botot, gyöngyökkel kirakott szablyát küldött; Báthori Gábornak zászlót, botot, több szép eszközökkel és

¹⁾ A Teleky-könyvtárban Borsos Tamás naplója után levő egykoru kézirat, melynek czimzése ez: Regni Transilvaniae principi optimo, audaci Regi Stephano Bocskai, patent. (Erdély legjobb fejedelme, Bocskai István bátor király által felnyitandó).

²⁾ Orbis globus, pomum, imo et sphaera, pila denique atque palla aurea. Schmeizel de Clenodis sat. Scrip. Rer. Hungaricar. II. k. 503 l.

³⁾ Pennae ardearum.

⁴⁾ Sepsí Laczkó Máté azt írja, hogy e kardot vagy is szerinte köves szablyát és botot (buzogányt) 110,000 frtra becsülték, neki mindkettő volt kezében. „Erdélyi Történelmi Adatok“, III. köt. 96—97 l. l.

⁵⁾ Joannis Bocatii Commentatio Epistolica de legatione Stephani Bocskai sat. Bél. Adparatus ad Histor. Hungariae című gyűjteménye 330, 331, 335 ll. Ezen koronáról Istvánffy azt írja, hogy az durva műü, belül f. kívül arany lemezekkel és kövekkel van közösleges módon béboritva, melyet a konstantinápolyi császárok vagy trácziai despoták koronájának állitnak ugyan, de azt bizonyosan mondani még sem lehet.“ Ezt a koronát Bocskai, végrendeletében Erdélyország tárházába rendelte letétetni, a végre, hogy az fejedelemségről fejedelemségre maradjon, és annak készen tartassék, a ki az orságnak ura lesz, azzal a köves szablyával együtt, melyet szintugy a császár adott volt (Sylloge Actor. Publicor. Victorini de Chorebo —

szép öltözetű lovakkal ¹⁾, Athnamejában említették a kard is; Bethlen Gábornak zászlót, botot, kaftányt — Bőjthi szerint, feles más ajándékokkal együtt. Athnamejában benne van még a kornyéta ²⁾ is, mely azon korbeli írók magyarázata szerint ³⁾ a fejedelmi süveget jelentette; Katalin fejedelemasszonynak buzogányt és zászlót; I. Rákóczi Györgynek, Athnameja szerint, zászlót, botot, kornyétát, kardot és szépen felöltöztetett lovakat ⁴⁾, Bethlen Farkas azonban csak a két első jegyezte fel; II. Rákóczi Györgynek zászlót, botot, kardot, kaftányt s tollas szkófiás süveget ⁵⁾; Rhédei Ferencznek zászlót, botot és kardot; végre II. Apaffinak zászlót és botot.

Mind ezen adatokat egybe vetve, habár a fejedelmi jelvények mivoltára nézve sem az Athnamek, sem az egyidejű korirók, sem végre a későbbi történetírók határozott felvilágosítást nem adnak: mindazáltal úgy vélem, annyit bizvást állithatunk, hogy ezek egyenesen a magyar királyi koronázási jelvények hasonlatára voltak az erdélyi fejedelmektől és szultáni szövetségeseiktől béhozva; s a mint ott a korona, a királyi pálcza, a sz. István kardja, az apostoli kereszt, a palást ősi, örök és szent jelvényei a királyi felkenetésnek: úgy itt a számban, külső kiállításban és belértékben koronként változó beígatási jelvényeket képezték: a fejedelmi süveg — melyet rendesen

Sinai Miklós — Pestini 1790 pag. 70) Azonban a végrendelet végrehajtója Homonnai Bálint, Boeskaai utódává megüem választásáért megnehezeltvén, azt magával Munkácsra vitte; minek visszaszerzése 1609-ben a Magyarországi XX. t. cz által Thurzó György nádorra bízván, az 1610. jun. 30. az ifju Homonnai gyámjától és gondviselőitől kezéhez vette, s e végre kinevezett biztosok által ugyanazon évi oct. 6. Bécsbe az akkor uralkodó felséghez Rudolphhoz küldötte fel s máig is ott van a cs. k. ritkaságok tárában „Boeskaai koronája“ czim alatt. A brassaiaktól kapott koronát Bél Mátyás a havasalföldi vagy rácz Michne (Eder szerint Mihnye) vajdának véli lenni, a ki 1510. pártos boérjai által száműzetvén, fiával Mircsével és nejével, Ulászlónál kapott védelmet, közjótállás paizsa alatt Szebenben telepedett meg, nem sokára azonban Jaxit Demeter, rácz főnemes által, Danchu nevű boérral egyetértőleg, rokonának meggyaláztatásáért orozva megöletett, s tán akkor jött volna a kérdéses korona a szászok kezébe, a kik azt mindaddig rejtegetvén, akkor egy drága aranyövvel együtt Boeskaainak ajándékozták. Vesd össze Boccatius említett művének 22 §-át a 335 lapon Oláh Miklós Hungariája 24-ik lapjával, továbbá Eder Observat. Critic. ad Felmeri Historiam 178 l. és Schesaeus, Ruinae Pannoniae 25 lapjaival.

¹⁾ Mikó Ferencz, kézirati Hist. saját példányom szerint a 65 lapon.

²⁾ Erdélyi történelmi adatok II. köt. 342 l.

³⁾ Corneta bireti species est, in cornu figuram desinens, quomodo hodie Ducum Venetorum est. Hoffmann, Lexicon Univers. 1693. I. k. 936 l.

⁴⁾ Erdélyi Történelmi Adatok II. k. 348. l.

⁵⁾ Egy a fejevári Bathyáni — könyvtárból, eredetiről másolt s kezzeimnél lévő 1642-beli fejedelmi beígatási iromány szerint.

kócsag- vagy gémtoll ékesített (a korona helyett), a mint ezt Báthori István és Bethlen Gábor süvegein egykoru arczképeik is mutatják; — a buzogány vagy bot (királyi páleza helyett); a horgaskard vagy szablya (a Sz. István kardja helyett) a zászló, (talán a kereszt helyett); a kaftány (a királyi palást helyett); ezeken kívül pedig a kitünőbb fejedelmeknél kisebb nagyobb számú, hadilag felszerelt — akkorban ugynevezett — serszamoslovak.

A mi már a beigtatási ünnepély külformáit illeti, ezeknek rendét és folyamát a fennidézett hiteles kútfők nyomán a következőkben vélem megállapíthatni:

A beigtatásnak mindig országgyűlésen kelle megesni, még pedig a templomban, így volt az Izabelláé és Bethlen Gáboré Kolozsvártt, Barcsai Ákosé Segesvártt, a Kemény Jánosé Szászrégenben, I. Apaffié Kis-Selyken, többi fejedelmeké a fejevári nagytemplomban, csak az egy fejedelmi székkövetelő Rákoczi Ferenczé volt 1707-ben Maros-Vásárhelyen a Maroson lévő negyedik hidnál a szabad mezőben, de isteni tiszteletre innen is bejött a gyűlés a piaci templomba. A beigtatás alkotmányos részének kezdetén vagy végén istenitisztelel is lőn tartva, így például II. Rákóczi György beigtatásakor a beigtatás után, Kemény Jánosékor a beigtatás előtt. Az első így említi Haller Gábor naplója: „4. martii lőn a fejedelem beigtatása, az esküt Kassai István egyik ítélőmester olvasta fel, püspök uram szent beszédet tartott, másféle szónoklat nem volt.“ Az utolsót Nemes János hagyta emlékezetben: „Január 4-én“ — írja naplójában — „esküdt meg a fejedelemségre ő nagysága. Felmenvén a tanács urak több fő emberekkel a templomból a szállására, szép pompával le kísérték, s prédikáció után, meglévén az esküvés, ismét visszakísérték szállására.

Miután a választás megesett s az országgyűlés az esküformát és feltételeket elkészítette, követeket küldött az új fejedelemhez, hogy erről értesítsék s megkérdezzék: ha a számára irt feltételek alatt elfogadja-e a fejedelemséget? Egyszersmind a választási végzést, és a fejedelmi feltételeket is átadták. Ezután az országgyűlés a kancellár vezetése alatt testületileg ment őt a gyűlésbe kíséren s a beigtatást végrehajtani. A fejedelem a nemzeti öltözetre feljűlvett palástban, lóháton vagy kocsin a beigtatási ünnepély helyére indult, körülötte a fő-udvarmester vezetése alatt a bejárók (Cubicularii seu Camerarii) és apródok (akkori néven inasok) többnyire párducz és tigrisbőrös köntösökbe öltözve tették a kellő szolgálatot, valamint azok

mentek a kocsi vagy ló mellett is oldalvást, elöl a kengyelfutók az alabárdokkal, a kocsi után a fejedelmi tanácsosok, királyi táblalabirák, és ítélőmesterek, megyei főispánok és főtisztek, megyei, székely, szász és városi követek; a kocsiban hátul magára ült a fejedelem, szemben vele a kancellár s olykor a főudvarmester, a menet előtt léptetett az udvari gyalogság, hátul a mezei hadak illő számban, mind saját kapitányaik vezetése alatt. Az elindulást az ország nagy dobjának megszólalása, a vár bástyákon levő, vagy e végre az ünnepély helyére hozatott ágyuk dörgése és trombita harsogás, valamint a katonaság üdvölvése adta köztudomásra. Midőn a fejedelem már a templomban volt s előre elkészített fejedelmi székét, mely felett az ország nagy zászlója és czimerei állottak, elfoglalva, az istenítisztelet kezdődött: a külföldi követek is meghivattak, sőt olykor a fejedelem legelőkelőbb udvari emberei által kísértettek el az ünnepélyre. Isteni tisztelet után az ország kancellára, — kinek számára a fejedelem mellett volt hely készítve, — felállott és a fejedelemhez az ország nevében üdvözlő beszédet tartott, melyre az rövid szavakban válaszolt, ezután a törvényhozó test elnöke lépett ki a templom térére, mit kevés szünet után a fejedelem is, — vezetve a kancellár és egyik ítélő mester által, — követvén, felolvastattak a fejedelmi feltételek és esküforma. Ezek koronként változtak, nyomasztó politikai viszonyok alkalmával vagy gyengébb fejedelmeknek több és szigorubb, kedvezőbb időkben és az önállóbbaknak mérsékeltebb feltételeket szabtak elébe. Én mint közép utat tartókat, a Bethlen Gáboréit írom ide. Feltételei így hangzottak.

I. Hogy minden rendeket, személyválogatás nélkül szabadon megtart a Religioiban, és annak szokott exercitiumában az Articulusok szerént.

II. Hazánknak mostani romlott állapotját, és a régi jó emlékezetű fejedelmeknek dicséretes példájokat szeme előtt viselvén, minden úton elsőbben is a fényes portához viselje oly engedelmességgel magát, hogy onnan romlása ne következzen a szegény országnak. A kereszténységgel is, romai császárral ő felségével és Magyarországgal, a jó szomszédságot, és békességet szorgalmasan megőrizze.

III. Moldovai és Havasali vajdákkal ugyan most az országban léteken végezzen olyképen, hogy bátorságossá tegye azoknak szomszédságokkal az ország állapotját.

IV. Tanácsokat maga mellé mind az három nemzetből válasszon, törvény-, igazság-, békességszerető jólelkü emberet,

kiknek tanácsadásokhoz oly köteles legyen, hogy belső és külső országos dolgokat, a két császárhoz, vagy több szomszéd országokhoz való confoederatiokat, derekas donatiokat és főtiszteket ezeknek lierek nélkül ne cselekedjék, se oszszon. Ha pedig a tanácsok közül országnak törvénye, szabadsága, decretumi ellen valamelyik lelkiismeretét nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra inditaná ő nagyságát, *comperta rei veritate*, kedvezés nélkül afféle tanácsadót *proscriptio*val és *notoriusság*gal büntessen.

V. Urak, nemesek, kerített és mezővárasok, Székelység, Szászság régi és legitime emanált privilegiumokban, donatiojokban, melyek helybenhagyattatának, *annuentiá*jokban, *inscriptio*jokban megtartatnak.

VI. Az országnak közönséges és egyenlő akaratból való végzését, *articulusit*, maga is megtartja, másokkal is megtartatja; szegénynek, boldognak személyválogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat; a *sententiáknak executio*jokat nem *impediál*ja.

VII. Minthogy mostan ennyi hadaknak ez országban létele alatt kellett fejedelmet választanunk: köteles legyen reá, hogy a libera electiot teljes életében nem csak integre megtartja, hanem fényes portával ujjalag mennél jobb móddal, a császártól ő hatalmasságától szerzett Athnamé-levéllal *confirmált*ja.

VIII. Tanácsrendek és országgyűlésében is mindeneknek libera voxot enged, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

IX. Idő levén hozzá, *omnia fiscalia bona*, et alios *proventus* *fiscales* recuperálni igyekszik illendő módok alatt, és az ország határit, végházait, tehetsége szerint, kiváltképen tanács és ország hire nélkül nem *abalienál*ja.

X. A minémü titulust mostan országul a fejedelemségnek adnak, azt ország hire nélkül nem *augeál*ja, sem változtatja, hanem épen *contentus* lészen vele.

Felolvasás után fennhangon kérdezte meg a rendek elnöke, ha igéri-e, esküvel fogadja-e, hogy Erdélyországot a három nemzet törvényei és szokásai, valamint a négy bevett vallás szabadságai szerint kormányozza? Mire a fejedelmeknek szüntugy hallhatólag kellett mondani: Igérem, és szentül esküszöm. Erre az esküforma olvastatott fel, mely rendesen csak nem szószerint a feltételeket foglalta magában, s melynek midőn végszavai: Isten engem úgy segítjen! — elhangzottak, ágyuszó, trombitaharsogás, s éljen-kiáltások jelentették ki a közöromet.

Most a kancellár ismét rövid beszédet tartott, melyben a fejedelmet az ország törvényes uralkodójának ünnepélyesen kijelentette, annak uralkodására áldást kért, neki a rendek és ország nevében hűséget ígért s a hazát és annak népeit igazságszeretetébe s kegyelmébe ajánlotta. Szokás volt az is, hogy a kancellár után még mások röviden üdvözöljék a fejedelmet. Ezért teszi Haller Gábor a II. Rákóczi György beigtatásának leírása után azon megjegyzést: „Orationes nullae.“

Az ünnepélynek vége levén, az országgyűlés az előbbenihez hasonló rendben, — csakhogy közel levén a fejedelmi palota, ilyenkor a fejedelem is olykor gyalog ment haza, — lakába kísérte a fejedelmet, hol fényes lakoma lőn. Az ülés és ebéd külső formáságairól, a II. Rákóczi György beigtatására vonatkozó fennidézett hiteles iromány egy-két érdekes felvilágosító adatot nyújt. „Az öreg fejedelem“ iratik ott — „az asztalfőn ült, jobbján az ifju fejedelem, balján a török követ, ezen asztalnál csak a fejedelem legelőkelőbb udvari emberei, tanácsosai voltak, mások más asztaloknál. Ebéd után felállottak, megmosakodtak s úgy indultak be a kihallgató terembe, (audientia házba), elől mentek a tanácsosok, utánok a török követ (basa), azután a főudvarmester, azután az ifju fejedelem, és leghátul az öreg fejedelem, követvén őt a többi urak, főrendek, a török követ kíséretében lévők és más rendek. Az öreg fejedelem az asztalnál megállapodván, a török követ azonnal fejet hajtva kiindult s így a többik is stb.

Hogy az ebéd alatt zene volt s azt olykor tánczos vigalom zárta be, krónikáinkból mindenki olvashatta.

Azon vagy másnapi országos ülésben az ország is esküt tett le a fejedelem hűségére, erről egy minden jelenvoltak által aláírt és megpecsételt oklevelet készítettek s adtak át a fejedelemnek, valamint törvény-cikket hoztak az iránt is, hogy minden érettkoru honlakos hol és miképen tegye le ezen hódolati esküt.

Arra nézve, hogy a Kapu által küldött jelvények átadásának nem kellett multhatatlanul a beigtatáskor történni, s hogy azokat máshol is át lehetett adni, nem lesz fölösleges a fennebbi irományból idéznem azon ünnepélyt, melylyel a II. Rákóczi Györgynek 1642-ben hozott jelvények, neki, részint Gyula-Fehérvár határa szélén, — a hová az ifju fejedelem a török követnek elébe ment volt, — részint az öreg fejedelem kihallgató-teremében adattak át. „A fényes Kapuhoz járt főkövetek“ — így szól azon iromány — „a kapucsi

basával együtt elhozták a hatatalmas császártól a kardot, botot, zászlót, tollas szkófiás gazdag süveget és Athnamét. 1642-ik esztendőben jul. 7-én érkeztek Szász-Sebesre, onnan 8-án reggel 5 órakor megindultak. Az öreg fejedelem is templombeli isteni tisztelet és sok áldások s istenes intések után elindította elejökbe az ifju fejedelmet a tanácsurakkal és sok nagy főrendekkel együtt. Mikor mind lovon ültek, az ország dobját meg ütötték, az ifju fejedelem is lóraült; előtte jobbról mentek a magyar gyalogok kettőnként, azután a németek négyenként. 6 órakor mentek ki dob- trombita-zengés közt Szt. György kapun; ott voltak a mezei sergek kapitánya, a sárdi, vajasdi és enyedi nemesség, az ifju fejedelem tigris és párducz bőrös 32 szolgálja és drágán felöltötött 10 vezetéklóva, ezután az ifju fejedelem, utána a főurak, ezek után az udvari bejárók és 4 zászló udvari sereg.“

„A basa a váradjai hidon általjövén siposaival, dobosaival, trombitásaival, — szám szerint voltak 32, — az ifju fejedelem is a mint közelített, szembe jöttek egymással egy téres tisztás helyen, az régen elpusztult Fehérvár a hol volt. A basa elébb leszállott lováról és jó darabocskát ment az ifju fejedelem felé, ekkor az ifju fejedelem tanácsosai elébb s azután a fejedelem is leszállott s egymást szerencsétlétvén, amaz a császár nevében megáldá az ifju fejedelmet; ez is becsülettel viszonozá; azután a maga kardját elébb leoldván a fejedelem s azt másnak adván, a basa a császár küldötte kardot maga a fejedelem oldalára kötötte, azután a zászlót adta kezébe, kit az kevés idő után szintugy másnak adott át, utólszor a botot; mialatt a bástyán öreg lövő szerszámokkal löttek, s így indultak be a vár felé, jobb felől az ifju fejedelem, balfelől a basa; egyenesen az öreg fejedelemhez tartottak. — A katonaság a vár piaczn kiszabott helyére állott, s az ifju fejedelem és a követség a basával együtt az öreg fejedelemnél még az nap tisztelkedtek (az iromány szerint vele szemben voltak). Másnap a basát hivatalosan kérette és vitette magához az öreg fejedelem saját kocsiján és nagy pompával. A palota ajtajánál a főudvarmester fogadta s vezette be a basát a kihallgatási terembe, a hol a fejedelem egy asztalnál ülván, jobbjánál ültek a tanács urak, balján az ifju fejedelem, háta megett Zsigmond, a fejedelem másik fia; az ajtónál egyfelől a rendek, másfelől a bejárók. Béjövén a basa s a fejedelemhez menván, kezét és köntösét csókolta, a császár levelét és két káftányt átadott; azután az ifju fejedelemhez is ment, kezét fogott, an-

nak is a császártól és fővezértől levelet és két kaftányt adott át, fejébe tevén a császár-kiüldötte tollas szkófiás süveget. Ezután a tanácsrendnek adta át a császár és fővezér levelét, valamint mindenik számára kiüldött kaftányt (drága mivű selyem felső öltönyt).

Ime, Erdély nemzeti fejedelmei beigtatásának egyszerű történet-rajza! Az időköz, míg ez állapot tartott, önállása első évétől, 1556-tól kezdve, 1661-ig 135 évet foglal be. — Küzdésben és szenvedésben, de egyszersmind lélekemelő jelenetekben s tanulásban is gazdag időszak! S lám mennyire eliszapolta már is némely részleteit az azóta letűnt idők folyama; mint merítette a feledés örvényébe számos szépségeit, a multnak örökítésére nem mindig eléggé gondos hazafiui figyelem. Bárki mit mond, mi a multban jövőnkre nézve a legerősb biztosítékot birjuk. De azt meg kell becsülnünk, azt tanulmányoznunk kell. Míg a mult, mint egy tükör, nem áll lelkünk előtt, míg minden korszak s minden fontosb kérdés, a lehetőségig minden oldalról felvilágosítva, homályaiból kifejtve s a nemzet öntudalma iránta tájékozva nem lesz: addig a jelen folyvást válságos természetű, a jövő soha nem eléggé biztos. Történetünk egyetemes, alapos ismerete, múltunknak úgy szólván nemzeti cultussá válása, egyedüli éltető forrása az önismeretnek, az önbecsérzetnek, a hazafiui hűségnek és munkásságnak. Mélyen meg vagyok győződve, hogy a magyar nemzet életfáját új századokra átnyúlólag csak e szent forrás tarthatja szív- és lélekvidámitó virulatban. Ne feledjük, tanuljuk, becsüljük hazánk történeteit.

MÁTYÁS SIRJA.

FEHÉRVÁROTT István király templomában
Sok vén század nyugszik, alszik szent homályban;
Nyugszik, alszik, nagy mély álom szállva rája,
Mátyás király, — koronás fők koronája.

Világverő jobb kezében ősi kardja
Csillog-villog, nem fogván a rozsdá rajta.
S ő bár annyi század óta sir alatt van:
Homlokán a repkény most is hervadatlan.

Mikor meghalt messze földön, más országban,
Melyet szerzett s tarta kemény rabigában:
Éjfélkor az ódon egyház ó harangja
Önmagától kongni kezdett bűgva-bongva.

Felhő borult a budai palotára,
Sötét felhő: sötét hollók szállva rája . . .
S ott röpkedtek nagy busongva, nagy visítva:
Az utolsó Hunyadinak kész a sirja

El is szálltak Fehérvárra nagy sereggel,
Az ősz törony tetejére röptültek fel;
S gyászt hirdettek gyász színökkel, gyászra szóllók,
A Hunyadi madarai: — sötét hollók.

Ott vijjogtak a szomorú temetésen,
Jósolva a jövőt: milyen sötét léssen.
Gyászlobogók lándzsáira rá-rászálltak,
El rezzentni sem lehetne, olyan bátrak!

S a gyászmise hogy megzendült az oltáron:
 Beröpült a templomba is kettő, három . . .
 Ki-kihallott rivásuk a zokogásból:
 Mit jelent ez? — kérdezték lenn egymástól.

Az orgona hangjai oly zúgva zengtek,
 Hogy a szürke boltívek majd megrepedtek.
 Majd türes lőn a szent ház; — de még sokáig,
 Dörgött a hang le s föl a boltív fokáig. —

Jöttek aztán nehéz napok, borus évek;
 Barna felhők: szemfedői magyar névnek;
 Kiomlott a sok piros vér . . , mind hiába!
 Nem festhetett hajnalt a bús éjszakára.

Hogy Mohácsnál a honvesztő ütközet volt,
 Hogy a vér a könnyel együtt patakban folyt:
 A veszélyre érzés támadt a nagy holtban,
 S megrázkódott hideg teste a sirboltban . . .

Megrázkódott Mátyás király hideg teste,
 Koporsója kőfedelét fölemelte,
 S mint mondák a templomőrök: hét nap éjjel
 Zokogott bús sohajtással, könnyezéssel . . .

Szentelt vizet nem vittek a medencékbe:
 Mátyás király telesirta minden éjre — —
 Ugy siratta szép országát . . . Jaj hiába!
 Oda léte, hire, fénye, ragyogása!

Szünt a király zokogása hét nap mulva,
 És azóta szunnyad ismét nem mozdulva . . .
 Szunnyad hosszan, szunnyad mélyen, szakadatlan,
 Homlokán a repkény most is hervadatlan.

De majd egykor — mond a rege — még fölébred,
 Nem búra, de meglátni a boldog népet . . .
 Még fölébred s megszakad mély álmodása:
 Hogy a magyar népet ismét nagynak lássa.

BETYÁR DALA.

VERJEN meg az átok téged,
Mért hagytál el mások végett;
Felelj róla te csapodár,
Érted lettem kósza betyár.

Se istenem, se világom,
Oda van a boldogságom,
Elraboltad éjem napom,
S még is rólad gondolkodom.

Nincsen sehhol maradásom,
Nincsen már egy hű pajtásom;
Gyámoltalan bús életem
Deres lovam osztja velem.

Vágtass, vágtass édes lovam,
Mig benned egy kis pára van,
Túl a Tiszán, túl a Dunán
Van még szőke s barna leány.

Ott keresek én szeretőt,
Ha elfelejtem az elsőt:
Haj de el nem felejthetem,
A míg csak tart bús életem!

VIGJÁTÉK.

AZ 1846. évi pünköszt ünnepének másod napján utazó-kocsi állott meg Boldád falu kicsiny, de izléssel és csinnal épült lelkészi laka előtt; a kocsi bakjáról formaruhás inas ugrott le, benyitott az udvarajtón s a legelső élő lényt, kivel találkozott, e szavakkal köszönté :

— Jó napot, atyámfia ! Itthon van-e a tisztelendő ur ?

— Igenis, itthon van !

Az utas inasa, a nélkül, hogy tovább kérdezősködött volna, a lak főajtaján kopogtatott, a szobában fel s alá sétáló lelkész előtt illedelmesen meghajtá magát, s ura számára — kit megnevezett — szállást kért.

A lelkész, a nélkül, hogy válaszolt volna az inasnak, személyesen ment vendége elébe, s miután kölcsönösen üdvözölték volna egymást, együtt karöltve sétáltak a lelkész lakására.

— Édes jó öregem, még mindig a régi piros arcz, még mindig a régi gömbölyűség. Ugyan atyuskám, mondja meg, de igazán, mióta utószor láttuk egymást, busult-e csak egyszer is ?

— Magamért soha, — másokért néhányszor. Nekem négyszáz s egynehány gyermekem van csupán e faluban, én s mint igaz szerető atyjok nemcsak örömeikben, de szomorúságaikban is osztozom. Tudja a gróf, hogy a lelkész megjelenése többnyire komolysággal párosul ; mi csak egyetlenegyszer visziünk magunkkal valódi derűt és örömet, akkor tudniillik, midőn a szerető feleket az oltárnál összeesketjük.

— O de ezen derűnek és örömnek számtalanszor nagyon is

tartós szomorúság és elégedetlenség a következménye, — enyelgett a gróf.

— A házasság az égben köttetik — mondja a példabeszéd, — s az igaz is, mi csak földi áldást adunk a frigyre. Mondja csak a gróf, hogyan jutottam ismét eszébe? miféle országos ügynek köszönjem e ritka szerencsét?

— Nagyon is magántígy, kedves atyusom! Atyám rám parancsolt, hogy még ez évben megnősüljek, s én az év legszebb hónapját szemeltem ki lánynézőbe. Erdélybe utazom, hol köztudomás szerint legtöbb szép leány van. Mehettem volna biz én más uton is: de mig atyus él, Boldád felé lesz nekem mindig a legrövidebb ut.

— Minthogy már az én szeretett öcsécském olyan jó hozzám, de mert az erdélyi leányok sem szaladnak el, azután meg azt is megszeretném próbálni, csakugyan úgy szeret-e most is engemet, mint ezelőtt szeretett: úgy gondolkodom, hogy egy hétig legalább itt rostokol Boldádon; ha majd megnősült, úgy sem erre lesz az ut Erdélybe legrövidebb.

— Délután már odább akartam utazni, mert sietnem kell. Jól tudtam én, hogy szívem pár órával meg nem elégszik akkor, midőn atyussal szemben áll. Holnap reggelig itt maradok.

— Akkor jobb, ha mindjárt elindul a gróf. Fácán pecsenyét tétet asztalára, s abból öreg barátját a fejjel kínálja meg. Grófum, ez nem szép. Fősvénykedni érzelmeivel olyan urnak, ki nem szegény azokban.

— Ha világfi volna, nem csodálnám, hogy így ért a csábításhoz. De lelkiatya!? Jó, maradok holnaputánig!

— A maga kedveért; az én kedvemért még egy napig; a mai nap ugyanis elveszett mindkettőnkre nézve, ma nem sokat időzhetünk egymással, Délután népmulatság, este tánczvigalom a kastélyban.

— Ki is csak itt a földesur?

— Báró Bernay Károly!

— Bernay . . . Bernay . . . megálljon csak atyuskám . . . van annak leánya is?

— Négy nappal ezelőtt jött meg külföldi utazásából!

— Szép, ugy-e?

— Ugyan gróf . . . ilyesmit egy öreg lelkésztől kérdez. Tudja azt, hogy nekem minden jó ember szép, és minden rossz ember rút. Minthogy azonban Paulin kisasszonyról azt mondják, hogy nagyon szelid, nagyon jó: nekem is szabad őt nagyon szépnek mondanom.

— Bizonyosan ő is megjelenik a népiünnepen ?

— Megjelenik-e ? még bizony, még pedig ha tudná a gróf
erről azonban csak az ebédnél fogunk szólni, akkor is csak úgy,
ha megigéri, hogy csak ötöd nap távozik.

— Kezemet reá !

Az öreg lelkész és ifju gróf baráti kezet szoritának.

Kettecskén ebédelvén, a második, harmadik tál ételnél, a régi baráti bizalom, rokonszenv s benső ragaszkodás szópazarabbá tette mind a lelkészt mind a grófot, s miután kíváncsiságokat az alig-múlt időkre nézve is egészen kielégítették, ismét a jelenre tértek át, s mindenek előtt az ünnepélyre.

— Tehát jelen lesz a báró kisasszony is ?

— Fiatal barátom, tud-e ön titkot tartani ?

— Grófi szavamat adom, hogy míg atyus fel nem oldoz, meg-
őrzöm a legnagyobb titkot is.

— Figyeljen tehát ! Paulin kisasszony, miként már említém, néhány nappal ezelőtt jött csak haza a külföldről. Azóta kizárólagosan a család körében tartózkodott; sem meg nem látogatott senkit, sem látogatást nem fogadott el. Egyedül csak nekem volt szabad őt láthatnom. Elhiheti a gróf, midőn állítom, hogy a báró kisasszonyt a faluban egyetlen lélek sem ismeri. Ma népiünnep lesz; a báró család más években is megjelent ezen ünnepélyen, s a báró és bárónő, mint jobbágyaiknak nemcsak urok, hanem atyjok s anyjok, nyájas és leereszkedő társalgásukkal, sőt jelentő ajándékozásokkal évről évre emlékezetessé tették ezen ünnepélyeket. A báró jókedélyű öreg ur, szereti a tréfát és tréfás meglepetéseket; ő akarja, s így bizonyosan meg fog történni. Képzelje a gróf! Paulin kisasszonynak, mintha szomszéd falubeli parasztleány volna, az e vidéken divatozó parasztviseletben kell megjelenni a népiünnepen, s ott a helybeli paraszt leányokkal s ifjakkal mulatni. A báró és bárónő személyesen szinte megjelenvén, ellenőrizhetik az egész ünnepélyt, s előre is biztosítok mindennemű csintalanságokról. Zene lesz, táncz lesz, s így a báró kisasszony sem fog unatkozni. A báró már előre is a legfelségesebb mulatságot igéri magának, annyival inkább, mert ő maga sem egészen idegen az ilyen ünnepélyekben, s a parasztleányok szebbjeit épen úgy megforgatja, mintha ő is falusi paraszt ifju volna. Kivel azután a báró tánczol, az előre is boldognak érzi magát, miután bizonyosan tudja, hogy az ajándék pár nap alatt a táncz után rendszeren megérkezik.

— Atyuskám, én valami nagyon jót gondoltam!

— Én abban a hiszemben élek, hogy a gróf nem is tud nagyon jót gondolni; bármit gondoljon is, kell hogy abba egy kevés csintalanság vegyüljön.

— Ej, ej, atyuskám! Hátha én meg mint szomszéd falubeli parasztleány jelennék meg az ünnepélyen? Engem sem nagyon ismernek még a faluban, a háziaknak pedig a legnagyobb titoktartást parancsolnók.

— Nem megmondottam, hogy gondolatjába csintalanság is vegyül? Különbén annyi igaz, hogy a gondolat nem rossz, én a kivített nem is ellenzem: annyit azonban előre kijelentek, hogy én semmit sem tudtam, semmit sem tudok sem a tervről, sem a kivitelről.

— Na, na, ne féljen atyus. A bárónak jobb kedve lesz, mint valaha, s ha valakire haragudnia kellend, bizonyosan csak reám fog haragudni. Hanem most nincs vesztegetni való időnk. Paraszt öltönyökről kell gondoskodnom. Atyusnak utat kell mutatnia, különben a terv csak terv marad mind örökké.

A lelkész maga gondoskodott a szükséges készletek beszerzéséről, s a gróf két negyedkor négyre olyan nyalka parasztleány volt, hogy a leányok az utcán mentében virágokkal is megkinálták.

* * *

Az ünnepély, miként tervezgették, isten szabad ege alatt, virágos völgy ölében tartatott meg. Sem eső, sem szél nem zavará a mulatásgot, s az ég, mintha együtt ünnepelt volna a földiekkel, világos kék ruhában, derűs, mosolygó arczzal nézdelé a vigadókat. — Az egész ünnepély vonzó képe volt azon csendes örömöknek, melyeket időszakonként elhagy ugyan az emberiség, vagy melyek bizonyos időre elhagyják az emberiséget, de melyekre számtalanszor visszahajtanak azok, kik azokat eredeti egyszerűségökben valaha élvezték.

Hangzott már a zene; lélekvidító tánczban forgott már a falusi ifjuság, midőn a bárócsalád megjelent. Tiszteletből, inkább azonban keresetlen szeretetből s ragaszkodásból, abban hagyták a tánczot a legények, hogy földesurok előtt illedelmesen tisztelkedhessenek: — a báró azonban nyájasan értésökre adá, hogy rá nézve legnagyobb tisztelet, ha mulatni látja alattvalóit, s legbiztosabb jele szeretetöknek, ha megjelenésekor derűs arczzal fogadják. — A kastély köze-

leben lakó parasztleányok egyszerre jelenvén meg a báró családdal, a kis Paulin csaknem észrevétlenül surrant a mulatók közé.

Néhány percznyi nyugodtabb körütekintés, egyetlen reápillantás, s az ifju gróf azonnal felismerte, vagy legalább felismerni hitte Paulin kisasszonyt, — s valóban nem is csalatkozott, mert kit annak hitt, — a bárókisasszony volt.

A gróf szinte félt magának eleinte bevallani, hogy ily gyönyörű teremést még soha nem látott, s csakhamar nemcsak Erdélyországot feledte el egészen, hanem kicsiben mult, hogy arról is meg nem feledkezett, hogy ez ünnepélyen a bárókisasszony parasztleány, a gróf urfi pedig parasztleány.

Ily piczi lábakat, ily hófehér puha gömbölyű kezeckéket, ily gyengéd pirral ragyogó arczokat ugyan nem sokat láthatának Boldád falucskájának ifjai: mégis miután mindegyiknek már korábról meg volt választottja, épen nem lehetett állítani, mintha Paulin kisasszony az udvarlóktól hozzáférhetlen lett volna.

A gróf, a nélkül hogy soká gondolkodott volna, Paulin közelébe lépett, gyengéden megfogta balkezét, s mint a parasztok mondani szokták: a „tánczba vitte.“

Paulin kisasszony e szokatlan modortól, inkább azonban azért, mert szivecskéje azt sughatá, hogy ilyen deli testalkatu, kellemes szép arczu, férfias és nemes tekintetű ifjut a magasabb körökben sem látott, — fülig pirult, s az egész táncz alatt nem merte többé szép szemecskéit az ifjura vetni.

— Hogy hivnak angyalom? engem Gárdonyi Jóskának hivnak, és Barócson lakom.

A pillanatoknak ismét találkozniok kellett, s a szép gyermek alig hallhatólag mondá magát Kálmán Juliskának.

— Na, Juliskám, ha az Isten is ugy akarja, ezen a farsangon csak is veled fogok tánczolni, s a jövő farsangon . . . na de erről atyád uraddal lehet csak még most beszélnem.

A bárókisasszony kellemesen kellemetlen helyzetben érezte magát, s alig várta, hogy a táncznak vége legyen.

— Mondhatom, hogy leányunk tánczosa nyalka gyerek, — jegyzé meg a báró a bárónőnek, s ugy cserélt helyet, hogy a tánczó párnak mellette kellett elhaladni.

— Ugyan öcsém, mondd csak nevedet, de azt se feledd megemliteni, atyád miféle urat szolgál, s te jelenben hol szoktál leghuza-

mosabban tartózkodni? — szólt a báró a grófhhoz, meglehetősen hangosan ugyan, de mégis észrevehető nyájassággal.

— Nagyságos uram, az én nevem Gárdonyi Jóska; atyám urat nem szolgál, még akkor sem, midőn magát szolgálja, mert szegény nemes ember; én otthon lakom Baróczon, közel Boldádhhoz; de mióta ezt a virágot megláttam — ezt mondva tánczosnéjára mutatott — Isten bizony, jobb szeretnék helyben lakni.

— S úgy megtetszett neked ez a kis leány?

— Ugy-e? Haza sem megyek addig, míg atyjával nem beszélek.

— S miről fogsz atyjával beszélni?

— Bocsásson meg a nagyságos ur, de már azt meg nem mondom.

A bárónak paraszt ruhában is megtetszett az ifju gróf, s azonnal elhatározta, hogy a tréfát a kastélyban adandó estélyen is fogja folytatni, de már ott nem leánya, hanem az általa valóban parasztlegénynek hitt Gárdonyi Jóska rovására.

— Öcsém, te olyan ficzkó vagy, a minőt én szeretek, s hogy téged is meggyőzzelek, miként érzem a mit mondok, ha neked is úgy tetszenék, szívesen látnalak ma este nyolcz óraker kastélyomban. Ott is lesz muzsika, tánc sem fog hiányozni, sőt arról is gondoskodtam, hogy harapni való legyen.

— Én bizony megköszönöm a nagyságos ur szives meghívását, s el is mennék, de csak egy feltét alatt.

— Ha elfogadható a feltétel, elfogadom, s ha elfogadtam, teljesitem is.

— Elmegyek, de csak akkor, ha Juliska is vendég lesz a mulatságban.

A bárónak kétszeresen tetszett ezen őszinteség, már csak azért is, mert a bonyolításnak hosszabb időt, s a kifejlődésnek tréfásabb s meglepőbb alakot biztosított.

— Hogy lásd, miként feltételedet elfogadom, Juliskát ezennel előtted hívom meg a mulatságba. Leányom! ma esteli nyolcz óraker te is szívesen látott vendég leszel a kastélyban.

A bárókisasszony akaratlanul elmosolyogta magát; csakhamar azonban, miután atyja a tréfával hite szerint mégis kissé messzeeske ment volna: elkomolyodott.

A gróf kimondhatlanul örült, hogy a tréfát — mit a báró kezdett — ő lesz szerencsés bevégezhetni.

A táncznak azután vége lőn, s a bárókisasszony jónak látta

szüleit arra kérni fel, hogy távozzanak. Gárdonyi Jóska parasztle-gény volt az igaz, de a bárókisasszony kénytelen volt magának be-vallani, hogy csinos legény, s miután távoztak, sem bírta azt egészen elfeledni, s megmagyarázhatlanul érezte magát, midőn eszébe jutott, hogy Jóskával még egyszer kell találkoznia.

* * *

Az estély a kastélyban pontban nyolcz órakor megkezdett, de Gárdonyi Jóska valamicskével későbbben, csak egynegyedkor kilenczre jelent meg. A lelkész, ki már akkor jelen volt, csak félve pillantott vendégére, hogy magát valahogy el ne árulja. — Midőn a gróf megjelent, a többi meghívott vendégek már mind jelen voltak, Ju-liska pedig szemérmes arczzal egy távol szegletben üldögélt. — A gróf teljesen felfogta szerepét, s mindenekelőtt csodálkozást tanusi-tott a kivilágítás, fény és butorozás felett, azután pedig illedelmesen Juliska mellé vonult.

— Nem nekiünk való hely ez, angyalom, jobb nekiünk odakünn a szabadban, a virágos völgy ölén, ismerőink és társaink között.

— Én is jobban szeretek a mezőn vagy a réten, de én itt is meglehetősen itthon vagyok. Nekem sem anyám, sem atyám, a báró kegyes árvaságom felett gondoskodui, a miért hálából könnyebb szolgálatokat teszek az udvarnál, sőt gyakrabban megfordulhatok a szobákban is.

— Így tehát a nagyságos ur rendelkezik feletted?

— A nagyságos ur és nagyságos asszony!

— Én Istenem, be okos ember voltam, mikor a nagyságos ur szives meghívását elfogadtam; makacssággal még mindent elront-hattam volna. Mondd csak Juliskám, de őszintén, szeretsz-e már valakit!

Juliskát — illetőleg a bárókisasszonyt — annyira meglephette, vagy talán kissé sérthette is ezen kérdés, hogy elpirult, e ülőhelyé-ről felállva, odébb, távolabb huzódott.

A báró, ki mindkettő mozdulatait éber figyelemmel kísérte, azon-nal észrevette a meghasonlást, s felvilágosításért egyenesen Jóskához fordult.

— Fiu! a mint látom, Juliskát megharagitottad?

— Ha tettem is, akaratomon kívül tettem; mindössze annyit kérdeztem meg tőle, szeret-e már valakit?

— S mi jogon kérdezz te ilyesmit egy leánytól?

— Igazat mondva, biz én csak azért kérdeztem, hogy megtudjam, nem haszontalanul szerzek-e szívemnek szomorúságot akkor, midőn igaz vonzalmammal oly hajadon felé fordulok, kiről jóformán azt sem tudom, szabad-e? Mi türés tagadás benne, Juliska nekem tetszik, s ha én is tetszeném neki, akkor a nagyságos ur beleegyezésével talán még egy pár is válhatnék belőlünk.

A báró ezen őszintén komoly nyilatkozat következtében, oly jó indélatu arcot mutatott, miként a grófnak, — ha valóban Jóska lett volna is, — el kellett hinnie, hogy Juliskát nemcsak megkérheti, hanem meg is nyeri. — Későbbben, a nélkül hogy egyetlen lépést mozdult volna, Juliskát előszolitotta, s e szavakkal tette kezét a gróf kezébe:

— Ezennel biztosítlak, hogy Juliska nem haragszik, de szerelemről csak a táncz és vacsora után szabad nyilatkoznod, addig beszélgessetek a zenéről, tánczról, virágokról, barátitok és ismerőitekről.

— Öregem! én már kissé jóllaktam e tréfával, — szólt a báróné, született Daróczi Erzsébet — s annyival inkább ohajtanám, ha véget érne, mert ugy látom, hogy leányom sem nagyon mulatja magát.

— Az ör . . . be, én meg az ilyenekben gyönyörködöm, nekem az a lágymeleg saloni társalgás okoz csömört, az ember jóformán azt sem tudja, egye-e vagy igya. Különben biztosítalak, hogy vacsora után mindent felfedezek, s kiki mulathatja magát ugy, a hogy neki tetszik.

Gárdonyi Jóska megtartotta ígéretét, s kizáróan Juliskával tánczolt és beszélgetett.

Juliska mulatott is nem is, azt azonban többször ismétlé magának: miért nem tudott Gárdonyi Jóska előkelő ház szülőtte lenni: vagy ha már a sors irányában nem akart ily kegyet tanusítani, miért nem született ő parasztleánynak.

Táncz után az estebéd következett; s minthogy Juliska akarta, vagy véletlenségből, meglehetősen messze esett Gárdonyitól: az ifju mogorva volt és szóttalan; igyekezett azonban ugy tenni, mi neki sikerült is, hogy magát el ne árulja.

Estebéd után egyideig nyugalom volt, a zenészek elhallgattak, Juliska eltiint, kiki kört keresett, hogy társaloghasson, csupán Jóska állott egyedül, későbbben néhány csendes szót váltva a lelkészszel. — Ki a lelkészt figyelmesen kísérheté, észrevehette volna, hogy nevetnének, de nevetését elnyomja.

A báró azután csakhamar szinte a lelkész és Jóska között foglalt állást.

— Tisztelendő atyám, talán ismeri ezt a becsületes ficzkót?

— Látásból! Párszor a baróczi hetivásárban találkoztam vele.

— Ismét olyan szomorú, mintha atyja haláláról hallott volna. Talán megint a Juliska távolléte bánt?

— Az biz engem nagyságos uram! De nem is szeretem én az ilyen bizonytalan állapotot. Vagy így, vagy amúgy, de szívem csakugyan nem érdemli hogy gyötörjem. — Nagyságos uram, adja nekem Juliskát feleségül; nagyságos uram nem sokat veszít vele, mert úgy sem a nagyságos uré, én azonban sokat, mindent nyerek, mert szeretem.

— Ha Juliska akarja, s igazolod hogy becsületes ember vagy, szívesen.

— Hogy becsületes ember vagyok, azt könnyű lesz igazolnom, hogy Juliska akarja-e? az már nagyobb kérdés. . . . Ugyan próbáljuk meg most mindjárt nagyságos uram! . . .

— Nem bánom. Hej Klára! küldd be Juliskát.

Mintegy tíz percz múlva Juliska mint báró Dernay Paulin kisasszony fényben és pompában jelent meg, s a tettető gróf szomorúan mondá :

— Ez nem Kálmán Juliska, ez uri kisasszony! A nagyságos ur tréfát üzött belőlem, pedig én becsületes szívemmel nem érdemeltem.

Az egész társaság szánni kezdette Gárdonyi Jóskát, maga a báró is, a miért engesztelőleg és vidítólag szólott :

— Juliska az igaz bárókisasszony és az én leányom, de én azért szavamat vissza nem vonom, s ha ő úgy akarja, legyen nőd, én beleegyezem.

Paulin meg sem várta, hogy Jóska feleljen, hanem atyja szavába vágott, s így folytatá :

— Maga oly derék, becsületes, jóra való parasztlegény, hogy az esetben, ha uri származású volna, e perczben beegyezném kérésébe s megajándékoznám kezemmel.

— Engem e nyilatkozat is boldogít! Igazán mondja ezt a nagyságos kisasszony?

— Szívemből mondom és igazán!

Gárdonyi Jóska egy szót sem szólott többet, hanem illedelmesen köszönt, a bárónőnek és Paulin kisasszonynak kezet csókolt és távozott.

— Felséges estét csináltam mindnyájunknak; gondom lesz azonban, hogy azon becsületes parasztleány is meg legyen elégedve.

A táncz folyt, a vendégek mulattak.

Félóra mulva a komornyik megjelent, s a későn keresztül utazó és tisztelkedni ohajtó fiatal gróf Daruváry Aladárt jelenté.

A báró e tekintélyes család több tagjait jól ismerte s kijelentette, miként nagyon becsüli e gyöngéd megemlékezést.

A komornyik elment, s csakhamar azután a gróf nyitott a terembe.

Mindenki azt hitte, hogy álmodik; Paulin sikoltva futott el, s csak midőn a lelkész mindent felfedezett, állott ismét helyre a derű és vidámság. Paulin kisasszonyt atyja vezette be, különben talán meg sem jelent volna.

Bizalmas társalgás keletkezett s folytatott.

— Paulin kisasszony, szabad-e önt nyilatkozatára emlékeztetnem, melyet a szegény, de becsületes Gárdonyi Jóskának tett?

Paulin ismételve elpirult, de most a boldogság és szerelemtől.

A mulatság alatt a kézfogót is megtartották.

A lelkész is a boldogok közé tartozott, mert most tudta, hogy Daruváry Aladár gróf gyakrabban fog megfordulni Boldádon, s hosszabbban leendő együtt öreg barátjával.

ÓDON EGYHÁZ.

KÜNN a falu végen, kopár szikladombon,
 Áll a régi egyház, pusztán, egyedül;
 Tornyaiban vércsék sikoltása hangzik,
 Mint egy elhagyott sir oly csendesen belül.

Romba dőlt az oltár; a jámbor keresztyén
 Bárha megtekinti, benne nem marad;
 A rabló, ki útján véletlen betévedt,
 A szentelt falaktól most is elriad.

Ha a vad viharnek megered haragja,
 Órjöngve korbácsol tetőt és falat;
 Csendes éjszakákon a hold sugarakból
 Fon az ablakok közt ezüstös hidat.

Van mégis kit lelke oda vitt körébe,
 Ki e földfeletti néma sirban él,
 Ki nem retteg ott a fergeteg dühétől
 S csendes álmot alszik a hold fényinél.

Ember, ki elhagyott embert és világot,
 Mert köztök és benne rut önzést talált;
 Ki száz boldogságon nem tudott örülni,
 Látva, hogy ezernek mennyi, mennyi fájt.

Kit hívő s hittelen egyiránt kerül most,
 Felkereste ő a csendes menhelyet,
 Mert ő nem hívő, de nem is hitetlen,
 Mert ő nem gyűlöl már, de nem is szeret.

SEJTELEM.

FÉRJ és nő a kertben, enyhe nyár alkonyán
 Szótalanok, talán ébren is álmodtak;
 Előttök a füben két ártatlan gyermek,
 Piros arcaikkal, mosolyogva játszottak.

Arany pillangókat űzött a fucska,
 A gyengébb, a lányka ibolyákat szedett,
 Látván a gyermekek ártatlan derűjét,
 Az egész természet, az ég is szeretett.

Megcsókolta a férj a boldog anyának
 Örömsugaraktól ragyogó szeméit,
 Pedig sokat gondolt, sokat és szomorut,
 Alig rejthetné el bánatát s könnyeit.

,Volt idő a midőn. . . jobb ha elhallgatom. . .
 Mért romboljak össze ily csendes örömet,
 A jövőben talán boldogság mosolyog,
 És ők még sem tudják, atyjok mért szenvedett.“

Igy szólott; azután az égre tekintett,
 Egy nehéz sohajtás volt talán imája. —
 Mi bánthatá lelkét: a család? gyermekek?
 Ön sorsa? nemzete? vagy talán hazája?

A KÉT ÁRVA.

Szamojéd mese.

UGYANAZON sátorban két asszony lakik, az egyik fiatal, a másik öreg. A fiatalnak két gyermeke van, leány mind a kettő; az öreg gyermektelen. A fiatal ruhát varr gyermekeinek, az öreg tétlen heverész. Egyszer így szól a gyermektelen asszony a másikhoz : Menjünk s tépjünk lábbelibe való fűvet ¹⁾. Felele a másik : Nem érnék arra én, ruhát kell varnom gyermekeimnek. De azért megy. A mint hát fűvet tépnek a mezőn, kapja kését a gyermektelen asszony, s a nőt, kinek két gyermeke van, agyonszurja. Tűzet rak, megsüti s a hust megeszi. A fejet nem eszi meg, máskor akarja elkölteni. Bemegy; kérdik a gyermekek : Hol anyánk? Anyátok fűvet tép; majd csak haza jó ha reá ér, felel az öreg, s keresztbe fekszik az ajtó elébe aludni, hogy a gyermekek ki ne osonjanak; ezeket is meg szándékozik enni, ha majd felébred. Mig ott alszik, az idősb leány csendesen kisurran a balagánból ²⁾. Az öreg alszik, a leány kimegy az ajtón. Megtalálja anyja fejét, s ekkép gondolkodik : Az öreg megette anyámat; ha felébred, engem is hugommal együtt megesz. Meg fog két madarat; elevenen a balagánba teszi s hugával együtt elsőkik.

¹⁾ Az éjszaki népeknél télben szénát szoktak rakni a lábbelikbe, hogy melegebb legyen. Az e végre szükséges fűvet érti a mese.

²⁾ Így hívják egy nemét a ponyvának vagy függönynek, mit a legyek ellen használnak. Szamojéd nyelven j ê s e r.

Az öreg hét napig alszik, fölébred, a balagánhoz megy s meg akarja most enni a gyermekeket; de nem leli, csak a két madarat. Nem menekedtetek meg tőlem, gondolja az öreg, s a leányok után iramodik. Hét napig fut; utóléri, s meg akarja fogni az ifjabb testvért, ki hátul szalad. Nénje egy fenkövet dob maga mögé. Tüstént egy víz kezd arra folyni, s a víz két partján meredek bérczek emelkednek. Az öreg tulfelől marad a vizen, a két lány megszabadul. A víz hét napig foly, s elapad. Az öreg ismét utána iramodik a gyermekeknek; hét napig szalad s utóléri a leányokat; meg akarja fogni az ifjabbikat. Az idősb egy kovát dob maga mögé, s tüstént egy magas hegy emelkedik. Az öreg a hegy mögött marad. Hét nap mulva elenyészik a hegy. Ismét futni kezd a vén banya. Hét napig szalad, utóléri a leányokat, s meg akarja fogni a fiatalabbikat. Az idősb egy fésűt dob maga mögé. Erre sűrű erdő keletkezik, oly sűrű, hogy az öreg át nem törhet rajta. Az erdő hét nap mulva eltűnik, akkor az öreg ismét utánok iramodik. Midőn a gyermekek három napig szaladtak, egy helyre értek, hol nem régiben sátor állt. Ott most hét varju ül s iramtrágyát eszik. Az idősb leány megszólítja az egyik varjut: Anyókéám, igazíts el bennünket oly helyre, hol emberek laknak. Felel a varju: Menjetek mindig tovább és tovább előre, ugy a kék tengerhez értek; ott hét sirályra találtok, ezek eligazítanak benneteket az emberekhez. A lányok ismét hét napig szaladtak, a kék tengerhez értek, megleglék a hét sirályt. Ezek fóka-hust ettek. Az idősb leány megszólította egy sirályt: Anyókéám, merre menjünk, hogy emberekre találjunk? Válaszolt a sirály: Menjetek a tengerpart hosszában, ott egy sziget van két tenger között. A szigeten egy vén asszony lakik; az átvisz benneteket a szoroson. A leányok hét napig futottak, egyenest a szigethez jutának, láttak egy sátort, s csolnak után kezdtek kiabálni. Az öreg asszony kijő a sátorból. Kérdezni kezdi a gyermekeket: Milyen az én arczom? Ragyog mint a nap, felel az idősb leány. Milyen a mellem? Szép mint az irammáj. Karom és czombom, milyenek azok? Vastagok és kövérek mint a tengeri állatok husa. A vén asszony egyet kiált, egy hód úszott a leányokhoz s átvitte őket a tengerszoroson.

Alig értek a szigetre, a mint az undok banya, a leányokat üldözve, ott toppant. Megállt a parton s kérte a másik öreget, vigye át a szoroson. A szigetbeli öreg kérdé az undok banyát: Milyen az arczom? Arczod ocsmány, hasonlít egy állat hátrészéhez, válaszolt az undok banya. Milyen a mellem? Mint a kutyaé. Karom és

czombom, milyen ez? Mint a kanál nyele. Mit láttál utközben? kérdé tovább a szigetbeli öreg. Hét varjut, válaszol az undok banya. Hogy élnek? Igen rosszul, azt hiszem, nem is élnek már; eledelök iram-trágya volt. Mit láttál tovább? Hét sirályt. Hogy élnek ezek? Rosszul, fóká-husnál nincs egyéb enni valójok. A szigetbeli öreg egyet kiálta: egy viza úszott az undok banyához. Mond a szigetbeli öreg: Űlj a vizára. — Hogy ülhetek itt? háta éles és hegyes, itt nem ülhetek. Mondsza hogy mentek át a gyermekek a szoroson? kérdi az undok banya. Ugyanazon vizán, válaszol a szigetbeli öreg. Erre az undok banya a viza hátára ül. A viza messze eluszik a szigettől, tovább és tovább, s befulasztja a banyát.

A leányok az öregnél éltek a szigeten: soká éltek ott. Az idősbik unatkozni kezd, mond az öregnek: Mutass nekünk más helyet, hol több ember él. Felel az öreg: Menjete a sziget hosszant a gyaloguton, így a parthoz értek; a part mellett egy gázló-hely van, a gázló-helyen egy réz ladik. Űljetek a ladikba; evező, vitorla nélkül emberekhez viend. De a ladikban sok veszélyes szerszám van: balták, kések, fúrók. Ezekhez ne nyuljatok; és te, idősb testvér, ügyelj hugodra, hogy semmit meg ne érintsen. Ha e szerekhez nyultok, azok agyon szurnak benneteket, s a ladik meg fog állapodni. Szép csendesen üljetek tehát; s ha megérkeztek, mondjátok a ladiknak: Ladik, menj oda a honnan jöttél, ugy a ladikom ismét haza jő. — A leányok mentek a gyaloguton, a parthoz értek; a part mellett gázló-hely vala, a gázló-helyen ladik, a ladikban balták, kések, fúrók. A leányok vizre taszták a ladikot s belé szálltak. A ladik magában megy; megy sok tengeren át, végre egy folyóhoz ér, s fölfelé kezd haladni. A partokon mindennemű fa tenyészik, nyír, fagyal, fenyűk. Egy helyt két nagy veres-fenyű nyulik fel. A folyam két partján áll, koronáik összenöttek. A víz a két fa között foly el. Nézd, mily magas bokrok! mond az idősb testvér. Huga egy kést vesz elő, egy galyt a fáról lemetszeni. A kés agyonszurja, meghal, s a ladik megáll a part mellett. Az idősb leány kiemeli testvérét a ladikból s mond: Ladik, menj vissza oda honnan jövé. A ladik tüstént visszater. Ekkor az idősb testvér megindul hugát eltemetni, s egy luczfenyűerdőbe viszi. Kérdi hugát varázsdob által: Hol temesselek el, hugom, talán itt? Válaszolt testvére: Ne temess luczfenyűerdőben, ott emberek járnak s megijesztenek. Tovább viszi, lát egy nyírerdőt, kérdi ismét a varázsdob által: Itt temesselek el? — Valászol a hűg: Ne temess nyírerdőbe, ott emberek járnak, nyírfát vágnak s

megijesztenek engem. Még tovább viszi, egy jegenye-fenyüerdőbe ér, kérdi a varázsdob által: Eltemethetlek-e jegenye-fenyüerdőben? — Válaszol a huga: Ne temess engem jegenye-fenyüerdőben, ott gyermekek járnak, galyakat tépnek s megijesztenek. Erre a testvér beléfáradt a czipelésbe, meglát egy nyirbokrot, mond: Oda temetem, fáj a kezem, nem bírom tovább vinni. A bokorhoz ér, egy farkasvermet talál ott, hugát a verembe teszi. Maga megy tovább, több hónapon át megy. Beáll a tél, ő még mindig megy. Egy ösvényre talál, megy az ösvényen; egy folyamhoz ér, hol két szán áll; iramok vannak belé fogva, az egyikbe tarka, a másikba ragyogó fehér iram. Ember egy lélek sincs. Gondolja a leány: Itt várom be az embereket, majd megjönnek, az erdőbe mentek. Egész nap vár, vár estig. Estve két férfi jő az erdőből. Az egyik ember kérdi a leányt: Nem jösz-e hozzánk szánon haza? Nem, válaszol a leány, gyalog megyek; férfaktól szégyenlem magam. Az idősb ember, az, kinek ragyogó fehér irama volt, mond az ifjabbnak: Fogd a leányt, tedd a szánba. — Én nem akarok senkit a szánomba; vedd magad, válaszol ez. Az idősb férfi, az, a kinek ragyogó fehér irama volt, szánjába vette a leányt s hazament vele. Itt sátor mellett sátor áll s mind e sátrak felett csupán két gazda rendelkezik. Mindegyiknek egy-egy fia van; az a két férfi, kik az erdőből jöttek, az ő fiaik voltak. A leány itt kezd élni; az idősb férfi nőül veszi őt. Soká élnek együtt.

Egyszer föl kezdik szedni a sátrakat, egy nap, két nap, három nap mennek; erre megállapodnak. Éjjel fergeteg támad s a farkas szétrobbantja az iramokat. Más nap a két fiu utra kel, fölkeresni az iramokat. Különbözű irányban hajtanak. Egy helyt megriadnak az idősb ember iramai. Körül kezd nézni, mitől riadtak meg az iramok, lát egy farkasvermet, hallja ordítani a farkasokat, sirást is hall; fülel és fülel; nő az a ki ott siránkozik. Mond: Ne sirj, gyermekem; apád hust hoz neked. Azzal haza megy megint. Kérdi az atyja: Megtaláltad-e az iramokat? Felel a fiu: Iramokat nem találtam; de a csodáról, a mit láta nem szól. Éjjel mindent elmond a nejének, elbeszéli, mint ordítanak a farkaskölykök s mint sir a nő. Mond a feleség: Ugyan nem az én hugom sir-e ott? oda temettem. Menjünk oda. — Másnap mindnyájan a farkasveremhez hajtanak; oda érnek, a farkas elszaladt, kölykei és a nő ott voltak. A kölyköket agyonverték, de a nőt fogták s elvitték a sátorba. Olyan mint az eszeveszett, csupán kiáltoz. Tüzet raknak, s a tüzhöz teszik. A lángba néz, s miután soká nézte, fölébred s mond: Soká alvám? Soká,

hugom, igen soká. A ladikon mentünk, mit a szigetbeli vén asszony adott, te megszurtad magad s meghaltál. A farkasverembe temettek, s ott halla tegnap sirni a férjem.

Az ifjabb testvér tehát a sátorban a hová vitték, élni kezd. A larka iramos ifjabb fiuhoz megy feleségül.

REMÉLNI.

REMÉLNI! o tudjátok mit tesz ez?
Csókolni a kezét, mely megsebez.
Elfojtni a kint, a fájalmakat,
Várnunk, míg föl pattant a vaslakat.
Titkon epedni, visszatiltva kérni...
Remélni, o mind hasztalan remélni...!

Nézni eget, boritva fellegekkel,
Küzdeni vágygyal, élet-kínteherral,
Mosolyt hazudni könyeink fölé,
Áldani a kezét, mely megköté
A vágyat, és mely így a szívet vérzi...
Remélni, o mind hasztalan remélni...!

Ha szorítod a tengert szük mederbe,
Vagy az oroszlánt bilincsekre verve :
S a sötét éjnek egy kis csillagával
Vigasztalod, vagy egy letört faággal :
Mi kín ez ágat és e kis fényt nézni!
Remélni, o mind hasztalan remélni...!

ÖRÖMTELEN IFJUSÁGOM.

ÖRÖMTELEN ifjuságom
Sötét, bús ábrándjai!
Mennyi könyvet, mennyi érzést
Sirtak lelkeim vágyai.

Titkos bánat, ismeretlen
Forrasú szent sóhajok...
Jól esik a múltba nézve
Emlékeznem rólatok.

Ki tanított meg dalolni?
Ki tanított érzeni? . .
Lelkem ábrándból szőtt fátylán
Kinek néztek szemei?

Sem a tavasz, sem a csillag
Nem hallhatták bánatom;
Titkon forrt az, ismeretlen
Szennytől, guntól szabadon.

S tán eltűntek az ábrándok
S kiforrt már az érzelem?
O, a gyermek-ábránd messze,
Csak a vágy van még velem! *)

*) A koránhunyt jeles ifju e pár költeményét Zilahy Károly úr szivességéből nyertük.

GRÓF BETHLEN KATA.

GRÓF Bethlen Kata 1700 nov. 25-kén Bonyhán született. Atyja gróf Bethlen Samu küüllömegyei főispán s maroszéki főkapitány, anyja borsai Nagy Borbála volt. Nagyatyja Bethlen János, a korlátnok és történetiró, mindkét pályán tisztelt nevet vívott ki magának, s nagybátyja gróf Bethlen Miklós családja fényét és befolyását tetőpontra emelte. A korszak, melyben e férfiak éltek, Erdély sorsa felett határozott. — Az első még függetlennek látta Erdélyt, de a hanyatlás korában. És a munkának, melyet hátrahagyott, minden szava tanuskodik, minő fájdalom szaggatta a hazafias érzelmű államférfiu szivét, mert a sors kerekét fel nem tarthatta. De fiának Miklósnak jutott a szerencse, hogy Erdélynek, ha nem független, legalább önálló államéletét magna chartával biztosítsa.

A balszerencse úgy akarta, hogy e munkáját még életében foszladozni lássa. Kötések és alku pontok nem gátlák az Erdélyt teljhatalommal igazgató kommandirozókat hogy az alkotmányt minduntalan ne nyirbálgassák. A kormányadék ereje e küzdelemben naponként gyöngült, s midőn a Rákóczymozgalom Magyarországot lángba borítá: sem annak, sem a német tábornoknak nem volt ereje meggátlani, hogy e kis ország is, kezében fegyverrel, próbát ne tegyen alkotmányosságának kicsikarására.

Midőn végre a küzdelem be lőn fejezve: az alkotmány pusztá szóvá lett, melyre még hivatkozni is fölöslegesnek tarták. Ez átalakítás nagy küzdeés nélkül lőn elérve. A hosszas viadal bevégződése után alig maradt valaki a régiek közül, ki részt vett volna a közügyekben. Elhaltak, kibujdostak vagy lejátszták szerepöket. Uj emberek lőnek mindenütt

láthatók, ismeretlenek vagy új iskolában növekedettek. Mig fejedelmei megvoltak: Gyulafehérvár volt a központ, mely után indult a magyarság. Hazafias és nemzeti mindenek fölött és mindenben. Nyelv, öltözet, szokások pazar fényök és ősi erejökben fentarták magokat. Most a külföldhez szabta magát, külföldi minták után indult az erdélyi arisztokrácia.

A változás kárára volt. Olvassuk csak az öreg Apor Metamorfózisait, hogy a veszteség nagyságát belássuk. Eleven színekkel és mely fájdalommal állítja össze e kitűnő író a multat és jelent, ifjui és aggkori élményeit. Még látta a fejedelmi ünnepélyeket, tanúja volt, miként kocczantak össze az ércz serlegek a lakomákon. Most kristály poharakat használnak, német vagy francia szakács főz. A szívelyességnek udvariasság adott helyet s a vendégszeretet sima bókokban keres nyilatkozatot. A „náj módi“ leszoritotta a vitézkötéses aranyos mentéket, a feszes és daliás magyar nadrágot, a darutollas süveget, a pártákat, aranycipkés fejkötőket, a deli nőöltözetet. A régi udvarházak más alakokat kezdettek nyerni; a szobák több eleganciával rendeztetek, s sok helyt a régi butorokkal a magyar nyelvet is száműzésbe küldötték. Csak itt-ott lehetett kandallója mellett egy-egy elégedetlen öreget látni, mint szánakozás tárgyát a mivelt és külföldieskedő nemzedék előtt. „Ez a dolog rendje, ez a civilizáczió“ azt beszélék azoknak zsémbeskedő panaszaira: pedig ez csak fattyúkinövés volt.

És mivé satnyult maga az irodalom is? Mekkora csorbát ejtett ezen is a nemzeti szellem hiánya? Alig volt rá szüksége a nemzetnek, mely nyelvét megtagadva, ruhájából kivetkőzve, megkülönböztetésül a polgáriastól, az idegent karolta fel. Egy századnegyed elegendő arra, hogy a gazdag és virágzó magyar irodalomban szünet álljon be. Csak itt-ott látunk egy-két papot irogatni magyar nyelven a szegény közép osztálynak a gyengébbek kedvéért, — mint nevezte 1720-ban Soos Ferencz a deákul nem tudókat, hogy ne maradjanak épen olvasás nélkül. De az a mozgalmas élet, az az erős küzdés, mely annak a korábbi században annyi élénkséget kölcsönzött, teljesen elnémult.

E sötét rajzban itt-ott akadunk egy-egy alakra, mely megvigasztal, kárpotlást nyújt. Volt mégis kiról a csábok visszapattantak, ki a ragálytól érintetlenül maradt; gúnyt és üldözést keresztyén türelemmel viselve, emelt fővel nézett a multba, büszkén mutatott a jövőbe. Erdély hölgyei közt mindig akadtak igaz honleányok.

A hölgy, kinek életét most bemutatom, e sötét korszak próbáltatásait diadallal állta ki. Mondhatni fanatizálva, rajongással határos vallásos érzés által a türelem és állhatatosság megragadó képét tünteti fel. Erejét hite néha természetfölötti magasságra fokozza: innen a sivár, a merev emelkedettség, mely legkinosabb perceiben nyilvánul, innen az a háboríthatlan nyugalom, melylyel a sors minden csapásait lenézi. Diokléczián mártírjaiban nem lakott több vallásos buzgalom, erősebb hit, mint e gyenge, szelíd nőben, ki férjei iránt oly engedelmes, otthon oly házias, jobbagyainak anyja, a betegeknek orvosa s vallásának egy üldözésses korszakban oszlopa volt. Hite foglalta le, tölté be egész lényét, s a csapásokat, melyek ifjúságától haláláig hosszú sorban üldözik, kétérzettel szenvedé, nem elfásultságból, hanem mint próbáltatásait, s ha mármár összeroskadt azok alatt, vagy ha győzött, mindig az Urhoz fordult

Atyját 1708-ban veszté el. Anyja — az akkori forradalom „igen nehézé tevé az özvegyeknek és árváknak sorsát“ — b. Haller Istvánhoz a rendek elnökéhez ment férjhez. E kath. főúr azonban reformált nevelőt tartott házáuál saját maga és mostoha gyermekei számára s az ifju leány vallásában naponként erősödheték. Haller gróffá lett, majd 1710-ben meghalt. A csend is nem sokára helyre állt, és Bethlen Katalin hitben erős s testileg bár gyenge, de szép hajadonná serdült. Bájai és szentesége mostoha testvére Haller Lászlónak szívét nem sokára meghódíták. A szerelem nem volt kölcsönös, mert Katalint esze távol tartá oly lángtól, mely szívét lelki meggyőződésével összeütközésbe hozta volna. Oly mély volt már ekkor is vallásos érzete.

A törökökkel Ausztria ez időben háboruba keveredvén, 1717-ben Beszterczénél tatár csapatok nyomultak az országba s néhány megyében szokott módjok szerint raboltak. A nemesség falusi jószágaiból városokba menekült. Az özvegy Hallerné Szebenben vonta meg magát, s midőn mostoha fia most nyíltan sürgeté a Katalin kezét, ő nem csak beleegyezett, de erőtette is leányát elfogadni a kezét, mely, mint hitte, boldoggá teendi. Ez szegény küzdött, ellenállt; hasztalan volt. A násznagy kormányiszéki titkár Köleséry Sámuel, kinek Erdélyben esze és tudományáért kiváló tekintélye volt, s ennek neje Bethlen Judit, — ki Lázár Györgynek volt özvegye, — mindent elkövettek az anya körül, hogy ez leánya makacsságát erővel is megtörje.

A szegény leány rajongó hitének áldozatává lön. Köleséry Hallernénél hagyta a jegygyűrűt.

Vasárnap este volt. Az anya szokatlan kemény hangon mondá leányának:

„Ha gyermekemnek akarod hogy tartsalak, ezt a gyűrűt vedd el; ha pedig nem, én soha téged gyermekemnek nem tartalak, és minde-nemből ki is tagadlak.“

O kemény szók! — írta Katalin még tizedek mulva is, midőn ez eseményt tolla alá vette, nyögve az emlék fájdalmai alatt, — világ javaival élni akaró ifju elméhez, édes anyjához mindenben engedelmességet mutatni kívánó s efféle próbákhoz szokatlan leányhoz! Mit tudtam azért tenni? még visszaszólani is nem mervén, a gyűrűt elvevém. O szerencsétlen óra, mely másoknak nagy örömet szokott szerezni, nekem szerzett kimondhatlan keserűséget s szomorúságot!“

De hasztalan tört ki fuldoklásban, a gyűrű ujján volt, s a szenvedőnek nem maradt egyéb, mint hogy áldhassa Istenét, ki megengedte, hogy ily kísértetbe essék, de nem engedte, hogy abban elveszzen. Szenvédése azonban, melyet nem titkolt, mindkét fél rokonoit közbevetésre birták. S így Mártonfi György kath. püspöknél egy parancs lőn kieszközölve, mely az esketést eltiltá, ha csak Katalin át nem térne.

Katalin most újra éledt, — hiu remények által engedé magát elkábittatni. Jegyese és anyja sokkal inkább ohajták e házasság létrejöttét, mintsem attól egy könnyen elálltak volna. Haller kötelezvényt adott, hogy a leendő gyermekeket a szülők vallásában nevelik, s csak alkalmat kerestek az esketés végrehajtására. A katholicizmus nagy-szerű készületeket tett hódításokra: mert a reformált vallásnak üldözések által való gátlását Erdélyben a helyi viszonyok nem engedék. Jézsuiták, ferenczrendiek, pálosok, piaristák telepedtek le a főbb helyeken, honnan eddig kizárva voltak, s a kérdés csak a körül forgott, hogy Haller találjon olyan szerzetest, kinek füléig nem hatott el a püspöki parancs.

A ragály, mely Szebenben kiütött, a családokat e városból menekülni kényszeríté. Haller Fehéregyházán vonta meg magát. — 1717. szept. 9-én estve egy kolduló barát érkezett udvarházába, kitől ő a vele szőtt beszélgetés után kitudta, hogy a püspöki tilalomról semmit sem tud. Rögtön tudósítást küld mostoha anyjának Rétenbe, ki más nap, szept. 10-én — vasárnap volt — leányával s testvérével Petki Nagy Zsigmonddal Fehéregyházára hajtattott.

Szept. 11-én hajnalban a püspöki tilalmat a gyanakvó gvárdiántól

egy hajdu meghozta a barátnak, de ez a Haller kezébe jutott, ki azt csak a rövid szavakkal végzett esketés után adá kézbe. Az nap még megtartatott a lakodalom: de a szerencsétlen áldozat Hévízről az anyai háztól csak egy hónap múlva költözött férjéhez Fehéregyházára.

Ez naptól fogva élete a szenvedések lánczolata volt. Határozattá lőn, hogy minden áron áttérítik; szerencsétlen szándék, mely Katalinnak a szenvedésekkel erőt s a sivár fájdalommal kitartást kölcsönzött. Férje házánál papot nem tarthatott s az isteni tisztelet, mely a faluban tartaték, nem volt olyan, hogy e mivelts lelkü hölgy igényeit kiélégithette volna. Így erőnek és vigasznak is saját lelkéből kelle kifejlődni. 1718. az új év utáni napokban Haller levert arczczal jelenté nejének, hogy egy püspöki követ kíván vele szólni.

Katalin készen várta e követet, az udvarhelyi gvardiánt, de a hírre, mit ettől hallott, nem volt elkészülve.

— Nagyságod házassága Haller Lászlóval törvénytelen, és a püspök nem engedi, hogy együtt lakjanak.

— Szeretném tudni, mi okon nem élünk mi igaz házassági életet?

— Nem igazán tette le nagyságod a hitet: sok elmaradt belőle

— Pedig a kegyelmed keze alatti barát esketett meg.

— Való s ő bűnhődött is azért. De ez semmit sem változtat a dolgon. Mi választ ad nagyságod?

— Köszöntse a püspököt nevémmel. Én idegen vallásuhoz nem szivesen mentem, de édes örömet elhagyom s visszatérek anyámhoz.

A gvardian most fordítást tett a dolgon s Hallernét ijesztgeti, hogy férjére csalfaságáért ki van mondva a halálos ítélet. A csel ügyetlen volt s ezt Katalin is belátta és nem minden gúny nélkül mondá:

— És ha szintén egymásután tizenhétszer elütnék a fejét, lelkem elvesztésével soha életét meg nem tartanám.

A szerzetes most a rábeszélés erejét vette igénybe, de a szentírásban jártas hölgy minden okoskodásaiból kiforgatta, s távozott, mint oda jött: semmi eredményt sem érve el.

Probáltatásainak ez csak kezdete volt, s midőn 1718. maj. 12-kén anyját elveszté, azok növekedtek. Nem sokára lebetegedett s ikreket, két fiat: Sámuel és Pált, szült. E közben bánata és aggodalmai annyira megtörék, hogy betegsége naponként súlyosult. Nádudvari Péternek, akkor Erdély egyik leghiresebb predikátorának vigasztaló beszédeiben talált enyhületet, de e vigasza is elmaradt, midőn három hét múlva betegsége enyhülvén, Fejéregyházára vitetett,

hol hosszú három hónapig tartó betegsége alatt vallása gyakorlata-
tól el volt zárva.

Férje ez alatt némi osztályos perben néhány napra elutazott, s egészen megváltozva tért vissza. Gyöngéd és előzékeny ez ideig, ettől fogva hidegsége s gorombasága határt nem ismert. Színelttel kedvetlenséggel jelent meg a szobában, hol neje fekiüdt, — s bár e bánásmód nejét mélyen sérté, az türt és hallgatott. Végre a csendet férje törte meg. Elmondá, hogy áttérését buzgón ohajtja, s hogy rokonai, különösen Kornis Istvánné tanácsára, kit férje hasonló eszközökkel térített át, mindaddig, míg az meg nem történik, más bánás módot ne is várjon.

Katalint szilárdnak találta. Határozottan nyilatkozott, hogy e bánásmódot tűrni nem fogja, s mert kötlevele van tőle, hogy ha vallásában háborgatja, elhagyhassa, ő, a mint felgyógyul, annak értelmében fog cselekedni.

Férje közönnyel vette a dolgot. „Mit nyersz vele? ugy sem fognak elválasztani.“

E hidegség mélyen sérté a nőt. S leirhatatlan bánattal mond: „Az az igaz Isten, a kit én gyermekségemtől fogva tiszteltem és most is tisztelek, cselekedje azt a nagy irgalmasságot én velem, hogy esztendő ilyenkor legyünk elválva egymástól; vegyen el vagy engemet vagy kegyelmedet!“

„Melyet a nagy irgalmasságu Isten meg is cselekedett!“ mondja Katalin, midőn ez eseményt leírá, még egyszer átélve akkor elcsigázott lelkének bánatát. — 1719-ben ragály ütött ki Erdélyben, mely dúlt és pusztított mindenfelé. Haller és neje Fehéregyházán voltak, hol a férj elkapta a ragályt. Orvos és pap elhagyák, csak neje maradt körülötte s ápolá a perczig, midőn — még alig 22 éves korában — behunyta szemeit. Az özvegy testvéreihez utazott Bonyhára, honnan velök Árokaljára ment át, hol egy leányt, — az árván született Borbálát hozta a világra.

A ragály megszüntével, 1720 pünkösztjén, visszatért Fehéregyházára s első gondja volt férjének ünnepélyes temetését elrendelni. Közepette a készületeknek gyermekei közül az, kit legjobban szeretett, Sámuel beteggé lett. Az anya, ki nem tudá elviselni a gondolatot, hogy e kegyencze nem az ő vallását kövesse, — kérte Istenét, hogy vegye magához. Meghallgattaték, s a temetés Fehéregyházán kettős volt. Atya és fiu egymás mellett nyugodtak.

Három évi özvegység után 1722-ben pünköszt harmad napján rokonai ohajtására gr. Teleki Józsefhez ment férjhez. Szenvedései s

lelkiháborgattatásai azonban erejét aláásták, s e miatt boldogsága a nálánál jóval korosabb, de végetlenül tisztelt és szeretett férj oldala mellett sem lehetett teljes. Szenvedéseit egy ellene gyalázatosan kezdett s még gyalázatosabban folytatott per nevelte.

Épen gyermekágyat feküdt az 1732. mart. 7-én született fiával Zsigmonddal, midőn a kormányzó és korlátnok ösztönzésére első férjének testvére Haller Gábor rendeletet eszközölt ki a guberniumtól, hogy a Haller nevet viselő gyermekeket tépjék le anyai kebeléről. Férje Kolosvárra ment az országgyűlésre s Katalin is oda követte. Itt első éjjel álmában a kétségbeesett anyát egy ismeretlen vigasztalá: „Ne estiggedjen, mert Isten más dekrétumot küld, mely amazt elrontja.“ S egy hétre rá Haller Gábor meghalt. A parancs ennek nevére volt kiadva s végre nem hajtathaték.

1724-ben a kormányzó a Haller János nevére eszközölt újabb parancsot, mely a Teleki József vas akaratán megtört. Hivatkozva a haza törvényeire, a gyermekeket nem adta ki. Antalfi a kath. püspök fényes hivatalok ígéretével, — s a fő kormányzó Kornis Zsigmond ijesztgetéssel próbálták engedékenységre bírni. Mind hasztalan. Ekkor elhatározá a kormányzó, hogy báró Tige katonai főparancsnoktól fegyveres erőt kér. Teleki azonban emlékezeti a tábornokot, hogy korábbi erőszakoskodások miatt az udvar adott ki egy rendeletet, hogy fegyveres erőt egyedül csak királyi parancs nyomán kell kiszolgáltatni.

De a dologba már az egrí püspök is beelegedett. Daczára annak, parancsot Bécsből, különösen Savoyai Eugén eszközlésére, sokáig nem nyerhettek. Végre elhatározzák, hogy a dolgot a kormányzóktól terjesztik az udvar elébe. A tanácskozás három napig folyt. A nem kath. tanácsosok megtagadák szavazatjokat. Sőt maga a katolikus Haller György is ellenmondott. De a többi kath. urak megszavazták, s daczára a Bécsben tett közbenjárásoknak, az ítélet megerősítését is kieszközlék. Egy ezredes két század katonasággal vegye el a gyermekeket: volt a parancs. Sajnálják a dolgot, felelék a rendelet megváltoztatását sürgető ifjabb Teleki Józsefnek a ministerek, s látják, hogy törvénytelen. Ő felsége adott ígérete ellen semmitsem tehetnek. És ő felsége, az ország örökös ura, a törvényt is megbonthatja.

Katalin erejének nagysága a csapások önmegadással hordozásában tünt ki. A dolgot akkori kolozsvári pap Deáki József tudatta vele. Férje és ennek barátja Kemény László vigasztalák a könyező anyát könyes szemekkel. Nem várták be, hogy a házhoz katonaság jöjjön:

1725. decz. 4-én a kormányzó Kornis Zsigmondnak a fiu, gróf Csákiné Haller Katalinnak a leány átadattak.

Némi vigaszára volt Katalinnak, hogy a következő évben egy fiut, s 1730-ban egy leányt szült. E gyermekekkel s házi boldogságával enyhíté bajait s gyakori betegségeit. O rövid nyugalom, kinteljes pihenés! Idősb fia Zsigmond, egy korán fejlett okos gyermek, 1731. tavaszán, anyai nyugalommal, mennyi csak egy bölcset illet meg, elhunyt. Még azon évben elveszté másik két gyermekét, végre 1732. nov. 1-én férjét is eltemette. S az alig 32 éves Katalin gyermektelenül magában állt.

Az özvegyi év háborítatlanul mult el. De azután férjének testvérei követelésekkel léptek fel az özvegy ellen, ki ügyének igazságát mindannyiszor keresztül tudta vinni s a megkezdett pereknek elejtését kieszközölte. Katalin 1734-ben súlyos beteggé lett. Életéhez is kevés volt a remény s válságos 30 napon át a kincsszomjas rokonok katonasággal őriztették ágyát, a perczekben, midőn Katalin kiengesztelődve a világgal, tekintetét egész rajongással a menny felé fordítá. Szenvedéseit próbáltatásoknak vette, s úgy érzé, hogy nem állta ki azokat egész erővel; csak a Megváltóban bizott, a vőlegényben, ki érette meghalt. Betegségét e perczben enyhülni érzé s nem sokára elhagyhatá ágyát. A reményökben csalatkozott rokonok megújíták peröket s folytaták 1737-ig, midőn Katalin, hogy háborgattásai megszünjenek, a Teleki-jóságoknak több mint felét kibocsátá kezei közül.

Özvegységének többi idejét is szenvedésekkel tölté el. Súlyos betegség s még súlyosabb lelki hányattatás közt váltakoztak napjai. Vigasztalást csak könyörgések és jótéteményekben talált, mert hasztalan kereste azt gyermekeinél. Mostoha leánya Teleki Krisztina, Toldy Ádámné pert kezdett ellene, — egy, Mária Teréziához benyujtott folyamodvány következtében, rendkívüli uton, — némely, állítólagosan visszatartott felkelhetőkért. Édes leánya Haller Borbála, a kathólikus Teleki Pálnak hitvese, még mélyebben sérté. Letépve az anyai kebelről s oly körben nevedve, hol csak gyűlöletet és szánalmat szívhatott be anyja iránt, gúnyai és rágalmaival folytonosan üldözé. Végre a bántalmazásnak következménye az anyai szeretet utolsó szikrájának is kialvása lőn: 1744-ben okt. 8-án egy levelet irt hozzá, melyben szétéppve a szülői viszonyt, őt eltaszítá magától.

E szenvedések közepett tünt ki Katalin léleknagysága, s a módon, melylyel özvegyi éveit hasznosítani tudta. Vallásának, a jótéteményeknek s tudományoknak élt. Hévízen, hol legtöbbet mulatott, s melynek egyházát ő alapítá, templomot építtetett, papot tartott. Más helyeken a romladozott egyházakat — magyar- és erdélyországiakat — kijavíttatá, a szükölködőket szent edényekkel látta el s több mint husz egyházat felsegített. Szegény gyermekeket neveltetett s segített a papi pályára: ezek sorából vált ki a halhatatlan Bod Péter is.

Jobbágyainak anyjok volt. Még fiatal éveiben szülői s férjei hazánál hasznosítani tudá társalkodását Köleséry Sámuel, Simoni Márton és Borosnyai Márton, azon időkben híres orvosokkal, különösen a fiúek gyógyerejének ismeretét tanulta el tőlök, hogy saját hazánál keresztyéni alázatosság s szeretettel ápolhassa a betegeket, „Udvara — írja Bod Péter — olyan volt, mint egy jól rendezett klastrom. Élete mások előtt példa és világos tükör.“

Ama férfiakon kívül legörömestebb tudományos papokkal társalkodott. Bod Péter hat évig volt udvari lelkésze s első munkáját a „Kösziklán épült erős vár ostromát“ neki ajánlotta. Kinyomatta az ettől írt „Szentírás értelmére vezérlő lekszikont;“ segítő külföldi utjában s a hazatérőt pártfogása és szívélyes barátságában részelteté. Ugyancsak e hölgy kinyomatta még a fejedelmi korszakból ismeretes Keresztúri Pálnak „Egyenes Ösvényét“ s az általa annyira kegyelt Nádudvari Péternek 84 egyházi szónoklatát. Sőt próbáltatásai és szenvedései közepett maga is írt imádságokat, melyeket összegyűjtve „Védelmeső erős paizs, melylyel a kísérteteknek tüzes nyilai ellen oltalmazhatja magát a keresztyén ember“ czim alatt kiadott. A nyelv tisztasága s az igazi vallásosság mellett a profétai kenetes hang, mely ez imádságokon előmlik, meglepi az olvasót. Önéletiratát is hátrahagyta: itt meg a hang szerénysége lep meg. Az olvasó csak a szenvedő s büneiből megtisztulni akaró hölgyet látja, nem a nőt, ki Erdélynek a szomorú napokban egyik védangyala volt. A magyar könyveket összegyűjté s azokból egy diszes könyvtárt rendezett. S hogy e kincs halála után méltatlanra ne szállhasson, még életében az enyedi könyvtárnak adományozá.

Igy tevé e hölgy magányát édenné, változtatá szenvedéseit örömmé. Harmincz éves szenvedés és betegség csak edzé és nem táutoritá meg soha. De türelme nem volt sztoikushoz illő lemondás: valódi keresztyényi türelem volt az; s midőn végre 1759-ben szenvedései véget értek: azon erős hittel tért őseihez, hogy azokat meglátandja.

Bod Péter a halotti szónoklatban, melyet felette tartott, rámutatva a biborra — az erényekre — melyekbe e hölgy felöltözve volt a hallgató rokonoktól méltán kérde: „Nem akartok-e ti ebbe felöltözni?“... Fájdalommal, de erős hittel bucsúzik az abba felöltözöttől: „Ott vagy te immár tiszta fehér biborodba felöltözve, ott tartod kezekben a pálmát, követed a bárányt, valahova menend!“

FELHŐ SZÁLL.

FELHŐ száll a hegyoldalon,
Betegen fekszik galambom.
Vele mondom könyörgését,
Hallgatom szive verését.

O be csendes, jaj be hideg!
Ajka csókomon fagyott meg.
Hull az eső, sir a harang,
Égbe szálltál fehér galamb!

Én öltöztem sötét búba,
Te meg fehér koszorúba.
Fekete gyász az életem,
Temessetek hozzá engem.

TIKKADT NAP.

A TIKKADT nap zsarátnak tüzzel ég,
 Bár fáradt fölleg fogta be szemét;
 Illat, szellő nem hűvösíti az
 Alélt virágok fonnyadt levelét.

Liheg a gólya, tétlen szárnyait
 Leeresztve, nem tud kerepleni.
 Verjétek föl e halotti nyugalmat
 O égnek minden istenségei!

El van perzselve a rét bársonya,
 Megöl a tó síri lehellete;
 Kigyó fészkevel a kisült zsombék
 A nagy hőségtől ketté repede.
 Nem suttog a nád szellő-lebbenéstől
 S nem szállnak utra könnyü pelyhei.
 Verjétek föl e halotti nyugalmat
 O égnek minden istenségei!

Kiapadt a folyam s a malomnak
 Kereke a nagy szomjtól széthasadt.
 Csanál s bürök közt elkorhadt ladik;
 A parti fecske nem lel társakat.
 Kopár mezőkön csak sáskák zizegnek,
 Csak ők mernek most csendet sérteni.
 Verjétek föl e halotti nyugalmat
 O égnek minden istenségei!

Az ég fölöttünk tüzes érzéfdél;
 Alattunk a szomjú föld megrepedt,
 S nyitott szájjal az égre felkiált:
 Ha nincs áldás, had! jöjön fergeteg!
 Álom szállta meg kis családomat,
 Nem tud remélni, nem vezekleni. . .
 Verjétek föl e halotti nyugalmat
 O égnek minden istenségei!

AZ ÉN BOKRÉTÁM.

VÖRÖS pipacs
S kék szarkaláb bokrétám,
Hiven szeret
Engem az én szép babám.

Vörös pipacs
Jelenti a szerelmet,
Kék szarkaláb
Az örökös hűséget.

A bokrétám
Naphevétől lehervad;
Mit én bánom?
Ha a rózsám hű marad.

A szerelem
Örök virág, mindig nyit,
Illatával
Már e földön idvezit.

Nem kell nekem
Már mezei bokréta;
Hamar hervad
S viritva is mit ér a?

Legszebb virág
Drága kincsem Mariskám;
Elveszem őt,
Ő lesz az én bokrétám.

EZ A KIS LÁNY.

OLLÓ, kés, borotva csorba,
Köszörű kell neki sorba;
Három lány is járt utánam,
Mindenikben hibát láttam.

Gyöngyszivárvány, bárányfelhő,
Van egy kis lány, az ha felnő,
Szép lesz, mint a gyöngy-szivárvány,
Szelid, mint a kezes bárány.

Ezután én magam járok,
Ha kell még rá, rá is várok:
Csak hogy aztán, megfordítva
Bennem is ne legyen hiba.

EGY MAGYAR KÖLTŐ IFJUSÁGA.

A badacsonyi szüret .

Édes, kinos emlékezet
Ó Badacsony szürete
Ott tudtam meg, ki légyen ő
S mi légyen a szerelem!
(Kesergő szerelem. 71. dal.)

A GYÖNYÖRÜ fekvésű badacsonyi hegyek vidám szüretelő nép zajától viszhangoztak.

Az eddig csak gerezdektől tarkított szőlőbundás hegyeket most tarka szedő csoportok élénkíték; jobbra balra ropogtak a mozsarak, kísérve a gyöngébb nem visongásaitól és a jó kedvű puttonosok kurjantásaitól, kik óriás méhekként hordták az áldást a csinos szüretelő házakhoz, a vigalmak ezen közép és forrpontjához.

Lehetetlen vidámabb, elevenebb és mégis költőibb képet festeni.

Lenn a Balaton ezüst tüköre, áthasítva vig szüreti nép csolnakaitól; a parti utak rakva jövő menő hordós, mállás szekerek, kibevonuló nép özönétől, s a vidék összes népsége fenn az új életre kelt ormokon: még a multa intő komor várromok is, mintha vidámabban néznének át a távolból, annak láttára, hogy a völgybe szállt utókor ismét hegyre tör.

Csak most jártak le a nemzet nagy napjai, az 1791-iki nagy napok; a küzdelem talán még nagyobb volt, mint maga a siker, és a ma-

gyarnak kevés kell, hogy szivéből lelkéből tudjon sírni, vagy örülni.

Az egész hegy pezsgett az áldásos szüret örömeitől: de az örömek gyúpontja, úgy látszik, leginkább Szegedy Ignác alispán ur borháza körül volt.

A csinos urilak valóságos méhkelenczéhez hasonlított; ajtain ki s be tódult az uri nép: a mozsarak durrogása itt egymást érte s a jóízű cigányzene oly hatalmasan hangzott ki a nyitott tornácra, hogy még a harmadik szüretelő ház taposója is annál tánczolt.

Szóval :

„Bő vig s népes volt Badacsony,
Az akkori szüretben,
Mozgott, hangzott az egész hegy
Fenn és alant, kinn és benn.

Urai és asszonysági
Veszprém — Somogy — Szalának,
Ifjai és leányai
Mindnyájan ott valának.

Harsogtak a tárogatók,
A hegedük zengettek,
Szólt a duda, tapsolt a táncz
S a sarkanyuk pengettek.“

Mi hozhatta így össze ennyire az egész Balatonmente legelső rendü fiatalságát? mi fokozhatta ennyire a kedvet s mi tette volna egyéb központok központjává e helyet, ha nem a minden szépnél szebb s minden jónál jobb, kedvesebb Róza, az alispán-házigazda leánya, s az egész vidék fiatalságának kiváló bálványa? . . .

Róza nem azon szoborszerű, merev szépségek közé tartozott, kik talán bámulatra ragadnak, kiken a teremtés tökélyét tiszteljük: szellem volt ő, lélek és sziv, arczon és szemben, modorban és beszédben, azok sorából, kikről nem tudnók megmondani, szőkék-e vagy barnák, szemeik feketék-e vagy kékek, — csak annyit tudunk, hogy elbűvöltek, megfogtak vidámságok, szellemök erejével; meg vagyunk hódítva a nélkül, hogy a fegyvereket, melyekkel leverettünk, ismernők.

Ilyenforma tételek igazsága felett elmélkedhetett azon merengő

ifju is, ki a tánczoskörből félrevonulva, a két barátnőjétől karonfoggott leánykáról szemeit le nem bírta volna venni.

Róza különben is ki volt pirulva a csak most félbenhagyott táncztól, — annyival pirosabb lett most, midőn barátnői épen azon ifju felé vonták, ki reátapadt tekintetét egy pillanatra sem vette le róla.

— Sándor! Ön nem tánczol többé? — kérdi végre, a mint a merengő ifjuhoz értek, a leányka, talán, hogy zavarát, melyet az ifju égető szemei szívében okoztak, a közönyös, de akkori szokások szerint bizalmasabb modoru kérdés alá rejtse.

— O Róza! — felel az szinte önfeledten, — hogy kívánhatja, hogy egy anyagibb élvezetért egy magasabbtól és nagyobbtól magamat megfoszszam?

— Ugyan szép élvezet, mondhatom, — vág közbe a kis eleven csacska Mari, Róza balkarján — nézni, hogy más tánczol!

— S pedig ugy van. Látni gyakran nagyobb öröm, mint látatni — mond nem minden él nélkül a hivalkodó kis leányra Sándor. Például, én nagyobb örömet nem ismernék, mintha a kisasszonyokat így együtt vászonra birnám tenni. Ez volna az igazi három Grácia! . . .

— Ne akarja szépíteni a dolgot, Sándor, — mond a Róza jobbán álló Julia, — azt hiszem, a két szélső Gráciát ön is csak oldalt festené, mint szokás. Azokból elég volna ennyi.

— Menjünk kissé a szabadba! . . Tikkasztó forróság van e te remben — szakítja meg a beszéd fonalát Mari.

— De kegyed Sándor csak elkísér? — kérdi Julia.

— Ha a kisasszonyok megengedik — mond az ifju, Róza szavait lesve, — szerencsémnek tartom.

— O mindenesetre! mindenesetre! felel élénken a kis Mari, mintha tőle kérdezték volna, — hogy is mennénk lovag nélkül? . . . Hátha kigyóra akadnánk?

— Ugy-e helyre hoztam hibámat? — kérdi sugva Julia a melléje lépett Sándortól. — Csak járjon kedvemben; én jó barátja vagyok.

Az ifju hálás tekintettel válaszolt.

— Menjünk a nagy diófához! — indítványozza Mari.

— Jó lesz; onnan gyönyörű a kilátás! — felel Julia, Róza pedig némán hagyta magát vezetetni.

— Felséges! — mond elragadtatva Sándor, — gyermekkoromban ha erre jártam, órákat töltöttem ott, elmerülve a gyönyörű vidék látásában.

Az említett százados diófa jókora távolban a borháztól, egy magas halmon állott, szédítő mélység fölött, s valóban a legfelségesebb kilátással, minőt a badacsonyi hegyeken csak találni lehet.

A kis társaság oda ért, s mint ilyenkor lenni szokott, elmerülve a természet szépségében, két részre oszlott.

Róza épen a diófát foglalá el, s ahhoz támaszkodva, a Balaton habjain vesztek el ábrándos szemei. Mari csevegve s édes titkokat sugdosva vont magával Juliát, úgy hogy Sándor mintegy Isten új-ját látta abban, hogy Rózával tanutlanul beszélhessen.

Az alkalom megvolt : de hol van a szív, a bátorság s a szó?..

Sándor tekintete a leánykára veszett, ki valóban soha szebbnek, bájolóbbnak nem tetszett előtte. A hanyatló nap keskeny sugarakban lopózott be a diófa levelein keresztül, s a világítás, mintegy Immaculatára küldött isteni izenet, épen Róza arczára, fürteire esett; a gyönyörű idomu kebel még erős hullámzásban állott a csak most végzett táncz és út fáradtsága miatt, s a kissé kipirult arc a lihegő kebel mellett, a nyugodt méla tekintet, olyan volt, mint csillagsugár fölvert tó tükörén.

A leányka az ifju zavarát nem akarta vagy legalább nem lát-szott észrevenni, s ez Sándort annyival jobban kinzárta, mert így nem élhetett azon előnnyel, hogy egy érdektelen beszéd-folyamot lassanként szive szerinti érdekességüvé tegyen, s e közben a kellő bátorságot megnyerje.

— Kedves Róza kisasszony, kegyed a nagy természet szépségeinek nézésében merült el, — kezdi végre.

— Annyira feldicsérték önök, hogy már magam is különösen szépnek találom, s elhatároztam e helyet jövőre többször fölkeresni.

— Róza! Én is a természet szépségében gyönyörködém; de ott, hol a teremtés egész nagysága, művészete egy parányi helyre van szoritva : az Isten remekében.

Róza elpirult. Aztán tettetett értetlenséggel körülnézett s mosolyogva mondá :

— Megvallom, sehol sem látom ön remekét. Társnőim eltávoztak. Utoljára azt kell hinnem, hogy ez öreg fa szép dióiról beszél ön.

— O Róza! Ne játszszezék a legszentebb érzellemmel!... Kegyed az, Róza, kegyed az!... Mióta kegyedet megláttam, azóta létem más irányt

nyert, ki vagyok vetkezve magamból, s a dicsőségről való álmak egyrül egyig megültek, mint pacsirta, mely, miután dalaival éjig emelkedett, utoljára lehullva, egy kis virág árnyában lapul meg. . . Róza, e virág kegyed!...

Róza arczai még jobban fölpirultak, keble még gyorsabban emelkedett. Képzeltetni, hogy nem ez volt az első szerelmi vallomás, melyet a szép leány hallott; de szive igen is hangosan kezdé beszélni, hogy ez az első, mely nála is mély és örök viszhangra talált.

A galamb érezte, hogy veszve van, de a megtámadás véletlenül jött, s ő vergődött, nem tudva merre intézze röpülését.

— Kérem, menjünk társnőim után, már messze távoztak, s mit fognak mondani, hogy ennyire elmaradtunk.

S e kis ártatlan csellel a leányka menekülni remélt. . Sándor elől?.. O nem!.. Saját szivecskéje elől.

De Sándor a hirtelen megragadott kezét övéiben remegni érzé, s semmi sem önt belénk oly hirtelen bátorságot, mint ellenfelünk (!) félelme.

— Róza! — mond, miközben a szép kezecskét a szabadnál talán szenvedélyesebben megszorítá. — E szerelem összeforrt életemmel. Ez órának határozni kell. Mondd, szeretsz-e vagy nem?...

A sas lecsapott, többé nem volt menekvés . . .

— Sándor! Ön visszaél e helyzettel, melybe ily véletlenül jutottunk. Ez nem szép.

— Az Isten adta ezt jó kedvéből — mond lángoló tekintettel az ifju, miközben szabadságot adott magának a szép kezét forró ajkaihoz tapasztani. Szólj, szeretsz-e vagy nem? Mondd ki életemet vagy halálomat!...

Róza ajkai remegni kezdettek, szép szemekre két nagy könnycsep szállt: a boldogság gyémántjai, melyeken a nap utolsó sugarai szivárványszínekben törtek meg.

Sándor már érzé a puha kezecske viszonzó szorítását, már érzé a forró lehetet, mely a vért szívéről homlokára kergeté: midőn a közel bokrok egyszerre megzörrentek, s a megrémült pár épen a két öreg urat, az alispánt s vendégét látta közeledni.

Rózának egy pillanat kellett, hogy társnéi között legyen, de Sándor ott állt, mint Mózes az eltört törvénytáblák fölött, melyek csak elébb adattak ki számára a lángoló bokorban.

— Sándor fiam!.. Sándor fiam!.. Sümeg még jó tova van, s

te egészen ide felejtet magad!.. Tudod-e, hogy holnapután nagy ut áll előttünk?...

— S hova oly hamar? — kérdi az alispán ur nagy tajtékpipáját kiverve. — Csak nem Bécsbe még?...

— De sőtinkább! — válaszol a másik öreg ur, miközben nagy sallangos dohányzacskóját szomszédja elébe tartá. — A gárda kapitány ő exczellenciájától ma kaptam levelet, be kell rukkolnia.

— Gratulálok, különösen gratulálok öcsémuramnak — mondja az alispán, Sándor kezét megszorítva — legalább czélnál lesz öcsém uram.

Soha ember megtiszteltetésnek kevésbé nem örvendett, mint Sándor az övének. S pedig néhány nap előtt e hirre talán kiugrott volna örömeben a nagyravágyó sziv.

Ekközben a leányok is oda értek, s az alispán ur még pár lépésről eléjük kiáltá:

— No leányok! Gratuláljatok Sándor öcsémnek! Megyénk köz-kivánságára ő felsége csakugyan kegyelmesen kinevezte a magyar gárdához.

Sándor Rózára tekintett, kinek arcza a tudósítás hallatára felfehér lett, s ha társnői nem tartják, talán hátrahanyatlott volna, de ugyan e perczen Mari is gyöngye szisszenést hallatott.

— Mi történt Marim? — kérdé Julia, miközben barátnője arczát résztvevőleg vizsgálá.

— Semmi!... Ugy tetszett, mintha kigyóra léptem volna.

— Az itt épen nem rendkívüli, — mondja az alispán. — De menjünk s kísérjük el kedves vendégeinket, miután tovább maradni csakugyan nem akarnak.

— A tekintetes viczispány ur belátja okainkat.

— Be, be! no, most az egyszer nem haragszom! Menjünk a szekerekhez.

A menet megindult, Sándor hátra maradt Rózánál, ki most esetlegesen nem közepén ment. Mari volt közre fogva, ki érzelmei elárulását most vidám, közönyös, csevegéssel akarta elütni.

Sándor már csak virág nyelven beszélhetett.

Letört egypár örökzöld levelet, s azt észrevétlenül Róza kezébe csusztatá.

Végre a más két kisasszonynak egy hangos nevetése jó viz volt malmára, azért gyorsan suttogá:

— Én távozom, de hived leszek örökre!

Az „örökre“ szóra azonban nem jutott nevetés, s Julia, a mint legalább sáppadó arczán látszék, meghallotta azt.

Sándor boldog volt. Vallomására egy felfakadó könyv volt a felelet

A magyar testör.

„Fellengező, erős lélek
Éles, mély tűzértelem,
Nemes, bátor, igaz nagy szív
Lángoló hív szerelem.“

(Csobáncz).

A magyar testörtség ez időben még fénykorát élte.

A legelső magyar főúri családok örömmel adák oda gyermekeiket, hol egy Eszterházy Antal volt a testületi főnök, egy Eszterházy Miklós a főhadnagy, hol a főrangú magyar fiatalságnak mind szellemi, mind anyagi tekintetben színe-java együtt volt. A vároosi polgárságnak, mely meg volt szokva a magyar testör lovát csak két lábon járva látni, bámulat tárgyai; az udvarnak, mely édes gyermekei gyanánt tekinté őket, kedvencei valának; s végre a nemzet előtt, mely egy idő óta legjelesb hazafiat, költőit e ritka fényű testületből nyerte, mely megszokta, hogy innen Báróczyak és Besenyeiek kerüljenek ki, — a magyar testörtséget bizonyos dicsfény környezé, mely a hadi erények mellé a tudományos és szépművészeti érdemeket is oda csatolá.

Szóval, Bécs büszke volt fényökre, Magyarország megtisztelve látta magát bennök; idegenek pedig bevallák, hogy ha van a világon fejedelemnek gyönyörű testörtsége, az apostoli magyar királyé az.

Mi lett volna könnyebb, mint egy oly ifjunak, ki testtel, lélekkel magyar volt, kinek homloka a nemes dicsvágy koszoruja után égett, ily körülmények között magát otthon találnia? . .

Beléokulhatna azon haditudományokba, melyek után a magyar kebel annyival inkább esengett, mert multjára gondolt, midőn — a török csaták idejében — magyar hősök és hadvezérek dicsőségére ült ünnepet Európa, s jelenére, melyben még az ezen tudományokra kellő képességet is meg akará tagadni a rágalom. Hisz épen e szegényfolt lemosására állítá azt a nagy királyné, ki trónja megmentését hű magyarjainak, s a Nádasdyhoz hasonló jeles magyar dandárnokoknak köszönheté.

Sándor tehát legforróbb vágyait látta teljesülve, midőn a pompás palotába belépett, mely egy századon keresztül korunkig a magyar testörtség fészke volt.

A nagy Trencsényi Csák véréből származott ifju itt gyakorolhatá magát, s a hadi tudománynak minden ágából oktataást nyert; a zene kedvelő, ki már ekkor otthonja vidékének első hangászái közé tartozott, a világ legelső művészeit hallgathatá, a szenvedélyes festő a műgazdag Belvédéren merenghetett; a költészet istennőjétől máris megihletett, a főváros első tudósaival: egy Kerekessel, egy Görög Demeterrel és Takácscsal ismerkedhetett meg, s a 20 éves ifjunak csak kellemes lehetett az, hogy utczán bámulat, társaságokban tisztelt, s társai, előljárói részéről szeretet ölelte körül.

Mi hiányzott tehát? . . . Mi az oka, hogy az est magányos óráiban, a különben oly daliásan vidám testőrségi laktanyából bánatos hegedü hang rí ki, azon bús balatonmelléki dalokat zengve, melyekre még a folyosókon örökődő magyar bakancsos is egy-egy keservest sohajt? . . . Mi az oka, hogy a festő már százszor fogott ugyanazon arczképhez, mely hol Petrárka Laurájához, hol Heloizhoz hasonlít, s mégis mindannyiszor elégedetlenül törli azt le; mi az oka, hogy a költő Szaffó bánatos dalán s Tasszó szerelmes ömlengésein mereng? . . .

Olvasónőim már bizonynyal tudni fogják. Őt egy bűverő köté le, mely „egy élten át csak egyszer virít“ melynek előtte — mint Isten léte előtt a nagy mindenségben — a szivben sem vala semmi, — az érzelmek teremtője: az első szerelem.

Azt hiszem, alig van érdekesebb egyéniség olvasónőim előtt, mint egy ily első szerelem ábrándjait élő 20 éves ifju: azért nem tartom udvariatlan kérésnek, föl hívni kegyeteket, kövessenek egy magyar testőr czellájába, beavatkozni azon házi titkokba, melyek Sándor megkezdett szívéletét érdeklik, s melyek láthatásában nő a valóságban ugy sem részesülhetett.

Ezt most annyival könnyebben megtehetjük, mert előttünk, a palota tágas lépcsőjén épen a gárda főhadnagya gróf Eszterházy Miklós halad, két angol főúr és diplomata lord Spencer és lord Granville társaságában, kik a magyar testőrsereg házi életével kívántak megismerkedni, s erre jó barátjokat Eszterházy ezredest legkönnyebb közvetítőnek találák.

Az urak épen az udvarról jöttek, azért Eszterházy Miklós párduczos kaczagánya s valóban királyi fényű öltözete — az ezüsttel pazarul előntött testőrségi diszruha — az egyszerűen öltözött két angol urétől igen elütött.

A magyar baka, ki a folyosó végén csak most tisztelgett, az elvégzett műtét után fejszóválva mormogá magában:

— Ugyan ki lehet az a két paraszt, a kit őbester uram még maga előtt bocsát a lépcsőn?

— Most jöjjenek önök uraim — mond nyájasan, angolul a két lordhoz Eszterházy — egy tudós gárdistához vezetem önöket, — az én kegyenczemhez.

Aztán óráját vonta ki s folytatá:

— A hivatalos óra ugyan még nincs itt, s testőreinket úgy lehet a legnagyobb pongyolában fogjuk találni: de hiszen önök már látták elégszer az udvarnál diszöltönyeikben, — itt hát legyenek készen uraim a másik végletre.

— Igen, igen! — felel élénken Granville lord — hiszen épen ezt akarjuk mi, a házi életet. De mit beszél ön gróf ur tudós katonáról? Hiszen ön legényei közül egy sem lehet idősebb 25 évesnél.

— És mégis úgy van. Az én kegyenczemet aligha most is más foglalkozásban találjuk. . . . Már ajtaja előtt állunk. . . . Lepjük meg.

Eszterházy ajtót nyitott, s a két diplomatát előre bocsátva, belépett.

— Jó reggelt Sándor! — kiált az asztalánál írásban elmerült ifjura.

Sándor fölugrott s zavarral rántá össze a szürke katonaköpenyt, mely testőr szokásként igenis laza pongyolát fedett.

— Ime lord Granville s lord Spencer urak ő excellentiáik egy tudós gárdistát akartak ismerni, s én ezennel magát mutatom be édes Sándorom.

Sándor nagy zavarban volt. Nem tudta, iratait fedje-e el, öltözete szaloniatlanságát takargassa, vagy helyet mutasson.

Végre megszólalt francziául, melyről tudta, hogy a diplomata urak jól értik.

— Exczellenciás uraim, e szerencse valóban meglep. . . . Az ezredes ur ő méltóságának tudtomra kellett volna adatni, hogy lordságtokat illőbben fogadhassam.

— O nem uram — mond Spencer lord — mi épen így kívántuk önt, mint tudóst látni.

— Méltóságod engem megpirít s rosz hirbe hoz, — mond Sándor. — Tudhatja ezredes ur, mit tartanak a könyvbúvó katonáról. Társaim máris gúnynevét adtak reám.

— Ne féljen! — mond nevetve Eszterházy — inkább mutassa, mivel foglalkozott beléptünkör? . . .

S az ezredes az elpirult ifju iróasztala felé közelgett. Sándor mentetegetődzve akarta a kutatást megelőzni.

— O ezredes ur . . . figyelmet sem érdemel. . . . Haszontalan forditmányok. . . . Az olasz nyelv gyakorlása kedvéért. . . .

— Csak lássuk, lássuk! . . kiáltja a két lord, s ő lordságaik közelebb léptek.

— Nem mondám uraim? — mondja Eszterházy angolul. Ifju barátunk Tasszót fordítgatja.

Aztán átnézett néhány sort a magyar forditmányból.

— Még pedig igen szépen — mondja aztán, a könyvet Sándornak visszanyujtva.

— Ez igen szép öntől uram, és nagy dicséretet von ön testületére, — mond Granville lord, — a mi vitézeink között kevés ily dologgal foglalkozót lehetne találni. . . . Részemről igen örvendek az ismeretségnek — folytatja Sándornak kezét nyujtva — s megvagyok győződve, hogy ön egykor mind e testületnek, mind bátorságáról ismeretes nemzetének dicsőségére válandik.

Spencer lord hasonló hízegés- és kézszerítással üdvözlé őt.

Most megharsant a folyosón a trómbita, s Eszterházy gróf megszólalt:

— Ifju barátunkat kötelesség szólítja. Azért búcsút veszünk öntől, barátom. Tudományát soha se szégyelje, — a katonát is csak úgy megilleti az, mint bárki mást. Csak harcban hallgatnak a múzsák.

— De hiszen ifju barátunk még festő is! — kiált lord Spencer Sándor festő állványa előtt. Ni, egy gyönyörű Szaffó, mely bármely műteremnek díszére válnék.

— És hegedűművész a mint látom, — mond lord Granville a falra pillantva. —

— És pedig nem utolsó! — felel Eszterházy — hazai dalainkat örömmel hallgatjuk tőle.

— Kitünő ifju! — mondja mindkét vendég, miközben Sándorral kezét szorítanak. — Éljen ön boldogul és váljék hasonló díszére mindenkor nemzetének, mint most a nemes magyar testőrségnek.

Sándor tulboldog volt az örömtől. Jól esett neki, hogy nem is annyira ő, mint az ő személyében annyszor barbárnak hirdetett kedves hazája s nemzete e főrangu idegen diplomaták előtt ily fényes elégtételt nyert.

Irományait elzárta, s jókedvűen, fityölve fogott az öltözéshez.

Borus napok.

„Hej barátom akkor is volt
Valamint most rossz ember,
Embertársa lehelletét
Irigylő és daló szer . .
Ki mérgével fölzavarja
A boldogság forrását
S vad átokká változtatja
A jó Isten áldását.“

(Tátika)

Kevés időre a csak elébb leirt jelenet után nagy csapás érte a magyar testőrséget. Közkedvességüi első kapitányuk Eszterházy Antal tábornok meghalt.

A veszteség kétszeres volt. Nemcsak abban, kitől ekként végképen el kelle válniok, de abban is, kit új főnökül nyertek. Ez utóbbi, a másodkapitány, idegen szellemű, tulszigoru ember volt, ki a magyar szabadabb természettel hosszas időn át nem tudott megbarátkozni, s a csintalanságot eddig is igen gyakran kihágásnak, a kedvszeszély kitöréseit alárendeltség elleni hibának vette. Eddigelé azonban az öreg tábornok miatt elveit erőkké nem igen tehette.

A legszorosabb rendszabályu hivatalkörben is vannak pártok, — de természetesen annál kevésbbé szembetünők, minél keményebbek az alárendeltségi viszonyok.

Hogy kik legyenek kivált a fennálló hatalom antagonistái — az ellenzékiek: — katonáknál csak akkor lehet inkább megtudni, midőn az egyik csillag letüntével a másik s épen az előbbiek ellenkező pártfeje tűnik fel. A kelő nap aztán maga után vonja holdjait is, s csak ekkor kerekedik ki az egész bolygórendszer.

Az alkaptánynak is volt néhány ily teremtménye, kik most az eddig megkülönböztettek helyére léptek s a megüritilt tisztí helyeket elfoglalták.

Ezek egyike, kit most az új változás alörmesteri vagy sajátlag századosi rangból örmeisterire — azaz örnagyira emelt, a kitüntetések miatt, melyek a nála ifjabb Sándort érték, már rég titkos ellensége volt ennek.

Most végre elég alkalma nyilt azt az ifjuval éreztetni.

Már Eszterházy Antal temetésén módjában lett Sándornak azon felfedezésre jutni, hogy az eddig elnyomott érzelmeknek ut nyilt.

N . . . őrnagy — nevét nincs miért átadnunk az utókornak — mindenben hibát akart keresni. Tudjuk, hogy katonaságnál ennél könnyebb nincsen. Egy gomb csekélyebb fényén, egy kengyelcsaton vagy egy fürtöcske hosszabbságán elég okot találhat, ha keres, a feljebbvaló az alattaálló lehordására.

Sándor pajtásai bámultak a hidegvéren, melylyel ez e kisszerű boszantásokat fogadta, s nagy részvétellel vették körül, midőn a szer-tartásnak vége volt.

— Már csak nem türném el, — kihivnám párbajra! — mond egy a tüzesebbek közül.

— Mi különös van abban? — mond megvetőleg Sándor. — A jámbornak napja az új kapitányéval feljött, s ezt kíváuja éreztetni. Mindaddig, míg kötelesség terén állunk, semmi szóm ellene. Lássuk, melyikünk fárad előbb bele, ő-e a boszantásba, vagy én a türelembe? . . .

Mindamelletts is, hogy Sándor társai előtt ily bölcshez illő nyugalommal védte magát, az ifju szivben nem épen minden úgy volt, s a mint a labdacok, melyeket minden gyakorlaton vagy lezkeórán nyelni kellett, nagyobbodtak, — az ő életkedve is fogyni s kedélye hanyatlani kezdett.

Midőn egykor a főhadnagy Eszterházy Miklós szomorúsága okát kérde, már elkeseredetten válaszolt:

— Ne is kérdeje ezredes ur. Mióta új kapitányunk van, minden másképen megyen. Ha ezredes ur s még néhány jó emberem nem volna itt, már elkéredzkedtem volna a gárdától.

— De hát mi baja édes Sándor? — kérdi bizalommal a gróf.

— Semmi olyas ezredes ur, mit még tünni ne tudnék; — midőn a türelem pohara kicsordult, akkor majd megtudja a világ.

Eszterházy Miklós szivéből szerette a szép, nyílt szivű és ritka műveltségű fiatal embert, s valóban komoly aggodalommal hagyta el, miután belőle semmit ki nem vehetett.

— Ön nem elég közlékeny irántam, — mond végre, — de bizonyosan oka van reá. Én pár hétre magyarországi jószágaimra rándulok, ha addig valami érné, rögtön tudósítson.

Az életeleven, ifju kedély, minővel Sándor birt, ez apró kellemtelenségeket talán évekig eltűrte volna: azonban egy közbejött nagy esemény az egész dolognak más fordulatot adott.

Sándor, ki Bécsnek annyi előkelő körében fordult meg, gyakran találkozott egy sötét arcú apáttal, ki városszerte szenvedélyes

nyilatkozatairól, papot meg nem illető tulszabad életmodoráról és népes estélyeiről volt ismeretes.

Ez apát Sándorhoz igen látszék ragaszkodni, s már több ízben felszólítá őt a hozzá menetelre: de Sándor a titkolódzó férfiut ki nem állhatta, s hol egy, hol más ürügy alatt magát az igérkezés alól kivonta.

Vége az utóbbi napok egyikén az apát annyira két tűz közé szorítá, s oly tolakodólag, követelőleg kérte, hogy Sándor kénytelen volt a látogatást megigérni.

Reggel a testőrségi kapus az előtte elmenő N . . . őrnagynak meghívójegyet nyújtott át, mint Sándor számára küldöttet. Az őrnagy megnézte a jegyet, s fölküldé Sándornak.

Ugyanezen napon déltájban egész Bécs nagy izgalomban volt. Hire szárnyalt, hogy egy irtózatosszerű összeesküvés fedeztetett fel, — melynek feje M . . . apát be is fogatott.

— Mit? — kiált fel N . . . őrnagy, midőn e hirt meghallá, — hiszen egyik testőrünknek ma ugyanezen nevű embertől jött meghívó jegye! . . . Ah, tehát lépre került a drága madár!

Sietett jelentést tenni a másodkapitánynak. Ez rögtön kiadá az elfogatási parancsot.

Sándor e napon nem volt szolgálatban, s így az egész dologról semmit sem tudva, nyugodtan dolgoztatott szobájában.

Épen első eredeti költői kísérleteit tevé. A távollét s a szenvedett keserűségek bő anyagot szolgáltatottak az ifjunak szenvedő szerelmi ömlengésekre.

Egyszerre, minden kopogtatás nélkül benyílik az ajtó s N . . . őrnagy teljes diszöltözetben a szobába lép; az ajtóban néhány gránátos állt meg.

— Hadnagy ur! — mond a belépő szigoruan, — ön ma M . . . apáttól meghívójegyet kapott.

Sándor fölkel s irományait sebesen összehajtva, dolmánya zsebébe rejté.

— Nincs benne tagadni való, őrnagy ur, a meghívójegy itt fekszik asztalomon.

— S tudja-e ön, hogy ugyanezen M . . . apát, ezelőtt egy órával, mint a legrémítőbb összeesküvés feje és felségárulás részese elfogatott?

Sándor elhalványult. A veszély, mely most már komolyan fenyegeté, megdöbbsenté.

— Tehát nem hiában irtóztam ugy ez embertől! . . . Istené legyen a dicsőség, — hálóját kikerültem — gondolá magában.

— Kapok-e feleletet? — kérdi az őrnagy.

— Őrnagy ur! — felel nyugodtan Sándor, — katonai s magyar testőri becsületekre mondom, hogy e dologról most hallok először.

— S micsoda irományokat rejtett ön zsebébe bejöttömkor? . . .

— Azok naplójegyzeteim őrnagy ur.

— Ön fogoly, s azon irományokat nekem rögtön átszolgáltatja.

— Nyugodtan és tiszta lélekkel lépek ez igaztalan gyanu következményei elé, mert elismerem, hogy a gyanunak némi alapja van Az igazság elébb-utóbb napfényre fog jönni; a kivánt irományok azonban semmi ide vonatkozót nem tartalmaznak, s ön csak halálom után fogná azt őrnagy ur átvehetni.

A fiatal költő nem bizott még kísérletei sikerében, s gyöngéd érzete visszaborzadt a gondolattól, hogy szentségtelen kezek nyuljanak szivitkai ezen szentélyébe, sőt talán gunyolják azt, mi neki mindennél nagyobb, mindennél becsesb, szent.

— Mit? . . Tehát ön ellenszegül? . . .

— Nem szegülök, őrnagy ur. Kisértessen ön a legszorosabb őrség alatt börtönünkbe. Ez irományok átvételére önnek nincs parancsa.

Az őrnagy ajkába harapott.

— Ön megfogja e makaesség árát adni hadnagy ur. Én ki fogom önt adatni az ezen összeesküvést nyomozó bíróságnak.

— Az ellen tiltakozom, őrnagy ur, s hivatkozom alapító nagy királynénk által adott jogainkra, mely testőrt csak saját bírósága által határoz elítéltetni.

— Ugyde ez rendkívüli eset.

— Meglehet, őrnagy ur. De a ki ebben eszköz lenne, — bizonyos fölmentetésem után, mint becsületelem pellengérré állítója, vivni fogna velem, s a helyet élve egyikünk el nem hagyja.

— Kardját hadnagy ur! — mond az őrnagy, kitörni készülő dühét elnyomva.

Sándor börtönbe vezetették, csak annyit sughatott egy pajtásának:

— Irij a grófnak, hogy jöjjön, mert baj van.

*

*

*

A közszeretet, melyben Sándor társaitól részeltetett, s az ifju férfias magatartása, csakugyan kivívták, hogy az eset rendkívülinek nem vétetett, s a testőrség szokott bírósága, a másodkapitány elnöklete alatt összeült.

A vád alapjául azonban, bár miként fürkészték, egyéb az egyszerű meghívó jegyen kívül nem szolgálhatott; ugyane fürkészetekből az is kisült, hogy Sándor az apátnál soha meg nem jelent, sőt magánosan nem is társalkodott vele; de gyanura ily körülmények között még a pusztá ismeretség is elég ok.

A második vádpontot a Sándornál rejlő iratok képezék, mert tudva volt, hogy az összeesküvés részeseinél bizonyos iratok találhatóak, melyekből azok a veszélyes összeesküvés makszimáit meritették.

De ezek kiadására Sándort reábirni nem lehetett.

— Ha ön — mond végre a hosszas kérés és fenyegetésekben kifáradt hadbíró — ez irományokat át nem adja, kénytelenek leszünk mint bünöst a költörvényszéknek adni át. S végre erőszakkal is el fognak azok vétetni öntől . . .

— Sajnálom — mond a lelki küzdelemtől kipirult arczu ifju — de az egész testőrségnél csak egyetlen ember van, kinek azt átadnám, — az pedig, bár törvény ellenére, nincs itt jelen.

— S ugyan ki legyen az? kérdi mérgesen N . . . őrnagy.

— Eszterházy Miklós ezredes ur.

— Csalatkozik hadnagy ur, ha azt hiszi, hogy ilyes pártfogóság utján a büntető igazság keze alól kicsúsztatik.

— Azt nem akarom, őrnagy ur.

— De ön azon irományokat át fogja adni, s testületünkre oly szégyent, hogy a dolog köztudomásra jöjjön, nem fog hozni — rivalt az őrnagy Sándorhoz közelítve.

— Azt nem javaslom senkinek.

— Ejh mit! . . . Öröket kell hozni, s tőle erővel elvételni!

— Nincs reá szükség! — mond most az előbb benyitott Esz-

terházy, ki a dologról már híven értesült, — ő nekem az irományokat át fogja adni.

Sándor szemeibe örömkönyűk gyültek.

— Igen ezredes ur! — kiáltá — önnek átadhatom azokat.

Eszterházy átvette a vád alatti aktákat, melyeket Sándor dolmánya zsebéből vont elő. Sebesen végig futott azokon, s arczán az olvasás közben nagy öröm festekezett.

— Nos? — kérdi az alkapitány — ezredes ur, remélem nem fogja azok tartalmát megvonni tőlünk.

— Semmi esetre nem, tábornok ur.

— Tehát semmi nevezetes?

— Sőt igen is uram... A legszebb magyar költemények, minőket életemben valaha olvastam. Többek közt néhány lelkesítő dal ellenség előtt álló magyar vitézeinkhez a közeledő francziák ellen... Ezek oly nevezetes oklevelek a büntény földérintésére, — folytatá nem minden guny nélkül — melyeket ki fogunk nyomtatni és a hadsereg között több ezer példányban kiosztani.

Az őrnagy orra megnyult, az ítéletnek feloldásnál egyébnek nem lehetett lenni, és Eszterházy szívélyes hangon mondá Sándornak:

— Ön nem vas, de aranylánczot érdemel hadnagy ur, s én fényes elégtételről biztosítom a főhaditanács részéről!

— Én ezredes ur csak egy kegyelmet kérek. Végképen ki akarok lépni a testőrségből — mond az ifju szomoruan.

— Ezt nem szabad tennie barátom.

— Nem, ezredes ur, — felel határozottan az ifju — a mely tesztület engem lánczokban látott, annak tagjaival én nem szolgálhatok együtt többé.

— Önben oly tehetség veszne el, minőre a beállott hadviselésnél nagy szükség van. Én ki fogom önt tétetni, a melyik ezredhez kívánja.

— Köszönöm ezredes ur, most nem érzek erőt hozzá. Lehet, hogy e kegyet később igénybe fogom talán venni. Most csak egyet kérek: elbocsáttatásomat.

Egy levél következményei.

„Semmikép sem remélhetvén
A kemény szív irgalmát;
S tovább immár nem tűrhetvén
Fájdalmaim nagy halmát:
Vérző szívvel kifejtöztem
Barátaim karjából;
S a nagy harezba kiköltöztem
Hazámnak határiból.“

(Kesergő szerelem 6-ik dal.)

Midőn Sándornak ily balvégzetes összeütközések miatt a dicsőség álmairól le kelle mondania, egyetlen alapérzelem és vezéreszme maradt számára még fenn, a szerelem boldogsága.

Be sem várva elbocsátási oklevelét, elhagyta a birodalmi fővárost, s utja közben vigasztalta az a gondolat, hogy az önként összetépt babérokat Himen rózsaláncaival cseréli föl, a hadi pálya ragyogását a családi élet melegségével.

Róza szívében többé nem kételkedhetett. Nem egy bizonyítékát hordá már annak gyöngéd kéz irta sorokban dolmánya alatt; de ha ezek nincsenek is, az első szerelem annyira megszokott bízni tárgyában, mint tavaszi virág a nap sugaraiban, melyek őt életre hívták.

Fájdalom, ez egyben is csalódnia kelle.

Ugyanazon napon, melyen ő Sümeghre, atyja karjai közé érkezett, Róza névtelen levelet kapott, mely így hangzék:

„Kisasszony! Nem akarnám, hogy kezét olyannak adja, kinek nevét később pirulva kellene kimondania. Az, kivel érzeményeit eddig megosztá, mint aljas összeesküvés részese, a magyar testőrseregből kitiltatott.“

Csak kevés sor, mégis két szív minden üdvét végromlással fenyegeté. Csak a besütő hold látta, hány könnyüt hullatott Róza a szerencsétlen sorokért; csak kis szobája falai számlálhatták volna meg a titkos sohajokat, melyek a fenyegetett boldogság elvesztésének félelmében röppentek el.

O mily kinos vala e küzdelem. Lehet-e hinni szerető szívnek, hogy az, kit mint a tökély mintapéldányát állított maga elébe, ily mélységbe süllyedt volna? . . . Lehetséges-e, hogy e szép magas homlok büntudat miatt piruljon? az epedően beszédes ajkak félelemtől remegjenek, s a nyílt tekintet szégyen miatt szögeztessék a földhöz?

És a világ, a körülmények mégis ezeket igazolják; suttognak és a suttogás mind halhatóbbá válik, és Róza arczeit mind mélyebben érzé elpirulni.

Az egymástól oly hosszú időnkig elszakadva volt két kebel egy népes estélyen találkozott először.

Sándor vidoran lépett a körbe, de minden oldalról hideg üdvözlések fogadták; a házi ur kezét sem fogott vele, s a suttogás a kávévénénikék ajkain egyszerre végigfutá a termet:

— Igaz, hogy kirekesztették a gárdából?

Sándort egy gyermekkori barátja karon ragadta, s félrevonva nagy képpel kérdezé:

— Barátom! Itt az a hire, hogy kirekesztettek a gárdából... Szólj, mi igaz van ebben?.. E hideg fogadtatást ennek lássid.

— Itt az ördög működik! — mond Sándor elképedve.

— Tehát lehetséges-e, hogy saját hazámban felőlem ezt elligység?.. A magyar, ha valamit akar, nyiltan, kezében karddal teszi, — hihették-e hát, hogy én ilyesminek részese lehessek?..

— Ne jöjj indulatba barátom! Itt olyan hír terjedt el, s tudod a rossz mindig több hívőre talál, mint a jó.

De Sándort nem lehetett többé sorsától visszatartani, szemei előtt már sokkal jobban el volt sötétülve a világ, hogysesem a lassu derengésben bizhatott volna.

Egyenesen Rózához tartott, ki lesütött szemekkel fogadta.

— Róza! — mond a leányka közelébe érve, mily nehezen várhatta szivem e pillanatot.

— O Sándor! — válaszolt Róza — én is vártam azt, de nem így. Szóljon ön, igaz-e, hogy... hogy elhagyta a testőrséget?..

Sándor visszarettent, mintha a megfogott kis kéz kigyó hideg teste lett volna.

— Róza!... Lehetséges-e? Kegyed is helyet adott volna e megalázó gyanunak? Kegyed szivében sem volt hang, mely védletemre szólott volna fel?..

Róza szive a szétrepedéshez közelgett. Előbb szégyelte magát jegyese miatt, most szégyelte jegyese előtt.

És Sándor e pirulást, e hallgatást minden rossznál rosszabbra magyarázta.

— Ugy nincs nekem többé e helyen mit keresnem, mond elkecserevedve. — Isten kegyeddel Róza — örökre!..

S a megsebzett fiatal kebellet tova ragadta az elkecserevés tüze.

Becsületében, szerelmében egyszerre sértetett meg, s mire gondolnánk ily esetben 21 évvel egyébre, mint halálra?...

Pedig ha csak egy pillanatra visszatekintett volna, láthatá, mint sápad el jegyesének rózsás arca; mint emelkednek utána a visszatartani akaró karok, s miként hanyatlik az eszméletlen leányka barátnői karjai közé!...

De mit gondolt Sándor már a világgal, az emberekkel?...

Atyja minden előterjesztései, tanácsai ki nem jőzaníthaták. Egyetlen gondolata, vágya volt: a beállott franczia hadban mint honának védője halni meg.

O mily jól esett képzetének azon elégtétel, hogy azok, kik gyalázatáról beszéltek, pár hét mulva dicső halálát hallják, s hogy az, ki pillanatig pirulni mert érlette, még könyűt se hullathasson az elesett jegyes sirjára!...

El el!... A csaták terére, hol borostyán borul a haldokló vitézre; hol nem emberi nyelv — ágyuk dörgése hirdeti a hatalmat, melyet Istent az emberek kezébe a jog és eszmék kivivására adott!... El a csataterre!...

* * *

Pár hét mulva az egész magyar haza egy nevet zengett: a Kisfaludy Sándorét... Mert ez volt a név, melyet míg történetünk folyamában ismeretessé nem vált, mi is ismeretlenül hagyánk; de most, midőn a hadsereg az ő dalait zengi, midőn az ország jeles dalnokát és vitézeinek példányképét tiszteli benne, többé nem titkolhatunk.

Az elégtétel fényes volt, — de mit ért azoknak, kiket legjobban illetett?...

A beteg leányka szive megtörve, lázban égett a részvétől körülvett nyoszolyán; s az ifju már ott állt a halál torkában, ezer meg ezer golyó záporában!...

A provençei dalnok.

„A külföldön nyomorogva
 A világot futosom,
 S tétovázva, csavarogva
 A vadságot bujdosom . . .
 Hátra hagyom szerelmemnek
 A hol járok, nyomait . . .
 Nevét szerte irogatom
 A bükk s hársfák kérgére.“
 (Keserű szerelem).

A csaták véres képei rajzolódnak élénk.

Milánó márvány-tornyai körül tüzgolyók röpkednek; az ágyudörej fölverte a „májuszi föld“ madarait.

Kisfaludý oroszlánként harczott; a legsűrűbb golyózáporban kereste az egyetlent, mire még vágott, a dicső halált.

Hasztalan. A magyar vitézség ez időben csak arra szolgált, hogy a győztes dicsőségét még magasabbra emelje . . . A sors keserű poharait sorra ki kellett ürítenie, kiürítette az utolsót is.

Milánó három napi ostrom után magát föladta, s őrsége foglyoszállítmányként vitetett Franciaország belsejébe.

Kisfaludynak már csak egy vigasztalása lehetett, hogy több rossz már nincs a hátra. Oly keserű vigasztalás, mint nyomorunkban az, hogy mások még nagyobb nyomorban lehetnek.

De ha a sors sujtá az embert: kedvezett a költőnek. Előbb Avignonba, majd Vaucluseba vitetett, s itt Petrarka szellemétől ihletve, írta „Himfi“-t a legbájosabb s legigazabb szerelmi dalokat, minők valaha magyar ajkon fakadtak.

És azon halmok, melyek egykor Laura nevét zengették, most Rózaétól viszhangoztak; azon fák, melyeknek kérge Laura neve által volt fölhasogatva, most a Róza név négy betűit árnyagták! . . .

Valóban az ifju kebel megmaradását, életét költészetének köszönheté. Ez óvta őt meg a kétségbeeséstől; ennek panaszlá el a szerelmi kinokat, melyek titkolva, szívét talán megrepesztették volna, vagy eszméit az öngyilkosság örvénye felé ragadják.

És e szép dalok már viszhangoztak a messze hagyott hazában. — Az ifjak ezeken tanultak lelkesedni; a hölgyek ezeken érezni és szeretni!

Kisfaludý irt ugyan haza: de váltságát nem felettébb sürgeté. Mi várt reá — hite szerint — otthon is? . . .

Róza őt bizonynal elfeledte, s mint keserű vízióiban írta:

„Szép szemei ott ragyognak
Talán hajh egy más boldognak! . . .
Nyelvem itten megakad. . . .

Igy kinzá magát a szerető ifju szive, s a nagy világ szépségei között magányt keresett.

Legkedvesebb időtöltése volt a sötét völgyeket, panaszos csevegésű forrásokat fölkeresni, s minden ily kirándulás egy-egy dalban termett kifakadását hozta lelkének, s miről akkor nem is álmodott, egy-egy levelet adott babérkoszorújához.

Egy estve épen ily kirándulásból tért haza, midőn a városban parancsnokoló francia tábornok magához hivatá.

Ez már többször is történt, mert a foglyok leveleiket csak a parancsnokság útján vehették s ily alkalmakkal a jó kedvű tábornok a francziául jól tudó, mivel lelkű Kisfaludyval örömet társalgott.

— Uram! önnek egy levele van itt. Azért hivatám önt, hogy ha e levél választ igényel, itt szobámban rögtön megírhatja ön.

— Ez nagy szivesség öntől, tábornok úr!

A tábornok átnyujtá a levelet, miközben a címre tekintve mosolyogva jegyzé meg :

— Gyöngéd vonások. Aligha nem nőírás.

Kisfaludy arcza kipirult. Ugy tetszék neki, mintha e vonásokat ismerné

Mohón törte fel a levelet.

Igen, nem csalódott. A Róza írása volt ez! Megszólítás és név nélkül. Csak egyszerű másolata egy szerelmi dalának, mely a költő honában már közkézen forgott s így hangzék :

„Ha majd a bú, mely testemet
Napról napra hervasztja,
Nem sokára életemet
Egészen elfogyasztja,
S engem majdan egy keskeny sir
Mint hamvat magába zár; —
Susogd minden szivnek Zephyr,
A ki sirom mellett jár:
„Egy gögös sziv keménysége
Lett a hívnek kora vége;
S ha ez sorsa a hívnek
Jobb repedni a szivnek!“

— Nos? — kérdi a tábornok.

— Tábornok ur! — mond felindulástól remegő hangon az ifju — ön e levéllel határtalanul boldoggá tett engem.

— Azon igen örvendek, uram. Szóljon ön, tehetek-e érdekében valamit? . . .

Kisfaludy arcza kigyult.

— Igen uram. Bizalma és szivessége kérésre bátorit. Ön francia, én magyar vagyok; — mi meg fogjuk érteni egymást. . . Életem boldogsága hazamenetelemtől függ . . . Adassa ki tábornok ur utlevelemet. Igaz, a kiváltásról még nincs alku kötve: de én a kiszabott föltételeknek alája vetem magamat, sőt ha kívánják önök, fogságomba vissza is jövök.

A tábornoknak e kérés oly naivnak, s az ifju arcza oly becsületesnek tetszett, hogy gondolkodóba esett.

— Ez merész kérelem, uram — mond végre. — Én állásommal játszom, de ime megteszem önért. Ön becsületszavát adja, hogy magát Károly herczeg táborában, mint francia hadfogoly jelenti, hogy a kicserélésnél hiány ne legyen.

— Igen uram. Becsületszavamat adom rá.

A tábornok átnyujtá az utlevelet, s kezét szoritva, jó utat kívánt.

Az agg diófánál.

Patak! ittag siralmimat,
Most örömmim könyét idd! . . .
Zephyr! Hordád panaszimat,
Most örömöm hangját vidd!

(Boldog szerelem, 2-ik dal.)

Szegény Róza, mennyit szenvedett azóta! Elhagyatva attól, kit életében először és osztatlanul szeretett; vádolva önmagát, mint okát kedvese eltávozásának, kétségbeesésének, talán halálának, s nő léteére mégis semmit meg nem gátolhatva, örök bánatban, epedésben élte napjait.

Azok, kiktől egykor rágalmaztatni hallá, most bálványozák az eltűnt jegyest; az ő dalait hallá még a gyermekek ajkán is; az ő

szelleme lengte át a Balaton mellékét, s nem egyszer hadi dicsőségének sugarai is elhatottak idáig.

Mi volt előtte a világ? Száz kérő kopogtatott a szép leány ajtaján, egymásután el lőn utasítva mindenik; ezer sziv epedt egyetlen mosolyaért, de ő folyvást leverte maradt és szomorú.

Egyetlen élvezete volt, ha a természet engedte, badacsonyi szőlőkben az agg diófánál merengeni a Balaton hullámain, s visszaidézni lelkében azon jelenetet, midőn szive ifja első szerelmi vallomását tette.

Ez és a „Magyar Kurir“ hadi-tudósításai tették minden mulatságát.

Egy nemvárt esemény elmerülését megzavará.

Barátnéja Julia véletlenül veszélyes beteg lett s őt magához hivatá.

A szerencsétlen beteg leány bevallá, hogy az átkos levelet egykor szerelmi bosszúból ő iratá. Könyük közt esdett bocsánatért.

Miként lehetett volna ezt megtagadni, a haldokló barátnétól? Róza ott virasztott annak ágyánál, ki szenvedéseit okozta.

Végre a „Magyar Kurir“ egy száma meghozá Kisfaludy nevét, a hadi foglyok között.

Róza fölfogá az ifju helyzetét, s érezte, hogy ha most nem tesz jegyeseért, vége a reménynek is, hogy valaha visszanyerhesse többé.

Női hiúsága, szemérme egy ideig visszatarták ugyan: de a szerelem s azon jog, melyet a nála hagyott jegygyűrű adott, győztek, s ő megírta azon levelet, melyet Sándornak a Provençében nyújtottak át.

S elküldve azt a lányka, lelke fölédlt. Remény, a rég elvesztett remény éledni kezdett szívében.

* * *

Hasztalan várt. Kisfaludy levelei a csaták viharától elragadtattak, mint őszi szélről a falevél, s ő maga nem volt saját magáé többé. A katona becsülete nem engedte, hogy harcok idején elhagyja a tábornok s az ifju Kisfaludy ott küzdött az osterrachi, winterhúri és zürichi csatákban, — a hír elhallgatott fölöle.

Már főhadnagy volt, s utolsó szerencsés csatája után az ideig-

lenes béke beállván, midőn ezredese kitüntetését főlebb terjeszteni akarná, ismét csak egyet kért: elbocsáttatását.

* * *

Javában állt a badacsonyi szüret; de Róza nem vett részt, mint máskor, annak vigsgájában.

Az agg diófa alá vonult most is s fejét a törzsre hajtva, bánatosan merengett az ezüstfürtű Balaton fodros habjain.

Szép szemei, mint akkor, most is könnyekkel tölték meg, de többé nem életeleven, hanem halvány arcokon folytak le azok.

Egyszerre hátulról befogatni érzé szemeit.

— Rózám! Találd, ki vagyok? — kérdi egy örömtől remegő férfi hang, kissé férfiasb s vastagabb mint egykor Sándoré, — de Róza mégis fölismeré azt.

Egy örömsikoltás volt reá a felelet, s Kisfaludy az öröm miatt elalélt Rózát tartá karjai közt.

Ki tudná festeni az örömet, boldogságot, melyet az annyi idő óta elszakított, Istentől egymásnak teremtett, két kebel érezett és élvezett? . . .

Elég mondanunk, hogy a badacsonyi szüret újra vig lett, hogy Róza arc-rózsái visszatértek s a Balatonmellék hegyei a „Boldog szerelem“ dalait viszhangozták.

A menyegző, mely őket örökké egygyé forrasztá, megtörtént, s nem volt boldogabb pár nálok széles Magyarországon.

Granville lord jóslata is beteljesedett. Kisfaludy első jelese lett hazájának.

Van-e magyar, ki „Himfi szerelmei“ mellett a sziv mélyeit és magasait be ne járta volna?

Van-e magyar, kit a „Regék“ nemzetünk zivataros, de dicső multjának képein ne ringattak, ki nem Kisfaludy Sándor költői lelkével nézte a balatoni vidékeket? . . .

Ki ne ismerné még az agg diófát is, melyet Csobánczban megénekelt?

Nem volt még magyar költő, kinek dalait oszlatlanabb lelkese-dés követte volna s a veterán már teljes öntudattal irhatá lakáról:

„Halálom után, midőn már porhadni fogok, ez oly hely leend Magyarországon, melyet megnézni el nem mulasztand az utas; hova az utóbbi magyar fiatal nemzedék.

mint már most is, a regéimben megénekelt váromladékokhoz, zarándokolni fog: hogy lássa azon hlyet, hol egy tántorithatatlan hazafinak szivvéréből azon érzelmek forrának fel, hol egy hazafi kebelből azon szózatok hangzának ki, melyek a magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiségét s ezzel nemzeti életét visszavívni, szóval a magyart önmagának visszaadni segítették.

LEVENTE.

„A PATAKNÁL, lenn a kertben
Mért jár a királyné? . . .
E n d r e, E n d r e!.. A testvéred
L e v e n t e is arra téved . . .
Hallád-é? . . . Tudád-é?..‘

„Mit beszélsz V i d?.. Rosz a nyelved . . .
Lelkemet ez sérti!“ . . .
„Bár tekintsd, meg, s hogyha nincs ott,
Gyanud akkor messze oszlott, —
S légy ezentul férfi!“

A király megy. . . . Szembe jó rá
A királyné asszony:
Merre, merre édes férjem
Ily későre, ily sötétben
Mért nem nyugszol otthon?‘ . . .

E n d r e nem szól, csak tovább megy . . .
Karja kardját rázza;
Mint fiáért az oroszlán
Berket, árkot összefutván,
A kertet hajhászsza.

S egy fasorból szép L e v e n t e
Most elébe zörren . . .
„Itt vagy hát te áruló vér,
Csalfa bajtárs, csalfa testvér?..
Mit keressz a kertben?“

„Kár a szóért E n d r e bátyám
Nem hibásat bántasz . . .
Hallom ajkad reszketésén,
Hallom a szived verésén
Féltékenység aggaszt.“

„Mily találós hű testvérem
 Hiteszegett ajka!...
 Tán még rajta ég a nőnek
 A csalfának, hittörőnek
 Fertőzetes csókja!..

„El szememből!.. Udvaromnál
 Meg ne lássam arcod!‘
 „E n d r e!.. Bátyám!“.. „El szememből!‘
 „Csak addig bár, a míg eldől
 Eleniddel harcrod.“

„Pillanatra sem kívánlak
 Udvaromba' látni!‘
 „Ám legyen hát, — azt kívánom,
 Hogy ezért szived királyom
 Soh' se fogjon fájni!..

„A királynét, ezt az angyalt
 Meg ne bántsa ajkad :
 Lelke tiszta, vétke ninesen...
 Hír dicsőség üdve legyen
 Rajta... és terajtd!...“

„Ó ne menj ma a csatára
 E n d r e, édes férjem ;
 Szörnyü ál mam volt az éjjel, —
 Szívemet az tépte széjjel,
 Életedet féltém.

Orvasasoktól, túruloktól
 Körbe voltál véve ;
 Egy galamb repült körülted...
 O tán a te tiszta lelked —
 S annak folyt ki vére!‘

„Hasztalan kérsz ; a királynak
 Nem lehet maradni :
 Koronáját a magyar kegy,
 Ki csatáján legelől megy,
 Annak szokta adni!...“

Dárda villan, kopja robban,
 A szekerceze csattan,
 E n d r e jobbra, Béla balra
 Ellenségnek harc sorára
 Mint a nyilt, kipattan.

„Lassan Endre!... Lassan Endre!...

Elragadt a harez vágy!...
Nyíl után nyíl csap le rája,
Harczó király lovára,
S dárda, kard sebet vág...

Már özönlik Henrik császár
Győzedelmi serge:
„A király itt!.. Erre jertek!
Mind ez egyre!.. Mindent nyertek,
Ha ez egy leverve!”

Össze omlik a királynak
Harci paripája,
S száz parittyát, ölni készet,
Dárdavéget, kopja élet
Mér az ellen rája.

De elébe nyilsebesen
Büszke bajnok robban,
Koronás sisakja arczán
Lebocsátva s bajnok harcán
Hősök szíve dobban.

„Ha király kell, erre jertek!..
— Ezt kiáltja szája —
Nem oly könnyü lépre csalni,
Nem oly könnyen tud meghalni
A magyar királya!”

Mentve Endre... Vid lovára
Kapva, elragadja...
Kőhalomtól elfedetten,
Fekszik ott az ismeretlen
S hős lelkét kiadja...

A harez nyerve, ellen verve...
A királyi sátor
Győztesek örmzajától
Lantosok örmdalától
Népesül, buzog, forr.

Itt a zsákmányt osztogatják,
Ott a tisztességet...
Most trónjáról Endre felkel.
S elborult tekintetével
Ejt ekkép beszédet:

„Hol van az, ki életünket
 Élte árán védte?...
 Hadd hajoljon most előtte
 E nap minden harci hőse,
 Minden bajnok térde!“

„Elbukott ő, érted halt el, —
 Levente, testvéred!“...
 Sugja Vid — lehet, hogy vétett:
 Tán szerette feleséged,
 De még jobban téged.“

S a királynak homlokára
 Ráül hosszú bánat,
 Hős testvérét megkönyezte, —
 De még aztán is szerette
 S meghallá a vádat.

Átká volt ez! Így esett el
 B él á v a l esatában
 Kit gyanúja messzeűzött
 De ki j ö t, vívott és győzött
 A haláltusában.

SZEMERE PÁL.

SOHAJ A SIRBÓL.

ÜDV vala drága szülők, szeretett férj köztetek élnem,
Ah, de halandónak üdve csak égben örök!

JOKAI MÓR.

A GYUJTOGATÓ.

. . . . „AZT kérdik a birák urak: miért lettem gyűjtogató? Ki vett rá, ki biztatott fel, ki ösztönözött? Mivel haragitottak meg? kinek akartam boszújára lenni? Fiatallány vagyok, szép vagyok, talán a szeretőm hagyott el? Az erdélyi mordályégetőkkel vagyok-e társaságban? azok fizettek-e nekem minden gyűjtogatásért, minden kiütött tűzért a városban? Megfelelek mindenre igazán.

Nem is bánom, ha a hármassal megkoronáznak is ^{*)}, vagy ha a hidegvíz-tortura alá vesznek, én egyebet nem tudok vallani, mint a mit igazán vallok.

Nem biztatott engem semmi emberi lélek: senki, a ki emberi hangokon beszél.

Nem is voltam haragban senkivel; nem háborított soha senki, hogy boszút álljak rajta.

Fiatallány vagyok, szép vagyok; volt hozzám illő kedvesem, eljegyzett mátkám, a kivel meg kellett volna esküdnöm, Pünkösöd előtt, zöldcsütörtökön, a nagy templomban. Nem voltam én boldogtalan szerelmes, a kit a szíve nem hágy aludni.

Az erdélyi mordályégetőkkel sem vagyok egyetértésben, most

^{*)} A legkínosabb tortura neme volt; a vallatott fejt három hasáb közé szorították, miknek végei kötéllel voltak összekötözve, e köteleket aztán lassankint csavargatták össze, hogy a három fa a fejet három oldalról szorította. Meghalni nem lehetett bele: hanem pokolbeli kín volt; sokszor örültségen végződött.

hallom először a hiröket, átkozottak legyenek velem együtt; ha igaz hogy vannak a világon.

Nem kényszerített engem senki gyújtogatni, mint maga a tűz.

A tűz, a tűz! O ez valami rettenetes gyönyörű szellem, a ki ha csábít, ha integet, nem lehet neki ellenállani.

Mikor még csak kicsiny szikra, úgy enged magával játszani, olyan bágyadt, úgy tud kérni, ha az ember a lehelletét fújja rá, attól éled; akkor jobban felnyitja azt a vörös pokolbeli szemét, a mi olyan bűbájosan tud mosolyogni. Azután mikor mindig jobban éled, lassankint az izzó parázs felett elkezdi valami kis, halavány, kék szellemke táncolni; úgy emelgeti hegyes fejét, úgy libegteti könnyű szárnyát, úgy csókolózik az ember lélekzetével, míg szüntelen nagyobbra, nagyobbra nő, hizelgő nyelvével nyaldossa a hozzá közel esőket, a miket meg fog emészteni; eleinte olyan szépen világít, melegít; olyan tréfálózva pitteg-pattog, pörlekedik, később aztán mindig hatalmasabb lesz, éget, vakít, elijeszt; harsogva és ordítva kél ki, szárnyait szétterjeszti; mindig tovább! mindig tovább: házakon, utcákon végig: fel a legmagasabb toronytetőig; onnan lobog fel az égre; a felhők, az egész mennyboltozat úgy égnek tőle; a világ minden sarka fényben úszik; — o azt rettenetes gyönyörűség látni! . . .

Hát még azok a hangok! A futó embercsoportok kiáltozásai az utcán, az asszonyok, a kik hajaikat tépve sikoltoznak; a siró gyermekek, kik bennrekedtek az égő ház udvarában; a vizes szekerek csörtetése, az oltogatók riadozása: „vizet, vizet, vizet!” a hogy csapkodnak fejszékkal bódultan a sziporkázó tűz közé; átok, imádkozás, jajgatás, Isten-káromlás tölti be a levegőt! a harapózó tűz, a hogy pörlekedik a viharral; mentől jobban ordít a szél, annál jobban pattog, harsog a tűz, egyik sem bírja a másikat leverni; a harangok kongnak, zúgnak közbe, mintha valami hosszú órát, tán az itéletnap i éjfélnék óráját ütnék, egy olyan sok éjszakából összeragadt éjszaka középső óráját, a minek nem tudni, hogy mikor lesz hajnala? És azután ezt messziről nézni és hallgatni és elgondolni: ezt a nagy dolgot én cselekedtem! O az valami rettenetes gyönyörűség, én uraim és biráim!

Hanem azután másnap, mikor vége van az égésnek, mikor elmúlt a mámor, mikor végig kell menni a szenes utcákon, a mikről még a szalmaszál is leégett, mikor látni kell a romokat, a mik nem lángolnak már, csak füstölögnek; közöttök járnak-kelnek, tur-

kálnak rongyos tépott ruhákban, dúlt arcú emberek, asszonyok, a kik keresgélnek az üszkők alatt valamit: — talán a tűzben megolvadt pénzek maradványát, vagy megégett gyermekök csontjait? mikor egész utcásorok bámulnak rám, mint a halottkoponyák, üres ablakokkal; s a tetőtlen tornyok nagy fekete szája mintha hozzám akarna szólni minden pillanatban; o akkor úgy fáj, úgy reszket minden tagom, tagjaimnak minden íze, a mi kívül van rajtam és belül; úgy húz alá, úgy éget, úgy nyomorít; én nem tudom mi lehet az? de az rosszabb mint a nyavalya; az kívántatja velem a halált. O uraim, bírák urak! ne hagyjanak engem élni!

Tudom én, hogy gonoszat cselekszem; de nem állhatok neki ellent; mikor rám jön a gondolatja, meg nem szabadulhatok tőle, a míg végre nem hajtom, s ha egyszer megtettem, olyan nyomorultnak érzem magamat, mint egy kettévágott féreg, melynek két darabban kell egy helyett kinlódni; melynek minden ízében külön kell meghalni. O én uraim, bírák urak, tegyék azt, hogy én meghaljak.

Ígyen van feljegyezve D . . . városa évlapjain egy szerencsétlen leányzó önkényes vallomása, az 1656-ik évben történt gyűjtogatások felől, melyek Cserey egykoru emlékiratai szerint Erdélyben is napirenden voltak s az akkor általánosan elterjedt hit szerint, bérlett gyűjtogatók gonosz műveinek tartattak. Az utóbbemlített kútfő akként nyilatkozik, hogy Erdélybe mordályégetők jöttek, hogy a népet a háborútól elijeszszék. — Tudjuk, hogy Erdély fejedelme minő háboruhoz készült az idő szerint. A d . . . i város évkönyveiből kitűnik, hogy ott is általánosan el volt terjedve ez a nézet.

Apáthi Anna azonban, a fentebbi vallomást tevő hajadon, mint szavaiból kitűnik, mániakusz hajlamot s nem megfizetett rossz szándékot bizonyít be.

Különben is gazdag és istenfélő polgár leánya volt, ki nem szorult senki átkozott pénzére; ha tette, örültségből tette.

Mind a mellett, önvallomása nyomán, elítélve, szekérré kötötetvén, a város utcáin szerteszéljel meghordoztatott, az utcák szegletein, tüzes fogókkal „szörnyen megfogdosztatott“ (a Krónika szavai) s ennekutána tűz által megégettetett s hamvai a szeleknek átadattak.

Apáthi Anna nem volt több tizenhat évesnél; szép, nyulánk ter-

metü alak volt, fehér, halavány orczával és szelid kék szemekkel : senki sem hitte volna felőle ezt a nagy istentelenséget. Még azok is, a kik legjobban átkozták, s sárt markoltak fel az utcán, hogy meghajigálják, midőn a vesztőhelyre hurczoltatott, bámulva szemlélték állhatatosságát, mely semmi kínzásra meg nem indult. Sőt midőn a máglyára felállítva, derekán keresztül a karóhoz lánczolták, s a tüzeket meggyújtották alatta : akkor épen elkezdé hangosan énekelni a zsolnárt :

„Uram! bűneink soksága,
 Undoksága
 Érdemli haragodat;
 Méltók vagyunk, hogy ellenünk
 Szent Istenünk
 Felemeld ostorodat.

És a midőn már a lángok köröskörül elboríták, a midőn a füst körülfogta, hogy alakját nem lehetett többé látni, még akkor is hallani lehetett a füst közől, a láng közől :

„De hiszszük, hogy ki megvallja
 És átallja
 Bűneit s hozzád megtér,
 Azt nem üzöd el előled
 Sőt tetőled
 Bünbocsánatot az nyér.“

Igy halt meg

Isten legyen irgalmas árva lelkének.

Ez történt Dobozy István uram főbirósága alatt 1656-ik aprilis 15-én.

Nem sok időre azután ismét uj tűz ütött ki a városban éjnek éjszakáján; de hála Istennek, rögtön elnyomatott; sőt nemcsak az, hanem maga a gonosz gyújtogató is kézre került : a kiben mindjárt ott a helyszínén felismerték álruhája mellett is Bereczk Mártont.

A gonosztevő forró tetten kaptván, magát semmivel nem védelmezheté, a miért is arra ítéltetett, hogy nyársba huzatva, izzó tűzön süttessék meg.

Nem volt kedvére a kegyetlen szentencia az elítéltnék, a miért is a kivégeztetésre rendelt napot megelőző éjszakán trafikát gondolt ki

a porkolákkal, s azt rávevé, hogy őt bocsássa szabadon, azt ígérve neki, hogy ha megszabadul, ezer aranyat fog neki ajándékozni.

A porkoláb kételkedett Bereczk szavaiban, mert tudva volt előtte, hogy ő csak egy zsellérember, honnan venné ő azt az ezer aranyat egy sommában? Azért is addig nem hajlott a rab szavára, a míg az meg nem vallotta neki, hogy Vértesen lakó Szücs István bátyjánál vagyon neki életére két ezer darab aranya; az úgy is kárba veszne, ha ő meghal; felét vegye el magának a porkoláb.

Ez az ember úgy tett, mintha mindenre ráállt volna: titkon azonban tudósítá a tanácsot a fogoly szavairól; ki is, a midőn legjobban hinné, hogy pénze által megszabadul, azt tapasztalá, hogy Szücs Istók bátyját is odahozzák vasra verve.

A pénzt csakugyan megtalálták nála, teljes értékű körmöczi aranyokban, azt kiadta mindjárt Szücs Istók; ez is volt a szerencséje, különben majd szolgált volna neki a háromszegletű korona.

Bereczk Márton, látván, hogy el van árulva, s most már nem elég, hogy kínos halállal kell meghalnia, hanem még a kínvallatásnak is alá kell vetnie magát, — önkényt megvalla mindent.

Legelőször is azon kezdé, hogy nem igaz, mintha az egy hónap előtt máglyán megégetett Apáthi Anna gyújtogatott volna: soha sem cselekedte ez azt, az egész önvallomás kigondolt hazugság; hanem így van a dolog:

Ő szerette Apáthi Annát és el is akarta venni feleségül: a leány apja azonban tehetős polgár ember lévén, elutasítá, azt mondván, hogy nem adja leányát stült parasztnak, ha csak legalább két ezer aranyat le nem tud számlálni előtte.

A két szerető azonban így is gyakran összejött, este, titokban; s míg Apáthi uram a piacszerezen mulatott komái társaságában: az alatt ők ketten Baliné fonóházában találkoznak, a ki azonban jó erkölcsű asszony vala, s mindig jelen volt, a míg együtt beszélgettek, s később lámpásos szolgálóval kísértette haza Annát; a kit szelid magaviseleteért nagyon kedvelt s szerencsétlen szerelme miatt igen szánt.

Egy este, a midőn így együtt mentenek haza Apáthi uram házáig, a csizmadia czéh állásának szegletén, a hol elszoktak válni; mert Bereczk nem tartá tanácsosnak egész a házig elmenni, Márton azt mondá a lámpás vivő szolgálónak, hogy engedje neki a mécsnél meggyújtani pipáját.

Anna olyan szépen kéré, hogy ne tegye azt; íme a magisztrátus kihirdeteté, hogy senki a dohányt törökmódra színi ne merje, nagy büntetés alatt, még nagyobb büntetése van annak, ki az utczán a lámpásból kivett mécsesrel jár, a sok tűzveszedelem miatt: de Bereczk nem hajtott rá, hanem meggyújtá pipáját s mikor már az égett, azt súgá Anna fülébe:

— Nekem fog már adni apád: le tudom már számlálni asztalára a kétezer aranyat.

Anna először megörült, azt gondolva, hogy kedvese tán kincset talált, a mi után az akkori háborgós időkben nagyon keresgéltek mindenfelé: hanem azután elszomorodott, arra gondolva, hogy szegény ember nem szokott egyszerre gazdaggá lenni.

— Honnan vetted azt a sok pénzt?

— Azt ne kérdezd. Lidércz hozta; lelkemet adtam el érte, hogy téged megvehesselek rajta.

A leány nem tudott kivenni belőle semmit s nagy búsan elvált tőle, egy cseppet sem örülve annak a jó hirnek.

Alig ért azonban házok ajtajáig, a midőn egyszerre fény borítja el a piacot, s a mint visszatekint, a csizmadia-állást lángokba borulni látja.

A lámpásos szolgáló erre sikoltva futott el, ő pedig egyedül maradt házok ajtaja előtt.

Egy pillanat múlva futást hall, utána káromló kiáltozást s rémkedve látja maga előtt elfutni kedvesét, ki, a mint őt megpillantá, visszakiálta rá: „fuss be a házba Anna, a hadnagyok jönnek.“

A piac tulsó végéről lóhátas hadnagyok nyargaltak elő.

A leány ekkor tudott meg mindent. Szeretője bérlett gyűjtőgátnak adta el magát, mordályégető lett kétezer aranyért!

Bereczk odább futott, a mellékutczákban utat vesztve, a hadnagyok csak Annát találták ott.

Anna egyedül maradt az utczán, a lámpahordó cseléd elfutott s a mint a lovas hadnagyok oda értek s azt kérdezik a leánytól: nem látta-e azt, a ki a színt meggyújtotta? azt felelé rá: „Én gyűjtöttem azt meg!“

Legott elfogák, s börtönre vetették. Mindent magára vallott. A sok izben történt égetéseket mind magára vállalta, azért, hogy azt az

embert, a kiért szerette az életet, megmentse az üldözéstől, s talán azért is, hogy a ki megutáltatta vele az életet, a helyett meghaljon.

Bereczk Márton jól tudott mindent, a mi a tanácsházban történt Annával: de nem volt bátorsága önmagát feladni, hogy őt kiszabadítsa. Hallotta azt is, hogy halálra ítélték; látta toll-koszorúval megkoszorúzva körülhordatni őt a város utczáin; mindenütt utána ment a szekérnek; és hallgatta a kikiáltó szavait, a ki minden utcaszegleten elmondá fennszóval a népnek, mit vétett e leányzó és mint fog lakolni szörnyű büneért. Isten legyen lelkének irgalmas! A népsárral hajgált felé és leköpte.

Nem volt bátorsága oda rohanni és megváltani őt e kínos szenvedéstől.

Végig nézte, hogyan kötözik ki a máglyára azt a leányt, a ki érte föláldozta magát? a nyelvén lebegett a kiáltás: „Ne bántsátok! ő ártatlan, én vagyok a gyújtogató!“ Azután látta, hogyan emelkednek körüle a lángok, hogyan borítja el a füst egész alakját. Egyszer a szél megbontotta a füstöt, hogy az áldozat arca kilátszott: úgy tetszék neki, mintha ő rá nézett volna.

Egy óra mulva hamuvá lett a máglya: ő még mindig ott állt az utcaszegletnek dülve, dühös forgószél csapott végig a téren, az felragadta a fekete hamut a máglya maradványaiból s meg kavargatva körül a levegőben, szétszórta azt az egész városon; őt is behinté vele: arca és szemei tele lettek kedvese hamvaival.

És ekkor fogadást tett magában, hogy rettenetes boszút fog állani érte: porrá leégeti az egész várost.

De Isten megrontá a gonosz szándékot; mert a midőn egy erős fölszél támadtával a város végén álló filagóriára akará hajítani a szurkos csóvát, a mitől bizonyára egyik szélitől a másikig égett volna le az egész város: a tűzőrök észrevették és elfogták.

Ezen vallomása után megrendítő felfedezéseket tett Bereczk Márton azon országszerte elterjedett gonosz társulatról, melyet akkoriban „mordályégetők“ neve alatt tanult átkozni az ország.

Vallomásai jegyzőkönyvbe irattak; s minthogy ezek által nagy szolgálatokat tett a köztársaságnak (igy hívta magát akkor Debreczen községe — és valóban az is volt: egy önkormányzatu kis Róma): azért elengedteték neki a nyárson való megsüttetés s egyszerűen feje vétetvén, úgy égettetett meg.

A két ezer arany tűzkárvallottak segítségére fordítottak.

Itt több lap ki van szakítva a jegyzőkönyvből s az utánok következő lap szélére ez van írva :

„Idegen hadak jövének a városba, kik a jegyzőkönyvet megkapván, abból több paginákat kihalogatának.“

Őrizze meg az Isten ezt az országot hasonló veszedelmektől.

DÓZSA DÁNIEL.

A MAGYAR NŐKÉRT.

KIT szeretek? Kiért forrong szívemben
A költészet, a gyöngéd, méla dal?
Kihez beszélek forró képzelemben,
Ha ábrándjába lelkem odahal?

Te vagy az o magyar hazám leánya!
Te lelki szépség : milliókban — egy;
Szent eszmekép' imádatom bálványá...
Hányszor öleltem szellem-termeted!

Hányszor gyultam rajongó érzelemre
E gondolatra : magyar honleány?
Bájos arcok szálltak látkörömbe,
Ószinte lelkek hangját hallgatám.

Szeretlek titeket hazám leányi!
Lelkem mindnyájatokat átkarol,
A természet, ha bár tarkák virági,
Egy nagy egész szépségben összefoly.

Ily teljes szépség hazám nővilága,
Szellemben egy, nemes, s igaz magyar;
Lelkem szerelme mint ég borul rája,
S gyöngy harmattá lesz ajkamon a dal.

O nyiljatok csak bájos virágok!
Nyiljatok a nemzet hő kebelén;
Legyen örök tavasza a hazának
Általatok, — ezért esengek én.

Hisz oly szép a lelkesedő tekintet,
 Mely szemetekből holdfényként ragyog;
 Tettekre gyújtja férfi sziveinket,
 És megjutalmaz egy mosolyatok.

Töröljétek le néma könyeinket
 Fehér kezeitekkel angyalok!
 Ha ránk rohan a század nagy fájdalma,
 S szivünk a csüggedés közt tántorog.

S te Isten! él tesd szende hölgyeinket,
 Pirítsd örömré arcok hajnalát . . .
 S lelki szent egök virágözönével
 Ültesd be végig a magyar hazát.

Szerelmem tárgya, hazám nővilága!
 Örömhévülve csüng rajtad szemem;
 És annyi szépség és erény láttára,
 Hogy magyar vagyok, büszkén érzem.

SZENVEDÉLYEM.

BÚVÁRNYAKAT idéz fel képzetem,
 Álmaimat lázak zavarják,
 Halántékomon égni érzem
 Hős Dózsa György vas koronáját;
 Szivemen Brennus lángszablyája dul,
 S mint Etna lángja keblem egy kigyúl.

O a tűztől a szirt is megreped,
 Ha utat nem lel rohamának.
 Ki volt a hős, a ki gátot vetett
 A természet láng-folyamának?
 Bámultok-e Platon ábrár dos multján?
 Ő nem volt ember, csak kiégett vulkán! —

Megküzdni bennem is próbálkozott
 A szenvedély az ész csatáját;
 Parancsolám a szívnek : ne szeress!
 S jéggel hűtém a vérnek lángját;
 Izzadva jégpatakokban tévedtem,
 Szirt romokon orkán közt fetrengettem.

Mint oszlopszent éheztetém magam,
 Rideg magányt vevék lakhelyül,
 Kinzott testnek még több ábrándja van,
 És a magány hőbb vágycakat szül.
 Hiában keressük a pusztaságot:
 Szívünkben hordjuk magvát a virágnak

A tar mező kizöldül felderül
 Káprázatán a képzeletnek,
 S ha nincs élő lény, álmaink körül
 Csába álomlények repesnek — — —
 A mi ott van a szívnek ösztönében,
 Álmunkra jön ha nem birhatjuk ébren.

Hadd fussa ki magát az ifjuság,
 Erős a természet szózatja.
 Gátoljuk bár a felnőtt folyamárt,
 Az csak medrét ha változtatja;
 De megy rohan míg végcélját eléri,
 Ha bár futását vész s halál kíséri.

„A HARMADIK MAGYAR KIRÁLY“

czimü tragédiából.

Negyedik felvonás, 3-dik jelenet.

Radóné.

HADD lássam őt, a gyilkost, hol van ő?
Ez az, ez az, büntesse meg az ég!

A b a.

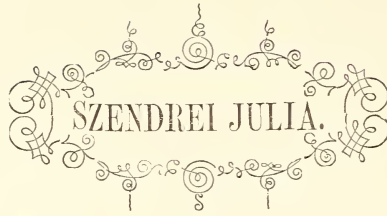
Asszony, ki vagy te?

Radóné.

Nője egy bolondnak,

Ki vén kezébe kardot vett s te érted
Harczolvá Péter ellen, ott esett el,
S jutalmul azt nyéré, hogy gyermekét
A negyvenekkel felkonczoltatád.
Özvegy Radóné, a híres Radóné
Vagyok, ki arról volt híres, neves, hogy
Övé az ország legszebbik fia;
Mert oly levente nem volt még soha,
Oly szép, minő az én László fiam.
Oh bár ne lett voln' élve oly deli!
Nem lenne most meghalva olyan undok.
Ha nincsen olyan hosszú szép haja,
Fürtére annyi sok sár nem ragad,
Midőn az utcán végig hurezolák.
Ha nincsen olyan szép fehér keze,
Nem látszanék most rajta úgy a vér.
S ha nem lett volna oly karesú, minő volt,
Nem törte volna úgy szét a bakó.
S minő nemes, jó volt az én fiam!

Ölembe hajtá szép fürtös fejét,
 Idősb korában sem szégyelte ezt,
 Térdemre tette karját s úgy aludt,
 Én meg fölötte úgy imádkozám,
 Imádkozám, s hiába! nem fogott!
 Meggyilkolák, meg, és ártatlanul.
 Mert nem tudott ő semmit árulásról,
 Mit bánta ő : ki léssen a király,
 Ő nem tudott mást, csak szeretni engem.
 A várba őt a vén latrok csalák,
 És utja vissza nem hozá soha!
 Csak elbucsuztam volna tőle, o!
 Csak megsimithattam voln' homlokát!
 Csak megcsókoltam volna egyszer! o de
 Nem válva váltunk mindörökre el.
 Megundokítva láttam őt viszont,
 Nem is tudom, ő volt-e, — azt tudom csak:
 Hogy fürteim megtéptem és ruhámat
 Megszaggatám és sirtam, sirtam annyit,
 Hogy szánakozva nézett a bakó.
 De nem sirok már, átkozott legyen
 Még a köny is, a mely szemembe jő,
 És átkozott minden, minden, mi más, mint
 Kérlelhetetlen, rettentő boszú.
 Igaz, hogy gyenge, hitvány nő vagyok:
 De más anyáknak van még gyermekök,
 Kik értik azt : mi elveszíteni
 Szivünk egyetlen, édes magzatát.
 Addig beszélék, kérek s átkozok,
 Mig ellened nem küldik gyermekök.
 Bejárom az egész országot és
 Föllázítom még a fűszálat is:
 Csirája annak is van, annak is fáj,
 Ha azt lecsípi róla. Ennyi volt.
 Csak ezt akartam néked mondani,
 Meg azt, meg azt, hogy légy elátkozott!

KIS FIAM.

MEGÉRDEMELVE, vagy ártatlanul
Számüzetésben hogyha bolyganék,
Ha megtagadna az egész világ,
S nyugtot nem adna sem föld, sem az ég:
Egy menhelyem maradna énnekem,
S ez a te szived, drága gyermekem!

Megérdemelve vagy ártatlanul
Véginséget ha a sors mérne rám,
S a koldusbotnak, s a mi még sulyosb,
Alamizsnának terhét hordanám:
Egy támaszom maradna énnekem,
És ez te volnál, drága gyermekem!

Megérdemelve vagy ártatlanul
Sötét börtönben hogyha sinyleném,
S nem hatna által egyetlen sugár
Rabságom örökosszu éjjelén:
Egy fényes csillag ott is van velem,
S ez a te szived, drága gyermekem!

Megérdemelve vagy ártatlanul
Vérpad ha volna a halálos ágy,
Melyen kimulnék, s átok, kárhozat
Maradna fejfám, míg áll a világ:
Egy akkor is csak áldaná nevem,
És ez te volnál, drága gyermekem!

Üldöztetésben biztos menhelyem,
Inség, nyomorban hiven támaszom.
Börtön éjében fényes csillagom,
Áldás malasztja átkos vérpadon,
Mindezt megadta a sors éneken:
Mindezt szivedben drága gyermekem!

ZÚG AZ ERDŐ . . .

ZÚG az erdő, sir a madár,
Ugy fáj mindkettőnek,
Hogy a futó szél hullámi
Sebes szárnyon jönnek.

Mi bajod van zugó erdő,
Lombjaid mért rázod?
Szélben és dülő viharban
Mi lesz a te károd?

Mi bajod van te kis madár,
Hogy oly siró hangon
Zokog a bú énekedben,
Ott a rengő lombon?

Veled erdő mit tesz a szél?
Megingat s tovább fut.
Neked madár, sűrű lomb közt
Buvó-hely mindig jut.

Csak nekem nincs nyugalmam,
Engem öl a bánat,
Mely szívemre hova-tovább
Mindig jobban árad.

Neem. Hosa László 1860.

László László
a. "tutárverő" 1777.

AZ UTOLSÓ TATÁRJÁRÁS.

I.

SZOKATLAN nagyságu mozgalmak színhelye volt Magyarország az 1717-dik év tavaszán, s az eseményekre, melyek történendők valának, egész Európa vágygyal fordította figyelmét. Csaták folyamának nézett elébe minden szem, minőket Budavár megvétele óta nem ért, s mikkel nem kisebb czél volt kapcsolatban, mint végkép megtörni az ozman erőt s keletre visszavetni azt, ki 1541 óta uralkodott a magyar földön. Fenn és alant a vállalat komolyságát s a dolgok mikép forduló folyamát bizalommal vagy aggdó félelemmel várta minden ember.

A csaták tulajdonképi teréül, az Aldunánál, Nándorfejérvár volt kitüzve, s maga a vár egyik czélpont a viadalomban, kulcsa Temesvár után, s támpontja 1686-on innen a magyar alvidéki ozman hatalomnak, melynek bukta az egész táj sorsát önként lesz maga után vonandó. Érzette mindkét fél a hely végzetes fontosságát, s már a mult ősz óta egy napot sem mulasztottak el,—Ahmed szultán, hogy hadával beruházza a tájt s erősséget,—III. Károly király, hogy a várat mentül hozzájárulhatóbbá tegye seregének. Sikerült is ez utóbbinak a Kisdunán annyira jutnia, hogy e folyamcsatorna, nyerve mélységben és szélességben, nagyobbyszerü és számu hadihajókat is majdnem lőtávolnyira birt bevezetni Nándorfejérvár alá.

Kitavaszkodott az idő, közelgett a nap, melyen a harc sorompójának meg kellett nyilnia. Rég nem látott mértékben tette mozgásba hada erejét mindenik fél.

A szultán, mint kit a vég megpróbáltatás sulya nyom, s ki retentő számadását akará tenni Eugéniuszszal, széles birodalma minden fölkelhetőségeit állitá zászlója alá, szemben az osztrák-magyar erőnek. A mi jót, a mi kitünőt csak Ázsia, Egyiptom, Rhódusz, Kréta és az Arkhipelagosz szigetei, a mit a hódoltsági hűbéres királyok és fejedelmek hozhattak ember- és hadiszerekben, mind egybegyülve voltak s utra kelve a magyar föld felé, egyesülendők a nándori parancsnok Musztafa száz ezerével. Háromszáz ezerre ment az összes szám : erő, melyet az időben egyik szultán sem volt képes csatatérre állítani. A kinek kezébe a fővezéri pálcza tétetett, az Hadzsi Ali volt, férfiú, ki otthon és künn egyaránt méltó hirében állott a kitünő vezéri nagyságnak, érdemes, hogy a péterváradí téren bajnok halált halt vitéz előde nyomaiba lépjen. — Hogy a nemzeti sajtó emlékezetek érzelmei se szunnyadjanak tétlenül, hogy a magyar föld önkeblében se maradjon felzaklatlanul önmaga ellen : régi példák nyomán, a bujdosó Rákóczi Ferencz is meghivatott Franciaországból, felszítani még egyszer a már évek óta hamvadó tüzet, remények által, melyek teljesültéhez immár talán csak ő ragaszkodott tört lelkének remegő hitével.

Nem volt a mozgalom kisebb a magyar földön sem, nem a lelkesülés, melylyel minden szív az események elé dobogott.

Születés és érdem által ragyogó bajnokok seregétől körüludvaroltan vette át Eugéniusz Bécsben (május 2.) vezéri hatalma jelét. „Ő, a fölfeszített, legyen a legfőbb vezér, te annak parancsnoka; az ő vezérlete alatt győzni fogsz.“ E szavakkal nyujtott át III. Károly egy aranyfeszületet a vallásos lelkű hősnek s bocsátá el magától nagy utára.

Lélemben mélyen megilletődve indult meg a kis csapat rendeltési helyére, s május 21-én már örvendetes bevonulását ünneplé Futakon a várt fővezérnek az összes tábor, edzett férfiak, próbált bajnokok, magyar és német föld szülöttei vegyesen, borostyános hősei nagyrészt a mult évi dicsőséges hadjáratnak, nem kevesb, mint száz-ezeren.

Ki sem pihelve jól fáradalmaít, azonnal megkezdette Eugéniusz az ostrommunkálatokat; s bár a Dunának a várhoz eső részét és a Száva torkolatát hajóhadával eltorlaszolta is az ellen : a Tiszán, Bélgán s Temesen átlépve, június 14-kén már Páncsovánál állott, azon szándékkal, hogy oman az egész ostromló hadat a Duna jobb part-

jára tolja át. Az átmenetet a kisdunai csatornán, hatvanezer oszman szeme előtt, Mercy hajtotta végre, s július 19-re, midőn a Dunát és Szávát egybekapcsoló sánczmunkálatok elkészültek, Nándor be is volt kerítve már, s elvágva az ut, hogy a várbeliekkel valaki, akár vízen, akár szárazon csatlakozhassék.

II.

Az eddigi jelenségek után azt hitte minden, hogy a harez helyhezkött jellemmel fog birni, s távol vidékek a hadjárat nyomorainak nem lesznek kitéve. Eugéniusz fővezér felhívó szózatai után azonban aggodalommal látták Erdély- s a magyar földnek a török birodalommal határos éjszakkeletre eső vármegyéi a félelmes helyzetet, melybe a szultán tervének ágazatai őket is bevonni szándéksznak. Ugy látszék, az volna a nézet, hogy távol a fő csatától, egy Rákóczi-féle és egy moldva-tatár hadtest tolassék a birodalomba, s ekkép vagy belforradalom kapjon lángot, vagy egy ortáadás intéztessék, a Tisza vidékén át lekanyarulva, az ostromló főhadtest háta megett, s ez által az vagy két tüz közé legyen szoritva, vagy erejét megosztani kénytelenítették. Mikor? Az nem volt ugyan még tudva; s bár a két gróf, Steinville és Károlyi, kormányzó tábornok az Erdélyben, kerületi tábornagy emez az összes Tiszavidék felett, az eshetőségekre figyelmeztetve, semmi intézkedést el nem mulasztának, hogy a végvidékek alkalmas módon védett állapotba helyeztessenek s a rohanó erő elébe erő állittassék: azt mégis, hogy a nép aggodalommal ne gondoljon a jövőre, s az órától, mely őket az annyira ismert marha-dühnek veti eléje tárgyul, nemével a borzalomnak ne rettegjen, nem eszközölheték.

Volt reá ok, ha Erdélyben nem annyira is, mely meglehetősen el volt látva katonasággal, de a magyar megyékben bizonyára, a hol, ide számítva Máramarost, Szatmárt, Ugocsát, Bereget, a huszti és munkácsi várak csekély helyőrségeit kivéve, egész Váradig nem volt fegyveres nép, melynek megvédő munkálatára lehetett volna támaszkodniok. Ehhez járult a hír, hogy e tájra csakugyan a moldvai vajda s a krimi tatár khán egyesült serege van kiharancsolva.

Siralmas hírü nevek, az ős időkből még, de melyeknek képét azért még akkorra sem hagyá elmosódni a nem felejtő emlékezet. Évtizedek szorgalma kellett, míg Máramarosban a kaszóviz-menti falvak

kiéptülhették a pusztulatot, melybe azokat 1349-ben Bogdán vajda unokaöccse István üszkei borították; félszázad, míg az összes megye, melynek fiai ott véreztek Moldvabányánál, Mátyás zászlói alatt, István vajda seregének dulásai után (1472) jobb létre vergődhetett; s Erdély történetének alkalmasint azok legfeketébb napjai, melyekben Mihály vajda garázda népe csatangolta fel s alá az országot, rabolva, fosztva kénye s kedve szerint.

...De Krim tatárscordáira gondolni mindennél gonoszb sors vala. Ugyanazon nép volt ez, melyet Dzsingiz-khán, öt századdal azelőtt, majdnem egész Ázsiának urává tön; ugyanaz, mely IV. Béla király uralkodása alatt, Magyarországot előzőnlé, s romhalommá, temetővé változtatta; ugyanaz, melynek vas sarkai alatt Oroszország egykor tovább két századnál nyomorgott: de hova lett s hol volt már ekkor a hajdani dicsőség? az egykori nagyság és hatalom?..A nép, melytől távol valának a művelődés áldásai, mely rendezett államintézményeket nem ismert, mely vadcsordák módjára lakta pusztáit, folytatá hadait, megtört s megfogyott számban és erőben. Az ozman emelkedő hatalom átfogá vaskarjaival a még független Krimet; s 1474-ben, mint hűbéres szolgát számlálta emberei közé Muhamed szultán a tatár khánt, Mengli Kérait. Oroszország 1481. leveté nyakáról a jármot, s általa halomra dőlt a félt, a rettegett mongol-tatár uraság.

Minden kienyészett közülök, de egy megmaradt: kiirthatatlan vágya a rablásnak, dulásnak; s egyetlen örömök most is csak az volt: mentül több rabot füzni szijaikra (a magok is rabszolgák!). Az idő óta, hogy török harcok színhelyévé lett a magyar föld, alig volt hadjárat, hogy e rablók, több kevesebb számmal meg ne látogatták volna e hazát, török társaik példájára rabok nélkül távoztak volna innen el, s égő falvak üszkei ne adtak volna tanuságot, hogy oda is e barbár nép tette lábait. Kétségtelen, hogy e két haza pusztaságainak, néptelenségének e rabló kalandorokban lelni magyarázatát; s ki tudja, a török föld mozlimei s Oroszország tatárai közül hánynak nem kereshetnők Magyarországon bölcsőjét?

Az 1717. év nem esett messze sem 1690-től, sem az 1703—1711. közötti nyolcz éves időszaktól; egymást érték még a Bucsák- s Krimországból szabaditást váró s kérő foglyok szózatai, kiket amaz évek dulásai ragadtak ki hazájokból: s e két szomszéd ily előzményü látogatását kellett, nem minden rémülés nélkül hallania e keleti végvidékeknek. Megöletni:

az könnyü; de pogány rabszjira fűzetni: ez a sorsok legiszonyubbika volt keresztyén és magyar embernek.

Mielőtt azonban tovább menve, ezek előadásába bocsátkoznánk: ismerjük meg az egész hadjáratot előzményeiben, hogy úgy általános, mint különhelyi fontosságát beláthassuk.

III.

Az 1702-dik év óta III. Ahmed szultán ült a török trónon, egyike azon padisáknak, kiknek látniok kellett, mint porladoznak szét azon birodalom kövei, melynek alapját II. Szulejman 1541-ben Budavár elfoglalása által Magyarországon megvetette. Tizennégy éve már, hogy bátyja, II. Musztafa helyére lépett, s annyi idő alatt népe még egyét sem látta azon reményeknek teljesülni általa, melyekért emelte fel őt, s melyekért lökte le bátyját a forradalommal szilajult bosszus közérzelem. — Pedig Ahmed nem nyugodott, s minden úgy látzó egykedvűsége mellett sem pihent lelkében a belül forrongó indulat. Égette őt is tudata a nemzeti szégyennek, perzselte lelkét a gondolat tüze, hogy a magyar király s birodalom fölfelé emelkedő ereje előtt, hatalma szárnyait mind összébb, s röptének irányát mind viszább kell vonni országa székhelye felé, s bucsút mondani a szép Magyarországnak, melynek földé, Buda veszte óta, mind inkább ki látszott siklani lábai alól. De nagyobbak voltak a gondok egyelőre: saját tüzhelyét kellett biztosítani saját maga számára, s csak, ha a trónon bizton látta magát, akart a külsőkre vetni pillantatot, az ő vágyainak is utolsó célpontjára.

Mikor bátyja, a forradalom által polczáról elűzve, a lázadók elől lakába lépett, édesen megölelte őt s így szóla hozzá: Embereimtől elhagyatva, elárulva azok által, kiket kegyemmel halmazék, jövök hozzád én szultánom (mert e percztől fogva az vagy), áldozatja becsületességemnek. Jöttem, hogy fölemeljek a trónra. Magamnak tőled csak e csendes lakot kérem, s a szabadságot úgy, mint te azt uralkodásom alatt élvezéd. Azonban bármely jogos is igényed e trónhoz: ne feledd, hogy rá oly árulók keze által léptél, kik, ha őket ki nem irtod, veled épen azt fogják tenni egykor, mit velem most cselekedtenek.

Ez igék parázsa égette Ahmed lelkét, s az, hogy bátyja valót mondott, mikor ezeket mondá. Musztafa a karloviczzi békekötésnek

(1699) lett csakugyan áldozata. Pedig e fej nem számított roszul. Latba vetve mindent, azt egyfelől, mennyire alá van örlődve a belféreg által az ozman birodalom belseje, hogy az már akkor, egy készakarva megoszlásnak érlelt testszerv, melyen a Muhamed és Szulejman dicsfénye, csak arany czirádái egy pompás koporsónak, — másfelől, hogy a lothringeni Károly hamvaiból egy savoyai Eugéniusz termett, lánglelkével, érczkarával : éles szemei látták a végzet nyomását, mely alatt az ozman sors sinlik, s inkább akará feláldozni birodalmának e természetlen távolkapcsolatu részét, a magyar földet, mint veszteni, a végmegfeszítésig erőködés által, a közvetlen szomszéd hűbéres országokat is, s ekkép mert aztán ezektől egyenesen visz az út Sztambulba, talán az egészet. Az volt a baj, hogy megértve az időt, alkudott azzal; az volt a baj, hogy rajongó népe meggyalázottnak látá általa az Izlámot : ezért kellett buknia s Ahmednek adni helyt, hogy aztán ez legyen visszahódítója a szerencsének az ozman fegyverekhez. Pedig az nem következett be; hanem be az, mit Musztafa jósszemei láttak, bár ő meg nem éré : nemcsak bukása buktatóinak, mit vágyai vártak, de dicstelen ujjab kudarcza a török fegyvernek is, mit nem ohajtott s mitől nemzetét óvni volt volna meleg gondolatja.

Ahmed mélyen véste elméjébe bátyja szavait, s két év alatt, csendben és halkán előkészítve mindent, megszabadítá magát a forradalmiak jármától, s a szinte negyvenezerre telő lekonczoltak halmai felett, egy új környezetű s szellemű udvart és hadsereget teremté magának, melynek többé nem félt, hogy bábja leszen, melynek nem köszönhetve semmit, akaratát sem kellett félnie. — Egy Péter czár, ki a stréliczeket épen így töré meg, mint Ahmed kemény nyaku jancsárait. — Ez időtől aztán bátran engedhette át magát gondolatainak; álmodozhatott békén birodalma sorsáról; de ha egybeveté bátyja multját országa azon állásával, melyet az napról napra az európai társak szemében elfoglalt : akkor aztán udvarának mesés fénye, háremének minden paradicsomi boldogsága sem volt elég, hogy szívében valami szúró fájdalmat ne érezzen, s el ne halványuljon lelke előtt bátyjának nemes mérsékletre intő árnyéka. A még jó erőben levő férfi áhitá a harc dicsőségét, remélte a diadal babérjait . . . Beteljesedett-e reménye? látni fogjuk a következőkben.

IV.

Az alatt, míg Ahmed palotája rejtekeiben szötte odább jövő terve szálait: Magyarország rázkódtató eseményeknek volt tragikai színhelye. Árulás és hűség, önzés és feláldozás, nagyság, mely megrendít s elkészerítő pulyaság, mind átvonultak a néző piaczon, kiki eljátszotta szerepét, melyet kinézései osztottak számára; csak egy maradt el, a haza nemtőjének öröme, a lezajlott dráma végjelenete fölött: de fakadt annál több köny, melynek mértékét talán csak az elfolyt vér özöne multa felül, s a sohajok, melyeket a bujdosók küldöttek vissza az elhagyott haza vértől ázott földére.

Mikor III. Károly, bátyja halála után a magyar trón egyedüli örököse, a spanyol földről, melynek koronáját eredménytelenül keresé, a magyar haza határaihoz, nemesen érző szívének kiengesztelő érzelmével közeledett: a bizodalom s színtelen öröm őszinte nyilvánulásai között sietett elébe hódolatával, az annyi baj nyomásai alatt elfáradott nemzet, tőle várván, hogy az a megtágitott viszony, az az úr, melyet az ellenséges elemű s érzelemmel tölt kormányférfiak haza és fejedelem között nyitottak s mesterséggel tartottak fenn, elvalahára megszűnve, annak helyét a kölcsönös egymást megértés szelleme foglalja el, a zaklatott hon nyugalomára, boldogságára, örömére.

A szentgothárdi nap óta t. i. mindinkább távolodtak egymástól a szívek, fenn és alatt, s a Kobbok és Karaffáknak volt gondjuk rá, hogy közeledésre ok ne is találtathassék. Az országos ügyi viszonzavonottság átlöké magvait a népéletbe is, s a köz- és magányjogi viszonyok oly ziláltságra jutának, hogy nem volt csoda, ha annyi szomorú példa után is, találkozték megint, ki üszköt vessen a gyúanyag közé, bár ő is csak azért, hogy Rodostóban érje háborgós napjai után a halál csendességét, mint a többi mások; szerencsés még, hogy nagyapja sorsát nem kellett osztania. — Tetőpontját érte a belső rongáltság, s valóban ideje volt, hogy valahára másképen legyen.

A szultán, — hogy vágyainak még csak árnya se legyen sejtető, elődeihez nem hasonlóan, mintha tudomást sem látszott volna venni Leopold s József királyok szorongató helyzetéről, — mindvégig távol tartá magát a mozgalomba elegyedni, s a bujdosókkal csak nagy későn s nagy távolról hagyá sejtetni, hogy nála épen

ugy menhelyet találnának, ha megkerestetik, mint a régiebbek találtak vala Musztafa szárnyai alatt.

A császári udvar elégedett volt szomszédjával, s portai követe semmit nem jelentett soha, mi az aggodalmat felkölhette volna. Oly titokban tudák intézni az első lépteket.

A kormányra és országgyűlésre egy új állam egészben teremtésének óriás munkája várt, s nem is lehet panasz, hogy ezt nem kellő erélyvel, nem minden oldalú körültekintéssel igyekeztek volna végrehajtani. Öt év folyt le még csak a szatmári békeegyezmény óta: s már is érzé a beteg test, hogy üdülésben van, hogy látása erősbül, izmai ruganyosodnak, s meg van immár lelve az út, mely szerencsés fölgyógyulásra visz.

Volt is rá szükség. Nem vala messze az idő, melyben fegyver fegyver ellenében fog állani.

A kalandos vértű XII. Károly svéd király, Péter czár előtt futában, a török földön keresett menhelyet (1709). Ahmed pártjára kelt az üldözöttnek, s ez nem szünt meg, míg a török erőt mozgásba nem hozá az orosz hatalom ellen. A szerencse úgy akará, hogy Ahmed sovár lelke érezze az örömet, egy Péter czár fejéről látni leszaggatva, az ő kezei által, a harzi dicsőség diadal-borostyánját (1711). Jól esett ez a küzdő léleknek s bizodalmat önte belé, merni tovább is valamit, a mi dicsőségre vezessen, s elmossa a szennyet, mely az utolsó idők óta, a birodalom holdját fedezé. Gondolá: oly sereg, melynek hadi híré a Pruth partjai látták, érhet valamit az Adrián, a Dunánál is. Ez idő óta nagyobb mérvű fegyverkezésekről beszéltek Sztambul felől. A hir azonban nem monda semmi bizonyos czélt: merre, miért? s ép e miatt érzék nyomasztónak az állapotot az európai udvarok, s annyira, hogy szükségesnek tarták védszövet-séget kötniök, bármely felé törjön is ki a zivatar.

Az országügyi tanácskozmányok legjavában álltak a magyar királynál, midőn váratlanul érkezik a hir, hogy a szultán Velenczét görögországi birtokaiban megtámadá s Moreát el is foglalta.

Az erőtlen Velence mellett egyedül a bécsi udvar emelt szót, szemére hányva a divánnak a karloviczi béke megtörését. „Uradhoz, a császárhoz, semmi szónk, vele nem tusakodunk“ volt felelete Ali pasa nagyvezérnek, Fleischman Anselmhez. „Ha mindazáltal tetszik császároznak hadat üzenni szultánom ellen: legyen. Élnek még a seregben, kik egykor Bécs falaihoz támogattak lajtorjákat.“ — „És azok, kik a lajtorjásokat visszaverték,“ — válaszolá Fleischman. —

A koczka el lőn vetve. A követ a hét toronyban nyert szállást, Ahmed pedig kiadá a parancsot, hogy kétszáz ezernyi ozman sereg haladéktalanul Magyarország felé nyomuljon, Pétervárad ellen; s rövid idő múlva, jul. 23. 1716. a Károlicz mellett emelt sánczokon ott lengett az ozman lobogó.

A magyar király serege hatvan ezerre ment, de élin Eugéniusz herczeggel, kinek oldalát, Pálffy János horvátországi bánon kívül, a legkiválóbb rangu férfiak állták körül, vártan várva a napot, melyen az első ágyu megszólal.

Ali nagyvezér maga tette az első mozdulatot Pétervárad felé, elbizkodva erejében, nem is számítva a bátor lélekre, mely elleneit lelkesítheté. Nyomulásának három ezer huszár veté elébe magát, s Károlicztól nem messze, vakmerő bátoran vágott az ozman felfelé törő négyszögbe. Négy óráig folyt a harcz; hatszor tettek rohamot a spáhik Pálffy ellen, s hatszor verte vissza őket a huszárság. Negyedik lovat váltott már a magyar vezér, s a düh oly fokra emelkedett, hogy előtte az ozmannak nem leheté többé megállani. Négyszáz huszár fedte a csatátért: de Ali negyvenezeze megfutott, ezerezen felül hagyva halottait, s a teljes győzelmet Pálffy kezében, augusztus 1-én.

Eugéniusz átvezette seregét a Dunán, mert minden jelenség oda mutatott, hogy Ali rövidnap megnyitja Pétervárad ostromát. Augusztus 3-án meg is kezdődött az ágyuzás, süriien, nem épen terv szerint, ép azért kevés hatással, melyet a magyar tábor csak ritkán s meggondolva viszonzott, adva mindannyiszor sebet és halált. A derek csata napja augusztus 5-én virradt fel. A jancsár-osztályt Sándor würtembergi herczeg, — a spáhi-osztályt Pálffy János gróf, amaz nehéz lovas-, ez huszár tömegével egyszerre támadták meg, s gyámoltitva a leghevesb ágyutüz által, oly hatalmasan megnyomák, hogy midőn Pálffy az ellen sánczaiba benyomult, egyszerre felhőt hasogató riadással harsogtatta serege a győzelem-kiáltást. De a jobb szárny gyalogságnál roszul folyt a dolog. Meglepve a jancsárok által, az ömlő ágyu-tüz miatt hátra kellett vonulniok, s a futókat nyomon űzé az ozman egész a táborhelyig. Ekkor rohannak elő Pálffy, Sándor herczeg, és Löffelholz lovasságaikkal, áttörik az ozman csatárlánczot, s elvágják tőle ekkép a balszárnyat. Kétségbeesett zavarrá lesz erre a csatapiac. Maga Ali, látván az iszonyatos mészárlást, nem akarva tulélni gyalázatát, követve egypár bátrabb társától, az ellen közepébe ugrat, harczolni, nem többé a győzelemért, a mi lehetetlen vala, egyedül, hogy becsülettel haljon meg. Meg is találta

azt, tiz mással a pasák közül, méltó társai a nemesen halt nagyvezérnek. Harmincezer török harcos fedte a csatapiaczatot; s milliókra ment a nyereség, mely a győztes félnek zsákmányul jutott. A győztesek nem álltak meg itt: a siker felbátorítá, hogy Temesvár ellen is próbáljanak valamit. Az előre sietett Pálffy nyomban követte Eugénusz, s a zárlási előmunkálatokat elvégezve, szeptember 1-én már a futóárkok is megnyitottak. Hasztalan kísérté meg Lári Ahmed szeraskier, fővezér Ali után, a felszabadítást a maga harmincezerével: Eugénusz porrá zuzta őt, s október 1-én elfoglalta a külvárost, mit 14-én maga a vár átadása, s ez által az egész temesi hátság felszabadult követett.

Szomoruan vonult ki a 164 évig birtoklott várból a tizenkét ezernyi őrség, s vette utját Belgrád felé, vivén mindenét, a mije csak volt. A szálnalmas képet az ázsiai sereg nyomoru viselete egészíté ki, mely teljes feloszlásba menve át, fegyelmet nem ismertén, rabolva, fosztva csatangolt falvak és hegyeken át, mig vérlihegő érzelmek között mindenik hazájába juthatott, — egy rész Krimiába, vivén a hirt az otthon maradtaknak, a magyar és német fegyver hatalmáról.

Ekképen indultak teljesülésnek Ahmed szultán dicsőséget áhító álmai s reményei a Duna partjain.

V.

A több elbizottsággal, mint meggondolással kezdett háborúnak elszántan, de még nagyobb vereséggel vivott csatái s kudarcza után azt hitte volna az ember, hogy Ahmed szultán hajlandó lesz hüvelybe dugni fegyverét, a közbenjáró hatalmak által ajánlott békét elfogadja, vagy legalább visszavonul, ha nem végképen is, legalább, mig magát zaklatástól ment állapotban kipiheni. Nem. A seb fájdalma egyfelől, mit vett, az ellen vesztesége másfelől, mibe, vitésége mellett is, a győzelem került: ösztönzék, nem lépni vissza a mezőről, de sőt erőszakolni tovább is a hadi szerencsét, mely, ha hűtlennek mutatta is magát, hivé, hogy tőle végkép el tán még sem pártola.

De aggasztók voltak a jelenségek is, mik a csata napjai után kifejlődtek: mintha foszlani indultak volna az ozman birodalom dunatartományai, le, az anyatestről. Még november hó folytán Petrás alvezredes bevette Gradiskát, Bródot, Velikát, Dobort, s elfoglalta Boszniaország egy tetemes részét. Gróf Draskovics János Horvátországhoz

kapcsolta Dubiczát, Párkoviczát, Oszrosoczint. Steinville erdélyi tábornok megszállotta az oláh szorosokat, utat készítvén ekkép az ország belsejébe; még a tél folytán elfoglalta a krajovai bánságot, s hogy biztosítsa is, fölépíté Ujorsovát s a sz.-erzsébeti várat. Oláhország népei között elszakadási mozgalmak mutatkoznak, úgy, hogy a diván kénytelennek látta letenni a hospodárt, s helyébe mást állítani, kinek hűségében többet bizhasson. Maurokordato Miklós a közcsendet karó és tömlöcz által akarta biztosítani. A nép színe és java, kik kezétől menekülhettek, Steinville oltalma alá vonták magokat, s mind élénkebb lón az ohajtás nyilvánulása, Erdélyhez csatoltatniok.

Ez általános érdekű események mellett nem hiányzottak némi kalandos vállalatok sem, mind a török erő bosszantására irányozva. Egypárról szükségképen kell emlékeznünk. A mint szülték ugyanis azok egymást: úgy lettek egyszersmind nem kevesbé okai ama vandalságnak, melylyel e keleti vidékre számított hadivállalat folyama fejlődött s végeztetett be.

Mind erősen nyilatkozván az oláhországiak elégtelensége, s a vágy egy szelidebb, igazságosb kormány iránt a Maurokordatóé ellenében, Dettini, kapitány az erdélyi belföldi hadseregnél, azon merész vállalat kivitelére kért magának Steinville kormányzótól engedélyt: betörni az oláh földre s addig nyomulni, míg a hospodárral nem találkozik. Gondos elővigyázat, rejtett tekervények s zajtalan homályos éjszakák oltalma alatt, oly váratlan érkezék át a kised, de bátor csapat az oláh földre, hogy mielőtt az ozman helyőrség csak gyaníthatna is valamit, Dettini már Bukarest falainál áll. Adott jelre rohamot intéz a csapat; ugyanazon pillanatban maga Dettini a hidfőre csap: a jövő perczben már a bejárat elfoglalva van. Foly a viadal elszántan, véresen. Egyszerre háromszáz rácz vitéz átszöki a falakat; háromfelől egy pontra tartva nyomulnak egyenesen a palota felé; néhány percz alatt hatalmokba ejtik a várost, s magát a hospodárt rabba. Diadallal tért meg Erdélybe Dettini, vivén magával a vajdát, gyermekeit, kik aztán Brassóban ülték fogságokat egész a háboru teljes bevégezteig.

Kalandos volt a vállalat: de, mert sikerült, áhítá egy ilyennek dicsőségét, Dettininek egy társa, Ernau is. Ő meg Moldvára veté szemeit, bátoríttatván erre a Rakovicza Mihály zsarlásai elől 1717. február elején Erdélybe bujdosott bojárok által, sőt az eszmét is, úgy látszik, azok adván neki. Vége felé járt már a tél, a fagy engedni kezdett, a lapályföld felfakadozni, s a megmocsárosodott utak,

az ilyes, csak lappangva húzódnak csapatmenetekhez elég kedvezőtlenekké váltanak. De a büszkeség parancsolta, fel nem hagyni a már megkezdett merénnyel. Épen vacsoránál ült Rakovicza, midőn Ernau háromszáz bátor legénnyel lakát megüté: azonban a véletlen roham ellenére is, sikerült a fellegvárba menekülnie. A megrohant moldva-török csapatok zavarba jöttek; künn négy török zászlóalj, benn ötszáz moldva katona megnyomatott; Jasszi Ernau kezébe esett, s a csatáért a vajda emberei közül hatszáz elesett fedé. Rakovicza, a mint a vész nagyságát belátta, félrevert harangok s ágyuszó által azonnal jelt adott a várból a mezei hadaknak, s ezek, hetedfélezeren, tatár és török, siettek rögtön a baj színhelyére. Az ezerötszáznyi tatárság érkezett először is: de az erdélyi bátor csapat összetörte őket. Nem így a törökök. A hatezerből álló test roppant elkeseredéssel vágott a már fáradni kezdő huszárságra, s néhány órai kitartó küzdelem után, egy lápos, posványos helyre szorítá vissza azt, a honnan alig volt menekülhetés a minduntalan sülyedés miatt. Kevésnek sikerült, alig néhánynak, az áthatolás: a legnagyobb rész ott lelte halálát, befulva vagy török fegyverek csapási alatt, közöttök maga a kalandor Ernau is.

Rakoviczának megvolt győzedelme: de nem öröme is. Tatárhada oda veszett, oda luga is, kit a futó erdélyi had magával hurczolt, s Erdély széliről nemtelenül meggyalázottan bocsátott hazájába vissza. A gyalázatosak magok!

E kihívó jelenetek ingerlően hatottak a szultán lelkére, s Fleischman, Károly király portai követe, Bécsbe hazabocsáttatván, már 1716. december 13-án kijelenté a birodalmi tanács előtt, hogy Angolország és a hollandok hiába fáradtak a kiegyenlítésen, Ahmed a háborut tavasszal folytatni fogja. A végzet kergette őt, akarata ellenére is, fonna tovább sorsa fonalát, bárhol s bármikép végződ-jék is az, azután mindegy.

Rajongó lelkesülettel szált mezőre a nagy ozman birodalom minden katonája, minden vazallja: de oly lángolóval, mint Rakovicza Mihály, oly véráhitóval, mint a tatárság, egyik sem. Égett a nap után mindkettő, melyen a kölesönt visszafizethetik, a kudarczét ez, — amaz a meggyalázott hölgy becsületét, a szomszéd népeken.

VI.

Ez volt a dolgok állása, ilyenek a kilátások, midőn június utoljában a legközelebről fenyegetett helyzett magyarországi végmegyék, Máramaros, Szatmár, Ugocsa és Bereg hirt vőnek a Nándorfejérvár ostromát erélyesen intéző Eugéniusz herczegtől, hogy rendes katonaságra, mi erőmegoszlás veszélye nélkül nem is volt adható, nem számolhatván, magok gondoskodjanak magokról; s ha a fenyegető betörés csakugyan megtörténnék: Károlyi Sándor parancsolatját értve, fölkelést rendezzenek, s általán véve mindent megtegyének, mi által megmaradások biztosítva lészen. Erdélyben Steinville vett, még korábban, hasonló értelmű utasításokat s a szélvidékek katonaparancsnokai már jókorán megkezdték intézkedéseiket, hogy a benyomuló ár kész ellentállásra találjon a határnak minden pontjain.

Az önvédelmi munkálatokat a fenyegetett magyar s erdélyi határszéleknek eleitől fogva, s már ős időkben, az látszott mindig könnyíteni Moldva ellenében, hogy e föld, honnan a vész jöendő vala, járhatatlan magasságu havasok által határoltatik, természetes védbástyaként félkörben. A közlekedést az idegen országgal csak a szorosutak tartják fenn, melyek adandó alkalommal, minden nagyobb-szerű erő nélkül, eltorlaszolhatók, bevágatván, vagy fegyveres haddal-ületvén meg, Erdély felől az ojtózi, gimesi, beszterczeradnai, — Máramaros felől a borsai és kőrösmezei fővonalak. Ezekhez számítandók azon másodrendűek, melyek e két szomszéd föld egyes vidékeit kapcsolják egytűvé, a láposi és telcsi, melyek ismét alkalmasok valának, hogy, ha egyik táj csakugyan meglett már rohanva, vagy el is boritva, jó vigyázattal a másiktól a roham feltartóztatásék duló futásában.

Erdélyben, a hadtest-parancsnok Steinville tábornok, az ország közepén, Marosvásárhelynél fogott magának állomást, tiz-tizenöt mértföld központi távolságra ugy az egyes szorosaktól, mint Oláhországtól, kit szintén ügyelő szemmel kellett tartania, mint szomszéd országot, nemcsak Erdélylyel, hanem az Aldunával is, melynek partjain folyt a harcz. Közvetlen őrzetét a szorosoknak egyes csapatok vitték, de azok, legalább a bekövetkezett jelenségek s eddigi adatoknál fogva, megfoghatatlanul, vagy nem valának eléggé erősek a bajhoz, mely rájok várakozott, vagy nem mindenütt, Beszterczénél legalább nem, tettek meg mindent és ugy, mint tenni kellett volna,

hogy a vésznek gát vettethessék. A dolgok további folyama legalább azt mutatja.

Nem így Máramarosban. Kétségtelen adatok hiányában nem volt ugyan bizonyos, mennyiben van terve Rakoviczának a borsai szorosra vetni seregét: de a szomszédságnál fogva érzette mindenki nemcsak a lehetőség, hanem azon veszély esetét is, mely, ha ez, a magyar megyék kulcsa, valahogy elesett, a többire okvetlenül várakozik; s mivel minden mások felett ez vala egyedül a legjobban védhető: ez lőn, melyre minden szem ügyeletét fordította. Szállongó hírek, hozva Moldvából a megye felső falvai lakossága által, kik ama földdel százados kereskedelmi viszonyban álltanak, korán intézkedésre birták a megyehatóságot, s már májusban, minden fő- és oldalszoros ut bevágva volt s eltorlaszolva, nemcsak a Moldovába, hanem az Erdélybe vivők is, s a közlekedés csak a bérczek tetőin felállított őrszemek által tartatott fenn. A várakozás bizonytalansága az idő haladtával mindinkább oszladozni kezdett, s a jelenségek mind nyilvánbabbak lőnek a betörés közeledtéről. A láposi szoros őrpáncsnoka Nemes Tamás saját, — a besztlercei kapitány a telcsi szorost vágatta be július elején, s ugyanakkor a megyei hatóság kéme tett jelentést moldvai utjáról, kinek adatai többé semmi kétséget nem hagyának fenn az ellenség szándéka iránt. Rögtön követte ezt egy kebelbeli nemzeti katonaság felállítása, lovasok és gyalogok, falunként, Várady Ferencz parancsnoksága alatt, mely a Károlyi Sándor főispán intézkedésére Szatmármegyéből kiállított s Bagosi László vezetése alatt június utolsó napján a megyébe felvonult száz negyvennyolcz gyalog- és lovasból álló csapattal, kik között volt a bikszádi eredetű Karácson Tivadar is, egyestilve, a három országi határ-bérczek között el is foglalta figyelő állását. Az összes védelmi ügy minden oldalu gondja, úgy az élelmezés mint fizetés dolgában, a megyehatóság kezeiben vala, különösebben az alispán Sztojka Lászlóban, kit lehet és kell az egész ügyvitel rendezőjének, mozgató lelkének teljes joggal tartani.

Gondoskodva volt e felett, hogy az összes al- és felvidéken a védelmi intézkedések egységbe hozassanak egymással. A marosmelléki vonal vigyázó katonasággal láttatott el Lippától Aradig és Szegedig; Temesvár táját Viárd tábornok néhány nehézvasas ezreddel telepítette meg s úgy rendelkezett, hogy ha az ellenség valamely tetemesb rohanást merészlene azon vonalon, Temesvárott, Aradon, Világosváron és Borosjenőben azonnal ágyulövések figyelmeztessék a föld

népét, hogy kiki meneküléséről gondoskodhassék; a Tenkén állomásozó katonasereg Váradot értesítse, s ez Huszttal s Munkácssal álljon kapcsolatban. E védelmi hálózat, mely, mint látszik, egy nemét tette a távirói közlekedésnek, eléggé alkalmas volt, hogy az aldunai események minden fontosbjai iránt azonnal értesülést vehessen a legtávolabb eső hatóság is; de jele egyszersmind annak, mily nagy jelentőségűnek tartá mindenki a harc jobbra vagy balra fordulandó szerencsáját, melynek tulajdonképeni nagyját csak még ezután várták bekövetkezendőnek.

VII.

Drinápoly és Nisza között eső utában vette Ali nagyvezér a hírt, hogy Eugénusz átlépte a Dunát s az ostromot a déloldali szárazról szándékozik a várra rábocsátanil. Megkettőzteté a napi meneket : mind hiába; mikorra ő maga fölvezethette volna seregét, nem volt már többé mód a várhoz férkőznie. Azonban e körülmény nem ösztönte, hogy előleges tervén, az előzményes részletekben legalább, változtasson. Egyike volt ezeknek egy színleges oldaltámadás, hogy az által vagy megoszlassa az ostromló s az azt támogató erőt, vagy legalább figyelmét vonja másfelé.

Gyorsabban, mintsem csak vélte volna is valaki, Orsovánál átcsapva a Dunán, egy kétszázezernyi törökhatár hadtest Mehadiára veti magát, megnyomja a gyanutlan ötszáz ember őrséget, urává teszi magát a sáncznak, osztva halált, terjesztve rettegést, Erdély szomszéd vidékeitől fel Temesvárig, a Báuát s az Oltmellék egész területén. A zavar nem volt közönséges; a földnépe a már kihíresztelt tatárscordát vélte megérkezettnek, nem hiányozván, mint ily esetben rendesen szokott, a rossz akarat sem, a hírterjesztés körül, s oly fokra hágott a rémület s futás, hogy tetemes idő, s nagyobb szerű intézkedéseknek kelle közbejöniök, hogy a felzaklatott kedélyek csak némileg is rendes csillapatra birathassanak. Ali elérte célját: a figyelem részben csakugyan Temesvár felé fordult, ő pedig esendben minden nagyobb akadály nélkül érkezhett meg Nándorfejérvár alá, s az ostrom munkálatai nyomos bár, de halk vezetésébe merült Eugénusz csak akkor látta megérkezését, midőn augusztus 1-én, alig félórányi távolban, az ostromművek s a tábor háta megett föl is állítá seregét, bal szárnyával a Szávára, a jobbal a Dunára feküdvén. Az volt a cél: teljesen bekeríteni a császári tábort, elől és hátul

ágyúttűz közé fogni s kényszeríteni végre, hogy adja meg magát. Az éleslátó vezér t. i. azonnal átérté a helyzet sajátosságát, s a maga háromszázezerére támaszkodva, nem is tehetett kisebb feladatot magának. Eugénusz saját sánczai közé lett zárva. A török megkezdé haladéktalanul magát a jobb szárnynak aláásni; futóárkokat nyitott, minden jancsár egy-egy rőzsét vitt, s ekkép csinálának ágyútelepeket, honnan az ostromló seregre szakadatlanul omlott a pusztító elem. Nem maradt ugyan viszonzatlan a támadás: de a török rész oly erőt fejtett ki folytonosan, hogy a tábornérnek egy pontja sem vala többé biztos megmaradási hely. Mentül erősebben vitva Eugénusz a várat, mely Ali megérkeztéről jellővések által értesített: annál nagyobb hevet fejtettek ki a törökök, oly közel juthatniok a tábor körsánczaihoz, hogy onnan aztán teljes rohamot intézhessenek.

Eugénusz összes, ragály és harcz által hatvanezerre olvadt seregével a legválságosabb helyzetbe jutott: meghalni vagy elfogatni; mert, hogy nem győzelemre, de csak menekvésre is lehessen út: arra, rajta kívül, senki többé még csak nem is gondola. Egyfelől vár és város, másfelől Ali tábora, két oldalt két nagy folyam: körülmények, melyek veszélyei emberi erő által nem látszának legyőzhetőeknek.

Az ostromló sereg csüggedelme elérte legfőbb fokát.

Ali nagyvezér az általános csata napját augusztus 17-re tűzte ki, a midőn, mindkétfelől neki bocsátva a roham és keresztűz erejét, összetörje a császári hadat s végfölméntését eszközölje a szintén utolsókra jutott várbeli török őrseregnek.

VIII.

Mig Nándorfejérvár alatt az események ily végzetszerű jelenetek között váltogatták egymást: az alatt a moldva-tatárhadsereg tizenöt—husz ezerre menő csapata sem pihent, hanem folyton rendezte erejét, fűzve mindig tovább a terveket, melyek vállalatának leginkább látszottak a legjobb sikert biztosítani. — Az uralkodó khánt kora s gyengesége fölmenték a messzeföldi hadjárat sanyaraitól, helyette fia, délcegz fiatal vezér, vitte a tatárság közvetlen parancsuokságát. A moldva erőt maga Rakovicza Mihály vezette, ugy azonban, hogy az összes had is, mint egész, az ő kizárólagos rendelkezéseitől vette a parancsolatokat. Az idő óta, hogy a szultáni meghagyás e hadjáratot elrendelé, hónapok folytak le, s Rakovicza, ki a kivitelt a véletlen meglepetés zavarával ohajtá vala egybekap-

csolni, koronként kiküldött kémei által kedvetlenül értesült a szomszéd megyék védelmi intézkedéseiről, melyek, ha egyebet nem is, annyit legalább bizonyítanak, hogy a terv fel van fedezve, nemcsak, de viszont készültek sem hiányzanak annak ellenében. Szükségét látta egy csselfogásnak, mely kivegye őt a fenyegetett erdélyi és magyarvidékek látköréből, s azok figyelmét, ha nem elaltassa is, legalább másfelé terelje.

Az aldunai dolgok fejleményei épen kedvezőleg alakultak czéljára. A mehádiai erőszakolt futás az egész Oltmelléket zaklatottságba hozta, s ennek hatásától Erdély déli széle sem maradt illetetlenül. A tömösi, bozzai, stb. szorosra nézett minden szem. Ez általános zavar fedezete alatt huzódott le Rakovicza a felső vidékről, szintleg délnek, valóban pedig csak befelé, ellopva mintegy magát, csendben, a hegyek között, láttatva mégis annyira, mennyi szükséges volt, hogy sikerüljön a fogás.

Számításában nem csalatkozott.

Nándorfejevárr megszámlált napjai minden perczezel komolyabb szint öltöttek. Ali egy minden oldalról kapcsolatos csapásra szánta el magát, melynek különböző ágazatai Moldvában, az Olnál s a főcsatatéren egyszerre kapjanak lendítést.

A döntő csata hamarabb kitört mint várták, mint várni lehet. S mint maga ez : olyan volt minden, a mi csak vele kapcsolatban állott, meglepő, váratlan. — Ugy látszik, mintha hitték volna az erdélyiek, hitte volna maga Steinville, hogy Rakovicza csakugyan levonult a Dunához. Nem volt úgy. Az napokon, midőn a csata Nándor sánczai alatt vivatott, a moldva-tatársereg ezrei már Erdély földét taposták.

IX.

Az átrohanás a radnai szoroson történt. Emlékezetes hely a magyar történetekben még IV. Béla király idejéből. — Ott törtek be akkor is, 1241-ik tavaszán, a mongol csordák Kadán vezérlete alatt, földig pusztítva tűz és vas hatalmával az akkor virágzó bányavárost, mely romjaiból soha többé föl sem épült, s a legyilkolt lakóktól üres helyet csak később kezdé megtilni, más fajú és nemzetü nép, az egykori szorgalmas némettség után.

Megfoghatatlan, de úgy látszik, igen kevésbé volt őrizve a szoros; legalább az eddigismert adatok nem említik, hogy valami nevezetesb ellentállást kellett volna legyőznie Rakovicza egyesült sere-

gének, hogy előnyomulhasson. Az nem sok munkába került, hogy a védetlen torlaszok elhányassanak; annyi ezer kéz azt néhány óra alatt elvégezheté; s akkor aztán gáttalanul omolhatott a pusztító ár befelé, sodorván magával mindent, ha mi később eléje akadhatott is, ellenállhatatlanul.

Rakovicza ott állt Erdély földén, boszuvágyának hónapok óta sovárgott színhelyén, huszezered magával. A szenvedély lángoló heve mellett is, birt elég hideg vérrel minél biztosabbá tenni véres munkája utait, s oly egységes szervezetben eszközölni azt, hogy mentül többen, mentül siralmasabban érezzék s ne lehessen még szabadulás sem a lánczolatból, melynek körén belül lesznek és lettek az ádáz pusztítások végrehajtandók.

Az lett a megállapodás: egy jó csapata az összes tábornak a szorosfő őrizetére maradjon, biztosításaul a visszavonulhatásnak; s ha majd a hadi munkálat teljes szervezetében ki lesz fejlődve: akkor a tatárság nagyobb részével a khánfi a magyarországi megyéket borítsa el, átvetvén magát oda a legalkalmasb völgyvonalakon; maga a vajda, saját embereit néhány ezer tatárral szaporitva, Erdélyt rohanja meg. E tért nem engedheté másnak: nagy kölesönt ohajtott ő itt lefizetni, vérben enyhíteni a seb fájdalját, melyet lelkében a kalandor Ernau vad katonái hagytanak.

Vett tudósítások nyomán, mert Rakoviczának nem hiányzottak kémei, behatolva az országnak egész belsejeig, az erdély-máramarosi szorosok nem valának áttörhetőek, s így az összes husz ezernyi tábor megoszlatlan tömegben nyomult elő a beszterczei uton, s a várost ostrom alá fogta. Innen, mint tartózkodási pontból omlott, ágadozott aztán szét, fékevesztett áradathoz hasonlóan a vad csorda, ölte, rabolva mindent, a mivel csak utjában találkozott, kegyelem nélkül, irgalmatlanul. A khán a rettegi s dézsi vonalon önté Magyarországra dühödött népét, — Rakovicza a Maros mellékén huzódott alá, a Mezőség felé; s míg amaz Belső-Szolnoknak égeté földét, fogdosá lakóit: ez Doboka, Kolos és Torda megyékben, Régen, Torda, Szék és Radnót között eső városok és falvaknak vettete üszköt, s fűzeté különbség nélkül, vagy öleté a meg nem menekülhetett embereket rakásra. Pedig ilyenek voltak legtöbben.

Menekülésre, míg csak hire volt még a vésznek, nem sokan gondoltak. Untalan hallotta kiki a védelmi intézkedéseket a határszéleken; benn az ország közepén ott állt Steinville egy tekintélyes haderővel Marosvásárhelynél; de máskép is augusztus közepén irtak már

s kifáradt a lélek rettegni annyi hónapon át; s ha történtek volt is elvonulások hozzájárulhatatlanabb helyekre: vissza kellett a földnépnek elvégre is látnia házához a nyári dolognapokon, hogy télrevalóját, a különben is szük termésű időben, betakarithassa.

Menekülésre akkor gondolni már, midőn a vész benn volt, késő dolog vala. Megtartva mindig a fővonal szakadatlanságát, megannyi oldalágakul sarjadzottak ki ebből az egyes duló kisebb csapatok, melyek haladása, mint a sebes orkáné, óvhatatlanul seprett magával mindent, s nem tölt bele három nap, az egész négy megye földét, mint egy hálózat, borította el a moldvatafár sereg.

A határszélhez közelebb eső falvak lakói ugy szólván ott lepettek; közülök, kevés vala, a ki futhatott. A távolabbiak erdők, nádasok sűrűibe vonták magokat: de ez is nagyrészt hiában volt. Sereg, melynél hódítás a feladat, megelégszik, ha a tájt birtokba veheté: itt gyilkolás, emberrablás volt a czél, s a tatárság érté annak módját, miképen kell bujdoklókat fészkeikből napvilágra csalni. Rendes hajtóvadászatot tartának a csatangolók, fölperzselék a rétek nádasait, hogy a kinos halál s az élet természetes ösztöne üzze kezeikbe azokat, kiket a véletlen futni engedett volt.

Nem kevesen lettek véres áldozatok is, kik karddal a kézben hulltak el a pogány csapásai alatt, míg tüzhelyeiket védelmezik. Doboka megyében, s a szomszéd Kolozsban a mult század közepén még lehete látni sirokat, melyek ily elestek csontjait fedezék Szék és Kályán körül.

X.

Mig Erdélyben, a Maros mentén, ekkép folyt a dulás napokon keresztül, nagy baromiséggal, elleue nem állva, meg nem gátolva senki által sem, vad gyönyörére Rakovicza szivének: azalatt a khánfi a maga tiz ezerével, átkelve a Szamos sellőin, végig gázolta immár B. Szolnokot, felzaklatá, kipusztitá Kővár vidékét s rabló hadát augusztus 25-én Magyarország földének ereszté.

Éjjel égő falvak lángjai, nappal felgomolygó por, mint valami hamvas felleg huzódása, jelölék az utat a dézs-ilonda-somkuti vonalon, mely Szatmármegye nagybányai vidékének vezetett. A hegytetőkre felvonult népség (mert intette már őket vigyázatra a hír, s nem késnek a rendtlenebb fektüek buvóhelyekről jókor gondoskodni), aggodalomteljes szemekkel kísérte, vigyázta az előtte mindig kiebb fejlődő

látványt, mely, midőn a tárgyak a köd fátyolából mindinkább kiemelkedve, határozottabb körvonalat vőnek magokra, végre csillogó fegyver-, száguldó ménék-, s vad tatár arczokká alakítá magát ki a szemlélők előtt.

Saját kalóz jellemét az előre nyomuló sereg itt is megtartotta folyvást. Meg volt a hadtest derekának szakadatlan lánczolata, meg, az ebből mindkét felé szétnyuladozó oldalágak, kibocsátkozva rendszeres elő- s utó portyász-csapatokká, melyek képzelhetlen gyorsasággal és ügyességgel kalandozák be a vidéknek még rejtettebb helyeit is. — A foglyok szaporodó tömege a főszereg háta mögött vitetett, lassan, mint lehete az erős megkötötetés miatt; s ez az ok, hogy a főhadtest is halkabban haladhatott előre, s a portyászok mérföldekkel előzték meg ezt. (Itt a kulcsa annak is, miért oly elűtők az egykoru följegyzések adatai, a tatárság itt vagy amott megjelenésének idejére nézve).

Arra, hogy tekintélyesb, jobban védett, kerítésekkel ellátott várost meg mert volna rohanni a tatárság, nincs példa az egész hadjárat ideje alatt a magyar vidékeken. Nem az egykori harczos, hódító, bátor nép volt ez: csatangoló csupán, melynek minden vágya kincs, s a véd nélküli faluk fegyvertelen lakóinak rabszija fizése vala. Hol bátorság s erő vetette magát eléje: ott nem tartá szégyennek még hátrálni sem, vagy legalább egyebet mutatni, hogy czéljában volna, mintsem, ha máskép boldogulni nem volt volna mód, ostromra bocsátkoznia, erőt s időt abban forgácsolni el.

Nagybányát, első nevezetesb várost a magyarországi utvonásban, úgy látszik, e tekintélyesb külső menté meg. Mintha nem is ügyelt volna rá, a hegyekre felgyülekezett népség szeme láttára huzódott a tatárság alatta el, keresztül a Kákás mezőn, Szinérváraljának, egyenes vonalban Aranyos-Meggyes alá, pihenőre. Hosszu utában Erdélytől idáig csak itt vett lélekzetet s innen nézett először szét, hol mit találna, a mi rabolni való. S ezt aztán cselekedte is. Bekóborolták a tájt oldalt és keresztben, egy irányból Patóháza és Hirip felé, másból Szatmáron át s Lázárin, Gacsályon és Majtison egész Nagyszekeresig, hurczolva magokkal több mint nyolczszáz foglyot a főállomásra, ölvén is ott, a hol zsákmányhoz máskép nem juthattak.

A rendszeres kirablás alól Szatmár menekült meg csupán, polgárai s az előjárók egyes fogásai által. A hír, melyben a város állott, felébreszté magának a khánfnak is kíváncsiságát. Jó számu kísérettel jelent meg a kapu előtt, követelve váltságot, teljes kirabol-

tatással fenyegetőzve máskülönben. A városi küldöttség a kapu előtt fogadá a vezért, háta mögött tekintélyes számu fegyveres polgárok kíséretében s keményen tartotta magát, mintha nem rettegné az ellen ostromát, s erejük is volna azt visszaverni. Nyomatékul szavaik mellé nem vonakodtak meghordozni a vezért a város külsőbb utcásorain, ugy intézve mindig a dolgot, hogy ugyanazon fegyveres nép, mely az első kapuban állott, minden többi kapunál is fölállítva legyen már, más utcán eléjük kerülve. A csel sikerült. A khánfi nagyobb erőt képzelt, mint volt valósággal s társait a város ostrom alá fogásáról lebeszélte; azonban sarcot követelt, tetemes összeget, mit a város, tudva állását, nem is vonakodott megadni, kinevezvén Császi Miklóst, ki azt néhány nap mulva utána léssen a vezérnek viendő, oda, a hol találkozni fog vele.

Egy napi pihenés után folytatta utját a főserég. Sárköz, Terebes, Halmi, Nevetlenfalu porrá s hamuvá váltak üszkei alatt, s a virágzó falvaknak, a mint a csorda rajtok átvonult, csupán helyeik maradtak, szomoruan, pusztán, üszkeikben. Augusztus hó 27-dik napján az összes tábor a kis Batár falu határán ütötte fel sátorát, a hasonló nevü folyó partjain, a Halmi, Tiszaujlak és Nagyszöllős között eső háromszög tér közepén. E helyről lett felkalóztatva a Tisza- és Turköz; ide hurezoltatoit a szerencsétlen elfogottak már eddig is nagyratelt számának szaporításául mind az, valakit csak az Egritől F. Almáson át Forgolányig, melynek szintén csak helye maradt, s innen, a tiszántuli tájakról, Bökény, Szirma és Szászfaluig terjedő körből lánczra fűzhettek.

A mi volt Erdély lakóinak Szeben és a kerített városok: azt a szolgálatot Szatmár és Ugocsamegyékre nézve a huszti és munkácsi várak tették volna, ha sikerülhet az oda átmenekülés mindeneknek, vagy legalább a nagyobb résznek egyaránt. A szomszédok ki is futottak a rablók köréből: de a távolról indultakat utban érék a szerte portyászó csapatok, s irgalom nélkül hurezolták Batár alá. A föld népe erdők, mocsárok rejtekeiben keresett buvóhelyeket; s ha egy vagy más körülmény a lappangókat el nem árulá: ki is kerülék társaik sorsát. De jószág, kincs, ha mi vala, az menthetetlenül elzsákmányoltatott. Templomokba hordogatták össze a szerencsétlenek holmiaikat, vagy azért, mert ezek köré gyűlvén, egyesült erővel talán ellentállhatni reméltek a rohanó ugyan, de kivált e félrebbeső helyeken nem igen nagy csapatban száguldozó erőnek, — vagy, mert hitték, hogy e szent helyek, a vadnép által kiméltetni fognak. Nagy

csalódás. Épen ezek voltak mindenütt a rablók előtt a keresett czélpontok, tapasztalván már erdélyi utjok alatt, hogy épen ily helyek azok, a hol legkevesb utánjárással lehet legnagyobb zsákmányra tenni szert. Erdők és ligetek körül még cselvetések sem hiányoztak, szokott magyar megszólításokat s neveket kiáltozván azokba be, s biztatván a bujdoklókat előjönniök, mert már elmentek a tatárok, ne féljenek. Tanult mesterség, ugy látszik, melyet nem most, s nem itt használtak fel először.

Ilyetén módon a kisdud Ugocea 1454-gyel szaporította a foglyok számát; leégett benne tizenkét helység egészben, a nagyobb rész többé kevésbé, csupán huszonegy kerülhetett el a pusztulat nyomoruságát: de templom huszonegy lőn a földdel csaknem egyenlővé dulva.

Az előbbkelő s el nem futhatott családok közül a Mikolai vérrokonokra sujtott legsiralmasabban a csapás. Szomoruan számlálja ezeket maga az öreg Mikolai György az ismeretes Emléktáblán elé, midőn írja: „Engemet is, ki ez emlékeztető táblát ide tétettem, ugymint Mikolai Györgyöt, életemnek szintén 45. esztendejében, édes feleségemmel Vitkai Erzsébettel, 16 esztendőös édes fiammal Mihálylyal, 2 esztendőös édes Erzsébet leányommal, Mikolai Judit testvérnénémme s leányával Szirmai Ilonával, Szodorai Boldizsárt Chernel Erzsébet feleségével és Krisztina leányával, Szodorai Mihályt Dobai Klára feleségével, Mikolai Erzsébet testvérhugomat hütös társával Bogdány Zsigmonddal, fiával Mihálylyal, leányával Katával és Borbálával, Szirmai Istvánt feleségével Gyulai Annával, fiával Györggyel, Sarkadi András fiát a fertősalmási templomnál, és ezeken kívül ezen helyből, futásba esvén, a pogány rabságban maradt tizenhat feleinkkel együtt dühösen elrabla“ . . . Szegényeket Munkács felé vett utközben érte utól a csapás, midőn pihenni a templomban megvonták magokat.

Az összeszedett foglyok a batári erdőben őriztettek. Itt találta őket augusztus 30-án Császi Miklós szatmárvárosi követ, midőn társaival Erdődi András és Debreczeni Szigyártó Istvánnal a sarczpenzt megvitte. Kezeikre s nyakaikra keményen szorított szijak által valának egymáshoz kötözve; korbácsoltattak, éhezettek, szomjokat nem volt mivel és mikép enyhíteni; a férjek feleségeiktől, szülők gyermekeiktől külön szakasztva őriztettek. Segített Császi a kiken lehetett, legalább köteleiket tágította meg: de Mikolai György háza népén kívül alig eszközölhetette másnak szabadulását, ezt is csak any-

nyiban, hogy ő bocsáttatott el társai közül kezesség mellett az 500 tallér, és hat arany összes váltságpénz egybekerítésére, s az immár tovább indulóban levő vezér után szállítására.

XI.

Mert a tábornak indulnia kellett, sietni haladéktalanul. Rosz hír kezdett szállongni a vidéken, nemcsak arról, hogy a környék még nem bánthatott részeinek fegyverfoghatósága rendezni magát egy erős támadást próbálni ellene, hanem a felől is, hogy az erdélyi moldva — tatárhad oszlóban és futófélen van.

A hír nem is volt hamis.

Károlyi Sándor felkölté Szatmár, Szabolcs, Biharmegye népségét s utra inditá Deák Ferencz vezérlete mellett. A váradi helyőrség tetemes része Pivoda parancsnoksága alatt nyomult előre. Steinville Marosvásárhelytől, Viárd a temesi vidékekről hoztak egész haderőt. Nagybányánál a Babocsai-huszárság s a hozzája csatlakozott fegyvercs nép ékelte be magát az erdélyi s magyarországi tatárság közé. Látszik, hogy e minden oldalról elétörő hadak mintegy kört alkottak a duló csapat körül, s az nap, melyen a kapcsolatosan haladó csapatok egyesülhetének, utolsója lesz az eddigi garázdálkodásoknak s magoknak egyszersmind a garázdálkodóknak is.

Pedig ama hadtestek egyesülhetését nem gátolá már semmi akadály. Nem volt többé a zsibbasztó nyomás, mely azok munkálkodását eddig leszegzé. Nándorfejérvár sorsa eldőlt, a török semmivé tétetett. Eugéniusz a legtökéleteseb diadalmat nyeré fölötte. Váratlan esemény, melyet, bár ohajtott, de hinni s azokhoz képest, a mint a dolgok már augusztus 13-án állottak, remélni senki nem merészelt, nem merészeltetett.

Szombatra viradó volt, éjszaka, augusztus 13—14-dike között. Az éji homály fedezete alatt Pálffy János sátorában egy lovag jelent meg. Vékony János neve; Rákóczi hive egykoron, most bujdosó, ozman szolgálatban, nem ismeretlen Pálffy előtt már a temesvári mult évi csatából. A meglepetés nem titkolt örömevel fogadá a tábornok a magyar vitézt, s a hirt, mit neki fölfedett. — „Bizonyságot reá, hogy a miket mondál, való!“ Vékony egy levelet nyujta át a kételkedő Pálffynak, intézvét Ali nagyvezértől a nándori parancsnokhoz, Musztafához. Nem sokára Eugéniusz Pálffy és Vékony a fővezéri sátorban együtt állapítják meg a teendőket: Vékony átmegy

Musztafához; meghozza onnan a választ, nem Alihoz azonban, hanem Eugénusz kezeibe. Minden úgy történt; s a válasz beigazolta, mit Vékony állított: „A következő kedden, augusztus 17-én, az ozman fővezér általános rohamot vezet az ostromló táborra, ugyanakkor a várórség kicsapást tesz egész erővel, s a két tűz közé szorított Eugénusz összes hadával elfogatik.“

Ali várta a választ; s bár az nap meg nem érkezett: nem aggódott; 14-től 17-ig még három napja van, s az alatt bizonynyal veszi az értesítést.

Hiában várta.

Vékony nem tért vissza többé a török táborba, magyarrá vált ismét, kegyekkel halmozott fia az e lépése által megmentett hazának.

Augustus 14-ke a terv megállapításában tölt el. 15-én Nagybaldogasszony napját ünnepelte az összes tábor, s Eugénusz a buzgalom e pillanatait szánta arra, hogy elhatározása a seregnek tudtul adassék. „Megelőzni inkább, mint megelőztetni a támadásban, s azt bátran, elhatározott lélekkel hajtani végre: nagyobb biztosítéka a győzelemnek, mint bármily erős kitartás, ha az csak önvédelmézőleg nyilatkozik.“ A csatavezérek kirendeltettek. A lovasságot Pálffy János vezesse, a gyalogságot Sándor württembergi herceg; a különböző szárnyakat Stahremberg, Harrach, Ebergényi, Nádasdy stb. Hátvédül Seckendorf álljon: a tábort a hidakkal s hajókkal együtt Viárd fedezze. Végre a csatafolyam alatt a városra folyvást ömöljön a tűz, hogy ne legyen mód tudomást venni benn arról, mi történik könn.

Hétfőn, 16-án, hajnalban sűrű köd bocsátkozott alá a vidékre. Pálffy négy órakor, az erős homály fedezete alatt, kezdte meg a munkát huszáraival, egy török táborsáncz ellen. A jancsárok bátran vetették magokat eléje, s az ellen vonalát át is vágták. Viárd sietett a szorongatottak mellé. Hét órakor felszállt a köd, s látni engedé mind két fél válságos helyzetét. Az ozman meg vala lepetve; nem volt készen; ő csak kémszemlét gondolt s a legerősb keresztűz között találta magát. Eugénusz egész erélyével lelkének veté magát serge élire, s tüze egész hatályát átömleszté embereibe. A jobbszárny lovassága áttört a patakon; csatárlánczczá osztá fel magát az ozman sánczokban; szétszórta a spáhikat és tatárokat. Öt óráig tartott heves viaskodás után az összes török tábor elesett társainak holttest halmai fölött éktelen futásnak adta magát, feltartathatlanul, a Szendrő

és Nissza felé vezető uton. Eugénusz megnyerte a csatát, s egyikét azon diadaloknak, melyek a világtörténetben a legkritkább események közé tartoznak mindenha. 18-án megadta magát a város, nemsokára a vár is, s ezeket nyomon követte Szendrő, Szabács, Mehádia, Orsova s Szervia nagyobb részének meghódolása.

Eugénusz még az nap, 16-án, utnak indítá futárait, hogy a dicsőséges győzelem örvendetes híret megvigyék a birodalom minden részeibe.

Az öröm fényes ünnepélyekben nyilatkozott mindenütt s ezek hangjai behatottak a moldva-tatárság táborába is.

Rakovicza volt első, ki futásra gondolt. Megrakodtan ezerekre menő fogoly- és egyéb zsákmánnyal, egyenesen az emberei által őrzött radnai szorosnak tartott, s azon áthatolván, nehogy üldözői utólérjék, épenugy eltorlaszoltatta s bevágatta maga után, mint a miképen volt, mielőtt bevonult volna rajta.

Tatárai Magyarországra áttört feleikre gondoltak: osztozni azok jó és balsorsában, egyesülni velök s így egyesülve könnyebben törni utat a szabadulásra.

Az ugoesaiak fölszedék a batári tábort, s által vonulván, de folyvást dulva vonulván át Forgolányon, Csepén, F. Ardón, Szászfalun, Gődénházán, Ujfalun, Csernatón, Veréczen, Velejtén, Visknél állottak már szerdán, szeptember 1-én a főerővel, hogy onnan Máramaroson keresztül vágják ki magokat Moldvaország földére, semmit nem gondolván azzal, de nem is gondolhatván, hogy a vidéken szerte portyászó társaikra várakozzanak. Vágják ki majd azok is magokat, a hogy tudják. De azért nem feledék ez utban sem folyvást rabolni, égetni, már csak azért sem, hogy e futásnak más szint adjanak, s helyzetök szorongatott állását titkolják, míg lehet.

XII.

Máramaros megye nem várta készületlenül az előrehaladó elenséget s nem volt meglepetve, midőn az határain belül megjelent. A természet által sajátszerűen alkotott helyek, a folyók völgyeinek nem sok, de ellentállásra kitünőleg alkalmas vonalai, a süri erdőségek számtalan buvó rejtekeikkel, hol a támadók megvonhatták magokat, a nélkül, hogy láttathatnának, mind előnyösen fel lönek használva a védelemre szintugy, mint a támadásra. Sztojka László nem szünő gondjainak sikerült oly kitünő módon, ugymondva, műtanilag ren-

dezni el s egybefüggően az összes védelmi munkálatokat, hogy, míg egyfelől a színlett engedés által a megye szélén csalogatni látszának mintegy a tatárságot, a kijegyzett vonalon és nem másfelé haladniok beljebb beljebb: másfelől, benn a hegyszorosok főpontjai ültetettének be úgy fegyveres erővel, hogy onnan aztán a legmegfeszítettnek is vagy épen nem, vagy csak alig lehessen menekülnie. Az állandó és rendszeres, egészen ki Ugocsába tett kémjáratok, folytonos nyilvánosságban tarták őt a külső minden mozdulatokról s ez adá a szempontot, hogyan és mely irányban kelljen az intézkedéseket berendezni, kifejtetni. Segített neki ebben a szatmári had parancsnoka Bagosi László is. Husztot, az Izavölgyet, Borsa felé a Visó mentét választák működéseik vonalává; a Tiszavölgybe vezető utat teljesen elvágatván, hogy azon próbálni a tatárságnak menekülést, még csak gondolható se legyen.

A huszti vár parancsnoka b. Kuçkländer a nándori diadal ünnepegyéhez tett készületeket, mely más nap lett megüendő az őrség s azon főbb ranguak részéről, kik Ugocsából e vár oltalma alá vonták magokat. Estve már megszólaltak az ágyuk, jelentve a holnapi örömet. A fáradság miatt tikkadt tatár tábor felriadtan vészt gyanita s rendezni kezdé magát, közre fogván a rabokat, hogy azoknak akár menekülése, akár mentése lehetlenné tétessék.

Nem gyanítottak rosszul.

A hajnali sziürkület védelme alatt Huszt alól Sztojka Zsigmond és Kodra Mózes vezetésök alatt egy bátor kis csapat, melyhez menekültek, megyei zsoldos huszárok s urasági hajduk is csatlakoztak, huzódott végig lopva a mezőség akkor még sűrű erdőjén s átkelve a Tisza sellőit, egybekapcsolta magát a Visk városiakkal s csapkodni kezdé a különben is csüggedező tatár hátvédet. Az ingerkedés inkább mintsem rendszeres támadás, a mire e csekélyke erő nem is gondolhatott, apródonként komolyabb tusává fejlődött ki a hátul magokat nem könnyen vonzó tatárság s magyar csapat között, s ez utóbbiaknak sikerült, néhány tatár levágásán felül, számos fogolylyal térni mag a várba, a honnan kiindultak volt.

Egy lépést sem tehetett Visktől kezdve a tábor, hogy itt-ott az oldalok csucsairól golyók ne süvöltöttek volna feléje, sűrűbben itt, ritkábban más helyt, de elegendő mértékben még is mindenkor arra, hogy fusson utain, mint fut a vad, ha érzi a halálos vész zaját s nem tudja, honnan s merre térjen el, hogy ki lehessen kerülnie. Az oldal-portyászatok mind szűkebb körre szoritkoztak, s alig egy pár

helység, mely tőlök szenvedett. A szabadulhatás sietsége foglalta el az egész tömeget, s mondhatni rohanva húzódtott át Remetén, Szaploneczán, Szarvaszón, Szigeten, Nánfalván keresztül Barczánfaluiig.

Arra, hogy foglyokat is ejtsenek a lakosokból, kevés volt már mind az idő mind a mód s csak néhányra megy azok száma, kiket elrabolhattak. De középület sehhol sem maradt épen; leégettek majd minden templomot, kirabolták mindet, tapasztalat utasítván már reá őket, hogy az egyesek kincseit is ott fogják egy rakáson találni. Egy pár falunak, mint Mikolapatak és Nánfalva, csak pusztá helyeik maradtak. Takarmányfélékben tettek legnagyobb kárt; valami csak egybe volt már a nyári aratás után gyűjtve, mind abból igen kevés maradt meg s hivatalos akkori összeírás szerint, ezerekre megy az ebben szenvedett veszteség.

Barczánfalunál Bagosi László várta a tatárságot a maga háromszáz emberével; ezekhez voltak csatlakozva a megyeiek is Szigetről, Técsőről s az alsójárásai fálvákából, polgárok, hajduk s az alsó rónai sóvágók, Nagy Zsigmond, Szaploneczai Simon és Sztán Jónás szolgabírák vezetése alatt. Az összes erőt mintegy négyszázra lehet tenni.

Nem ok nélkül volt épen e pont választva támadásul. A Barczánfalvától Szurdokig menő vonalon a kéthelység közt majdnem a középeu, egy történeti emlékü szikla szoros áll, 'Czigányok sirhalma,' ismeretlen időből nevezve így, felőle legalább az írott történet semmi emléket nem hagyott s a néphagyomány sem tud íranta semmi határozottabát mondani. Az utvonal maga meglehetősen távolságra nyulik, alig azonban annyi szélességgel, hogy szemben jövő két szekér egymásnak kitérhetne. Észak felől magas hegymeredek, sűrűen fákkal elboritva, délről több ölnyi mélységben az Iza zúg s ezt ismét a túl parton erdős dombok határolják, nem messzebb az úttól egy puskajáratnyinál.

Itt állának vagy inkább rejték el magokat Bagosi népe s a vele egyesültek, az éjszaki sziklákön a sóvágók s a megyeiek, az Iza oldalán a rendes fegyveres erő.

Szigettől idáig semmi akadály ellen nem kellvén kitüzdeni, hinni látszott a tatár vezér, hogy akár félelemből, akár, mert nincs erő, mely vihasson vele, tul van a bajon s aggodalom nélkül bocsátkozott a szük ösvényen alá, egyetlen, mondhatni végetlen csatárlánczczá nyujtván ki, a mint másképen nem is leheté, minden eddigi veszteségei mellett is, még mindig 8—10 ezernyi seregét. Jól benn voltak

már, midőn egyszerre, négyszáz cső dördül meg felettök, követve sülvöltő golyók suhogásától, láttatva csupán a pusztulatot, hallatva csupán ropogást, de azt, honnan és mikép e halálos csapás, föl nem találhatva. Szakadatlanul omlék, csak alig-alig szünve meg a golyózápör, s a rémület kiáltása fut végig az egész táboron, érezvén kiki, hogy a legerősb keresztűz az, melybe fogva vannak. Idő kellett rá, míg a merészebbek keresni merték a helyet s míg meg is találták, a honnan a halál jő s e merészebb szakaszók aztán bátrak is valának viszozozni a tüzet. A tusa nem is maradt ki. Csötörtökön (szeptember 2-án) csaknem estig folyt a viadal, mely annál veszteségesb volt a tatárok résziről, mert egyszerre kellett futniok is, harczolniok is, ha nem akarák, hogy a legnagyobb rész ott lelje halálát. A megyeieknek vesztesége sebesültekben alig volt tiz; de Nagy Zsigmond szolgabiró egy maga 14 halálos sebet kapott: jele, hogy ember volt ott, a hol emberkedni kellett. A tatárok halottai nem vétettek számba. Sebesültjök nem lehetett kevés.

A veszteség tudatának felfokozott dühével rohant a vezér végig, zaklatott seregével, az Izavölgyön s kiméletlen pusztitással vitte át elkeseredett csapatát Rozavlyán, Konyhán, Szelistyén, Szacsalon, égetve mindenütt, futva megállás nélkül, mignem az üldözést háta megett megszűnni érezvén, kifáradt embereit Mojszinban telepítette meg, hogy azok a vett csüggedést kipihenhessék.

Kik a barezánfalvi csata után sem szüntek meg az üldözéstől, hanem azt csaknem Mojszinig folytatták, hol kisebb hol nagyobb sikerrel, legalább nyugtalanitva, azok a megyeiek voltak. Ugy látszik, oka nincs följegyezve, Bagosi László és a megyei csapatvezérek között, mindjárt az ütközet után, valami kedvetlenség fejlődött ki, s ennek következtében, amaz haragra gyulva csapatával együtt föl is kerekedett, s elvált amazoktól, le Sziget felé vette utját, hagyván őket magoknak, elhagyva az ügyet, melynek eddigi szerencsés folyamát Sztojka László után neki lelete köszönni, — a végső ponton már, elég dicstelenül. A hivatalos egykori följegyzés ekképen ír felőle: „És mikor Bagosi uram Sziget felé megindult, mi felszólitottuk, hogy jöjjon velünk a tatárokat kergetni: de Bagosi uram nem akart tovább jöni, hanem nagy gyorsan visszafordult Magyarország felé, s el is ment (Sztán Jónás előadása).

Emberei közül Karácson Tivadar maradt meg csupán, nehányad magával, hogy részt vegyen e hadjárat minden eseményeiben, mind az utolsóig.

XIII.

A megszünés nélkül üzött tatársereg pénteken délben, szeptember 3-án, bevonult Borsára. Népes falu, a levégső akkor a megye délkeleti csucsán a Csizla és Visó egybe ömlésinél, homnan, a két víz különirányú eredetéhez képest kétfelé vezet ki a legmeredekebb havasok közt végignyuló szoros ut. Dülében a futó nép itt is tüzet vetett a fahnak, a felső rész templomát fölégette, az alsót, a hagyomány szerint némely otthon maradt agg nő bátor ellentállása mentette meg, mert a férfiak, ki csak birhatta magát, a hegyek rengetegeibe vonultak fel.

Közeledett a válság percze. Rosz hírek s a hely ismeretlen kétes volta csüggesztően nyomták a sereget. Az elmaradt portyászó társak közül, kik erdők járatlan utain hozzájok megérkezhettek, aggasztó dolgokat beszélének mind a kapniki tájról, mind Magyarországról: amonnan, hogy az erdélyi menekülő társak utja előtt egy hatalmas fölkelő csapat áll, számos huszársággal, szerencse, ha magokat átvághatják ide; innen, hogy tetemes haderő közeledik, sietve Borsa felé, alig immár egy napi távolságon, s az minden órán megmegérkezhetik. — A hírek mindegyike olyan, mely sietni parancsolt, ha szabadulni akarnak.

De merre? Választani kellett, mert két völgy előttök: s ki tudja azt választák-e, ha neki indultak, mely veszély nélkül vezérel át. Mert azt alkalmasint hitték már, hogy, bár még semmi jelensége, de az eddigi példák nyomán, a szorosak annyi a mennyi, legalább nyugtalanító puskásoktól nem lesznek üresek.

A véletlen egy mojszini fiatal embert vitt eléje a khánfinak, s az jól megajándékozgatva, azt fedezé fel, hogy a Visó-vonal az az út, melyen legkevesb baj és akadály között húzódhatni át Moldvaországba, ez levén a legkevésbé őrizett szoros út.

A legény hazudott.

Épen ott volt már elkészítve a hely, mely sirja legyen a tatárságnak, ha a szerencse úgy akarja.

Sándor Farkas borsai pap, tapasztalt ember volt. Fialat korát mint katona, Rákóczi zászlai alatt töltötte; sok helyet bejárt, többféle hadi fogásokat látott s tanult el a hadjáratok alatt. Lecsendesülvén a belláború zaja, szülőföldére vonult vissza, fölvette a papi

rendet s a borsai hiveknek lón pásztor, tanácsadója, — mindene, mint egyetlen tanult s irástudó ember a faluban.

Több paptársai között őt is mint ilyet szólítá meg a megye hatóság, keresé meg Sztojka László, maga körébe gyűjteni hiveit s gondoskodni róla, mikép lehessen a bajt, mely fenyeget, ha kikerülni nem is, legalább minél kevésbé hagyni, hogy ártalmassá legyen. Így vitték aztán eddigelé, a borsaiak főkép, a határszoros őrizetét, így tanakodtak megmentetésökről, midőn látták, hogy a vész jelen van. A terv mit kigondolának, s az eredmény, melylyel azt végrehajtották méltán dicséri a feltalálót. —

Ez a falu papja volt.

Sándor, valamennyi fejsze fogható ember csak találtatott, mind fölrendelé tul a falun a Sztrinturi nevü szoros magaslataira, melynek falai között fogtak a tatárok elvonulni. A két oldalt sűrű vastag fenyvek boríták. Ezeket egyenként, az egész vonalon, derékban megvágatá, állítván s felső vonalban mindenik fa mellé egyegy fejszést, kik az adott jelre, a mint azt meghallják, egy csapással azokat megdöntvén, a lebukók, az útjokban esőket, sulyoknál fogva a mélybe zudítsák. A völgy kijáró vége eltorlaszoltatott, hogy azon áthatolni egyáltalán fogva lehetlenné lett.

Pénteken délután mozgásba tette magát a tatár tábor, vivén magával a szintén 8—10 ezernyi fogoly csapatot is, teljes reményével a megszabadulásnak. A nap lemenő félben volt, s a még hátralevő idő nem elég, hogy a völgyön áthuzódhassanak. Saját tömegök akadályul szolgált a gyorsabb háladhatásban.

Letelepedett a sereg, pihenőre bocsátottá magát, most első esetben aggodalom nélkül a viski fölveretés ideje óta; s éjjeli őrsüket felállítván, nyugalomnak adta magát kiki. Csak a szegény foglyokat nem fogta a nyugalom. A kétségbeesés keservével látták magokat mindig tovább harczoltatni a határfelé, s még hir sem hathatott hozzájuk, mely lehető szabadulásokat kilátásba helyezné.

A tábor pihenése nem tartott sokáig. Az esthajnal leszálltával bizonyos távolságra egymástól titkos jelentésü hangok huzódtak végig a bérczek tetőin s a tatár őrsök közé süvitő golyók kezdtek sujto-gatni, nem mindig találva ugyan, de nyugtalanságot keltve még is mindannyiszor, Így folyt ez koronként megújúlva, egész éjen át, s a rémület egyfelől a táborban, a remény más felől a foglyokban ismét terjedni, ismét éledni kezdett. Az éjt mind két fél ébren huzta ki.

Szombaton, szeptember 4-én virradatkor, a hát megett egybeverődött megyei népség megkezdé mozgalmait, nyomulva két felől csatárláncban, a bérczek oldalán az ébredező tatárok felé. Kálinfalvi Balog György és Dunka László felsőjárásai szolgabírák vezették a harmadfél százból álló csapatot; ide volt csatlakozva Karácson Tivadar is társaival, — ide Szaploneczai Simon és Sztán Jónás, kik embereikkel már Barczánfalunál is vitézül forgatták magokat.

Sűrű puskázások nyiták meg a csatát, hátban és két oldalt. A felriadt tábor, mely az ut szoros volta miatt ismét vonallá volt kénytelen magát kinyújtani, megzavarodottan húzódott fölfelé a szoroson s midőn elérte a pontot, mely előttök minden további utat elzárt: egymást fölváltó éles fütty sivita végig a hegyormon, ezt iszonyú roppanás követé; az erdők fáit egyetlen darabként hanyatlának alá a völgy mélységibe mind a két felől, s az egész tatárságot, mely területébe esett, egy pillantat alatt megmenthetetlenül magok alá temeték.

A kétségbeesés rémületével fordult vissza a romlás helyén innen maradt csapat; elszántan veti magát a hátul megtorlódtól üldözök s foglyok tömege közé, s nem ügyelve most zsákmányt, nem kincset, csakhogy életét menthesse, rendetlen vadfutással tört visszafelé a golyók zápora között, ösvényt keresvén csupán, a hol szabadulhasson. Az nem volt könnyű dolog. A szűk ut, a rakásra halmozódott embertömeg órákat vettek igénybe, míg végig lehetett köztök hatolni. Az idő a delet is meghaladta. A mészárlás folyvást tartott. Délután a megyei erő gyarapodást is nyert ötven bátor felsőbányai legényben, kik Budfalu felől, csatázva magok is Kapnik mellett az arra felé szorult ellenséggel, érkeztek meg. A győztesek a foglyokat egymás után oldozták fel köteleikből; s ezek, kik birták, fegyvert ragadva magok is, versenyt gyilkolták a megbomlott tatárcsapatot.

Késő estig tartott a véresöl döklés. Öt — hatezer felé lehetett az elestek száma. Megszabadított foglyot Szigeti Püspöki István 7085-öt számlált meg, kik életben maradtak; mert a nagy elkeseredéssel vívatott csata többeknek került életébe, úgy hogy Sztojka László hetven szekeret rendelt össze a megyéből, hogy az elestek holttesteit eltakarítás végett leszállíttathassanak.

A menekülhetett 5—6 ezer tatárság Styol havasnak fordult, ott lelt magának egy még elzáratlan ösvényt, melyen aztán Moldvába eljutott. Maga a khánfi a legnagyobb életveszélyben forgott, lova ki-

lövetett alóla, kincsei, mindene, mind a győztesek kezeiben maradtak, magát is nehéz sebekkel rakva csak embereinek ritka önfeláldozása mentette meg fogságtól, haláltól.

A szegény foglyok minden igyekezet mellett is nem mindnyájan szabadultak meg, sikerült uraiknak többeket elhurcolni magokkal. Ezek közé tartozik a sok tekintetből elhíresült Szirmai Ilona is.

A Mikolai György családja megszabadult, a váltságpénzt sem kellett értök kifizetni. Utban volt még az öreg, mikor a csata a foglyok rabszijait már szétszaggatá.

A csatát követő éjen roppant záporosó ömlött alá a hegyekben, a megáradt patakok magas iszappal boríták el a völgy halottait, s így a zsákmány egy része eltemettetett. A Visó mai napig is vet ki itt-ott egyes darabokat, ha áradások a partokat kimossák, s fogalmat adnak ama gazdag ékszerekről, melyeket a tatár tábor főbbjei viseltek.

Örök dicsőség ezért a máramarosiaknak, s a Sztojka László neve mellett érdemli, hogy a történet a Sándor Farkasét is emlegesse. Amaz lelke volt a megye összes intézkedéseinek; ez tervezője s végrehajtója egy ritka cselfogásnak, mely egyedül volt képes oly mértékben adni meg a csapást e gázoló csordának, a mint csak vad tetteinél fogva érdemelte azt.

Ime még a képnek egy nem szép oldala. Ez a kiegészítéshez tartozik. Így ír az akkori hivatalos följegyzés:

„Midőn szombaton a máramarosiak az ellenségre ráüittek, és az egész nap folyt harc után, az, a bekövetkező éjszakára, a bérczetőre húzódtott fel megpihenni: a magyarországi katonaság ekkor jött már, vasárnap déltájban a csata helyére. Mi eleget biztattuk: menjenek utánok, üzzék tovább, mert még lehetett volna, mivel az a tetőn sokáig időzött, várakozván az imitt amott elmaradozott többiek után; de meglátván a sok prédát, melyet mi elfoglaltunk: meg sem mozdultak, hanem az elvett zsákmányból jól megrakodva, még a szegénységet sem kimélve, vissza fordultak. Mi mentünk volna, de megfáradván s kiehülvén, nagyon elgyengültünk s a bérczet nem mászhattuk.”

Deák Ferencz volt e csapat vezére, Károlyi Sándor küldötte volt. Hétfőn már ismét Szigeten vala s a vitéz megyeiek által elfoglalt s egybeszedett 8000 tatár lóból igen keveset hagyott meg a megyében. Minden közemberének 5-öt adott s minden tisztnek 9-et.

Ot még Pivoda ezredes követte volt embereivel Váradról. Elkészett hősök mindnyájan.

A zsákmány ügyet később Károly király egy parancsolatja ítélte el 1718. a máramarosiak javára.

XIV.

Ekképen teljesedtek be Ahmed szultán álmai a diadalomról a magyar király fegyverei fölött; s ha maradt volna még némi reménye a jövő iránt: eloszlatták azt is a béke pontjai, melyek Paszaroviczban július 21-én 1718-ban aláírtak. Le kellett mondania Oláhországról az Olt jobb partján, a temesi bánságról, Nándorfejérvárról, Szerbország egy résziről, Boszniának a Szávától Unnág eső darabjáról, s szabad kereskedést engedni a Dunán a török birodalom belsejébe. Az alkudozások ideje alatt talán hitte még, hogy Rákóczy jelenléte udvaránál fog segíteni ügyén: hiában hitte. Az alkalom s idő, midőn erre kilátása lett volna, elmúlt még 1717. augusztusban, s Rákóczy csak október 28. érkezett meg Sztambulba, midőn az események hatalma már túlszárnyalta török részről a jobbra fordulhatásnak minden lehetőségét.

Ez idő óta a dermedtségnek egy neme fogta el Ahmedet minden közügy iránt, lelkében csak egy szennyes vágy élt: élvezni a jót, s kincstárát tömni minden úton. Egy rossz óra azt a tanácsot sugta belé, hogy a legalsó népet is adóztassa meg kereset ágai után. Halil Patrona felüté erre a lázadás lobogóját, s támogatva ugy a papság, mint a szegénység résziről, oly fokra emelte a forradalom tüzét, hogy Ahmed lemondani lett kénytelen a trónról, helyt adni unokaöccsének V. Muhamednek 1730-ban, s visszavonulni fogságába, honnan azelőtt 28 évvel ugyan ily forradalom hívta volt elő.

Az öreg tatár khán udvarát sem kerülte a közelebbi veszteség. Fiát sebekkel rakodtan segíték haza emberei: s a deli ifju még azon évben kimult, s azt nem sokára ő maga is követte, megtörvén a búterhe alatt; helyét öcscse foglalta el, még 1717-ben. Ez nem volt elég. A következő évben Rakovicza kikért az új khántól ezer embert, hogy magát alattvalói háborgása ellenében védje általok. A szilaj nép, emlékezve arra is, mit kellett nem rég a vajda hűtlen elszakadása miatt Magyarországon szenvedniök: neki fogtak felső Moldva pusztításának. A földnép elkeseredetten szállott szembe velök s a Moldva s Moldavicza viz között majdnem utolsó lábige lemészárolta

őket. A kettős romlás emlékét egy köemlék tartotta fenn sok ideig, mely a mostani Bukovina szélén, Váma határában s még a mult század utolsó éveiben látható vala.

A szegény magyar foglyok közül a következő évek alatt sokan haza váltattak; a trinitáriusz-szerzetbeliek magok 300 embert segítettek hazájokba. Szirmai Ilona hazakerülésének körülményei közismeretűek. — De csakugyan nem kevesen maradtak tatárföldön is, kik az édes haza földét soha többé meg nem láthatták. —

Ez időtől fogva tatár ellenség a magyar birodalom földét soha nem tapodta. Ez volt az utolsó, tőlök szenvedett csapás. — Emlékezetét, ugy az erdélyi, mint a magyarországi megyék több városai vallásos ünnepélylyel sokáig megülték, meg a Mikolai családhoz tartozók is. A mint azonban az idők változtak, s az esemény maga mind hátrábbhuzódott a multba, újabb meg újabb fontos dolgok tolván magokat előtérbe: azon mértékben kezdett homályosodni annak emlékezte is. A emlékűnnepek némelyei már második tizedében e századnak maradoztak el; a nyilvánosak gyakorlatát, értesülésem szerint, több helyen az 1848-diki fordulatok szüntették meg.*)

*) Föltevéen, hogy ismeri az olvasó azon részleteket, melyek e tárgyat illetőleg Szirmai-nál, a Magyar és Erdélyország képekben II. kötetében, s ezek nyomán itt-ott elszórva újabb írásoknál olvashatók, föl kell tennem azt is, hogy észrevették, miszerint e rajz adatai több részben ellenkeznek az ott közlöttekkel. Kijelentem ennél fogva, hogy én előttem fekvő egykoru irományokból dolgoztam, melyek hitele minden kétségen felül van. Köszönettel emlittem itt meg e tekintetből Mándy Imre s Mándy Péter ősz hazánkfiait, kik, mint Mikolai György utódai, szíves készséggel közlötték velem családi levéltárukból a szükséges adatokat. Az ide tartozó okmányokat más helyen fogom közzétenni.

BRÓDY ZSIGMOND.

VIGASZTALÁS.

Arab népdal.

ÜDV neked, dicső próféta!
Mondd, ha majdan Éden kertje
A boldogságos hívőknek
Pompásan lesz földiszítve,
Öreg s csúnya asszonyok
Mondd, beeresztetnek-e?

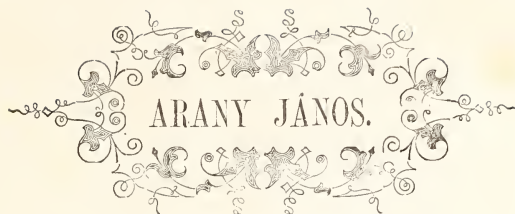
— „Isten mentsen, hogy az Éden
Öreg s csúnya asszonyoknak
Mulatóhelyévé légyen.

Kik kellemes vonásokkal,
Bírnak, fogadtatnak be csak.

— Hallván azt az öreg asszony
Fájdalmában kezdte nyögni,
Szókat nem lelt, csak könnyekkel
Tudott kérni, könnyörögni.

„Könyeket azért ne hullass“ —
Szólt a próféta s mosolygott. —
„Vigasztalásodra tudd meg,
Hogy öreg asszony nem lesz ott.
Ki belép Éden kertébe,
Szép arczu lesz s fiatal,

Ott az élet öregsége,
Csunyasága, görnyedtsége
Mindjárt elpusztul s kihal.
Lesztek fiatal menyecskek,
Kellemetes vonásokkal,
Hollóhajjal, rózsaaajkkal!“

AZ UJ GÖRÖG DALNOK.

(Byron Don Juanja III. énekéből.)

SZIGET hazám, sziget hazám!
Hol Szaffo égett s énekelt,
Hol terme harcz és bék müve,
Délosz megállt és Fébosz kelt!
Örök nyár hint még rá sugárt,
De napján kül minden leszállt.

Szkiosz muzsája s Téjoszé ¹⁾
A hős koboz, szerelmi lant
Más parton él hirben, nem itt;
A hang szülőföldén kihalt,
Bár Ekkho távolabb veti,
Mint ősink „Boldog szigeti“ ²⁾.

Néznek Marathonra a hegyek
S Marathon a tengerre néz;
Ott álmodoztam egykor én,
Hogy még Göröghon szabad lész;
Mert állva perzsasir felett
Nem hittem szolga léteemet.

¹⁾ Homérosz. Anakreon.

²⁾ A hellén költők Boldogok szigetei valószínűen a Zöldfok, vagy Kanári-szigetek.

Ult a király bérczhomlokon
 Mely néz le Szalamisz fölé,
 Ezrével ott lenn a hajók,
 Had — nemzetszáma; — mind övé!
 Megolvasá napkeltekor —
 De hol valának este, hol?

Hol vannak ők? s hol vagy te is
 Hazám? . . . Partod némán hever,
 Nem zendül itt a hőskoboz —
 Nem dobban itt már hős kebel!
 S lantod, az oly soká remek,
 Ily kézre szállt-e, mint ezek?

Még valami — ha nincs babér —
 Bár szolganép közt, lánczokon —
 Pirulni honfimódra, mint
 E dalra most is homlokom;
 Mert haj! mi itt költői bér?
 Pir a népér' — köny a honér'!

Hát csak sirassuk jobb napunk?
 S piruljunk? — Haltak őseink,
 Add vissza föld kebeledből
 Spártai elhunyt hőseink'.
 A háromszázból hármat adj:
 És Thermopilénk, újra nagy!

Mit, csend tovább? Csend mindenütt?
 Ah! nem; — a holtak hangja kél,
 Mint távol omló zúgatag
 Felelvén: „egy kezdjen ki él —
 S megyünk, megyünk, vezessetek!“
 Élőn kívül nincs más siket.

Mind hasztalan; verj másik hírt,
 Kelyhedbe töltsd Számosz borát,
 Harcot török csordákra bizz,
 Vért néked ontson a borág!
 Hah! lám, alig hogy szólalál,
 Mint érti sok vad bakkhanál.

Még dívik pirrhi tánczotok,
 De hol a pirrhi harczi rend?
 Feledségbe e kettő közül
 Mért a nemesbik leczke ment?
 Kádmosz betűje fenn vagyon —
 De rabnak szánta-e vajon?

Számosz borával tölts kehelyt! . . .
 Kedvetlen e tárgy, hagyjuk ezt!
 Az ihleté Anakreont,
 Ki szolgált — de Polikrateszt —
 Térdünk ha szint akkor hajolt,
 A zsarnok mégis honfi volt.

Lám Kherszonéz tirannja is
 Szabadságnak hő bajnoka;
 E tirann Miltiadesz volt!
 Oh, bár efféle zsarnoka
 Volna a jelennek! Lánczai
 Soká fognának oldani. —

Számosz borával tölts kehelyt!
 Bérczes Szulin s a pargai ³⁾
 Parton van még egy faj, minőt
 Szültek a dórok anyjai
 S van hintve mag ott valahol,
 Melyben Heraklesz vére foly.

Szabadságot franktól ne várj —
 Azok királya vesz, meg ad:
 Miben siker reménye él
 Csak honfi kard, csak honfi had;
 Ozmán erő, latin cselek
 Megrontának hős vértetek.

Számosz borával tölts kehelyt! . . .
 Árnyékban lejtnek szüzeink —
 Im, mint ragyog dicső szemök;
 De nézve lángzó szépeink',
 Enyém forró könyekben ég,
 E kebleket rab szopja még!

³⁾ Szuli, Parga városok, mindkettő Epiruszban, Amaz hegyen; ez a tenger mellett.

Tégy Szunium párkányira, ⁴⁾
Hol senki mint én, s a habok,
Hallgassuk egymást búgni míg
Dallal, mint hattyu, elhalok :
Hon nem hazám, mely lánczot hord —
Csapd földhöz a számoszi bort!

⁴⁾ Attikában legvégső hegyfok.

E-xii-5

LC ACQUISITIONS

0 018 090 072 A

PEST, 1860.

NYOMATOTT WERFER KÁROLY MŰINTÉZETÉBEN.

FELDEXASOR, 10. SZ.